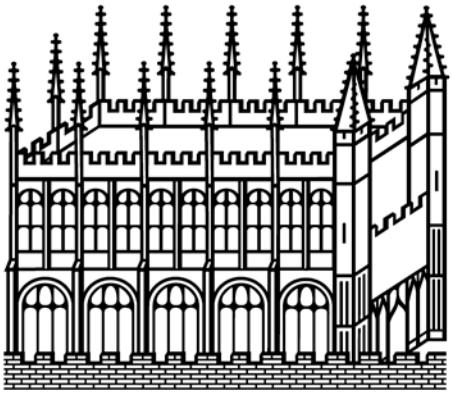

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

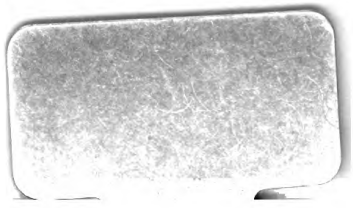

16.C.7.

16C7

جوابات تقسیم
نمبر ۲۶

(۱) $۲۷۷۷۵۲\frac{۴}{۵}$ (۲) $۱۷۵۴۸۱\frac{۶}{۱۰}$ (۳) $۰۴۵\frac{۱۱}{۱۴۲}$

(۴) $۱۳۳۴۳۲\frac{۵}{۱۱}$ (۵) ۳۸۹۶۵ (۶) $۱۳۹\frac{۱}{۵۲}$

(۷) $۵۹۰۵۱\frac{۵}{۳۸}$ (۸) $۳۱۶۸۷\frac{۸۹}{۹۳}$ (۹) $۴۸\frac{۷۱}{۹۲}$

(۱۰) $۱۴۱۱۵۷\frac{۲۴}{۱۲۵}$

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۲۷

	روپیہ	آنہ	پائی		روپیہ	آنہ	پائی
(۱)	۰	۲	۶$\frac{۱}{۲۹}$	(۲)	۱۲۳	۲	۰
	روپیہ	آنہ	پائی		روپیہ	آنہ	پائی
(۳)	۴$\frac{۳۰}{۴۰}$	۵	۰	(۴)	۱۴۱	۰	۲$\frac{۵۵}{۷۱}$
	روپیہ	آنہ	پائی		روپیہ	آنہ	پائی
(۵)	۷$\frac{۴۸}{۱۱۴}$	۱۰	۲	(۶)	۹۱	۰	۵$\frac{۱۴}{۹۷}$
	روپیہ	آنہ	پائی		روپیہ	آنہ	پائی
(۷)	۱$\frac{۲۱}{۱۵۹}$	۱۴	۰	(۸)	۱۹	۰	۵$\frac{۱۰۶}{۱۹۹}$
	روپیہ	آنہ	پائی		روپیہ	آنہ	پائی
(۹)	۱۰$\frac{۶۰}{۱۱۷}$	۳	۱۲	(۱۰)	۱۱	۰	۳$\frac{۸۰}{۱۲۵}$

INDIAN INSTITUTE

۴۴۴۲۰۷۲۵۶ $\frac{۷}{۹}$ (۲۰) ۴۳۵۰۲۸۶۷۱ $\frac{۲}{۱۱}$

جوابات ضرب مرکب

نمبر ۲۵

	روپیہ	آنہ	پائی		روپیہ	آنہ	پائی
(۱)	۳	۲	۱۴۲	(۲)	۲۳۷	۴	۵ $\frac{۱}{۴}$
(۳)	۳ $\frac{۵}{۶}$	۸	۶۱۹	(۴)	۸۸۷	۵	۵ $\frac{۱}{۷}$
(۵)	۱	۵	۳۶۳۶	(۶)	۵۵۰۲	۹	۸ $\frac{۲}{۵}$
(۷)	۴ $\frac{۱}{۱۰}$	۰	۶۱۲۰	(۸)	۲۷۷۰	۹	۴ $\frac{۱}{۷}$
(۹)	۱	۴	۶۳۳۵	(۱۰)	۵۶۰۰	۱۵	۹
(۱۱)	۸ $\frac{۳}{۵}$	۷	۱۳۳۷۰	(۱۲)	۱۰۵۰۳	۲	۹
(۱۳)	۹ $\frac{۱}{۸}$	۸	۱۳۹۱۲	(۱۴)	۹۴۲۰	۱۰	۲ $\frac{۱}{۹}$
(۱۵)	۲ $\frac{۱۰}{۱۱}$	۰	۱۷۸۲۴	(۱۶)	۴۳۶۶	۰	۹ $\frac{۳}{۵}$
(۱۷)	۱۰ $\frac{۹}{۵}$	۱۲	۱۴۹۴۰	(۱۸)	۴۶۸۸۱	۲	۴ $\frac{۲}{۷}$
(۱۹)	۱ $\frac{۱۱}{۱۳}$	۱۴	۱۹۷۸۷۶	(۲۰)	۱۷۱۶۴۰	۱۳	۹

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۲۳

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۸½	۱۰	۱	(۲)	۲	۱۱	۳۰۳	(۳)	۲	۱	۱۸

(۴) ایک شخص کا حصہ $\frac{۱۱}{۱۶}$ پائی اور باقی ہر ایک کا حصہ $\frac{۱۱}{۱۶}$ پائی

(۵) بڑے لڑکے کا حصہ $\frac{۲}{۳}$ پائی اور ہر ایک لڑکے کا $\frac{۱}{۳}$ پائی۔

(۶) قیمت فی پلہ $\frac{۱}{۱۲}$ پائی (۷) $\frac{۱۱}{۱۲}$ (۸) $\frac{۱}{۱۲}$ پائی (۹) $\frac{۹}{۱۲}$ پائی

(۱۰) $\frac{۱۱}{۱۵}$ پائی (۱۱) $\frac{۹}{۱۴}$ پائی (۱۲) $\frac{۳}{۱۳}$ پائی (۱۳) $\frac{۱۲}{۱۶۳}$ پائی

(۱۴) $\frac{۶}{۹۴۹}$ پائی (۱۵) $۱۰\frac{۱}{۳۶۵}$ پائی (۱۶) $\frac{۸}{۱۰۵}$ پائی (۱۷) اول وارث کا حصہ $\frac{۵}{۱۱}$ پائی۔ دوسرے وارث کا حصہ $\frac{۳}{۱۳}$ پائی تیسرے کا حصہ $\frac{۷}{۹}$ پائی

	سکنڈ	منٹ	گھنٹہ	دن		
(۱۸) $\frac{۹}{۱۶}$ پائی۔	(۱۹) ۳	۴۴	۱۲	۲۹	(۲۰)	۱۳ — آدمی

جوابات ضرب
نمبر ۲۴

(۱)	۲۲۹۲۲۴۱	(۲)	۳۹۶۳۷۱۷ $\frac{۱}{۳}$
(۳)	۴۲۵۲۰۰۴ $\frac{۱}{۴}$	(۴)	۱۹۴۵۴۴۹
(۵)	۷۱۹۲۰۷۷ $\frac{۲}{۷}$	(۶)	۲۵۴۲۸۳۸۰ $\frac{۲}{۵}$
(۷)	۸۹۴۳۰۴۱ $\frac{۶}{۹}$	(۸)	۳۳۴۹۱۴۱۸
(۹)	۵۸۲۹۰۳۴۵ $\frac{۷}{۱۰}$	(۱۰)	۹۸۸۹۵۸۶۶ $\frac{۷}{۱۱}$
(۱۱)	۱۷۲۴۶۶۳۵۰ $\frac{۷}{۱۱}$	(۱۲)	۶۳۰۲۸۹۲۹ $\frac{۱۱}{۱۳}$
(۱۳)	۱۱۸۰۷۴۵۵۳ $\frac{۴}{۱۷}$	(۱۴)	۱۹۲۹۶۱۹۰۷ $\frac{۵}{۹}$
(۱۵)	۲۵۵۰۶۰۶۱۷ $\frac{۲}{۵}$	(۱۶)	۲۸۷۸۳۹۸۷۲ $\frac{۶}{۷}$
(۱۷)	۴۲۸۳۹۶۳۱۲ $\frac{۸}{۹}$	(۱۸)	۴۹۶۳۸۸۰۳۶ $\frac{۶}{۷}$

	پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۱۰	۱۳	۴۵۸
	پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۷	۶	۲۵۵
	پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۸	۱۲	۲۳۶
	پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۷	۱۴	۴۰۹
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۵	۱۰	۲۶۷
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۱۰	۱۲	۶۴۰
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۷	۱۳	۴۶۵
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۰	۱۵	۶۶۰
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۵	۱۳	۴۶۵
	پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۵	۹	۴۶۷
	پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۲	۱۳	۲۹۳

	پائی	آنہ	روپیہ
(۴)	۳	۱۰	۵۴۷
	پائی	آنہ	روپیہ
(۶)	۱۰	۱۵	۶۴۹
	پائی	آنہ	روپیہ
(۸)	۴	۱۳	۴۶۵
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۰)	۶	۱۵	۹۳۸
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۲)	۱۱	۱۵	۳۰۴
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۴)	۵	۱۰	۲۳۶
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۶)	۹	۱۲	۳۰۸
	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۸)	۶	۱۴	۳۰۹
	پائی	آنہ	روپیہ
(۲۰)	۷	۱۴	۳۸۶
	پائی	آنہ	روپیہ
(۲۲)	۱۱	۱۲	۵۳۹
	انچھ		نیٹ
(۲۴)	$\frac{7}{24}$		۲

(۲۵) ۲۹ (۲۶) ۵۸ (۲۷) ۲۶ (۲۸) ۹۶ ۸ ۷ ۱۳ (۲۹) ۶

(۳۰) ۳ (۳۱) ۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۱	۱۳	۲۷	(۱۲)	۶	۹	۸۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۱۰	۱۰	۴۵	(۱۴)	۱۱	۱۰	۶۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۱۱	۱۰	۲۱۹	(۱۶)	۷	۱۳	۵۲۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۱۰	۱۴	۱۸۵	(۱۸)	۹	۸	۳۴۶
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۸	۱۰	۶۳۸	(۲۰)	۴	۱۲	۷۶۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۱۱	۱۴	۳۹۶	(۲۲)	۱۰	۱۲	۶۷۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۲	۱۴	۲۰۸	(۲۴)	۵	۱۱	۴۵۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۵)	۷	۸	۶۴۷	(۲۶)	۶	۱۳	۱۹۶
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۷)	۷	۱۲	۵۴۳	(۲۸)	۶	۱۴	۶۳۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۹)	۶	۱۳	۵۵۴	(۳۰)	۴	۸	۲۱۵

جوابات تقسیم مرکب نمبر ۲۲

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۶	۱۱	۴۲۱	(۲)	۷	۱۲	۱۶۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۲	۲	۶۸۲	(۱۸)	۴	۱۲	۵۳۶
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۸	۱۱	۵۲۱	(۲۰)	۶	۱۴	۲۹۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۶	۱۲	۱۹۳	(۲۲)	۲	۶	۸۷۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۸	۹	۵۷۴	(۲۴)	۶	۲	۵۹۱
	پائی	آنہ	روپیہ				
(۲۵)	۸	۵	۵۷۵				

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۲۱

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۴	۱۳	۶۹	(۲)	۹	۱۲	۷۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۴	۱۵	۸۱	(۴)	۸	۱۰	۳۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۵	۱۴	۹۰	(۶)	۷	۱۱	۵۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۸	۱۲	۹۶	(۸)	۵	۱۴	۶۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۶	۱۳	۸۵	(۱۰)	۹	۱۱	۶۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۴	۱۳	۶۶۷	(۱۴)	۱۱	۱۴	۴۹۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۱۰	۱۵	۳۰۵	(۱۶)	۸	۱۳	۴۶۳

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۲۰

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۰	۳۷	(۲)	$11\frac{7}{11}$	۲	۱۹۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۱۰	۷	۳	(۴)	۱۰	۴	۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۱۰	۱۴	۱۹۷	(۶)	۴	۱۴	۱۷۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۰	۳	۷۵	(۸)	۸	۱۱	۱۲۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۱۰	۱	۸۸	(۱۰)	۰	۳	۹۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۴	۲	۱۷۷	(۱۲)	۱۰	۱۵	۲۱۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۴	۱۰	۹۶	(۱۴)	۱۰	۳	۱۳۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۹	۶	۸۴	(۱۶)	$11\frac{1}{2}$	۹	۶۴

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۰	۹	۲۹۷۲	(۱۰)	۸	۳	۱۴۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۲	۱۰	۱۶۷۲	(۱۲)	۹	۱۰	۲۳۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۵	۱۰	۱۰۹۷	(۱۴)	۴	۴	۱۷۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ تعداد نقصان مہاجن
(۱۵)	۸	۳	۱۴۱۹	اسقدر روپیہ اوسکو ملا اور	۴	۱۲	۴۲۱۰

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۱۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۷	۶	۱۷	(۲)	۸	۱۰	۳۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۲	۶	۱۹	(۴)	۵	۱۳	۶۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۹	۱۰	۴۸	(۶)	۶	۱۴	۳۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۷	۱۳	۶۵	(۸)	۱۱	۱۵	۵۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۸	۱۰	۳۱۴	(۱۰)	۸	۱۰	۴۷۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۱۰	۱۴	۲۱۹	(۱۲)	۹	۱۱	۶۱۰

	چھٹانک	سیر	من			چھٹانک	سیر	من
(۳)	۱۵	۲۱	۱۰۶۳۸۸	(۴)		۹	۲۲	۵۳۶۰۷
	رتی	ماشہ	تولہ			رتی	ماشہ	تولہ
(۵)	۷	۱	۵۴۸۶۸	(۶)		۶	۱۱	۸۴۷۷۵
	رتی	ماشہ	تولہ			انگشت	گرہ	گز
(۷)	۶	۰	۹۲۱۵۹	(۸)		۰	۱۲	۴۴۲۹۹
	انگشت	گرہ	گز			پول	فرلانگ	میل
(۹)	۱	۳	۲۰۸۸۰۳	(۱۰)		۵	۳	۱۸۹۹۱
	پول	فرلانگ	میل			بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
(۱۱)	۲۹	۳	۴۷۸۶۰	(۱۲)		۹	۱۴	۶۴۸۲۹
	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ			پول	روڈ	ایکڑ
(۱۳)	۹	۱۱	۱۲۵۶۶۲	(۱۴)		۱۵	۰	۱۶۴۸۸۸
	پول	روڈ	ایکڑ					
(۱۵)	۱۵	۰	۲۱۶۳۴۰۴					

جوابات نمبر ۱۸

	پائی	آنہ	روپیہ			پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۲	۱۶۰۸	(۲)		۱	۴	۲۶۸۳
	پائی	آنہ	روپیہ			پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۸	۴	۱۲۶۲	(۴)		۰	۸	۲۵۹۷
	پائی	آنہ	روپیہ			پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۰	۱۵	۱۱۵۵	(۶)		۳	۸	۲۳۸
	پائی	آنہ	روپیہ			پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۹	۳	۱۳۴۰	(۸)		۱	۱۳	۲۳۳۵

	پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۹	۱۳	۲۲۹۴۴
(۸)	۶	۶	۳۷۰۴۹
(۹)	۴	۱	۱۴۶۸۱
(۱۰)	۴	۱۳	۳۱۲۱۰
(۱۱)	۲	۷	۳۰۳۳۳
(۱۲)	۶	۸	۷۴۱۷۸
(۱۳)	۳	۱۰	۲۳۲۸۵
(۱۴)	۳	۸	۲۸۳۶۴
(۱۵)	۸	۹	۶۲۷۹۸
(۱۶)	۹	۲	۲۷۶۸۸
(۱۷)	۳	۴	۱۰۸۵۰۱
(۱۸)	۶	۳	۱۲۰۷۶۱
(۱۹)	۶	۲	۱۶۳۶۳۶
(۲۰)	۷	۶	۵۰۳۰۸۸
(۲۱)	۰	۰	۲۵۳۸۹۴
(۲۲)	۹	۴	۱۶۵۴۶۱
(۲۳)	۱	۰	۱۶۰۴۴۳۱
(۲۴)	۵	۱۵	۹۹۱۲۲۲
(۲۵)	۰	۵	۱۵۵۱۲۲۰

جوابات نمبر ۱۷

	چھٹانک	سیر	من
(۱)	۹	۲۹	۵۷۳۰۴
(۲)	۱۲	۳۶	۴۲۲۷۳

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۶	۱۵	۱۳۸۳۹	(۱۶)	۴	۵	۳۳۵۹۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۰	۱۲	۱۳۳۸۶	(۱۸)	۳	۰	۲۸۹۹۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۰	۳	۵۱۷۴۷	(۲۰)	۰	۱۲	۶۴۳۲۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۸	۰	۳۴۹۳۰	(۲۲)	۰	۰	۶۴۸۷۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۴	۱	۲۱۷۲۴	(۲۴)	۰	۳	۵۹۴۹۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۵)	۰	۴	۹۳۲۴۵	(۲۶)	۰	۹	۳۵۸۲۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۷)	۹	۵	۱۰۶۰۳۸	(۲۸)	۰	۰	۱۶۱۵۱۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۹)	۹	۳	۴۶۱۸۶۵	(۳۰)	۰	۰	۱۹۹۳۰۷۷

جوابات نمبر ۱۶

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۶	۰	۹۷۸۲	(۲)	۸	۱۳	۴۹۵۶
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۶	۱۳	۱۲۲۲۹	(۴)	۷	۱	۶۲۸۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۱۰	۲	۱۹۷۳۱	(۶)	۶	۷	۲۵۱۹۱

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۲	۱۴	۳۱۴۶	(۱۰)	۴	۵	۵۲۱۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۰	۲	۲۵۱۹	(۱۲)	۹	۸	۶۳۹-
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۸	۱۰	۶۵۴۹	(۱۴)	۹	۱۵	۷۳۶۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۴	۱۳	۴۸۹۵	(۱۶)	۸	۱۰	۷۴۲۱

جوابات نمبر ۱۵

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۰	۰	۱۲۵۶	(۲)	۶	۸	۱۶۲۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۰	۰	۱۹۶۷	(۴)	۴	۵	۱۰۰۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۸	۳	۲۵۴۵	(۶)	۸	۲	۱۷۵۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۴	۱۱	۳۳۸۷	(۸)	۰	۷	۲۴۴۴
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۰	۱۲	۳۴۳۳	(۱۰)	۶	۱۳	۲۹۲۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۸	۱۵	۱۲۴۳	(۱۲)	۰	۸	۴۰۶۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۰	۹	۲۴۶۶	(۱۴)	۴	۱۱	۳۸۰۰

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۴	۱۴	۴۶۹	(۱۴)	۱	۹	۳۲۵۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۶	۳	۱۹۸۹	(۱۶)	۶	۱۱	۱۵۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۵	۳	۱۵۴۱	(۱۸)	۳	۴	۲۹۸۸۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۲	۱۵	۲۴۴	(۲۰)	۸	۱۳	۶۲۳۸

(۲۱) ۴- ۱۲- ۲ پائی آنہ روپیہ (۲۲) حصہ تھیلی زید ۲/۳ پائی حصہ تھیلی عمرو ۲/۶ پائی وحصہ تھیلی بکر ۱/۳ پائی

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۱	۱	۲۳	(۲۴)	۸	۱۰	۱۲
	فرلانگ		میل				
(۲۵)	۷		۱۹۳				

جوابات نمبر ۱۴

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۱۳	۴۴	(۲)	۰	۰	۱۱۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۸	۱	۷۷	(۴)	۱	۳	۳۲۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۶	۰	۲۹۲	(۶)	۶	۵	۲۷۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۸	۱۲	۵۲۶	(۸)	۳	۱۵	۴۵۸

انچھ فیٹ گز پول فرلانگ میل رتی ماشہ تولہ

(۱۱) ۹ — ۲ — ۳½ — ۲۰ — ۴ — ۱۴۴ (۱۲) ۷ — ۳ — ۳۸

گٹھہ جریب انچھ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ

(۱۳) ۴ — ۵۵ + (۱۴) ۱۰۴ — ۸ — ۲۰¼ — ۲۳ — ۰ — ۴۷

انوانسی کچوانسی بسوانسی بسوہ بیگھہ سکنڈ منٹ گھنٹہ دن مہینہ برس

(۱۵) ۵ — ۱۲ — ۱۲ — ۱۲ — ۳۸۸ (۱۶) ۴۹ — ۵۵ — ۱۹ — ۲۵ — ۱ — ۷۹

انچھ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ گرہ مربع گز مربع

(۱۷) ۱۲۷ — ۷ — ۲۸¼ — ۲۰ — ۰ — ۲۹۹ (۱۸) ۱۳۷ — ۸۵

انوانسی کچوانسی بسوانسی بسوہ بیگھہ انچھ مکعب فیٹ مکعب گز مکعب

(۱۹) ۱۲ — ۱۰ — ۱۰ — ۱۵ — ۸۳ (۲۰) ۱۸۸ — ۲۵ — ۲

جوابات نمبر ۱۳

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۸	۱۲	۶۱	(۲)	۹	۶	۴۵۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۱۰	۶	۶۷۱	(۴)	۱۱	۲	۷۵۱۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۹	۷	۴۵۰۹	(۶)	۹	۸	۳۴۲۰۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۰	۸	۱۲۹۹۸۰	(۸)	۵	۱۱	۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۹	۱۰	۲۰	(۱۰)	۱۱	۱۰	۳۰۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۵	۱۴	۳۹۲۸	(۱۲)	۷	۱۲	۲۷۲۷

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۱۱	۰	۱۲۶۳۵۹	(۱۶)	۱	۱۴	۱۵۵۴۳۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۹	۱۰	۴۵۵۷۹۷	(۱۸)	۱۱	۱۱	۱۱۱۱۱۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۸	۷	۳۲۵۵۱۷	(۲۰)	۸	۱۰	۷۸۵۸۶۶۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۲	۱۴	۸۲۰۸۹۰	(۲۲)	۱۱	۱۱	۱۶۲۳۱۳۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۱۰	۱۵	۱۴۳۶۶۷۲۲	(۲۴)	۱۰	۱	۲۵۷۸۸۹۰۹
	پائی	آنہ	روپیہ				
(۲۵)	۲	۱۴	۳۴۴۴۴۴۴۴				

جوابات نمبر ۱۲

	چھٹانک	سیر	من		چھٹانک	سیر	من
(۱)	۱۳	۵	۱۵۰۶	(۲)	۱۰	۸	۱۵۲۸
	انچھ	فیٹ	گز		انچھ مکعب	فیٹ مکعب	گز مکعب
(۳)	۱۱	۰	۷۱۹	(۴)	۵۵۴	۲۳	۱۰۴۸
	انچھ مکعب	فیٹ مکعب	گز مکعب		دن	ہفتہ	مہینہ	برس
(۵)	۷۹۰	۱۰	۵۲۷۵	(۶)	۳	۳	۱	۳۲۹
	گھنٹہ	دن	ہفتہ		ثانیہ	دقیقہ	گھنٹہ	
(۷)	۴	۴	۹۴	(۸)	۲۴	۴۷	۴۱۹	
	چاول	رتی	ماشہ	تولہ		گرہ	گز	
(۹)	۶	۷	۲	۱۳۴	(۱۰)	۱۱	۱۷۸	

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۱	۹	۶۵۴۳۱	(۱۲)	۱۱	۱۱	۲۱۸۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۱۱	۹	۱۶۰۵	(۱۴)	۷	۱۵	۵۸۷
	پائی	آنہ	روپیہ				
(۱۵)	۳	۵	۱۷۴۲				

جوابات تفریق مرکب

نمبر ۱۱

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۴	۳	(۲)	۱	۴	۶
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	انہ	روپیہ
(۳)	۹	۰	۹۰	(۴)	۷	۱	۱۰۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۷	۱۴	۱۳۰۲	(۶)	۱۰	۱۱	۳۷۲۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۹	۱	۴۱۶	(۸)	۱۰	۵	۲۴۵۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۹	۱۴	۱۰۲	(۱۰)	۲	۷	۱۰۴۷۴۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۱۰	۱۱	۱۰۸۷۴۱	(۱۲)	۹	۱۱	۱۹۳۲۳۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۹	۱۰	۸۶۴۴۴	(۱۴)	۴	۱۱	۳۶۵۵۲

	گٹھہ	جریب		بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
(۱۱)	۱۲	۷۱	(۱۲)	۷	۱۱	۱۷۵

	انچھہ مربع	فیٹ مربع	گز مربع	پول	روڈ	ایکڑ
(۱۳)	۷۵	۷	۱۹	۳۶	۳	۲۳

	انچھہ مکعب	فٹ مکعب	گز مکعب	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۴)	۸۵۰	۰	۱۱۵	۳	۱۳	۱۲۰۸۶

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۶)	۴	۴	۱۷۹۴۵	(۱۷)	۱۰	۱۵	۱۳۷۹۲

					پائی	آنہ	روپیہ
(۱۸)	[illegible] پائی			(۱۹)	۶	۰	۲۱۱۸۲۳

	پائی	آنہ	روپیہ
(۲۰)	۲	۱	۵۲۱۶

جواب نمبر ۱۰

					پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	[illegible]			(۲)	۹	۱	۷۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۲	۷	۱۵۳	(۴)	۷	۱۲	۱۰۱

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۳	۱۳	۳۳۱	(۶)	۵	۳	۱۵۲

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۶	۱	۱۲۵	(۸)	۳	۵	۴۷

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۳	۱۲	۴۴۸	(۱۰)	۲	۱۳	۶۵

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۱۰	۳	۲۲۹	(۱۶)	۸	۴	۱۸۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۹	۱۳	۲۰۵	(۱۸)	۱	۱۰	۱۰۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۱۰	۱۱	۲۰۰	(۲۰)	۷	۱۳	۲۰۴ روپیہ
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۳	۱۴	۱۵۸	(۲۲)	۸	۴	۱۹۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۹	۱	۲۳۳	(۲۴)	۰	۱۱	۳۳۶
	پائی	آنہ	روپیہ				
(۲۵)	۱۱	۱۰	۲۷۲				

جوابات نمبر ۹

	انچھ	فٹ	گز		انچھ	فٹ	گز
(۱)	۶	۲	۷۹	(۲)	۸	۱	۱۰۶
	دن	ہفتہ	ماہ	برس	گھنٹہ	دن	ہفتہ
(۳)	۳	۰	۱۱	۵۰۸ (۴)	۸	۴	۴۹۰
	ثانیہ	دقیقہ	گھنٹہ		چاول	سنج	ماشہ	تولہ
(۵)	۵	۳	۲۰۱	(۶)	۳	۱	۷	۳۱۸
	چھٹانک	سیر	من		چھٹانک	سیر	من	پلہ
(۷)	۹	۳۶	۵۴۴	(۸)	۲	۱	۱	۵۰
	انچھ	فٹ	گز	پول	فرلانگ	میل		
(۹)	۲۰۹ گز			(۱۰)	۳	۲	۱۷ ½ گز	۲	۲۸۸

جواب سوالات مشق تحویل

نمبر ۷

(۱) ۱۱۴۲۲۵ محتاج (۲) ۱۵۳۶۰ - آنے (۳) ۱۱۷۰۲۰۳ پائیان (۴) ۱۲۰۰۰ دو آنی
(۵) ۱۸۲۴۸ - ادھنے پیسے (۶) ۱۳۵۳۳۹ پائیان (۷) [illegible] ۳ پائی (۸) [illegible] ۳
(۹) [illegible] ۵ ۴ پائی - (۱۰) ۱۴۴۷ چونی - آنہ - پائی (۱۱) ۶ پائی - آنہ - ۱۲۵۳ اٹھنیان
(۱۲) ۱۹۲۰۰ - آدمی (۱۳) [illegible] ۱۳ ۴ پائی (۱۴) [illegible] ۸ (۱۵) ۶ ۱۰ پائی

جوابات مشق جمع مرکب

نمبر ۸

(۱)	پائی	آنہ	روپیہ	(۲)	پائی	آنہ	روپیہ
	۱۱	۱۰	۴۴		۱۱	۸	۲۲
(۳)	پائی	آنہ	روپیہ	(۴)	پائی	آنہ	روپیہ
	۶	۹	۲۱		۹	۹	۱۹
(۵)	پائی	آنہ	روپیہ	(۶)	پائی	آنہ	روپیہ
	۰	۱۰	۲۵		۱۰	۱۰	۲۱
(۷)	پائی	آنہ	روپیہ	(۸)	پائی		روپیہ
	۸	۷	۴۱		۵	۰	۷۴
(۹)	پائی	آنہ	روپیہ	(۱۰)	پائی	آنہ	روپیہ
		۷	۶۱		۰	۱۲	۱۱۸
(۱۱)	پائی	آنہ	روپیہ	(۱۲)	پائی	آنہ	روپیہ
	۵	۳	۱۴۷		۲	۸	۴۳
(۱۳)	پائی	آنہ	روپیہ	(۱۴)	پائی	آنہ	روپیہ
	۶	۱۲	۲۱۵		۱	۸	۱۲۰

(جواب نمبر ۱۱) (۱) $۸۶۲۴۷۹\frac{۴۴۰}{۵۳۷}$ (۲) $۲۴۲۸۰۱۳\frac{۵۳۶}{۵۶۲}$

(۳) $۹۷۷۳۴۷۶\frac{۲۴۹}{۵۹۷}$ (۴) $۱۵۹۴۹۳۱۷\frac{۵۴۰}{۵۶۱}$

(۵) $۹۲۰۷۸۶\frac{۶۰۰}{۷۹۴}$ (۶) $۹۸۸۲۶۱۷\frac{۲۲۲}{۸۱۳}$

(۷) $۶۸۱۵۵۵۱۲۹\frac{۱۱۳}{۱۳۹}$ (۸) $۴۲۸۸۸۱۷۶۴\frac{۱۲۵۳}{۱۳۲۴}$

(۹) $۵۵۵۹۹۰۷۰\frac{۴۱۵}{۱۵۴۳}$—

(جواب نمبر ۱۲) (۱) $۶۸۴۲۳۷۲۰\frac{۲۴۰}{۲۴۷۳}$ (۲) $۲۳۳۴۷۳۳۶\frac{۲۵۷۵}{۲۸۹۳}$

(۳) $۱۶۲۱۷۳۳۹\frac{۲۴۴۸}{۲۹۵۶}$ (۴) $۹۲۳\ ۵۴۲۱\frac{۳۱۱۷}{۳۲۵۱}$

(۵) $۱۴۹۸۳۲۷۲\frac{۲۳۱۶}{۳۹۶۷}$ (۶) $۹۱۸۵۶۴\frac{۱۳۱۷}{۲۰۹۱}$

(۷) $۶۱۹۰۱\frac{۵۴۴}{۴۹۶۷}$ (۸) $۲۱۹۸۱\frac{۵۴۴۱}{۸۱۲۶}$

(۹) $۱۴۸۵\frac{۲۶۳۱۲}{۶۹۰۲۷}$—

اجوابات مشق تقسیم بسیط نمبر ۱۳

(۱) $\frac{۲}{۵}$ ۱۱۲۶۰۵-آدمی (۲) ۱۱۸۸۶۹ مکان (۳) $\frac{۱}{۳۰}$ ۲۰۷۱ گھنٹہ

(۴) حصہ بیوہ ۲۸۴۷۹۲ روپیہ اور حصہ ہر ایک بھائی و بہن کا $\frac{۴}{۹}$ ۱۱۳۹۱۶ روپیہ

(۵) ۴۷۵۹۱ (۶) ۲۰۳۹۱۲ (۷) ۳۲۵۰ (۸) ۵۳۸۳

(۹) $۶۶۷۲۵\frac{۳}{۴}$ (۱۰) ۱۹۸۷۱ (۱۱) ۹ اور ۱۶۱۳ (۱۲) ۳۴ لڑکیاں

(۱۳) ۲۶ نارنگیاں (۱۴) ۲۷ روپیہ (۱۵) بھائی کا حصہ ۱۶۱ اور بہن کا حصہ ۲۳

جوابات تقسیم طولانی

(۱) $۲۵۲۵\frac{۲۴۰}{۳۵۴}$ روپیہ (۲) $۱۲۹۷۳۰۷\frac{۲۲}{۲۹}$ (۳) $۱۶۴۳۸\frac{۱۳۰}{۳۶۰}$ من قہوہ

(۴) ۱۶۱ (۵) $۵۹\frac{۲۱۶۲۴}{۲۴۴۶۴}$ (۶) $۱۰۰\frac{۴۷۱۳۰۰}{۲۴۰۵۲۸۷}$ (۷) $۵۶۶\frac{۷۰۰}{۳۵۸۸}$

(۸) $۵۰۶\frac{۱۶۴۲}{۳۹۰۰}$ (۹) ۲۵ دن $\frac{۸۹۶}{۹۹۰}$ (۱۰) $۴۹\frac{۳۱۵}{۵۴۰۰}$ (۱۱) ۱۷۹۹

(۱۲) ۱۸۰ (۱۳) ۱۴۱ (۱۴) ۴۸۰ بیل (۱۵) ۱۷۱۲۹

(۱۶) ۲۰-آدمی (۱۷) حصہ لڑکوں کا ۲۱۰-اخروٹ اور ۵۹۵ حصہ عورتوں کا

اور ۴۳۶۵ حصہ مردوں کا ہوا (۱۸) ۱۳ منٹ (۱۹) ۲ روپیہ (۲۰) ۴۰۳—

جوابات تقسیم طولانی

نمبر ۷

(۱) $\frac{6}{17}$ ۳۸۴۵۸۶۹

(۲) $\frac{15}{19}$ ۲۱۷۱۹۹۵۷۹

(۳) $\frac{11}{23}$ ۱۸۰۳۸۸۷۲۱

(۴) $\frac{17}{29}$ ۱۹۵۸۲۵۶۵۰

(۵) $\frac{3}{31}$ ۱۹۸۱۸۲۶۷۳

(۶) $\frac{22}{37}$ ۵۶۳۲۴۷۳

(۷) ۸۵۴۳۸۶۷۵

(۸) $\frac{27}{43}$ ۱۹۲۹۲۱۰۷۸

(۹) $\frac{10}{49}$ ۱۲۵۹۵۳۶۴۱

(جواب نمبر ۸) (۱) $\frac{42}{47}$ ۶۷۳۸۵۹۷

(۲) $\frac{24}{57}$ ۷۵۸۳۹۵۶۲

(۳) $\frac{81}{97}$ ۵۹۸۲۶۴۷۲

(۴) $\frac{30}{71}$ ۱۲۰۶۷۳۷۸۴

(۵) $\frac{2}{73}$ ۱۱۴۷۳۲۰۱

(۶) $\frac{79}{85}$ ۹۸۴۴۱۷۴

(۷) $\frac{54}{87}$ ۴۵۳۵۲۲۱

(۸) $\frac{3}{91}$ ۹۱۹۵۴۳۹۲

(۹) $\frac{41}{93}$ ۱۳۲۸۶۸۶

(جواب نمبر ۹) (۱) ۷۵۹۱۳۸۲۴۸

(۲) $\frac{132}{143}$ ۳۸۰۱۹۰۵۴

(۳) $\frac{91}{197}$ ۵۳۶۷۴۵۹۲۸

(۴) $\frac{61}{169}$ ۳۶۷۹۲۴۷۳

(۵) $\frac{54}{173}$ ۴۵۳۴۶۹۲۸

(۶) $\frac{128}{185}$ ۳۴۵۹۷۶۸۲

(۷) $\frac{107}{197}$ ۴۹۵۴۳۸۷۶

(۸) $\frac{54}{219}$ ۲۱۸۴۲۶۷۹

(۹) $\frac{120}{223}$ ۲۰۶۱۳۳۷۸

(جواب نمبر ۱۰) (۱) $\frac{3}{201}$ ۲۷۶۶۴۷۶۰

(۲) $\frac{43}{267}$ ۲۱۲۶۷۵۵۹

(۳) $\frac{213}{215}$ ۶۵۸۳۹۲۷۸

(۴) $\frac{62}{298}$ ۳۷۹۶۵۴۴

(۵) $\frac{159}{345}$ ۳۴۷۶۵۴۹۸

(۶) $\frac{140}{367}$ ۵۹۶۳۸۴۲۷

(۷) $\frac{163}{407}$ ۱۷۰۸۸۱۲۷

(۸) $\frac{121}{459}$ ۲۸۸۶۴۴۲

(۹) $\frac{337}{499}$ ۷۷۴۶۹۸۱ —

جوابات تقسیم

نمبر ۶

(جواب نمبر ۱) (۱) $\frac{1}{2}$ ۲۲۹۸۲۶۹ (۲) ۱۹۵۸۲۲۶ (۳) $\frac{3}{4}$ ۷۴۰۱۴۱

(۴) $\frac{2}{5}$ ۵۱۷۹۳۵ (۵) $\frac{3}{6}$ ۱۱۴۰۹۸۲۷ (۶) $\frac{3}{7}$ ۸۴۲۴۲۶۵

(۷) $\frac{1}{8}$ ۷۹۸۴۴۳۷۱ (۸) $\frac{2}{9}$ ۷۷۱۹۸۸۳ (۹) $\frac{9}{10}$ ۴۴۶۷۹۴۸۶

(جواب نمبر ۲) (۱) $\frac{2}{11}$ ۵۹۵۳۵۷۹۷ (۲) $\frac{3}{12}$ ۳۸۳۰۶۵۴۵

(۳) $\frac{7}{12}$ ۳۲۸۹۸۸۳۰ (۴) $\frac{1}{13}$ ۵۱۹۶۰۷۲۲ (۵) $\frac{1}{14}$ ۴۱۹۷۸۱۸۲

(۶) $\frac{2}{15}$ ۶۳۱۱۹۰۶۳ (۷) $\frac{4}{16}$ ۵۳۵۴۹۳۴۲ (۸) $\frac{3}{16}$ ۲۹۹۳۴۱۲۱

(۹) $\frac{1}{16}$ ۱۷۵۳۱۵۴۲ —

(جواب نمبر ۳) (۱) $\frac{11}{18}$ ۳۰۴۸۱۹ (۲) $\frac{20}{21}$ ۱۴۱۳۰۹ (۳) $\frac{4}{22}$ ۲۸۲۲۵۲

(۴) $\frac{19}{24}$ ۱۲۴۴۸۵ (۵) $\frac{17}{25}$ ۳۴۶۳۷۸ (۶) $\frac{16}{26}$ ۱۱۴۸۶۸۷

(۷) $\frac{10}{27}$ ۱۴۸۴۸۰۱ (۸) $\frac{25}{28}$ ۲۳۵۲۷۳۳ (۹) $\frac{25}{30}$ ۶۷۳۲۶۴ —

(جواب نمبر ۴) (۱) $\frac{7}{32}$ ۲۸۷۵۲۰۵ (۲) $\frac{29}{33}$ ۱۴۲۲۸۷۳ (۳) $\frac{9}{35}$ ۱۹۴۱۳۹۰

(۴) $\frac{26}{36}$ ۲۲۸۲۲۳ (۵) $\frac{14}{40}$ ۷۳۶۴۵۲ (۶) $\frac{31}{42}$ ۱۴۷۸۷۱۲ —

(۷) $\frac{13}{45}$ ۶۵۵۲۱۹ (۸) $\frac{27}{48}$ ۱۵۹۸۹۴۵ (۹) $\frac{20}{49}$ ۱۷۳۳۴۶۲ —

(جواب نمبر ۵) (۱) $\frac{12}{54}$ ۸۵۸۹۹۰ (۲) $\frac{19}{55}$ ۱۷۸۰۵۰۶

(۳) $\frac{22}{56}$ ۱۱۴۰۰۶۳۷ (۴) $\frac{62}{63}$ ۱۵۰۵۵۲۳۲ (۵) $\frac{39}{64}$ ۹۲۷۶۳۴۲

(۶) $\frac{58}{66}$ ۷۲۵۶۸۰۸ (۷) $\frac{4}{70}$ ۸۳۹۴۱۹۸ (۸) $\frac{28}{72}$ ۵۶۸۱۷۶۹

(۹) $\frac{47}{75}$ ۵۱۴۲۳۸۰ —

(جواب نمبر ۶) (۱) $\frac{20}{77}$ ۹۰۲۳۸۸۹ (۲) $\frac{46}{81}$ ۶۷۶۵۷۷۳

(۳) $\frac{43}{84}$ ۹۳۵۱۱۱۶ (۴) $\frac{50}{88}$ ۷۲۶۸۰۴۱ (۵) $\frac{63}{96}$ ۲۰۹۳۳۸۹

(۶) $\frac{78}{99}$ ۵۹۶۲۶۹۴ (۷) $\frac{1}{108}$ ۴۲۰۲۷۴۸ (۸) $\frac{39}{110}$ ۶۱۸۲۳۴۶

(۹) $\frac{2}{132}$ ۴۴۷۰۲۱۱

جواب نمبر ۴

(۱) ۲۹۱۱۱۲ (۲) ۲۳۱۵۳۹۶ (۳) ۲۵۹۰۳۴۷۳۹۶ — ۳۹۴۴۰۹۰۷۸۸

(۴) ۲۸۹۰۵۴۱۸۸۰ (۵) ۶۱۹۲۳۵۲۳۳۵ (۶) ۳۵۲۳۳۵۶۱۹۲ ۳۴۹۷۲۹۴۹۸۸

(۷) ۲۶۷۹۸۶۲۸۰۸ (۸) ۳۹۵۹۳۸۴۰۵۸ (۹) ۴۷۰۶۹۷۱۷۷۶

جواب نمبر ۵

(۱) ۱۱۴۳۱۷۰۱ (۲) ۱۳۸۹۴۰۵۹۴ (۳) ۲۵۸۴۵۸۰۰۰۵

(۴) ۲۰۸۴۰۱۵۰۱ (۵) ۲۹۵۶۰۵۳۸۱ (۶) ۴۶۶۶۶۶۹۸۰

(۷) ۴۳۲۲۸۵۴۹۲ (۸) ۵۵۴۶۳۸۷۳۲ (۹) ۵۱۶۵۱۱۸۵۱

جواب نمبر ۶

(۱) ۶۳۹۶۰۰۹۴۴ (۲) ۴۵۴۹۹۶۳۴۴۴ (۳) ۴۴۹۸۹۵۴۴۱

(۴) ۴۳۲۱۷۰۳۲۵ (۵) ۲۰۳۸۹۷۸۴۲ (۶) ۵۵۶۴۹۲۳۹۲۴

(۷) ۴۰۰۲۷۶۸۴۰۰۲ (۸) ۵۲۲۵۹۶۷۰۵ (۹) ۶۲۱۷۹۲۷۹۳۷

جواب ضرب نمبر ۷

(۱) ۲۳۶۵۶۰۸۶۷۰۵ (۲) ۳۴۳۹۴۳۸۶۵۰۰ (۳) ۵۳۶۶۹۵۴۱۵۰۰

(۴) ۲۴۱۴۹۲۸۶۰۰۰ (۵) ۱۲۴۴۹۹۳۲۰۰ (۶) ۵۶۴۶۷۹۰۲۳۹۵

(۷) ۵۲۸۹۲۱۴۶۸۰ (۸) ۴۴۱۸۶۴۸۱۷۱۲ (۹) ۷۱۹۸۰۲۲۷۴۶۰

جواب نمبر ۸

(۱) ۲۹۵۵ — آدمی (۲) ۴۲۲ (۳) ۲۱۴۲ (۴) ۶۶۹ روپیہ (۵) ۵۷۵۸ روپیہ

(۶) ۹۱۸۲ روپیہ (۷) ۱۴۷۸۴۰ فیٹ (۸) ۱۳۲۳۰ میل (۹) ۲۹۶۳۹۲ حروف

جواب نمبر ۹

(۱) ۷۶۰۳۲۰۰۰ (۲) ۵۷۵۹۱ (۳) ۱۶۲۴۰ میل (۴) ۱۹۵۶۵ میل

(۵) ۱۷۱۰۲۴۰۰ (۶) ۱۹۲۳۸۴۹۱ (۷) ۱۹۶۹ (۸) ۱۳۰۸۱

(۹) ۴۳۷۸۴ —

۷۔ ۷۱۰۶۱۳۸۲۰ ۲۴۳۵۳۴۵۲ ۴۸۸۵۷۷۷۳ —
۳۱۸۲۶۳۵ ۱۸۴۵۵ ۹۷۷۵۴۳
۱۷۲۱۳۲۲ ۴۴۹۰۲۴۸ ۳۹۹۴۲۸

۸۔ ۶۳۸۰۰۸۹ ۱۴۴۸۵۱۲۲ ۲۳۸۸۶۵۳۷ —
۸۳ سال ۳۸۸ ۳ سال ۵۸ سال ۱۸۵ درخت ۵۵۴۶ بورہ
۲۷۱ روپیہ ۲۰۰ میل ۳۷۶ روپیہ ۱۶۸ ظروف —

۹۔ ۵۳۱ بورہ ۲۳۲ میل ۵۰۱ ۵۰۹۰ فیٹ ۶۶۱۹۰۳
۳۵۴۷۳۰ ۵۹۰ روپیہ آمدنی ۲۸۹۹ ۹۹۷۸۳۳
۵۹۸۶ —

جوابات ضرب
نمبر ۵

جواب نمبر ۱

(۱) ۹۰۷۷۰ (۲) ۱۳۴۹۶۴ (۳) ۹۳۵۰۸ (۴) ۱۳۵۷۸۶
(۵) ۱۳۱۵۶۸ (۶) ۲۰۷۹۲۴ (۷) ۱۷۵۴۲۸ (۸) ۸۸۷۰۴
(۹) ۱۴۰۶۸۵ —

جواب نمبر ۲

(۱) ۱۵۴۱۹۰۴ (۲) ۲۷۹۳۵۸۰ (۳) ۳۰۷۵۷۹۱۲
(۴) ۲۳۵۷۶۶۶۸ (۵) ۱۷۵۵۰۶۳۶ (۶) ۲۹۹۸۷۱۴۰
(۷) ۳۴۶۷۲۸۴۰ (۸) ۱۹۳۸۲۷۱۵ (۹) ۴۴۶۴۹۳۳۵

جواب نمبر ۳

(۱) ۱۳۳۸۶۳۶۶ (۲) ۱۹۹۶۶۸۴۸ (۳) ۱۱۳۷۲۳۸۸۰
(۴) ۷۴۵۵۷۴۴۴ (۵) ۱۲۹۵۹۷۲۴۴ (۶) ۲۰۲۱۵۶۳۵۰
(۷) ۲۳۵۳۴۸۵۸۸۸ (۸) ۱۸۷۷۵۸۱۹۲۶ (۹) ۳۲۳۱۸۷۴۸۹۰

۷- ۱۴۰۱۷ — ۱۴۱۷۸ — ۱۵۱۴۷ — ۱۸۲۶۶ — ۲۴۳۶۴ —
۲۴۱۳۲۳ — ۲۹۳۸۵۲ — ۱۶۸۹۰۴ — ۶۱۶۸۸ —

۸- (۱) ۵۳۷ مزدور (۲) ۲۰۵۲۴ فیٹ (۳) ۴۷۵۰۲ روپیہ
(۴) ۱۷۲۷ء (۵) ۷۴۴۷۲ (۶) ۲۷۴۴۱۶ میل مربع
(۷) ۵۱۸۰۲ مربع میل — (۸) ۱۸۴۶۱۹ (۹) ۴۶۵

۹- (۱) ۶۷۶۲۲۵ بورہ (۲) ۶۷۵۶۰۰ (۳) ۳۱۸۱۷۱۰۸
(۴) ۲۳۲۰۱۹۸۲ (۵) ۱۳۹۴۸۴۰۰ روپیہ (۶) ۱۶۸ طالب العلم
(۷) ۴۳۰۰۶۸۰ روپیہ (۸) ۹۵۵۸۷ (۹) ۶۵۷۸۷۲

جوابات تفریق
نمبر ۴

۱- ۱۷ ۱۵ ۳۵ ۳۸ ۴۶ ۲۲ ۲۶۹ ۱۸۶ —۱۵۱

۲- ۱۸۷۹ ۱۸۹۲ ۲۸۵۷ ۲۰۷۹ ۲۸۲۷ ۱۰۹۳۴ ۱۶۸۳۵
۴۶۵۷۵ —۱۸۸۱۹

۳- ۵۶۶۴۴ ۲۲۲۳۵ ۲۲۹۸۴۴ ۱۵۷۶۴ ۱۸۶۸۷۵
۱۶۹۳۸۷ ۲۶۴۱۹۹ ۱۸۸۴۳۱ —۲۲۵۶۴۹

۴- ۱۲۷۸۵۲۶ ۳۱۸۳۹۹ ۱۲۹۹۳۰
۱۸۷۴۳۰ ۵۹۴۳۷۵۹ ۴۷۷۵۷۳۸
۴۷۶۳۰۹ ۲۴۱۰۷۲۱ —۱۱۳۸۹۱۸

۵- ۲۲۱۳۹۲۹ ۲۲۸۳۸۰۶ ۲۶۱۰۴۱۶
۴۴۲۴۰۷۵ ۴۹۹۸۲۴۹ ۳۷۳۵۶۳۴
۴۰۴۳۵۷۸ ۵۸۹۹۴۹۷ —۳۲۱۰۱۲۷

۶- ۱۸۳۰۳۱۶۲ ۶۱۳۰۴۰۴۹ ۴۰۴۹۳۰۰۹۹
۵۰۰۴۹۵۲۳۷ ۶۰۶۸۸۲۳۰۴ ۶۰۰۰۸۵۰۳۹

۸- ۷۴۹۳۴۷۸۳۷۲۵۴۵ و ۸۰۵۲۱۶۲۷۸۹ و ۳۹۶۵۲۸۹۳۸ و ۹۰۶۷۳۹۰۶۷۲۴۲
و ۱۱۰۰۵۰۴۰۳۰۰ و ۸۰۰۰۰۰۰۱ و ۳۵۵۰۲۰۰۰۸ و ۳۰۱۰۵۰۴۸۰۰
و ۳۵۷۳۴۵۰۰۰۰۷-

۹- ۴۶-۴۷-۴۸-۴۹-۵۰-

۸۸- ۸۹ و ۹۰ و ۹۱ و ۹۲ و ۹۳ و ۹۴ و ۹۵ و ۹۶ و ۹۷ و ۹۸
۹۶۸ و ۹۶۹-

۷۱۱ و ۷۱۲ و ۷۱۳ و ۷۱۴ و ۷۱۵ و ۷۱۶ و ۷۱۷ و ۷۱۸ و ۷۱۹
۷۲۰ و ۷۲۱ و ۷۲۲ و ۷۲۳ و ۷۲۴ و ۷۲۵ و ۷۲۶ و ۷۲۷
و ۷۲۸ و ۷۲۹ و ۷۳۰-

جوابات جمع نمبر ۳

۱- ۱۲۲۱ - ۱۳۶ - ۱۵۹ - ۹۰ - ۱۸۲ - ۲۱۵ - ۲۰۱ - ۱۴۰ - ۲۷۳

۲- ۱۰۳۰ - ۱۰۸۸ - ۱۷۰۷ - ۱۶۸۲ - ۵۵۵۱ - ۱۶۹۲ - ۱۴۰۰
۲۰۰۳ - ۳۰۲۱

۳- ۸۶۲۱ - ۱۲۵۲ - ۲۳۷۹ - ۱۹۸۹ - ۱۸۰۵۰۸ - ۱۵۹۰ - ۱۳۱۶
۲۱۸۹ - ۳۵۶۸

۴- ۱۲۷۴۱۷۰ - ۱۴۳۶۷۰۶ - ۱۶۵۹۲۹۱ - ۲۳۳۳۳۳۱ - ۳۰۰۵۳۱۲
۱۶۵۰۶۴ - ۲۰۶۷۸۷ - ۱۶۴۸۱۲۷ - ۱۵۳۷۲۰۶

۵- ۱۴۹۵۶ - ۸۷۰۹۶ - ۴۸۸۸ - ۱۷۷۷۳ - ۹۲۴۳۸۱۷
۳۷۸۲۰۴۶۸ - ۱۱۰۲۷۶۱۷ - ۱۳۴۱۹۷۰ - ۲۴۹۹۵۴۵۰

۶- ۳۳۶۵۰۸ - ۳۲۳۹۱۵ - ۴۰۰۲۵۷ - ۳۵۰۸۰۶۴ -
۱۷۱۳۵۷۶۸ - ۲۴۷۰۱۷۵۸ - ۱۵۸۱۵۷۳ - ۲۶۰۳۴۲۵۰۶ -

تین سو دو۔ چھ کرور اسی لاکھ چھپن ہزار دو سو اکہتر۔ تین کرور اٹھتر لاکھ پانچ ہزار تین سو چھیاسی۔ سات کرور ستاسی لاکھ بیس ہزار پانچسو تہتر۔ پانچ کرور ترپن لاکھ بیاسی ہزار پچاسی۔ آٹھ کرور پچہتر ہزار نوسو چار۔ آٹھ کرور تین سو پانچ۔ سات کرور تین۔

(۹) چوہتر کرور اٹھانوے لاکھ ستاسی ہزار دوسو پانچ۔ اٹھائیس کرور ستہتر لاکھ سینتیس ہزار آٹھسو تین۔ چھیاسی کرور پانچ لاکھ باسٹھ ہزار سات سو ایک۔ تیس کرور اسی لاکھ تیئیس ہزار چھ سو اسی۔ ستاسی کرور ستائیس لاکھ سات سو تیس۔ ترپن کرور پانچسو اوناسی۔ اٹھانوے کرور چوبیس اسی کرور ستر لاکھ نوے ہزار اکتالیس۔ ستر کرور نو لاکھ آٹھ ہزار ایک۔

جواب نمبر ۲

(۱)۔ ۶۳ - ۸۱ - ۹۹ - ۴۰ - ۳۹ - ۱۳ - ۴۹ - ۵۵ - ۷۹ -

(۲) ۱۵۳ - ۲۵۹ - ۳۰۹ - ۴۲۰ - ۵۸۹ - ۷۷۱ ۰ ۸۲۳ - ۹۴۸ - ۲۵۶ -

(۳) ۲۳۶۷ ÷ ۴۸۴۵ - ۵۰۳۱ - ۳۰۰۴ - ۶۹۰۰ - ۸۷۴۷ ÷ ۹۰۸۱

۶۸۶۰ ÷ ۹۰۰۱ -

(۴) ۱۵۳۴۱ ÷ ۱۱۱۱ - ۲۱۳۵۲ - ۳۰۵۳۴ ÷ ۴۰۰۴۵ ÷

۶۰۰۰۵ ÷ ۸۷۹۵۰ - ۷۸۲۰۰ - ۸۹۰۹۸ -

(۵) ۳۰۰۶۸۳ ÷ ۴۰۵۳۰۴ ÷ ۲۱۱۹۴۱ - ۴۴۹۳۵۹ ÷ ۶۲۱۸۵۲

۱۰۰۰۰۵ ÷ ۳۰۰۰۴۰ ÷ ۷۰۰۴۹۸ - ۸۰۹۴۷۸ -

(۶) ۴۷۸۹۳۹۲ ÷ ۲۰۷۶۷۳۰ ÷ ۵۶۲۷۰۸۰ - ۳۷۸۰۴۹۸ ÷ ۷۸۱۹۰۷

۷۰۰۰۰۰۲ - ۹۰۰۰ ÷ ۵۰۳۶۸۰۰۷۵۹۰ ÷ ۵۴۳۸۲۰۸

(۷) ۳۵۹۹۲۳۹۸ ÷ ۹۷۳۰۲۶۷۰ ÷ ۷۳۲۳۰۶۹۵ ÷ ۸۳۰۸۵۳۶۱

۶۵۱۰۸۳۸۲ ÷ ۳۳۲۵۷۷۶۹ ÷ ۹۶۷۹۸۴۰۸ ÷ ۷۵۹۰۴۵۶۳

۵۰۴۰۹۰۹۷ -

جوابات

جواب نمبر ۱

(۱) سینتالیس - ساٹھ - اٹھاسی - ستانوے - اونسٹھ - بارہ - اکتیس اونتیس - پچیس -

(۲) پینسٹھ - اٹھتر - نواسی - ننانوے - اونھتر - چورانوے - اونتالیس اونچاس - اونناسی -

(۳) ایک سو آٹھ - دوسو نو - اونتیس - چارسو تیس - چھ سو اونتالیس - اسّی نوسو چالیس - نو - نوسو پینتیس -

(۴) چار ہزار چھ سو پانچ - پانچ ہزار اٹھتر - پانچ ہزار آٹھ سو نوے - چھ ہزار نو سو چھ ہزار نو — دوسو اٹھاون - دو ہزار پانچ سو اسی - سات ہزار اونچاس - آٹھ ہزار دو -

(۵) بیس ہزار سات سو چودہ - پینتیس ہزار اونتیس - چونسٹھ ہزار دو سو پانچ - اکھتر ہزار آٹھ سو نوے - نواسی ہزار آٹھ سو سینتالیس - پینسٹھ ہزار پانچ سو چھپن اٹھاسی ہزار - نوے ہزار - چھہتر ہزار آٹھ سو سینتالیس -

(۶) دو لاکھ پینتالیس ہزار نو - پانچ لاکھ چھیالیس ہزار آٹھ - سات لاکھ اسّی ہزار پانچ سو چھبیس - آٹھ لاکھ گیارہ ہزار نو سو - چھ لاکھ سات - تین لاکھ اونسٹھ - نو لاکھ پانچ سو سینتالیس - چار لاکھ پانچ ہزار تین سو آٹھ - دو لاکھ تیس ہزار آٹھ سو ترپن -

(۷) نبّے لاکھ آٹھ ہزار پانچ سو اکتیس - چالیس لاکھ ترپن ہزار اسی - نو لاکھ پانچ ہزار چار سو بہتر - تیس لاکھ پانچ سو ترانوے - ساٹھ لاکھ پچھتر - اکیاسی لاکھ اونتیس ہزار چار - چھہتر لاکھ پچاسی ہزار دو سو اسّی - چون لاکھ ساٹھ ہزار نواسی - تیس لاکھ پینتالیس ہزار ستانوے -

(۸) چار کرور اٹھتر لاکھ ترانوے ہزار نو سو پچیس - دو کرور سات لاکھ سڑسٹھ ہزار

دن وغیرہ کا بیان

۶۰ منٹ ═══ ایک گھنٹہ

۲۴ گھنٹہ ═══ دن

۷ دن ═══ ایک ہفتہ

۴ ہفتہ ═══ ایک ماہ

۱۲ ماہ ═══ ایک برس

واضح ہو کہ جنوری مارچ و مئی جولائی و اگست و اکتوبر و دسمبر ہر ایک ۳۱ یوم کے ہین اور اپریل و جون ستمبر و نومبر ہر ایک ۳۰ دن کے ہوتے ہین و فروری ۲۸ دن کا مگر چوتھے برس ۲۹ دن کا ہوتا ہے —

انگریزی گز وغیرہ کا بیان

۳ کھڑا جو ═══ ایک انچھہ

۱۲ انچھہ ═══ ایک فٹ

۳ فٹ ═══ ایک انگریزی گز

۵½ گز ═══ ایک پول

۴۰ پول ═══ ایک فرلانگ

۸ فرلانگ یا ۱۷۶۰ گز ═══ ایک میل

۲ میل ═══ ایک کوس

بیگھہ وغیرہ کا بیان

۲۰ بسوانسی ═══ ایک بسوہ

۲۰ بسوہ ═══ ایک بیگھہ

ایک بیگھہ ۱۲ بسوہ ═══ ایک ایکڑ

گٹھہ × گٹھہ ═══ بسوانسی

گٹھہ × جریب ═══ بسوہ

جریب × جریب ═══ بیگھہ

ہندوستانی گز وغیرہ کا بیان

۸ جو پٹھے سی پٹھا ملا ═══ ایک انگل

۳ انگل ═══ ایک گرہ

۸ گرہ ═══ ایک ہاتھہ

۲ ہاتھہ ═══ ایک گز

۳ گز ═══ ایک گٹھہ

۲۰ گٹھہ ═══ ایک جریب ہندوستانی

(۱۳) زید کو ۵ ر ۶ پائی عمرو کو ۳ ر ۹ پائی بکر کو ۲ ر ۸ پائی روز ملتا تھا بعد ۹۰ دن کے تینون بھائیون مین تکرار ہوئی تو باہم برابر تقسیم کیا تو زید و عمرو و بکر ہر ایک کو کیا ملا۔

جواب ۲۲ روپیہ ۵ ر ۶ پائی

(۱۴) ۶ مزدور کافی مزدور ۲ ر ۶ پائی اور ۸ کاریگر کافی کاریگر ۳ ر ۹ پائی اور ۴ لڑکے فی نفر ۱ ر ۳ پائی اور ۴ لڑکے فی نفر ۵ ر ۹ پائی پر مقرر ہین بعد ۲۴ دن کے مالک نے چاہا کہ کل روپیہ کو جمع کرکے سبکو برابر تقسیم کرین تو بتاؤ کہ ہر ایک کو کیا ملیگا۔

جواب ۴ روپیہ ۱۵ ر ۱۱ ۷ پائی

(۱۵) ۴۰ سوداگرون نے ملکر ۲۲۵ روپیہ ۱۵ ر ۶ پائی کا ٹکٹ لیا اور ۱۵ سوداگرون نے ملکر ۵۰ روپیہ ۱۳ ر ۳ پائی کا ٹکٹ لیا اور ۱۲۰ آدمی نے فی ۷ ر کا ٹکٹ لیا اور ۱۶ آدمیون نے فی ایک روپیہ ۱۴ ر کا ٹکٹ لیا اسیطرح ۱۲ روز تک جاری رہا بارھوین دن ۶ شہر کا ے ریل نے برابر آمدنی تقسیم کیا تو بتاؤ کہ ہر ایک کو کیا ملا۔

جواب ۶۲۴ روپیہ ۱ ر ۶ پائی

بیان آنہ پائی وغیرہ

۳ پائی = ایک پیسہ
۱۲ پائی یا ۴ پیسہ = ایک آنہ
۱۶ ر آنہ = ایک روپیہ
۱۶ روپیہ = ایک اشرفی انگریزی

سن وغیرہ کا بیان

۸ خشخاش = ایک چاول
۸ چاول = ایک رتی
۸ رتی = ایک ماشہ
۱۲ ماشہ = ایک تولہ
۵ تولہ = ایک چھٹانک
۴ چھٹانک = ایک پاؤ
۴ پاؤ = ایک سیر
۵ سیر = پنسیری
۸ پنسیری = ایک من

(۵) کس عدد کو ۶۹ سے ضرب دین کہ ۹۸۴۳۶ روپیہ ۵ ر ۶ پائی حاصل ہو۔
جواب ۱۴۲۶ روپیہ ۷ ر ۶ پائی

(۶) ۲۳- آدمیون نے ملکر ۲۵۹۹ روپیہ سے تجارت کیا نفع ۱۵۰۰۲ روپیہ ۱۳ ر ۳ پائی ہوا تو بتاؤ کہ ہر ایک کو کیا نفع ہوا۔
جواب ۵۳۹ روپیہ ۴ ر ۹ پائی

(۷) ۳۳ قفل کی قیمت ۴۷۳ روپیہ ۵ ر ۶ پائی دکاندار چاہتا ہے تو بتاؤ کہ فی قفل کتنے کو فروخت ہوگا۔ جواب ۱۴ روپیہ ۵ ر ۶ پائی

(۸) ایک بزاز نے ۱۱۰ گز ریشمی کپڑا ۹۷ روپیہ ۱۵ ر ۶ پائی کو فروخت کیا تو فی گز کیا قیمت ہوئی۔ جواب ۳ ر ۶ پائی

(۹) جبکہ ۶۳ سیر کی قیمت ۱۳ روپیہ ۱۲ ر ۶ پائی ہے تو ایک سیر کی کیا قیمت ہوگی۔
جواب ۳ ر ۶ پائی

(۱۰) ایک سوداگر نے ۹۳۲۸۷ روپیہ ۱۳ ر ۸ پائی ۴۰ برس مین جمع کیا تو بتاؤ کہ ہر سال اوسط کے حساب سے کیا جمع کرتا تھا۔
جواب ۱۸۳۲ روپیہ ۳ ر $\frac{19}{20}$ ۱۱ پائی

(۱۱) ایک آدمی کو تحصیل علاقہ سے ۱۴۲۵ روپیہ ۱۲ ر ۶ پائی سالانہ اور تنخواہ ۵۷۲ روپیہ ۹ ر ۷ پائی سالانہ اور کرایۂ مکان سے ۲۷۳ روپیہ ۷ ر ۱۱ پائی سالانہ اور تجارت سے ۲۷۵ روپیہ ۱۵ ر ۶ پائی سالانہ آتا تھا اور ۳۲ برس تک برابر یہی آمدنی تھی بعد ۳۲ برس کے اپنے ۸ لڑکون کو برابر تقسیم کیا تو ہر ایک لڑکے کا حصہ کیا ہوگا۔ جواب ۱۰۱۹۱ روپیہ ۶ ر

(۱۲) ایک آدمی ۲۲۵ روپیہ ۱۳ ر ۴ پائی ماہواری اور دوسرا- آدمی ۳۷۵ روپیہ ۱۲ ر اور تیسرا- آدمی ۴۰۰ روپیہ ۹ پائی اور چوتھا آدمی ۱۲۵ روپیہ ۲ ر ۱۱ پائی ماہواری پاتا تھا اور تین برس تک سب اپنا مال ایک جاے رکھتے تھے بعد تین برس کے برابر تقسیم کیا تو ہر ایک کو کیا ملا۔ جواب ۱۰۱۴۱ روپیہ ۵ ر

(۵) ۸۵ روپیہ ۶ر ۱/۲ ۱۰ پائی کو ۹ روپیہ ۷ر ۱/۲ ۱۰ پائی پر تقسیم کرو۔ جواب ۹

(۶) ۲۵۶ روپیہ ۴ر ۱/۲ ۷ پائی کو ۴۲ روپیہ ۱۱ر ۱/۲ ۵ پائی پر تقسیم کرو۔
جواب ۶

(۷) ۸۵۵ روپیہ ۷ر ۶ پائی کو ۹۵ روپیہ ۱۰ پائی پر تقسیم کرو۔ جواب ۹

(۸) ۲۱۳ روپیہ ۳ر ۱/۲ ۱۰ پائی کو ۱۷ روپیہ ۴ر ۱/۲ ۷ پائی پر تقسیم کرو۔
جواب ۳

(۹) ۱۲۱ من ۳۶ سیر ۱۴ چھٹانک کو ۴ من ۲۰ سیر ۱۰ چھٹانک پر تقسیم کرو
جواب ۲۷

(۱۰) ۲۳ تولہ ۵ ماشہ ۷ رتی کو ۴ تولہ ۸ ماشہ ۳ رتی پر تقسیم کرو۔ جواب ۵

(۱۱) ایک من ۳۷ سیر ۴ چھٹانک دو ماشہ کو ۹ سیر ۹ چھٹانک ۳ تولہ ۸ ماشہ پر تقسیم کرو۔ جواب ۷

(۱۲) ۳۵ روپیہ ۱۵ر کو ۱۵ روپیہ ۵ر پر تقسیم کرو۔ جواب ۲

سوالات تقسیم مرکب اجارتی

(۱) ۱۸۷ روپیہ ۸ آنہ کو ۲۰ آدمیوں پر اسطرح تقسیم کرو کہ ایک آدمی کو بہ نسبت اوروں کے ۳۷ روپیہ ۸ر زیادہ ملے۔ جواب ۸۷ روپیہ ۸ر ایک کو

(۲) ہزار روپیہ کو ۷ مرد اور ۶ عورت پر اسطرح تقسیم کرو کہ ہر ایک مرد کو بہ نسبت عورت کے دوچند ملے۔ جواب سو روپیہ

(۳) ۷۳۹۵ روپیہ کو ۱۵ مرد اور ۱۳ عورت پر اسطرح تقسیم کرو کہ ہر ایک مرد کو بہ نسبت عورت کے سہ چند ملے۔

جواب حصۂ مرد ۳۸۲ روپیہ ۸ر حصۂ عورت ۱۲۷ روپیہ ۸ر

(۴) ۲۶۱ روپیہ ۱۱ر ۶ پائی کو ۴ مرد ۶ عورت ۸ لڑکے پر اسطرح تقسیم کرو کہ ہر ایک مرد بہ نسبت عورت کے دوچند اور ہر ایک عورت کو بہ نسبت لڑکے کے سہ چند حاصل ہو۔
جواب مرد کا حصہ ۳۱ روپیہ ۷ر ۶ پائی حصۂ عورت ۱۵ روپیہ ۱۱ر ۳ پائی حصۂ لڑکا ۵ روپیہ ۳ر ۹ پائی

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۸)	۰	۱۳	۴۵۷÷۴۰۰	جواب	۳ ۳/۴	۲	۱
(۹)	۹	۱۴	۲۰۸÷۳۶	جواب	۱۰ ۱/۴	۱۲	۵
(۱۰)	۱۰ ۱/۲	۱۱	۳۶۲÷۴۲	جواب	۲ ۱/۴	۱۰	۸
(۱۱)	۰	۵	۶۹۲÷۸۰۰	جواب	۰	۱۰	۱۳
(۱۲)	۰	۱۴	۱۱۳۵÷۲۴۰۰	جواب	۸۷/۱۰۰	۷	
(۱۳)	۹	۱	۳۴۷÷۴۵	جواب	۵	۱۱	۷
(۱۴)	۰	۱۴	۴۲۱÷۶۰۰	جواب	۱ ۱/۲	۱	
(۱۵)	۰	۵	۱۹۴۵÷۳۶۰۰	جواب	۷ ۳/۴	۸	
(۱۶)	۹	۸	۴۱۵÷۵۴	جواب	۱ ۱/۲	۱۱	۷
(۱۷)	۹	۶	۴۷۰÷۷۷	جواب	۹	۱	۶
(۱۸)	۲ ۱/۴	۱۴	۳۷۳÷۸۱	جواب	۱۰ ۱/۴	۹	۴
(۱۹)		۲	۴۷۱÷۹۶	جواب	۶ ۱/۴	۱۴	۴

سوالات تقسیم مرکب جسمیں مقسوم و مقسوم علیہ دونوں مرکب ہوں

(۱) ۱۴ روپیہ ۳ ر ۳/۴ ۹ پائی کو ایک روپیہ ۹ ر ۳/۴ ۳ پر تقسیم کرو۔
جواب ۹

(۲) ۲۸ روپیہ ۷ ر ۱/۲ ۷ پائی کو ۴ روپیہ ۱۱ ر ۱/۴ ۱۱ پائی پر تقسیم کرو۔
جواب ۶

(۳) ۱۲۸ روپیہ ۲ ر ۳/۴ ۳ پائی کو ۱۴ روپیہ ۳ ر ۳/۴ ۹ پائی پر تقسیم کرو۔
جواب ۹

(۴) ۸۵ روپیہ ۶ ر ۱/۴ ۱۰ پائی کو ۳ روپیہ ۲ ر ۱/۲ ۷ پائی پر تقسیم کرو۔

جواب ۲۷

سوالات تقسیم مرکب اعداد مرکب ہی

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۵ ½	۵	۳۷۵ ÷ ۱۳	جواب	۱۱ ½	۱۳	۲۸
(۲)	۸ ½	۰	۲۸۹ ÷ ۱۷	جواب	½	۰	۱۷
(۳)	۸	۱	۲۷۰ ÷ ۱۹	جواب	۸	۷	۱۴
(۴)	۱۱ ¼	۱	۴۴۵ ÷ ۲۳	جواب	۷	۵	۱۹
(۵)	۹ ½	۱۴	۴۶۳ ÷ ۲۹	جواب	۱۱ ½	۱۵	۱۵
(۶)	۹	۱۲	۶۴۱ ÷ ۳۱	جواب	۳	۱۱	۲۰
(۷)	۲ ½	۰	۵۱۰ ÷ ۳۷	جواب	۸ ½	۱۴	۱۳
(۸)	۷ ½	۲	۸۹۱ ÷ ۴۱	جواب	۹ ¼	۱۱	۲۱
(۹)	۶ ¾	۹	۱۷۲۰ ÷ ۱۲۳	جواب	۹	۱۵	۱۳
(۱۰)	۶	۳	۳۱۹۹ ÷ ۱۸۹	جواب	۸ ½	۲	۱۶
(۱۱)	۱۱	۲	۳۰۷۰ ÷ ۳۶۵	جواب	۵ ½	۱۳	۸
(۱۲)	۴ ½	۱۱	۲۹۳۵ ÷ ۳۵۴	جواب	۸ ½	۴	۸

سوالات تقسیم مرکب بوسیلۂ اجزای ضربی

	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۴	۶	۷۰۲ ÷ ۲۰	جواب	۱۱	۱	۳۵
(۲)	۶	۱۴	۱۸۷ ÷ ۱۴	جواب	۹	۶	۱۳
(۳)	۳	۱۵	۲۷۵ ÷ ۱۸	جواب	۳ ½	۵	۱۵
(۴)	۴	۱۳	۳۴۵ ÷ ۲۵	جواب	۴	۱۰	۸
(۵)	۵	۱۰	۳۴۵ ÷ ۲۵	جواب	۲ ۳/۵	۱۳	۱۳
(۶)	۸	۱۴	۳۵۱ ÷ ۳۲	جواب	½	۱۵	۱۰
(۷)	۶	۱۵	۴۸۵ ÷ ۱۲۰	جواب	۹ ۱/۵۲	۰	۴

۹ ر ۱۰ پائی ہے۔ جواب ۳۴۵۶۷۸۳ روپیہ ۷ ر ۶ پائی

(۹) ۶۲۱ من لوہے کی قیمت بتاؤ ایک من کی قیمت ۲۱ روپیہ ۱۰ ر ہے۔

جواب ۱۹۶۳۹ روپیہ ۲ ر

(۱۰) ایک جہاز پر ۲۸۳ من لوہا ہے اور ایک من کا کرایہ ۳ روپیہ ۱۱ ر ۶ پائی ہے تو کیا کرایہ ہوا۔ جواب ۱۰۵۲ روپیہ ۶ ر ۶ پائی

(۱۱) ایک رم کاغذ کی قیمت ۹ روپیہ ۶ ر ۶ پائی ہے تو ۱۳۲۵ رم کی قیمت بتاؤ۔

جواب ۱۲۴۶۳ روپیہ ۴ ر ۶ پائی

(۱۲) ایک گز کپڑے کی قیمت ایک روپیہ ۳ ر ہے تو ۳۷۲ گز کپڑے کی کیا قیمت ہوگی۔

جواب ۴۴۱ روپیہ ۱۲ ر

سوالات تقسیم مرکب اعداد مضروب سے

	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۳½	۱۵	۲۶ ÷ ۲		۷¾	۷	۱۳
(۲)	۳¾	۱۴	۱۲ ÷ ۳	جواب	۹¼	۴	۴
(۳)	۸	۱۵	۵۶ ÷ ۴	جواب	۱۱	۱۳	۱۴
(۴)	۲	۱۳	۷۶ ÷ ۵	جواب	۱۰	۵	۱۵
(۵)	۳	۱۰	۸۴ ÷ ۶	جواب	۸¼	۱	۱۴
(۶)	۹¾	۱	۶۱ ÷ ۷	جواب	۸¼	۱۱	۸
(۷)	۶	۷	۷۵ ÷ ۸	جواب	۱۱¼	۶	۹
(۸)	۸¼	۱۲	۸۷ ÷ ۹	جواب	۸¼	۱۲	۹
(۹)	۴½	۱۴	۹۱ ÷ ۱۰	جواب	۴½	۳	۹
(۱۰)	۴¼	۱۳	۷۴ ÷ ۱۱	جواب	۴¼	۱۲	۶
(۱۱)	۰	۱۳	۵۷ ÷ ۱۲	جواب	۱	۱۳	۴
(۱۲)	۶	۱۳	۸۷ ÷ ۱۲	جواب	۱	۵	۷

(۱۲) ۹۸ روپیہ ۱۵ ر ۳ پائی کو ۹۶ سے ضرب دو۔ جواب ۹۴۹۹ روپیہ ۸ ر

(۱۳) ۴۲ روپیہ دس آنہ ۹ ۱/۲ پائی کو ۸۸ سے ضرب دو۔

جواب ۴۷۵۵ روپیہ ۳ ر ۱۰ پائی

(۱۴) ۳۷ روپیہ ۱۳ ر ۲ ۱/۲ پائی کو ۸۱ سے ضرب دو۔ جواب ۳۰۶۳ روپیہ ۱۳ ر ۱۰ ۱/۲ پائی

(۱۵) ۸۷ روپیہ ۴ ر ۳ ۱/۲ پائی کو ۶۴ سے ضرب دو۔

جواب ۵۵۸۵ روپیہ ایک آنہ ۴ پائی

سوالات عبارتی ضرب

(۱) ایک زمیندار نے ۱۲۷ بھیڑ فی ۱۱ روپیہ ۸ ر ۳ پائی کو فروخت کیا اور ۱۷ بیل فی ۷۰ روپیہ کو خرید کیا تو بھیڑ کی قیمت سے کیا بچت ہوئی۔

جواب ۱۵۳ روپیہ ۷ ر ۹ پائی

(۲) ایک کاریگر ۲ روپیہ ۲ ر ۲ پائی روز پاتا ہے تو ۹ برس میں کیا پاویگا۔

جواب ۶۹۱۸ روپیہ ۱۲ آنہ

(۳) ۱۷ اکڑی خریدکین ہر ایک کی قیمت ۲ روپیہ ۲ ر ۶ پائی تھی تو کل کیا صرف ہوا۔

جواب ۳۶ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی

(۴) ۲۹ من گھی خریدکرنا ہے اور فی من قیمت ۲۴ روپیہ ۶ ر ۹ پائی ہے تو کتنا روپیہ چاہیے۔ جواب ۷۰۸ روپیہ ۱ ر ۴ پائی

(۵) اگر ایک تھان کی قیمت ۱۸۵ روپیہ ۶ ر ۹ پائی ہے تو ۹ تھان کی کیا قیمت ہوگی۔ جواب ۱۵۸۷۲ روپیہ ۱۵ ر ۳ پائی

(۶) ۸۷ مکانوں کا ماہواری کرایہ تباؤ جب کہ ایک مکان کا ماہواری کرایہ ۱۷۷ روپیہ ۱۵ ر ۲ پائی ہے۔ جواب ۱۵۴۴۲ روپیہ ۱۵ ر ۶ پائی

(۷) ۴۹۷ گز کپڑے کی کیا قیمت ہوگی جبکہ ایک گز کی قیمت ۱۳ روپیہ ۱۳ ر ۹ پائی ہے۔ جواب ۶۵۷۷ روپیہ ۷ ر ۹ پائی

(۸) ۵۶۷۔ آدمیوں کی کیا تنخواہ ہوگی جب کہ ایک آدمی کی تنخواہ ۸۰۵ روپیہ

(۱۲)	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
	۹½	۱۱	۱۰×۱۷۵		۱۱	۱۵	۱۷۵۷

سوالات ضرب مرکب بوسیلۂ اجزائے ضربی

(۱) ۲۳ روپیہ ۱۵-آنہ ۳½ پائی کو ۱۵ مین ضرب دو۔

جواب ۳۵۹ روپیہ ۷-آنہ ½ ۱۰ پائی

(۲) ۷۹ روپیہ ۱۴ ر ½ ۱۰ پائی کو ۱۸ مین ضرب دو۔

جواب ۱۴۲۸ روپیہ ۱۱ ر ½ ۴ پائی

(۳) ۲۷ گز ۱۵ گرہ کو ۹۰ سے ضرب دو۔ جواب ۲۵۱۴ گز ۶ گرہ

(۴) ۳۷ بیگھہ ۲ بسوہ ۱۵ بسوانسی کو ضرب دو ۹۶ مین۔

جواب ۳۵۶۱ بیگھہ ۱۶ بسوہ ۱۶ بسوانسی

(۵) ۴۵ جریب ۱۷ گھٹہ ۲ گز کو ۱۸۰ سے ضرب دو۔

جواب ۴۹۵۵ جریب ۸ گھٹہ

(۶) ۲۲ روپیہ دس آنہ ½ ۸ پائی کو ۱۸۸ سے ضرب دو۔

جواب ۲۹۰۱ روپیہ دس آنہ ۸ پائی

(۷) دس روپیہ ۱۱ ر ½ ۸ پائی کو ۲۷۰ سے ضرب دو۔

جواب ۱۸۹۷ روپیہ ۳ ر ½ ۷ پائی

(۸) ۶ من ۱۳ سیر ۱۵ چھٹانک کو ۸ سے ضرب دو۔

جواب ۵۰ من ۳۱ سیر ۱ چھٹانک

(۹) ۵ من ۲۷ سیر ۶ چھٹانک ۴ تولہ ۵ ماشہ کو ۲۵ سے ضرب دو۔

جواب ۱۴۲ من ۵ سیر ۱۲ چھٹانک ۵ رتی

(۱۰) ۹ من ۱۶ سیر ایک چھٹانک ۵ ماشہ کو ۳۲ سے ضرب دو۔

جواب ۳۰۰ من ۳۲ سیر ۲ چھٹانک ۳ تولہ ۴ ماشہ

(۱۱) ۴۳ روپیہ ۱۲ ر ½ ۵ پائی کو ۱۳۲ سے ضرب دو۔ جواب ۵۷۷۸ روپیہ ۱۵ ر ۳ پائی

(۵۰) ایک کسان نے ۵۷۶ بیگھہ زمین مین ۱۳۹۷۸ من ۳۹ سیر چھٹانک گیہون بویا اور ۹۷۵۸۹ من ۲۷ سیر ۱۵ چھٹانک پیدا ہوا تو بتاؤ کہ کسقدر نفع ہوا۔

جواب ۹۶۱۹۱۸ من ۲۸ سیر ۰ چھٹانک

(۵۱) ایک سوداگر نے ۱۲۷۸ روپیہ ۱۱ ر ۳ پائی کا غلہ خریدکیا ۲۲۳ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی کا فروخت بھی کیا باقی غلہ خراب ہوگیا تو بتاؤ کہ اوسکا کتنے کا نقصان ہوا۔

جواب ۱۰۵۴ روپیہ ۱۱ ر ۶ پائی

عام سوالات ضرب مرکب

	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۱۱	۱۳	۱۷۱ × ۱۱		۱	۹	۱۸۹۰
(۲)	۱۰ ۳/۴	۱۲	۱۸۳ × ۱۱	ایضاً	۱۰ ۱/۴	۱۳	۲۰۲۱
(۳)	۲ ۳/۴	۰	۳۷ × ۱۲	ایضاً	۹	۲	۴۴۴
(۴)	۱/۲	۱۰	۵۱ × ۱۲	ایضاً	۶	۸	۶۱۹
(۵)	۳	۱۵	۱۲۸ × ۱۲	ایضاً	۰	۷	۱۵۴۷
(۶)	۵ ۱/۴	۱۳	۱۷۱ × ۱۲	ایضاً	۳	۱	۲۰۶۲
(۷)	۱۱	۰۱۳	۵۶۹۳ × ۸۹	ایضاً	۷	۶	۵۰۶۷۵۱
(۸)	انچھ	فٹ	گز	جواب	انچھ	فٹ	گز
	۹	۲	۲۱۷۲۳ × ۳۱۴	ایضاً	۰	۰	۷۷۳۸۵۴۹
(۹)	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ	جواب	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
	۱۱	۱۸	۱۶۸۵ × ۶۵۴		۱۴	۱۱	۱۱۰۲۵۹۶
(۱۰)	دن	ہفتہ	مہینا	جواب	دن	ہفتہ	مہینا
	۵	۳	۸ × ۳۹۹		۰	۲	۳۵۷۷
(۱۱)	گھنٹہ	دن	برس	جواب	گھنٹہ	دن	برس
	۲۱	۳۴۴	۶۰ × ۴۳۶		۱۲	۵۲	۲۶۵۷۴

(۳۹)

گھنٹہ	دن	ہفتہ
۲	۵	۳
۱۳	۶	۲
۱۳	۵	

(۴۰)

دن	ہفتہ	مہینا
۵	۲	۱۲
۶	۳	۸
۶	۲	۳

(۴۱)

گھنٹہ	دن	برس
۲۲	۱۳۱	۳۲
۱۳	۳۰۰	۱۹
۹	۱۹۶	۱۲

(۴۲)

گھنٹہ	دن	برس
۱۱	۲۱۳	۲۶
۲۱	۲۳۱	۹
۱۴	۳۴۶	۶

(۴۳)

دن	ہفتہ	برس
۳	۴۵	۴۵
۶	۱	۳۵
۴	۴۳	۱۰

(۴۴)

دن	ہفتہ	برس
۴	۳۵	۲۷
۶	۴۷	۱۸
۶	۴	۳

(۴۵) ہمکو ایک ٹکٹ ریل کا لینا تھا اوسکی قیمت ۲ روپیہ ۱۳ر ۶ پائی ہی اور دس روپیہ کا نوٹ دیا تو باقی کیا رہا۔ جواب ۷ روپیہ ۲ر ۶ پائی

(۴۶) ایک آدمی ۴۲ روپیہ ۱۳ر ۶ پائی کا قرض دار تھا اوس نے ۳۵ روپیہ ۶ر ۹ پائی ادا کیا تو باقی کتنے کا قرض دار رہا۔ جواب ۷ روپیہ ۶ر ۹ پائی

(۴۷) ایک آدمی نے بنک مین ۴۶۷ روپیہ ۱۵ر ۹ پائی جمع کیا اور دو نوٹ ۵۰ روپیہ کے وتین نوٹ دس روپیہ کے کھو دیا تو باقی کتنا رہا۔

جواب ۳۳۷ روپیہ ۱۵ر ۹ پائی

(۴۸) ایک اسکول مین ۱۲۴۸۵ روپیہ ۱۳ر ۱۱ پائی ماہوار کا خرچ تھا اور سشن کی آمدنی ۹۵۷۸ روپیہ ۱۵ر ۹ پائی تھی باقی آمدنی چندہ سے تھی تو بتاؤ کہ چندہ سے کتنا روپیہ آتا تھا۔ جواب ۲۹۰۶ روپیہ ۱۴ر ۲ پائی

(۴۹) زید نے ۱۲۷۵ روپیہ ۱۴ر ۳ پائی عمرو نے ۵۵۹ روپیہ ۲ر بکر نے ۶۵۴۴۱ روپیہ ۳ پائی بنک مین جمع کیا بعد ایک برس کے زید نے ۱۷۵ روپیہ ۲ر ۹ پائی وعمرو نے ۴۹۹ روپیہ ۱۵ر ۹ پائی دیکر ۵۶۹۷۸ روپیہ ۱۵ر ۱۱ پائی واپس لیا تو بتاؤ کہ بنک کتنے کی قرضدار ہے۔ جواب ۹۶۲۱ روپیہ ۱۴ر ۱ پائی

(۲۵)

گٹھہ	جریب
۱۷	۲۱۱
۱۹	۱۲۰
	۹۰

(۲۶)

گز	گٹھہ	جریب
۲	۴	۳۵
۱	۷	۳۲
۲	۱۷	۱

(۲۷)

ہاتھہ	گز
۱ ۱/۴	۳۵
۱ ۱/۲	۳۰
۱ ۳/۴	۴

(۲۸)

	باشت	گز
	۳ ۱/۴	۱۵
	۲ ۱/۲	۱۳
	۳/۴	۲

(۲۹)

گرہ	ہاتھہ	گز
۳ ۱/۲	۱ ۱/۲	۵
۵ ۱/۴	۳/۴	۳
۶ ۱/۴	۱ ۳/۴	۱

(۳۰)

انچھہ	فٹ	گز
۷	۱	۱۳
۱۰	۲	۱۱
۹	۱	۱

(۳۱)

فیٹ	گز	گٹھہ
۲	۳	۲۳
۱	۴ ۱/۲	۱۵
۱	۴	۷

(۳۲)

انچھہ	فیٹ	گز
۰	۰	۲۳
۷	۲	۱۵
۵	۰	۷

(۳۳)

بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۲	۱۴	۴۰
۱۳	۱۸	۳۵
۱۹	۱۵	۴

(۳۴)

کچوانسی	بسوانسی	بسوہ
۱۳	۱۲	۳۵
۱۴	۱۴	۲۰
۱۹	۱۷	۱۴

(۳۵)

پل	گھڑی	دن
۴۵	۲۰	۷
۳۹	۴	۵
۱۰	۱۲	۲

(۳۶)

پل	گھڑی	پلک
۱۵	۲۰	۷۵
۱۷	۲۱	۶۴
۵۸	۵۸	۱۰

(۳۷)

پہر	دن
۲ ۱/۲	۳۴
۳ ۱/۴	۳۰
۳ ۱/۴	۳

(۳۸)

پل	گھڑی	گھنٹہ
۲۰	۱ ۱/۲	۱۵
۲۱	۱ ۱/۴	۱۳
۵۹	۱ ۳/۴	۱

(۱۱)

	پائی	آنہ	روپیہ
	۰	۰	۳۴۵
	۸ ۱/۴	۱۵	۱۲۹
	۳ ۳/۴	۰	۲۱۵

(۱۲)

	پائی	آنہ	روپیہ
	۱/۲	۱۴	۳۱۷
	۱۰ ۳/۴	۱۳	۲۳۹
	۱ ۳/۴	۰	۷۸

(۱۳)

	تولہ	چھٹانک	سیر
	۳	۱۱	۲۷
	۱ ۲/۱۳	۷ ۴/۱۳	۱۴

(۱۴)

	چھٹانک	سیر	من
	۱	۳	۱۳
	۱۴ ۳/۷	۱۲ ۳۰/۳۷	۵ ۱/۷

(۱۵)

	چھٹانک	سیر	من
	۱۱	۰	۳۳
	۱۴ ۱۳/۲۰	۱ ۳۸/۴۰	۱۲ ۱/۲۰

(۱۶)

	چھٹانک	سیر	من
	۰	۲۳	۲
	۱۴ ۱/۳۷	۲۵ ۳۷/۴۰	۱ ۳۳/۴۰

(۱۷)

	چھٹانک	سیر	من
	۳	۱۱	۱۷
	۱۵ ۱۴/۲۳	۲۷ ۸/۲۳	۸ ۱۴/۲۳

(۱۸)

	چھٹانک	سیر	من
	۱	۱	۳۲
	۳ ۱۴/۲۶	۱۴ ۲۶/۲۷	۳۰ ۱/۲۷

(۱۹)

	رتی	ماشہ	تولہ
	۴	۱۱	۲۷
	۵ ۱۴/۱۴	۷ ۳/۱۴	۱۳ ۱/۱۴

(۲۰)

	چاول	رتی	ماشہ
	۱	۳	۱۳
	۴ ۵/۸	۴ ۰/۸	۵ ۱/۸

(۲۱)

	ماشہ	تولہ	چھٹانک
	۶	۲	۷
	۱۱ ۵/۱۴	۳ ۱/۱۴	۵ ۱۴/۱۴

(۲۲)

	تولہ	چھٹانک	سیر
	۴	۱۵	۴۵
	۳ ۱۴/۳۱	۱۴ ۱/۳۱	۱۴ ۱/۳۱

(۲۳)

	تولہ	سیر	من
	۴۵	۲۵	۲۰۰
	۴۹ ۴۶/۲۴	۲۰ ۳۷/۲۴	۱۷۵ ۱۴/۲۴

(۲۴)

	گرہ	گز
	۱۴	۲۷
	۱۲ ۲/۳	۲۴ ۳/۳

پیدا ہوتے ہین تو بتلاؤ کسقدر غلہ اوس چک مین پیدا ہوا۔

جواب ۱۴۰۴ من ۲۶ سیر ۱۱ چھٹانک

سوالات تفریق مرکب

(۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۸	۱۰	۲۴
۵/۴	۷	۱۳
۳/۱۰	۳	

(۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۷ ۱/۲	۱۴	۴۵
۵ ۱/۴	۷	۱۲
۲ ۳/۴	۷	۳۳

(۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۶ ۳/۴	۰	۷۴
۴ ۱/۲	۸	۱۳
۲ ۱/۴	۸	۶۰

(۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۱۵	۸۹
۹	۱۱	۷۴
۱۰	۳	۱۵

(۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۰	۹۳
۱۱	۱۰	۳۷
۱۰	۵	۵۵

(۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۰	۲۴
۱۹	۱۲	۱۵
۶	۳	۸

(۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۶ ۱/۴	۱۱	۱۳۹
۴ ۱/۲	۱۳	۱۲۹
۱ ۳/۴	۱۴	۹

(۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۰	۰	۲۲۵
۹ ۳/۴	۱۵	۳۷
۲ ۱/۴	۰	۱۸۷

(۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۱/۴	۱۳	۱۳۷
۹ ۳/۴	۱۵	۱۱۱
۲ ۱/۲	۱۳	۲۵

(۱۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۱ ۱/۲	۰	۲۳۴
۱۰ ۳/۴	۱۵	۱۹۵
۳/۴	۱	۳۸

(۴۵) ایک شخص دوشنبہ کو ایک روپیہ ۱۳ر اور سہ شنبہ کو ۲ روپیہ ۱۳ر ۱۰ پائی اور چہارشنبہ کو ۳ روپیہ ۵ر ۸ پائی اور پنجشنبہ کو ۲ روپیہ ۳ر ۸ پائی اور جمعہ کو ۲ روپیہ ۱۱ر اور شنبہ کو ایک روپیہ ۲ر نفع ہوا اور یکشنبہ کو دکان بند تھی تو کل کتنا منافع ہوا —

جواب ۱۴ روپیہ ۱ر ۲ پائی

(۴۶) ایک آدمی نے اپنی عورت کو ۲۰۰۰۰ روپیہ اور بڑے بیٹے کو ۵۰۰۰ روپیہ اور ہر ایک باقی ۳ لڑکون کو ۱۰۰۰۰ روپیہ اور ہر ایک تین لڑکیون کو ۵۰۰۰ روپیہ اور اسکول چپرسی ۱۵۰۰ روپیہ کے دیکر مر گیا تو بتلاؤ کہ کتنا روپیہ اوسکے پاس تھا — جواب ۱۲۴۰۰۰ روپیہ

(۴۷) ایک آدمی نے ۲۹۳ روپیہ ۱۳ر ۹ پائی سفر مین خرچ کیا وہ ۱۳۸ روپیہ ۱ر ۳ پائی گھر کو پھیر لایا کتنا روپیہ لیکر گیا تھا — جواب ۴۳۲ روپیہ ۸ر

(۴۸) ۱۲۵ روپیہ ۱۳ر ۳ پائی اسکول کا اسکالرشپ ہے اور ۵۲ روپیہ ۱۵ر ۹ پائی چپرسی اور ۱۷ روپیہ ۹ر ۵ پائی چپراسیونکی تنخواہ ہے اور ۶۶ روپیہ ۶ر ۸ پائی سایر خرچ ۲۱۲ روپیہ ۱۱ پائی ہیڈماسٹر کی تنخواہ ہے اور ۳۲۳ روپیہ ۳ر ۳ پائی اور مدرسونکی تنخواہ ہے تو کل خرچ کتنا ہے — جواب ۸۶۲ روپیہ ۱ر ۳ پائی

(۴۹) ۴۳۲۹ روپیہ ۱۳ر ۱۰ پائی کی اینٹ خریدی اور ۳۲۹۷ روپیہ ۱۳ر ۵ پائی مزدوری دی اور ۵۹۶۷ روپیہ ۱۴ر ۲ پائی کا چونا خریدہوا اور ۲۸۷۸ روپیہ ۱۴ر ۳ پائی کی سرخی اور ۴۸۷۵ روپیہ ۱۲ر ۶ پائی کی لکڑی اور ۱۵۰ روپیہ ۹ر ۲ پائی کا لوہا خریدہوا تو بتلاؤ کہ اس عمارت مین کتنا روپیہ لگا —

جواب ۳۰۱۷۹ روپیہ ۱۳ر ۴ پائی

(۵۰) ایک چک مین ۲۰۰ بیگھہ زمین ہے اسمین سے ۲۰ بیگھہ مین ۳۷ من ۲۰ سیر ۸ چھٹانک گیہون پیدا ہوتے ہین اور ۴۰ بیگھہ مین ۳۷ من ۷ سیر ۳ چھٹانک جو اور ۳۸ بیگھہ مین ۲۸۵ من ۱۵ سیر ۶ چھٹانک جوار اور ۶۳ بیگھہ مین ۷۸ من ۳۲ سیر ۱۵ چھٹانک چنا اور ۳۹ بیگھہ مین ۸۴ من ۳۰ سیر ۱۱ چھٹانک مٹر پیدا

تو بتاؤ اوسکے پاس کتنے کا مال تھا۔ جواب ۳۵۱۶۶ روپیہ ۷ ر ۴ پائی

(۳۹) ایک مہاجن کو آ نے ۵۴۴ روپیہ ۵ ر ۶ پائی اور ب نے ۸۶۷ روپیہ ۱۴ ر اور س نے ۳۴۴ روپیہ اور د نے ۸۷۴ روپیہ ۶ ر ۶ پائی اور ح نے ۵۴۰ روپیہ اور ف نے ۹ روپیہ ۷ ر ۸ پائی اور ک نے ۶ روپیہ ۱۵ ر ۱۰ پائی اور ی نے ۱۵۹ روپیہ ۶ پائی اور لا نے ۹۷۴۳ روپیہ ۶ ر کی ہنڈوی دی تو کل کتنا روپیہ وصول کیا۔

جواب ۱۷۶۴۴ روپیہ ۸ ر

(۴۰) ایک شخص نے ۱۸ روپیہ ۱۴ ر ۶ پائی کا سوتی کپڑا اور ۲۳ روپیہ ۱۳ ر ۶ پائی کا مخملی کپڑا اور ۷ روپیہ ۵ ر ۹ پائی کی روئی اور ۹۷ روپیہ ۱۰ ر کا ریشم اور ۷ ر ۵ پائی کا سوت خرید کیا تو کل کتنا خرچ کیا۔ جواب ۱۳۰ روپیہ ۱۳ ر ۲ پائی

(۴۱) ایک شخص کو ۱۳۷۷ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی بھر ۸۷۵ - اٹھنی بھر ۸۴۷ چونی بھر ۱۷۱ - دوانی بھر ۳۴۴ - ادھنی بھر ۳۴۴ پیسہ بھر ۱۰۳۴ پائی ملا تو بتلاؤ کل کسقدر ملا۔ جواب ۲۰۶۹ روپیہ ۱۲ ر ۹ پائی

(۴۲) ایک سوداگر نے سات بیل فروخت کیا پہلے کی قیمت ۶۲ روپیہ ۸ ر (۲) کی ۴۵ روپیہ ۸ ر (۳) کی ۶۹ روپیہ ۴ ر اور (۴) باقی بیلون مین پھر ایک کی ۵۷ روپیہ قیمت ہے تو کل کتنا پایا۔ جواب ۴۰۵ روپیہ ۴ ر

(۴۳) ایک شخص نے ۲۵۰۰ روپیہ قیمت زمین کی اور ۴۲۴۸ روپیہ ۱۲ ر معمار کو اور ۶۲۱۷ روپیہ ۱۴ ر بڑھئی کو اور ۷۰۰ روپیہ کھارکو اور ۱۴۰۶ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی رنگساز کو اور ۱۷۹ - روپیہ ۶ ر لوہار کو اور ۴۹۷ روپیہ ۷ ر ۶ پائی روغن ساز کو دیا مکان مذکور کو ۱۵۰۰ روپیہ منافع پر بیچنا چاہتا ہے تو کتنے کو فروخت ہوا۔

جواب ۲۳۸۱۲ روپیہ ۲ ر

(۴۴) ایک بنیا نے ۱۸ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی کا چاول اور ۲ روپیہ ۱۴ ر ۶ پائی کا گیہون اور ۹ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی کی دال اور ۳ روپیہ ۱۳ ر ۹ پائی کا نمک خرید کیا تو کل کتنے کا خرید کیا۔ جواب ۶۱ روپیہ ۱۴ ر ۳ پائی

(۳۳)

منٹ	گھنٹہ	دن	برس
۴۹	۱۲	۲۲۴	۸
۳۸	۱۷	۳۱۵	۶
۴۵	۱۳	۲۲۵	۵
۴۸	۲۱	۱۲۹	۷
۰	۴	۱۸۴	۲۸

(۳۴)

گھنٹہ	دن	ہفتہ	سال
۲۳	۵	۱۳	۱۴
۳	۴	۴۷	۲۲
۱۸	۳	۳۹	۳۵
۱۵	۶	۴۴	۲۱
۱۱	۶	۴۱	۹۴

(۳۵)

بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۵	۱۷	۲۵
۱۷	۱۵	۴۰
۱۵	۰	۲۳
۱۹	۱۶	۲۰
۶	۱۴	۱۱۰

(۳۶) ایک شخص اپنا روپیہ جمع کرنے چلا پہلے ایک روپیہ ۱۴ پھر ۲۰ روپیہ ۱ پھر ۵ روپیہ ۱۲ ر ۹ پائی پھر ۳۷ روپیہ ۵ ر ۳ پائی پھر ۸ روپیہ ۱۱ ر پھر ۸۸ روپیہ ۱۳ ر پایا تو کتنا روپیہ جمع کیا۔ جواب ۱۹۸ روپیہ ۹ ر

(۳۷) ایک کوٹھی مین ڈ کا ۴۷۵۹ روپیہ ۷ ر ۶ پائی اور ب کا ۴۸۹۷ روپیہ ۶ ر ۳ پائی اور ح کا ۳۷۹ روپیہ ۳ ر ۹ پائی اور د کا ۴۹۷۹ روپیہ ۸ ر ۶ پائی اور س کا ۱۴۳ روپیہ ۶ پائی اور ص کا ۱۸۰ روپیہ ۷ ر ۳ پائی اور گ کا ۸۴۸۹ روپیہ ۸ ر اور م کا ۱۵۰ روپیہ ۴ ر ۳ پائی جمع تھا تو بنک کتنے کا قرضدار تھا۔

جواب ۴۲۷۰ روپیہ ۸ ر

(۳۸) ایک سوداگر کے پاس نقد ۱۴۸۸ روپیہ ۱۳ ر ۶ پائی اور انگوری شراب ۱۸۵ روپیہ ۱۳ ر ۲ پائی کا اور دیسی شراب ۳۹۸۹ روپیہ ۳ ر ۸ پائی کا رم شراب ۱۷۸۹ روپیہ ۱۵ ر ۵ پائی کا برانڈی ۱۹۱۶ روپیہ ۱۵ ر ۳ پائی کا چینی ۱۸۵ روپیہ ۷ ر ۴ پائی کا گوشت ۳۱۶۰ روپیہ ۵ ر ۸ پائی کا چاول اور دیگر جنس ۳۱۸۹ روپیہ ۱۳ ر ۴ پائی کا تھا

(۲۵)

انچھ	فٹ	گز
۱۰	۲	۵
۴	۱	۸
۷	۰	۶
۵	۲	۹
۲	۱	۳۰

(۲۶)

ہاتھ	گز
۲	۵
۱	۰
۰	۸
۱	۱۰
	۳۵

(۲۷)

کچوانسی	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۵	۱۹	۱۵	۲۰
۱۷	۱۸	۱۷	۳۰
۱۸	۱۷	۱۸	۴۰
۱۹	۱۵	۱۹	۵۰
۹	۱۲	۱۲	۱۴۳

(۲۸)

پل	گھڑی
۱۵	۱۵
۲۰	۲۰
۲۱	۲۵
۲۰	۱۰
۱۶	۷۱

(۲۹)

پہر	دن
۳	۵
۲	۷
۱	۸
۰	۱۰
۲	۳۱

(۳۰)

پل	گھڑی	دن
۱۵	۱۵	۵
۲۰	۲۰	۷
۲۱	۲۵	۸
۲۰	۱۰	۱۰
۱۶	۱۱	۳۱

(۳۱)

گھنٹہ	دن	ہفتہ	مہینا
۱۱	۵	۳	۱۳
۵	۴	۲	۲۱
۱۷	۶	۳	۳۷
۱۹	۵	۲	۴۱
۱۴	۱	۱	۱۱۵

(۳۲)

منٹ	گھنٹہ	دن	برس
۱۵	۲۳	۱۴	۶
۱۷	۱۰	۳۵۴	۷
۱۴	۲۲	۴۵	۸
۱۷	۱۳	۳۱۳	۹
۳	۲۱	۳۱۴	۳۲

(۱۷)

تولہ	چھٹانک	سیر	من
۱۱	۱۳	۱۵	۲
۸	۱۱	۱۵	۳
۲	۱۳	۲۷	۲
۴	۱۵	۱۷	۳
	۹	۲۷	۱۱

(۱۸)

تولہ	چھٹانک	سیر	من
۴	۱۳	۲	۲۷
۱۵	۱۲	۱	۳۲
۱۲	۵	۰	۲۸
۳	۱۴	۱	۳۲
۴	۲	۷	۱۱۹

(۱۹)

رتی	ماشہ	تولہ	سیر
۵	۱۱	۳۵	۲
۷	۱۰	۴۰	۱
۴	۷	۴۵	۲
۳	۸	۲۰	۳
۳	۲	۳	۹ ۳/۴

(۲۰)

چاول	رتی	ماشہ	تولہ
۶	۳	۶	۳
۵	۴	۵	۸
۴	۵	۴	۵
۳	۶	۳	۶
۲	۴	۸	۲۳

(۲۱)

گرہ	گز
۱۵	۷۵
۱۴	۴۸
۱۳	۵۰
۱۰	۱۴
۴	۱۹۰

(۲۲)

انگل	گرہ	گز
۱	۳	۱۴
۲	۱۵	۲۲
۰	۱۱	۲۹
۱	۱۵	۸۲
۱	۱۳	۱۳۹

(۲۳)

انچھ	فٹ	گز
۱۱	۱	۱۲
۹	۲	۲۲
۳	۰	۹
۴	۱	۱۳
۳	۰	۵۸

(۲۴)

گز	گھٹہ	جریب
۵	۱۵	۶۵
۷	۱۴	۲۲
۱۲	۱۰	۴۶
۱۰	۸	۷۳
۱	۱۸	۲۰۸

(۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۵	۱۶
۹ ۱/۴	۷	۳۵
۸	۱۰	۱۶
۸ ۱/۲	۱۳	۴۳
۵ ۳/۴	۵	۱۱۱

(۱۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۳ ۱/۴	۱۳	۱۱
۲ ۱/۲	۱۲	۳۲
۳ ۳/۴	۱۳	۱۳
۰	۳	۲۴
۱۰	۹	۸۲

(۱۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۱۳	۴۲
۷ ۳/۴	۶	۱۷
۸	۹	۹۰
۴ ۱/۲	۱۲	۲۱
۱ ۳/۴	۱۰	۱۷۲

(۱۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۴ ۳/۴	۱۵	۷۶
۰	۴	۳۲
۷ ۱/۲	۳	۲۱
۴ ۱/۴	۱۵	۶۲
۴ ۱/۲	۶	۱۹۳

(۱۳)

آنہ	روپیہ	اشرفی
۱۵	۱۵	۵
۱۴	۱	۸
۱۰	۶	۱۲
۶	۴	۱۶
۱۳	۱۲	۴۲

(۱۴)

چھٹانک	سیر	من
۱۳	۳	۷
۷	۰	۱۲
۱۴	۱۳	۲۳
۷	۱۵	۳
۱۱	۳۳	۴۵

(۱۵)

چھٹانک	سیر	من
۱۵	۲۷	۳
۲	۱۱	۱
۳	۲۱	۰
۱۴	۱۳	۳
۲	۳۴	۸

(۱۶)

چھٹانک	سیر	من
۷	۲۵	۱۳
۶	۱۸	۴
۵	۱۷	۲۴
۱۴	۷	۳۷
۰	۳۱	۷۹

(۱۵) ۳۶۴ - انڈے کی کیا قیمت ہوگی جب کہ سات انڈے کی قیمت ۴ ہے۔

جواب ۱۳ روپیہ

سوالات جمع مرکب

(۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۳	۳
۹	۱۱	۲
۰	۱۵	۳
۲	۵	۲
۵	۱۳	۱۲

(۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۱۳	۱۴
۹	۱۵	۲۲
۱۱	۱۱	۲۹
۷	۱۵	۸۲
۱۰	۸	۱۵۰

(۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۳½	۴	۶۵
۲¼	۰	۲۲
۷¼	۱۵	۴۶
۲¾	۱۲	۷۲
۷¾	۰	۲۰۷

(۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۶¼	۱۳	۲۳
½	۱۵	۳۵
۷¾	۷	۳۵
۸½	۱۵	۶۷
۱۱	۳	۱۶۳

(۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۸½	۱۳	۳
۷¼	۱۴	۲
۷¾	۱۵	۲
۸½	۵	۲
۸	۱۵	۱۱

(۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۶¾	۱۵	۳۶
۶	۱۵	۱۴
۷¾	۱۲	۲۱
۳½	۱۳	۱۳
۸۷	۹	

(۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۸½	۱۵	۲۴
۲¾	۱۴	۵۱
۳	۱	۱۱
۱۰¾	۱۵	۲۷
		۱۱۴

(۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۲½	۱۳	۲۳
۹¼	۱۵	۳۵
۶¾	۷	۳۵
۶	۱۴	۶۷
¼	۳	۱۶۳

اور رقبہ اوسکا ۳۴۰۷ مربع میل ہے تو بتاؤ کہ ایک مربع میل مین کتنے آدمی رہتے ہین
جواب $۴۲۰\frac{۲۵۳۷}{۴۶۷۰}$ آدمی

(۳) ایک ریل کی سڑک ۱۰۳ میل کی ہے اوسمین ۱۶۶ لاکھ ۶۴ ہزار ۹۴۰ روپیہ خرچ ہوا
تو فی میل خرچہ بتاؤ۔ جواب ۶۴۷۰۳ روپیہ

(۴) ایک مجسٹریٹ کی ماہواری تنخواہ ۱۰۹۵ روپیہ تھی تو ایک روز کی تنخواہ بتاؤ۔
جواب $۳۶\frac{۵}{۸}$

(۵) بمبئی سے سوئیز تک ۲۹۷۲ میل ہے اگر جہاز فی گھنٹہ دس نٹ چلے تو کے دن مین
بمبئی سے سوئیز تک جہاز جاویگا۔ جواب $۱۲\frac{۲۳}{۴۰}$ دن

(۶) ایک اسکول کے طالب علمون کے ہاتھہ کی انگلیون مع انگوٹھے کا مجموعہ
۱۹۷۰ ہے تو کتنے طالب علم ہین۔ جواب ۱۹۷ طالب علم

(۷) ۲۴۷۱ مین ۷ کے دفعہ کم ہو سکتا ہے۔ جواب ۳۵۳ دفعہ

(۸) ۱۲ کو کس عدد سے ضرب دین کہ ۸۵۲ ہون۔ جواب ۷۱

(۹) اگر سود ایک مہینے کا ۲۳۸۲۸ روپیہ ہو تو ایک دن کا سود بتاؤ جب کہ مہینا
۲۸ دن کا ہے۔ جواب ۸۵۱ روپیہ

(۱۰) ۵۶۴۳۸۹۷۱ مقسوم اور خارج قسمت ۱۳۸۸۷ ہے تو مقسوم علیہ بتاؤ۔
جواب ۴۰۶۴

(۱۱) ایک سوداگر نے ۱۰۰۳ روپیہ سات برس مین نفع پایا تو بتاؤ کہ ہر ایک برس مین
اوسکو کیا ملا۔ جواب ۱۴۲۹ روپیہ

(۱۲) گیارہ قطار مین گیند رکھے ہین اور کل گیند ۹۲۷۶۳ ہین تو ہر قطار مین
کتنے گیند ہین۔ جواب ۸۴۳۳ گیند

(۱۳) زمین کا محیط ۲۴۸۶۹ میل ہے اور اوسکو ۳۶۰ درجہ پر تقسیم کیا تو ایک
درجہ کے کتنے میل کا ہوگا۔ جواب $۶۹\frac{۲۹}{۳۶۰}$ میل

(۱۴) ۹۶ کتابون مین ۱۰۶۵۶ صفحہ ہین تو ایک کتاب مین کتنے صفحہ ہونگے۔ جواب ۱۱۱ صفحہ

(۷)	۷۸۶۸۲۵۶ ÷ ۶۴	جواب	۱۲۲۷۶ $\frac{۲۳}{۶۴}$
(۸)	۶۹۴۹۵۳۷ ÷ ۷۰	جواب	۹۷۲۰۴۲ $\frac{۶۹}{۷۰}$
(۹)	۲۹۴۲۵۷۳ ÷ ۸۰	جواب	۳۶۹۲۹ $\frac{۹۹}{۸۰}$
(۱۰)	۶۹۷۸۱۹۵ ÷ ۸۴	جواب	۷۸۵۵۶ $\frac{۶۵}{۸۴}$
(۱۱)	۵۰۶۱۹۷۸ ÷ ۸۸	جواب	۹۹۹۰۴ $\frac{۵۳}{۸۸}$
(۱۲)	۵۳۴۲۵۷۶ ÷ ۹۶	جواب	۶۵۶۷۹۰ $\frac{۵}{۸}$

سوالات تقسیم طولانی

(۱)	۷۹۸۶۵۳۷ ÷ ۲۳	جواب	۱۶۳۷۳۴ $\frac{۱۵}{۲۳}$
(۲)	۸۷۵۳۶۱۴ ÷ ۳۷	جواب	۲۴۶۹۱ $\frac{۱۱}{۳۷}$
(۳)	۵۹۴۳۲۱۵ ÷ ۴۱	جواب	۱۲۴۹۶۳ $\frac{۱۲}{۴۱}$
(۴)	۷۱۴۳۹۵۴ ÷ ۴۷	جواب	۸۴۱۳۵ $\frac{۲۶}{۴۷}$
(۵)	۳۱۲۵۷۵۴ ÷ ۲۳۴	جواب	۱۶۰۴۷ $\frac{۱۲۵}{۲۳۴}$
(۶)	۳۱۲۴۷۶۵ ÷ ۳۴۰	جواب	۱۶۹۵۳ $\frac{۱۰۳}{۳۴۰}$
(۷)	۳۵۶۸۱۳۵ ÷ ۳۵۷	جواب	۹۶۸۲۹ $\frac{۱۸۲}{۳۵۷}$
(۸)	۷۶۵۴۹۱۳۹ ÷ ۵۴۳	جواب	۱۴۰۹۷۴ $\frac{۲۵۶}{۵۴۳}$
(۹)	۳۳۵۷۶۵۸۲۹ ÷ ۶۹۳۰	جواب	۴۳۱۱ $\frac{۱۳۰۳}{۶۹۳۰}$
(۱۰)	۲۷۳۴۳۵۸۶۵ ÷ ۷۳۲۳	جواب	۷۷۶۳۵ $\frac{۵۹۷۸}{۷۳۲۳}$
(۱۱)	۱۷۳۲۶۴۳۹۵ ÷ ۸۷۹۰	جواب	۱۰۸۸۰ $\frac{۴۱۴۱}{۸۷۹۰}$
(۱۲)	۵۹۷۶۸۷۹۵ ÷ ۹۸۷۹	جواب	۳۴۹۹ $\frac{۲۱۷۴}{۹۸۷۹}$

سوالات تقسیم عبارتی

(۱) ۲۰۰۰۵ - آدمی ایک فوج مین ہین اگر ایک کمپنی ۱۰۴ - آدمی کی ہو تو اوس فوج مین کے کمپنی ہین - جواب ۵۰۰ کمپنی

(۲) ۱۸۵۳ع مین مردم شماری اضلاع گورکھپور کی ہوئی ۳۰۸۷۸۷۴ - آدمی تھے

۱۵ احاطۂ مدراس کا رقبہ ۷۰۹۱۷۰ مربع میل ہے اور ایک مربع میل مین ۱۵۱ — آدمی رہتے ہین تو بتاؤ کہ کل کتنے آدمی احاطۂ مدراس مین ہونگے —

جواب ۲۷۰۵۴۶۷۰

سوالات تقسیم

(۱)	۴۳۲۵۱۶ ÷ ۲	جواب	۲۱۶۲۵۸
(۲)	۳۵۱۷۸۹ ÷ ۳	جواب	۱۱۷۲۶۳
(۳)	۵۴۳۷۵۶ ÷ ۴	جواب	۱۳۵۹۳۹
(۴)	۷۱۳۹۱۵ ÷ ۵	جواب	۱۴۲۷۸۳
(۵)	۳۸۵۷۳۴ ÷ ۶	جواب	۶۴۲۸۹
(۶)	۵۱۶۸۲۴ ÷ ۷	جواب	۷۳۸۳۲
(۷)	۴۶۵۳۲۸ ÷ ۸	جواب	۵۸۱۶۶
(۸)	۳۹۵۴۲۴ ÷ ۸	جواب	۴۹۴۲۸
(۹)	۵۶۷۰۳۵ ÷ ۹	جواب	۶۳۰۰۳$\frac{۸}{۹}$
(۱۰)	۴۵۷۸۴۸ ÷ ۱۱	جواب	۴۱۶۲۲$\frac{۶}{۱۱}$
(۱۱)	۷۱۶۸۵۵ ÷ ۱۲	جواب	۵۹۷۳۷$\frac{۱۱}{۱۲}$
(۱۲)	۹۳۶۵۷۱ ÷ ۱۲	جواب	۷۸۰۴۷$\frac{۷}{۱۲}$

سوالات تقسیم بوسیلہ اجزاء جزئی

(۱)	۲۳۶۷۴۵ ÷ ۱۵	جواب	۱۵۷۸۳
(۲)	۷۹۵۴۳۲۶ ÷ ۱۸	جواب	۴۴۱۹۰۶
(۳)	۶۳۲۵۷۴ ÷ ۲۴	جواب	۲۶۳۵۶
(۴)	۹۰۲۹۳۷۲ ÷ ۳۶	جواب	۲۵۱۹۲۷
(۵)	۴۷۳۳۹۱ ÷ ۴۵	جواب	۱۰۵۱۸۸$\frac{۳۱}{۴۵}$
(۶)	۵۶۷۴۳۳۱ ÷ ۶۰	جواب	۹۴۵۷۲$\frac{۱۱}{۶۰}$

تو بتاؤ کہ اوس سوداگر کے پاس کتنا روپیہ ہے۔ جواب ۲۵۶۰

(۵) زمین کا نصف قطر ۳۹۶۳ میل ہے اور ماہتاب زمین سے ۶۰ گنا قطر مذکور کا ہے تو ماہتاب زمین سے کتنا دور ہے۔ جواب ۲۳۷۸۰ میل

(۶) ایک اسکول مین ۲۷۶ لڑکے پڑھتے ہین تو بتاؤ کہ کتنے انگوٹھے اور کتنی ہاتھ کی اونگلی اور کتنی پیر کی انگلی مع انگوٹھے ہونگی۔

جواب اول۔ ۵۵۲۔ جواب دوم۔ ۲۲۰۸۔ جواب سوم۔ ۲۷۶۰

(۷) ایک ٹوکرے مین ۱۴۴۔ آنب ہین تو بتاؤ کہ ۹۶ ٹوکرے مین کتنا آنب ہوگا۔ جواب ۱۳۸۲۴

(۸) ایک پلٹن مین ۱۵ کمپنی ہین اور ایک کمپنی مین ۴۵۔ آدمی ہین تو بتاؤ کہ پلٹن مین کتنے آدمی ہونگے۔ جواب ۶۷۵ جوان

(۹) ریل گاڑی ایک گھنٹہ مین ۳۴ میل جاتی ہے تو بتاؤ کہ ۱۸ گھنٹہ مین کتنے میل جاویگی۔ جواب ۶۱۲ میل

(۱۰) ۹۶۔ آدمی ایک سوداگری مین شریک ہین اور ہر ایک کو ۳۵۴۰ روپیہ نفع ہوتا ہے تو کل کتنا نفع ہوا۔ جواب ۱۸۷۰۴۰

(۱۱) ایک آدمی کو فی ہفتہ ۳۶۰ روپیہ سود کا آتا تھا سو اوسکی سالانہ آمدنی بتاؤ۔ جواب ۷۰۷۴ روپیہ

(۱۲) فاصلہ آفتاب کا زمین سے اوسکے نصف قطر شرقی غربی کا ۲۲۳۰۴۶ گنا ہے اور نصف قطر مذکور ۳۹۶۳ میل ہے تو فاصلہ آفتاب کا بتاؤ۔

جواب ۹۱۳۱۲۹۸ میل

(۱۳) ریل کی سڑک بنانے مین فی میل ۱۷۱۴۰ روپیہ خرچ ہوتا ہے تو ۵۵ میل مین کیا خرچ ہوگا۔ جواب ۱۰۱۱۲۶۰ روپیہ

(۱۴) ہندوستان کا رقبہ ۴۶۶۵۷۶ مربع میل ہے اور ایک مربع میل مین قریب ۱۲۳۔ آدمی کے ہین تو کل آبادی بتاؤ۔ جواب ۱۸۰۳۸۸۸۴۸

(۱۰) ۸۹۰۰ × ۱۳۸۹۲۹۴ جواب ۱۲۳۶۴۷۱۶۶۰۰

(۱۱) ۷۸۹۶ × ۹۲۲۱۹۶ جواب ۷۳۱۳۲۴۳۲۱۶

(۱۲) ۹۸۶۷ × ۲۷۷۸۵۸۸ جواب ۲۷۴۱۶۳۲۷۷۹۶

سوالات ضرب صفردار عدد سے

(۱) ۲۶۸۵۱۵ — ۵۳۷۰۳۰۰

(۲) ۱۳۴۷۵۷ — ۵۳۹۰۲۸۰۰

(۳) ۸۰۳۷۱۵ — ۳۶۲۲۲۳۰۰۰

(۴) ۳۰۱۸۵۷ — ۲۱۱۲۹۹۹۰

(۵) ۵۴۱۱۶۲۰ — ۴۸۷۴۵۸۰۰۰۰

(۶) ۲۷۱۶۰۲ — ۲۷۱۶۰۲۰۰۰

(۷) ۱۳۵۸۰۰ — ۱۴۹۳۸۰۰۰۰۰

(۸) ۳۰۴۰۵۰۶۰ — ۳۶۴۸۶۰۷۲۰۰۰۰

(۹) ۵۸۷۸۴۲ — ۴۷۰۲۷۳۶۰۰۰۰

(۱۰) ۷۵۶۴۴ — ۶۸۰۷۹۶۰۰

(۱۱) ۳۵۴۵۵۷ — ۲۷۴۰۲۰۰۰

(۱۲) ۶۵۴۳۷ — ۷۸۵۲۴۴۰۰

سوالات ضرب عبارتی

(۱) ایک آدمی ۷ روپیہ مہینا پاتا ہے تو سال کی آمدنی بتاؤ۔ جواب ۸۴

(۲) ۱۱ صندوق مین کتنی نارنگی ہونگی جب کہ ایک صندوق مین ۳۲۳ نارنگیان ہین
جواب ۳۵۵۳ نارنگی

(۳) ۱۱۱ درجن مین کتنی بوتل شراب ہوگی۔ جواب ۱۳۳۲ بوتل

(۴) ۳ صندوق ہین ہر ایک مین ۱۷۰ روپیہ ہے اور دوسرے ۵ صندوق ہین
ہر ایک مین ۲۹۰ روپیہ ہے اور ایک صندوق مین ۵۰ روپیہ کا نوٹ ہے

سوالات ضرب بوسیلۂ اجزاء جزئی

(۱)	۵۴۸۱۴۵ × ۱۶	جواب	۶۰۵۰۰۰۰
(۲)	۲۳۹۶۹۳۲ × ۱۸	جواب	۸۲۲۴۷۷۶
(۳)	۳۶۴۴۱۷۶ × ۲۴	جواب	۱۷۰۹۸۴۶۴
(۴)	۱۷۸۳۵۴۵۳ × ۲۷	جواب	۱۴۶۸۳۰۵۹
(۵)	۵۴۶۳۶۹۵ × ۳۰	جواب	۱۷۸۰۹۶۲۰
(۶)	۱۲۸۷۱۶۹ × ۳۶	جواب	۲۵۰۹۶۶۰۸
(۷)	۳۸۴۵۶۷۶ × ۴۰	جواب	۳۰۶۱۷۵۲۰
(۸)	۳۷۶۴۹۵ × ۴۵	جواب	۲۶۸۳۹۶۶۵
(۹)	۸۹۱۲۶۴۱ × ۶۰	جواب	۳۸۵۳۱۸۸۰
(۱۰)	۲۸۶۳۵۷۵ × ۷۲	جواب	۵۴۴۵۵۶۱۶
(۱۱)	۶۵۷۴۱۸۰ × ۸۴	جواب	۶۸۴۴۰۲۶۰
(۱۲)	۸۴۷۳۱۹۱ × ۹۶	جواب	۸۰۸۱۹۰۸۷

سوالات ضرب

(۱)	۵۱۹۴۳۲۱ × ۱۲۳	جواب	۲۸۸۹۴۵۴۵
(۲)	۵۴۷۴۵۰۷ × ۶۱۵	جواب	۴۳۳۴۱۸۱۷۵
(۳)	۳۰۸۳۹۴۹ × ۳۶۹	جواب	۱۷۳۳۶۷۲۷۰
(۴)	۲۵۱۵۳۹۱ × ۸۶۱	جواب	۴۳۷۱۰۳۰۲۵
(۵)	۷۵۴۵۷۱۱ × ۴۲۱۴	جواب	۲۶۰۰۵۰۹۰۵۰
(۶)	۲۵۷۳۵۲۳ × ۴۵۸۳	جواب	۹۱۰۱۷۸۱۶۷۵
(۷)	۵۴۴۲۴۰۵ × ۷۷۴۹	جواب	۱۲۷۴۲۴۹۴۳۴۵
(۸)	۱۵۴۹۲۳ × ۸۸۵۶	جواب	۲۰۵۰۵۹۷۹۴۴
(۹)	۹۸۳۰۹۴ × ۷۳۸۰	جواب	۳۴۱۷۶۱۳۲۴۰

اول سے سوم تک فاصلہ ۲۸۰ گز کا اور دوم سے آخر کا فاصلہ ۳۲۶۸ گز ہے تو بتاؤ کہ اول سے دوم تک و دوم سے سوم تک و سوم سے چہارم تک کیا فاصلہ ہے جواب اول ۲۰۱۲ گز۔ جواب دوم ۳۰۶۸ گز جواب سوم ۱۰۵۶ گز

(۳۹) ایک آدمی کو ۳۵ روپیہ ماہواری کرایۂ مکان و ۲۶۵ روپیہ ماہواری کا نوکر تھا و ۲۲۵ روپیہ ماہواری سود آتا تھا اور ۱۰۵ روپیہ ماہواری کے نوکر تھے و ۷۰ روپیہ ماہواری گھوڑے کا خرچ تھا ۵۰ روپیہ ماہواری خوراک میں خرچ ہوتا تھا تو ماہواری بچت بتاؤ جواب ۱۲۸ روپیہ

(۴۰) ایک آم کے درخت میں ۱۴۳۹۵ آم تھے ۱۲۷۵ آم آندھی میں گر گئے و ۱۵۲۵ آم چور لے گئے ۲۰۰ آم لڑکے توڑ لے گئے ۳۳۹۵ آم مزدوری دیے گئے تو باقی کیا بچا۔ جواب ۸۰۰۰ آم باقی بچے

سوالات ضرب

(۱)	۳۴۵۶۷۳ × ۲	جواب	۶۹۱۳۴۶
(۲)	۴۵۷۶۳۲ × ۳	جواب	۱۳۷۲۸۹۶
(۳)	۴۴۵۷۶۳ × ۴	جواب	۱۷۸۳۰۵۲
(۴)	۳۷۱۳۸۱ × ۵	جواب	۱۸۵۶۴۰۵
(۵)	۶۳۵۴۳۲ × ۶	جواب	۳۸۱۲۵۹۲
(۶)	۴۲۱۳۷۵ × ۷	جواب	۲۹۴۹۶۲۵
(۷)	۳۷۸۹۱۴ × ۸	جواب	۳۰۳۱۳۱۲
(۸)	۴۷۶۵۳۹ × ۸	جواب	۳۸۱۲۳۱۲
(۹)	۴۳۵۹۷۶ × ۹	جواب	۳۹۲۳۷۸۴
(۱۰)	۹۷۸۵۶۴ × ۱۱	جواب	۱۰۷۶۴۲۰۴
(۱۱)	۴۹۶۷۸۲ × ۱۲	جواب	۵۹۶۱۳۸۴
(۱۲)	۸۷۶۵۴۹ × ۱۲	جواب	۱۰۵۱۸۵۸۸

پیدا ہوا۔ جواب ۱۷۶۹ء مین

(۲۸) ۵۷۲۹ + ۳۲۷۳۱ - ۹۲۹ + ۵۸۴۴ جواب ۳۱۹۹۷

(۲۹) ایک آدمی کے پاس ۹۲۳۸۴ روپیہ تھا اوسنے ایک آدمی کو ۲۰۹۶ روپیہ دوسرے کو ۸۰۴ روپیہ تیسرے کو ۶۲۵ روپیہ چوتھے کو ۲۷۱۵ روپیہ دیا تو بتاؤ کہ اوسکے پاس کسقدر روپیہ باقی رہا۔ جواب ۸۷۳۳۲ روپیہ

(۳۰) ۴۸۵۱ + ۹۵۸۲ + ۶۲۷۴ - (۶۵۱۴ + ۴۷۶) جواب ۱۶۷۱۷

(۳۱) ایک سوداگر ایک آدمی کا ۸۹۲ روپیہ دوسرے کا ۵۷۲ روپیہ تیسرے کا ۷۶۳ روپیہ چوتھے کا ۲۶۲۹ روپیہ کا قرضدار تھا تو بتاؤ کہ کل روپیہ ادا کرکے ۸۰۰۰ روپیہ سے کیا باقی رہا۔ جواب ۲۷۰ روپیہ

(۳۲) ۵۸۹ و ۷۰۶۵ و ۲۴۰۳ کے مجموعہ مین کسقدر جوڑا جاوے کہ ۱۱۰۰۰ ہو۔ جواب ۹۴۳

(۳۳) ایک شہر مین ۲۴۰۰۰ لڑکے پیدا ہوے اون مین سے ۱۱۸۶۱ لڑکے دس برس کے ہوے تو بتاؤ کہ دس برس سے کم عمر کے کتنے لڑکے مر گئے۔ جواب ۱۲۱۳۹ لڑکے

(۳۴) ۷۷۴۶۳۰ مین کیا جمع کرین کہ ۱۰۰۰۰۰۰ ہو۔ جواب ۲۲۵۳۶۳

(۳۵) اوارسٹ پہاڑ ۲۹۰۰۲ فیٹ بلند ہے اور بلانک پہاڑ ۱۵۷۸۳ فیٹ بلند ہے تو بتاؤ کہ پہلا پہاڑ دوسرے سے کسقدر زیادہ بلند ہے۔ جواب ۱۳۲۱۹ فیٹ

(۳۶) ۴۱۸۴۹۵۴۸ میل زمین کا قطر شرقاً غرباً ہے اور ۴۱۷۰۹۶۴۲ میل زمین کا قطر شمالاً جھوٹا ہے تو بتاؤ کہ دونون کا کیا تفاوت ہے۔ جواب ۳۹۹۰۶ میل

(۳۷) احاطہ بمبئی سے ایک سال ۱۱۱۲۰۵۵۴ روپیہ آمدنی آئی اور کل خرچ کلکٹری وغیرہ کا ۱۱۱۰۳۶۵۳ روپیہ تھا تو اصل مالگزاری کسقدر باقی رہی۔ جواب ۴۸۸۰۰۱۰ روپیہ

(۳۸) ایک سیدھ مین چار مقام ہین اول سے آخر مقام تک فاصلہ ۶۳۳۶ گز کا اور

اول سے سوم تک فاصلہ ۲۸۰ گز کا اور دوم سے آخر کا فاصلہ ۳۲۶۸ گز ہے تو بتاؤ کہ اول سے دوم تک و دوم سے سوم تک و سوم سے چہارم تک کیا فاصلہ ہے جواب اول ۲۰۱۲ گز۔ جواب دوم ۳۰۶۸ گز جواب سوم ۱۰۵۶ گز

(۳۹) ایک آدمی کو ۳۵ روپیہ ماہواری کرایۂ مکان و ۲۶۵ روپیہ ماہواری کا نوکر تھا و ۲۲۵ روپیہ ماہواری سود آتا تھا اور ۱۰۵ روپیہ ماہواری کے نوکر تھے و ۷۰ روپیہ ماہواری گھوڑے کا خرچ تھا ۱۵۰ روپیہ ماہواری خوراک مین خرچ ہوتا تھا تو ماہواری بچت بتاؤ جواب ۱۲۸ روپیہ

(۴۰) ایک آم کے درخت مین ۱۴۳۹۵ آم تھے ۱۲۷۵ آم آندھی مین گر گئے و ۱۵۲۵ آم چور لے گئے ۲۰۰ آم لڑکے توڑ لے گئے ۳۳۹۵ آم مزدوری دیے گئے تو باقی کیا بچا۔ جواب ۸۰۰۰ آم باقی بچے

سوالات ضرب

(۱)	۳۴۵۶۷۳ × ۲	جواب	۶۹۱۳۴۶
(۲)	۴۵۷۶۳۲ × ۳	جواب	۱۳۷۲۸۹۶
(۳)	۴۴۵۷۶۳ × ۴	جواب	۱۷۸۳۰۵۲
(۴)	۳۷۱۳۸۱ × ۵	جواب	۱۸۵۶۴۰۵
(۵)	۶۳۵۴۳۲ × ۶	جواب	۳۸۱۲۵۹۲
(۶)	۴۲۱۳۷۵ × ۷	جواب	۲۹۴۹۶۲۵
(۷)	۳۷۸۹۱۴ × ۸	جواب	۳۰۳۱۳۱۲
(۸)	۴۷۶۵۳۹ × ۸	جواب	۳۸۱۲۳۱۲
(۹)	۴۳۵۹۷۶ × ۹	جواب	۳۹۲۳۷۸۴
(۱۰)	۹۷۸۵۶۴ × ۱۱	جواب	۱۰۷۶۴۲۰۴
(۱۱)	۴۹۶۷۸۲ × ۱۲	جواب	۵۹۶۱۳۸۴
(۱۲)	۸۷۶۵۴۹ × ۱۲	جواب	۱۰۵۱۸۵۸۸

پیدا ہوا — جواب ۱۷۶۹ء مین

(۲۸) ۵۷۲۹ + ۳۲۷۳۱ - ۹۲۹ + ۵۸۴۴ جواب ۳۱۹۹۷

(۲۹) ایک آدمی کے پاس ۹۲۳۸۴ روپیہ تھا اوسنے ایک آدمی کو ۲۰۹۶ روپیہ دوسرے کو ۸۰۴ روپیہ تیسرے کو ۶۲۵ روپیہ چوتھے کو ۱۵۲۷ روپیہ دیا تو بتاؤ کہ اوسکے پاس کسقدر روپیہ باقی رہا۔ جواب ۸۷۳۳۲ روپیہ

(۳۰) ۴۸۵۱ + ۹۵۸۲ + ۶۲۷۴ - (۶۵۱۴ + ۴۷۶) جواب ۱۶۷۱۷

(۳۱) ایک سوداگر ایک آدمی کا ۸۹۲ روپیہ دوسرے کا ۵۷۲ روپیہ تیسرے کا ۴۶۳ روپیہ چوتھے کا ۲۶۲۹ روپیہ کا قرضدار تھا تو بتاؤ کہ کل روپیہ ادا کرکے ۸۰۰۰ روپیہ سے کیا باقی رہا — جواب ۲۷۰ روپیہ

(۳۲) ۵۸۹ و ۶۵۷۰ و ۲۴۰۳ کے مجموعہ مین کسقدر جوڑا جاوے کہ ۱۱۰۰۰ ہو۔ جواب ۹۴۳

(۳۳) ایک شہر مین ۲۴۰۰۰ لڑکے پیدا ہوے اون مین سے ۱۱۸۶۱ لڑکے دس برس کے ہوے تو بتاؤ کہ دس برس سے کم عمر کے کتنے لڑکے مرگئے۔ جواب ۱۲۱۳۹ لڑکے

(۳۴) ۷۴۶۳۷ مین کیا جمع کرین کہ ۱۰۰۰۰۰ ہو۔ جواب ۲۲۵۳۶۳

(۳۵) اوارسٹ پہاڑ ۲۹۰۰۲ فیٹ بلند ہے اور بلانک پہاڑ ۱۵۷۸۳ فیٹ بلند ہے تو بتاؤ کہ پہلا پہاڑ دوسرے سے کسقدر زیادہ بلند ہے۔ جواب ۱۳۲۱۹ فیٹ

(۳۶) ۴۱۸۴۹۵۴۸ میل زمین کا قطر شرقاً غرباً ہے اور ۴۱۷۰۹۶۴۲ میل زمین کا قطر شمالاً جھوٹا ہے تو بتاؤ کہ دونون کا کیا تفاوت ہے۔ جواب ۳۹۹۰۶ میل

(۳۷) احاطہ بمبئی سے ایک سال ۵۵۴۱۱۱۲۰ روپیہ آمدنی آئی اور کل خرچ کلکٹری وغیرہ کا ۶۵۳۱۱۱۰ روپیہ تھا تو اصل مالگزاری کسقدر باقی رہی۔

جواب ۴۸۸۰۰۱۰ روپیہ

(۳۸) ایک سیدھ مین چار مقام ہین اول سے آخر مقام تک فاصلہ ۶۳۳۶ گز کا اور

(۱۵) ۸۹۴۳۷۱۸۲ × ۱۵۷۹۰۲۹۳ = ۷۳۶۴۶۸۸۹

(۱۶) ۶۵۴۳۷۵۶ × ۴۱۲۸۴۸ = ۶۱۳۰۹۰۸

(۱۷) ۷۸۶۳۹۲۷ × ۸۲۶۹۵۷ = ۷۰۳۶۹۷۰

(۱۸) ۳۰۳۲۳۳۳۴ × ۱۹۲۰۰۱۲۲۲ = ۱۱۱۲۳۲۱۱۲

(۱۹) ۱۶۴۳۴۶۲۸۹ × ۴۸۴۷۶۹۸ = ۱۱۵۸۴۹۴۹۱

(۲۰) ۱۰۰۴۰۰۳۰ × ۲۱۳۵۶۹ = ۹۸۲۶۴۵۱

(۲۱) ۵۲۷۱۳۴۸ × ۴۱۸۶۷۳ = ۴۸۵۲۶۵۵

(۲۲) ۹۰۷۶۵۴۳۲۱ × ۱۲۳۴۵۶۷۸۹ = ۸۶۴۱۹۷۵۳۲

(۲۳) ۷۹۸۷۶۴۲۳۶۲ × ۴۸۶۴۲۸۴۶۲ = ۷۵۰۱۲۱۳۹۰۰

(۲۴) ۶۴۶۹۲۳۶۴۷۲ × ۲۹۹۳۴۱۶ = ۶۴۶۱۲۴۳۴۵۶

(۲۵) ۱۰۱۰۰۰۱۱۱۰۱۰۱۱ × ۱۰۱۱۱۰۰۱۱۰۱۱۰ = ۹۰۸۸۹۱۰۹۹۰۹۰۱

(۲۶) نپولین بوناپارٹا ۱۷۶۹ء مین پیدا ہوا اور واٹرلو کی لڑائی ۱۸۱۵ء مین ہوئی اوسوقت اوسکی کیا عمر تھی اور جزیرۂ سنٹ ہلنا مین ۱۸۲۱ء مین ہی حالت قیدی مین مرگیا اوسوقت اوسکی کیا عمر تھی — جواب اول ۴۶ برس جواب دوم ۵۲ برس —

(۲۷) ڈیوک ولنگٹن ۱۸۵۲ء مین ۸۳ برس کا ہوکر مرا تو بتاؤ کہ کس سنہ مین

۷۲۲۵ روپیہ اور کرایہ مکان سے ۳۴۷۵ روپیہ سالانہ ملتا تھا تو سالانہ آمدنی بتاؤ

جواب ۷۲۶۲ روپیہ

سوالات تفریق

(۱) ۷۶۵۴۳۹ − ۳۴۳۴۱۸

(۲) ۶۹۷۴۳۸ − ۶۳۵۰۳۶

(۳) ۷۵۸۴۵۲ − ۴۱۸۲۳۴

(۴) ۵۴۳۸۲۵ − ۴۹۲۷۰۸

(۵) ۶۸۳۱۲۵ − ۴۹۲۸۱۶

(۶) ۷۱۲۳۴۵ − ۵۳۸۱۵۹

(۷) ۵۶۴۳۰۷ − ۴۷۹۱۷۶

(۸) ۷۰۲۳۰۶ − ۴۷۵۴۲۹

(۹) ۴۲۳۶ − ۳۰۸۹

(۱۰) ۸۰۵۰۲ − ۳۸۶۷۲

(۱۱) ۴۶۰۹۵ − ۲۸۷۳۶

(۱۲) ۵۵۵۵۵۵ − ۱۲۳۴۵۶

(۱۳) ۱۰۰۰۰۰۰ − ۱۰۰۱۰۱

(۱۴) ۴۰۰۳۵۷۲۶۱ − ۹۹۹۸۸۷۷

باقی ہے تو بتاؤ کہ اُسکے کتنے روپیہ کا قرض دار ہے۔ جواب ۲۱۰۲۲۹ روپیہ

(۳۳) ایک سوداگر کو ۲۰۰ روپیہ پھر ۳۱۵ روپیہ پھر ۳۱۷ روپیہ پھر ۱۰ روپیہ پھر ۱۷۲ روپیہ پھر ۵۱۳ روپیہ ملا تو کل کتنا روپیہ ملا۔ جواب ۱۵۲۷ روپیہ

(۳۴) ایک آنب کو درخت سے ۲۳۰۰ آنب اور دوسرے سے ۱۷۹ آنب پھر ہر ایک دو درخت سے ۱۸۳ آنب اور ہر ایک تین درخت سے ۲۷۰ آنب آئے تو بتاؤ کہ ساتوں درخت سے کتنے آنب آئے جواب ۱۳۷۹ آنب

(۳۵) یورپ مین ۵۸۷ زبان ایشیا مین ۹۳۷ زبان افریقہ مین ۲۷۶ زبان امریکہ مین ۱۶۳۴ زبان اوسینیا مین ۲۴ زبان ہے تو بتاؤ کہ دنیا مین کتنی زبان ہین۔ جواب ۳۶۶۴ زبان ہین

(۳۶) ۹۱۴۱۶۸۷۴ + ۹۱۲۳۴۵۶ + ۷۰۹۴ + ۷۱۴۶۷۸۵۴ + ۹۸۷۴۶ کو جمع کرو۔ جواب ۱۷۲۴۸۶۶۹۳

(۳۷) ایک آدمی نے ایک دفعہ ۳۴۸ روپیہ پھر ۵۴۷ روپیہ پھر ۱۳۷ روپیہ پھر ۷۸۵ روپیہ خرچ کیا تو بتاؤ کہ کل کیا خرچ ہوا۔ جواب ۲۰۲۴ روپیہ

(۳۸) شمالی منطقہ محرقہ ۱۱۶۲۸۴۴۰ مربع میل خشکی وجنوبی منطقہ محرقہ ۱۴۴۱۵۷۳۵ مربع میل خشکی وشمالی منطقہ معتدلہ ۲۸۵۳۱۶۳۱ مربع میل خشکی وجنوبی ۳۸۲۸۰۳۶ مربع میل خشکی وشمالی منطقہ بارد ۳۲۵۲۵۸۹ مربع میل خشکی کے ہین تو بتاؤ کہ کل خشکی کتنے مربع میل ہے ونصف کرۂ شمالی مین کتنے مربع میل ہے جواب اول ۵۹۴۵۶۴۳۱ مربع میل۔ جواب دوم ۴۱۲۶۶۰۴۳ مربع میل ہے۔

(۳۹) ایک آدمی نے مندراس سے سفر شروع کیا پہلی منزل مین ۲۲۵۶ روپیہ دوسری مین ۷۵۲۵ روپیہ تیسری مین ۲۵ روپیہ چوتھی مین ۱۲۵ روپیہ پانچوین مین ۲۲۵ روپیہ خرچ کیا تو کل خرچہ بتاؤ۔ جواب ۱۰۱۵۶ روپیہ

(۴۰) ایک آدمی کو بنک سے ۲۳۷ روپیہ اور نوٹ سے ۱۲۷۵ روپیہ اور گانون سے

(۲۶) ۱۱- مارچ سے ۲۵- دسمبر تک کتنے دن ہونگے - جواب ۲۹۰ دن

(۲۷) ایک گانون مین ۱۳ بوڑھے ۵۰ بوڑھیا و ۹۱ جوان و ۹۵ عورت و ۲۲ لڑکا و ۱۹ لڑکی اور ۳۰ بچے ہین تو بتاؤ کہ کل کتنے آدمی ہین - جواب ۲۹۲- آدمی

(۲۸) ۱۲۶ میل مین ٹوٹرک ریل کی تیار کرنی ہے تو بتاؤ کہ کے میل لوہا خرچ ہوگا- جواب ۲۵۲ میل

(۲۹) چار کوٹھیان ہین ایک مین ۳۶۰- آدمی دوسری مین ۵۰۶- آدمی تیسری مین ۱۰۹- آدمی چوتھی مین ۷۷۶- آدمی شریک ہین تو بتاؤ کہ کل کتنے آدمی چارون کوٹھی مین شریک ہین - جواب ۱۷۵۱- آدمی

(۳۰) قسمت مندراس مین مرقومۂ ذیل کلکٹرٹون سے روپیہ ذیل سنہ ۱۸۵۳ع مین وصول ہوا مندراس سے ۱۶۹۳۴۳۰ روپیہ و جنگل مین سے ۱۴۷۷۵۱۰ روپیہ و شمالی ارکاٹ سے ۲۳۴۵۵۳۰ روپیہ و جنوبی ارکاٹ سے ۲۹۷۱۱۱۰ روپیہ و نیلور سے ۲۴۶۴۰۹۰ روپیہ اور کنڑہ وغیرہ سے ۲۰۵۷۸۷۰ روپیہ تو بتاؤ کہ کل کتنا روپیہ وصول ہوا- جواب ۱۳۰۰۹۵۴۰ روپیہ

(۳۱) حضرت آدم سے طوفان تک ۱۶۵۶ برس و طوفان سے موسے تک ۸۵۷ برس و موسے سے سلیمان تک ۴۸۷ برس و سلیمان سے بابل کی فتح تک جو کہ قیصر نے کیا ۴۶۶ برس و قیصر کی فتح سے پارس کی فتح تک جو کہ سکندر نے کیا ۲۰۵ برس و پارس کی فتح سے سنہ عیسوی تک ۳۳۳ برس و سنہ عیسوی سے ولیم فتحمند تک ۱۰۶۶ برس و ولیم فتحمند سے امریکہ کے ظہور تک ۴۲۶ برس و ظہور امریکہ سے جلوس ملکہ معظمہ تک ۳۴۵ برس و جلوس ملکہ معظمہ سنہ ۱۸۷۰ عیسوی تک ۲۳ برس ہوا تو بتاؤ کہ حضرت آدم سے سنہ ۱۸۷۰ع تک کتنے برس ہوے - جواب ۵۸۷۴ برس ہوا

(۳۲) ا کے ذمہ ب کا ۹۱۶۸ روپیہ س کا ۴۵۳۸ روپیہ ج کا ۹۱۰۳۴ روپیہ ک کا ۸۹۶۷ روپیہ ف کا ۷۴۵۶ روپیہ ی کا ۷۴۹۸ روپیہ م کا ۷۸۵۶۸ روپیہ

(۲۱) ۴۷۳۸۶۸۰۰

۲۳۷۸۶۹۵۱۳

۱۴۸۶۹۳۴۳۹۷۸

۸۶۵

۴۶۴۷

۲۵۰

جواب ۱۴۹۰۳۶۹۵۷۹۳۸

(۲۳) ۸۳۷۴۶

۲۴۷۸

۶۹۲۵۷۷

۴۵۶

۷

جواب ۷۷۹۲۶۴

(۲۴) ۵۳۵۴۷۳

۲۶۲

۱۳۸۹۷

۵۹۸۴۵۳

۲۵

۳۷۳۴

۷۲۴۰۰۸

۶۴۹۷۶۵

جواب ۲۹۲۵۶۲۰

(۲۵) ۸۸۸۹۲۹۹۴۴

۷۳۶۰۰

۲۷۹۷۸۴۶۲

۳۳۳

۵۸۶۵۳۹۶۰۰۶

۴۸۲۷۵۳۲

۴۸۶۶۸۴۸۳۶

۵۰۰۳۲۱۴۸۳۷۹

۱۲۳۴۵

۱۱۱۲۸۵۸۶۷۳

۵۳۸۰۰۰۰۰۵۳۵

جواب ۱۴۲۲۲۸۹۱۰۹۴۵

(۱۳) ۹۱۰۲
۴۷۹
۸۷۷۶
جواب ۹۰۱ / ۱۹۲۵۸

(۱۴) ۸۴۶۷۰
۵۴۳۷
۲۹
جواب ۲۱۹۰۴ / ۱۱۲۰۴۰

(۱۵) ۱۷۹۰۶۲۱
۲۰۶۸۰۳
۳۵۳
جواب ۹۰۰۳۷۶۶ / ۱۱۰۰۱۵۴۳

(۱۶) ۲۵۶۷۸۳
۲۱۰۰۳
۵۷۳۴
۴۰۰۳۶
۲۱
جواب ۱۰۰۰۰۱ / ۴۲۳۵۷۸

(۱۷) ۶۲۷۴۳۲
۵۴۳۲۰۱
۶۷۸۶۴۱
۵۴۸۲۰۰
۸۶۸۷۵۹
جواب ۳۴۵۶۷۸ / ۳۶۱۱۹۱۱

(۱۸) ۸۹۲۷۶۴
۹۳۶۸۷
۹۴۸۲
۱۰۰
۱۵۲۳۴۶
جواب ۱۱ / ۱۱۴۸۳۹۰

(۱۹) ۱۸۰۷۳۵۳
۲۹۸۷۴۳
۵۹۸۷
۷۶۰۰۳
۴۴۷
جواب ۵۰۷۰۵ / ۲۹۲۳۰۳۸

(۲۰) ۱۱۷۰۶۴
۹۲۹۷۳
۸۲۷۵۶۹
۳۵۱
۷۷۷۷۷
جواب ۶۵۶۵۶ / ۱۸۸۱۳۹۰

(۵)
۷۶۱۲۸۴
۶۱۲۸۷۴
۸۷۱۹
۴۶۷۵۹
۵۸۷۹۹۹
۹۸۷۶۷۸
جواب ۳۰۵۳۱۳

(۶)
۶۵۷۸۹۰
۲۷۸۶۷۹
۵۷۹۸
۶۷۸۴۳
۴۸۹۵۶۷
۳۷۴۴۹
جواب ۱۵۳۷۲۰۶

(۷)
۶۹۲۳۸۷
۴۹۵۶
۸۷۹۵۸
۷۶۹۳۷۸
۵۷۹۰
جواب ۱۶۴۸۱۲۷۸۷۶۵۸

(۸)
۷۶۸۴۵۳
۳۵۸۴۲۸
۸۷۹۶
۵۴۹۳۷
۴۹۵
جواب ۲۰۶۷۶۸۷۸۷۶۵۷۸

(۹)
۱۹۴
۵۸۷
۶۵۹
۳۳۶
جواب ۲۰۷۳

(۱۰)
۱۷۲۱
۳۳۳۳
۵۰۴۶
۲۷۵۴
جواب ۱۲۸۵۴

(۱۱)
۷۵۰
۳۶
۱۸۴۳
۱۶۵
جواب ۳۱۹۰

(۱۲)
۴۷۸۹
۲۳۴۶
۳۸۵۷
۵۰۰۵
جواب ۱۵۹۹۷

سوال و جواب جدید متعلقۂ مبادی الحساب حصۂ اول

سوالات جمع

(۱)

۳۲۱۴۱۳
۴۵۲۷۳۴
۱۳۰۴۲۱
۳۷۱۸
۲۴۵۶۱
۳۴۱۳۲۳

جواب ۱۲۷۴۱۷۰

(۲)

۵۴۳۱۲۳
۲۳۴۵۱۲
۷۱۳۱۴۵
۱۰۴۲۳۴
۳۶۱۴۲
۳۴۵۱

جواب ۱۶۳۴۶۰۷

(۳)

۵۳۶۱۲۳
۴۵۳۲۱۵
۱۲۳۴
۴۲۳۱
۵۱۲۳۴
۶۱۳۲۵۴

جواب ۱۶۵۹۲۹۱

(۴)

۱۲۳۴۵۶
۲۳۴۵۶۱
۳۴۵۶۱۲
۴۵۶۱۲۳
۵۶۱۲۳۴
۶۱۲۳۴۵

جواب ۲۳۳۲۳۳۱

اس باعث سے ۲. چھٹانک ہینگ کے دام ۱۳. آنے ہوے۔

گُر

جے روپے گز اوتنے ہی آنون کی ایک گرہ۔

سوال

۳ روپے ۸۔ آنے گز نبات بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۵. گز ۲ گرہ نبات کی کیا دام ہوے۔

۵ اونٹھا ۱۷. روپے تو ۵ گز نبات کے دام ہوے۔

۳ پونا ۲ روپے اور ۸ پونا ۶۔ آنے پون گز نبات کے دام ہوے۔

گُر کے بموجب ایک گرہ نبات کے دام ۳. آنے ہوے۔

اسلیے ۲ گرہ نبات کے دام ۷۔ آنے ہوے۔

جمع کرنے سے ۵. گز ۲ گرہ نبات کے دام عہ۹ ہوے۔

اور روپے کے ۸۴ ٹکے پیسے ہین -
۲ سیر کے دام ۱۹ ٹکے ہوے -
۰ سیر کے دام ۴۰ ٹکے ایک دھیلا ہوا -
- سیر کے دام ۲ ٹکے پون پیسا ہوا -
اسلیے ۲: سیر کے دام ۲۶ ٹکے ایک چھدام ہوئی -
ایک روپے کے ۸۴ ٹکے پیسے بکتے ہین تو بتلاؤ کہ ۲۶ ٹکے ایک چھدام کے کتنے آنے ہوے ۲۴ ٹکون کے ۸ - آنے ہوے -
گرے کے بموجب آنے کی ۴۸ دمڑیان یعنے ۶ پیسے ہوے اسلیے ۳ پیسون کا آدھ آنہ ہوا اور ڈیڑھ پیسے کا پاؤ آنہ اس باعث سے ۲۶ ٹکے ایک چھدام کے چھدام کم ۸: آنے ہوے -

سوال

۱۳. ٹکے سیر مٹھائی بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۱۶ ٹکے کی کتنی مٹھائی آویگی -
۱۳. ٹکے کی ایک سیر مٹھائی آویگی اب ۱۶ ٹکون مین سے ۵ پیسے یعنے ۴۰ دمڑیان اور باقی رہین -
گرے کے بموجب ۱۳. دمڑی کی ایک چھٹانک آویگی اسلیے ۳ چھٹانک ۴۰. دمڑی کی آویگی اس باعث سے ۵ پیسے کی اندازاً ۳ چھٹانک آویگی اور ۱۶ ٹکے کی ایک سیر ۳ چھٹانک مٹھائی آویگی -

گرے

جتنے روپے سیر اوتنے ہی آنون کی چھٹانک

سوال

۵ روپے ۸ - آنے سیر ہینگ بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۲. چھٹانک ہینگ کی کیا دام ہوے -
گرے کے بموجب ایک چھٹانک ہینگ کے دام ۵. آنے ہوے -
اسلیے آدھ چھٹانک ہینگ کے دام ۲: آنے ہوے -

اس باعث سے ۲۔ چھٹانک ہینگ کے دام ۱۳۔ آنے ہوئے۔

گرہ

جے روپے گز اوتنے ہی آنون کی ایک گرہ ۔

سوال

۳ روپے ۸۔ آنے گز نبات بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۵۔ گز ۲ گرہ نبات کی کیا دام ہوئے۔

۵ اونٹھا ۱۷۔ روپے تو ۵ گز نبات کے دام ہوئے۔

۳ پونا ۷ روپے اور ۸ پونا ۲۔ آنے پون گز نبات کے دام ہوئے۔

گرہ کے بموجب ایک گرہ نبات کے دام ۳۔ آنے ہوئے۔

اسلیے ۲ گرہ نبات کے دام ۷۔ آنے ہوئے۔

جمع کرنے سے ۵۔ گز ۲ گرہ نبات کے دام ۱۵/۹ ہوئے۔

اور روپے کے ۴۸ ٹکے پیسے ہین -
۲ سیر کے دام ۱۹ ٹکے ہوے -
۰ سیر کے دام ۴۸ ٹکے ایک دھیلا ہوا -
۰ سیر کے دام ۲ ٹکے پون پیسا ہوا -
اسلیے ۲۰ سیر کے دام ۲۶ ٹکے ایک چھدام ہوئی -
ایک روپے کے ۴۸ ٹکے پیسے بکتے ہین تو بتلاؤ کہ ۲۶ ٹکے ایک چھدام کے کتنے آنے ہوے ۲۴ ٹکون کے ۸ - آنے ہوے -
گرے کے بموجب آنے کی ۴۸ دمڑیان یعنے ۶ پیسے ہوے اسلیے ۳ پیسون کا آدھ آنہ ہوا اور ڈیڑھ پیسے کا پاؤ آنہ اس باعث سے ۲۶ ٹکے ایک چھدام کے چھدام کم ۸۰ آنے ہوے -

سوال

۱۳۰ ٹکے سیر مٹھائی بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۱۶ ٹکے کی کتنی مٹھائی آویگی -
۱۳۰ ٹکے کی ایک سیر مٹھائی آویگی اب ۱۶ ٹکون مین سے ۵ پیسے یعنے ۴۰ دمڑیان اور باقی رہین -
گرے کے بموجب ۱۳۰ دمڑی کی ایک چھٹانک آویگی اسلیے ۳ چھٹانک ۴۰ دمڑی کی آویگی اس باعث سے ۵ پیسے کی اندازاً ۳ چھٹانک آویگی اور ۱۶ ٹکے کی ایک سیر ۳ چھٹانک مٹھائی آویگی -

گرے

جتنے روپے سیر اوتنے ہی آنون کی چھٹانک

سوال

۵ روپے ۸ - آنے سیر ہینگ بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۲۰ چھٹانک ہینگ کی کیا دام ہوے -
گرے کے بموجب ایک چھٹانک ہینگ کے دام ۵۰ آنے ہوے -
اسلیے آدھ چھٹانک ہینگ کے دام ۲۰ آنے ہوے -

۱۲-آنے کے ۳۰ ٹکے اور ۲۰ دمڑیان ہوئین

اونمین سے ۳۳ ٹکے اور ۳ دمڑیونکو کم کیا تو

ٹکے

۲ ٹکے اور ۱۷ دمڑیان باقی رہین اس سے یہ معلوم ہوا کہ ۳۳

۳ دمڑیان برابر ہین ۲ ٹکے اور ۱۷ دمڑی کم ۱۲-آنے کے-

اب دیکھنا چاہیے کہ ۲ ٹکے اور ۱۷ دمڑی آنے کا کونسا حصہ ہے گر کے بموجب اگر ایک روپے کے ۶۴ ٹکے پیسے ہوتے تو اس حساب سے آنے کی ۴ دمڑیان ہوئین مگر پیسونکا بھاو ۵ دمڑی اوپر ہے اسلیے اونکی کوڑیان کین تو ۹ پنجے ۴۵ کوڑیان ہوئین اونکو ۱۶ پر تقسیم کیا تو قریب ۳ کوڑیان ہوئین اس سبب سے آنے کی ۴ دمڑی اور تین کوڑی ہوئین

۴۷ پونا ۳۵ دمڑی اور تین پونا ۱ کوڑی یعنے ۲ ٹکے اور ۳۴ دمڑیان پون آنے کی ہوئین اسلیے ۲ ٹکے اور ۳۰ دمڑیون کو ۲ ٹکے اور ۱۷ دمڑیون مین سے کم کیا تو ۱ دمڑی باقی رہی اسلیے ۳۳ ٹکے اور تین دمڑیان برابر ہین ۱ دمڑی کم ۱۲ آنے کے-

سوال

ایک روپے کے پون پیسا اوپر ۶۴ ٹکے بکتے ہین تو ۱۳ آنے کے کتنے ٹکے ہوے اور دمڑی کی ۸ کوڑیان ہوتی ہین-

۶۴ پونا ۳۶ ٹکے اور ۶ پونا ۴ دمڑی یعنے آدھی دمڑی اوپر ۳ ٹکے تو ۱۲ آنے کے ہوے

گر کے بموجب ایک آنے کی ۶۴ دمڑی اور ۳ کوڑیان ہوئین-

اور آدھ آنے کی ۳۲ دمڑی اور ۱ کوڑی ہوئین-

اسلیے ۱ آنے کی ۴ دمڑیان یعنے چھدام اوپر ۴ ٹکے ہوے انکو ۳ ٹکے آدھی دمڑی مین جوڑا تو ۴۱ ٹکے اور ۲ دمڑی ۱۳ آنے کی ہوئین-

گر

جتنے ٹکے سیر اوتنی ہی دمڑیون کی چھٹانک

سوال

۹۰ ٹکے سیر شکر بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۲ سیر شکر کے کیا دام ہوے-

گرہ کے بموجب ایک آنے کا ۴ گرہ کپڑا ہوا اور پون گز مین ۱۲ گرہ ہوتی ہین اسلیے چار دونا آٹھ اور دو پونا ڈیڑھ ہوے ۹ گرہ اونکی ۲ آنہ قیمت ہوئی اور ۳ گرہ کا آدھا قریب دو گرہ اور ایک انگل ہوا اوسکے آدھ آنہ دام ہوے اس سبب سے جوڑنے سے ۱۱ گرہ اور ایک انگل کے دام ۲ آنے ہوے اب ۱۲ گرہ مین آدھ اونگل کے دام اور نکالنے باقی رہے ۔ گز کے بموجب ایک آنے کی ۴۰ دمڑیان ہوئین اسلیے آدھ آنے کی ۲۲ دمڑیان ہوئین اور ۲ گرہ اور ایک انگل کے ۷ انگل ہوتے ہین اسلیے سات تیئے اکیس دایک انگل کے ۳ دمڑی دام تو ایک ہوے اور باقی ۱۰ دمڑی کی کوڑیان کین تو ۱۲ کوڑیان ہوئین دسات ایک سات اور ایک کوڑی اور لی اس طرحسے ایک انگل کے دام ۳ دمڑی اور ایک کوڑی ہوئی اور آدھ انگل کے دام ۱۰ دمڑی ہوئی اوسکو ۲ آنے مین جوڑا تو ۲۰ آنہ ۱۰ دمڑی ۱۲ گرہ کی قیمت ہوگی اسکو سوا چودہ گز کی قیمت تین روپے مین سے گھٹایا تو ۲ روپیہ ۱۲ آنہ ۳۴۰ دمڑی بچے ۲ روپیہ ۱۴ آنہ ایک ٹکا اور ۵ دمڑی ۱۳ گز کپڑے کی قیمت ہوئی ۔

سوال

ایک روپے کا ۱۰ گز کپڑا آتا ہے تو ۲۰ آنے کا کتنے گز کپڑا آویگا ۔

گرہ کے بموجب ایک آنے کا ۲ گرہ کپڑا آویگا اسلیے آدھ آنے کا قریب ۴ گرہ اور ایک انگل کپڑا ہوا اور ۲ آنے کا ۸ آٹھ دونا ۱۶ اور ۲ پونا ۱ یعنی ۱۷ گرہ کپڑا آویگا اسطرح سے ۲۰ آنے کا ۱۷۰ گرہ اور ۴ گرہ ایک انگل یعنی ایک گز ۵ گرہ اور ۲۰ انگل کپڑا آویگا ۔

گر

ایک روپے کے جتنے ٹکے آنے کی اوتنی ہی دمڑیان

سوال

ایک روپے کے ۵ دمڑی اور ۴۰ ٹکے بکتے ہین تو بتلاؤ کہ ۲۳ ٹکے ۳ دمڑی کے کتنے آنے ہوے اور دمڑی کی ۹ کوڑیان ہوتی ہین ۔

۸ آنے کے ۲۳۰ ٹکے اور ۲۰ دمڑیان ہوئین اور

۴ آنے کے ۱۱۰ ٹکے اور ۵ دمڑی ہوئین اسلیے

ساڑھے سات سیر اور ایک چھٹانک دال کے دام ساڑھے پانچ آنے ہوے اسمین سے ایک چھٹانک کے دام کو کم کرنا چاہیے ۔

ایک روپے کے ۴۳ ٹکے پیسے بکتے ہین تو ایک آنے کی ۴۳ دمڑیان ہوئین اور آدھے آنے کی ۲۱، دمڑیان ہوئین اور دمڑی کی سات کوڑی بکتی ہین اسلیے آدھی دمڑی کی ۳، کوڑیان ہوئین اس سبب سے آدھے آنے کی ۲۱ دمڑیان اور ساڑھے تین کوڑیان ہوئین یہ گیارہ چھٹانک کی قیمت ہوئی اسکو گیارہ پر تقسیم کرو تو ایک چھٹانک کی قیمت ہوگی ۲۱ مین گیارہ ایک دفعہ گیا اسلیے ایک دمڑی ہاتھ لگی اور دس دمڑی باقی رہین انکی کوڑیان کیین تو سات دھام ستر کوڑیان ہوئین انمین ۳، کوڑیان جوڑین تو ہوئین ۷۳، کوڑیان گیارہ چھکا چھیاسٹھ اسلیے ۶ کوڑی ہاتھ لگی اور ۷، کوڑی باقی رہین گیارہ کا آدھا ساڑھے پانچ اسلیے آدھی کوڑی اور ہاتھ لگی اسطرحسے ایک چھٹانک کے دام ایک دمڑی ساڑھے چھ کوڑی ہوئین اسکو ۱۱ چھٹانک کی قیمت ۱۱ دمڑی اور ۳، کوڑی مین سے گھٹایا تو ۱۹ دمڑی اور ۴ کوڑی بارہ ایک ٹکا ۳ دمڑی اور ایک گنڈا کوڑی یہ ۱۰ چھٹانک کے دام ہوے اسلیے ۷، سیر دال کے دام ۵ آنے ایک ٹکا ۳ دمڑی اور ایک گنڈا کوڑی ہوئین ۔

سوال

ایک روپے کا ۲۳، سیر آٹا بکتا ہے تو ۲، آنے کا کتنا آٹا آویگا ۔

گر کے بموجب ایک آنے کا ۲۳، چھٹانک آٹا آویگا اور اسلیے آدھے آنے کا ۱۱، چھٹانک آٹا آویگا اس سبب سے ۲، کا آٹا ۴۷، اور ۱۱، یعنی ۵۸، چھٹانک آویگا یا ۳ سیر ۲ چھٹانک یہی جواب ہوا ایک روپے کا جے گز آنے کا اوتنے ہی گز ہ ۔

سوال

ایک روپے کا ۱۴، گز کپڑا بکتا ہے تو ساڑھے تیرہ گز کپڑے کے کیا دام ہوے اور پیسے ایک روپے کے ۴۵ ٹکے بکتے ہین اور دمڑی کی ۸ کوڑی آتی ہین ۔

چار رتی بارہ اور تین پونا سوا دو ہوے سوا چودہ گز انکی قیمت تین روپے ہوئی انمین سے ہون گز کی قیمت نکال لو تو باقی ساڑھے تیرہ گز کی قیمت رہجائیگی ۔

گر

ایک ٹکے کی جے سیر دمڑی کی اوتنی ہی چھٹانک

سوال

(۱) ایک ٹکے کی ۵ سیر لکڑیان بکتی ہین تو ایک پیسے ۵ دمڑی کی کتنی لکڑیان آنی چاہین

ایک ٹکے کی ۵ سیر تو ایک پیسے کی ۰۲ ر

اور دھیلے کے . . . ۱ ر

اور دمڑی کی ۵ چھٹانک یعنے — ۴ ر

اسلیے ایک پیسے ۵ دمڑی کی ۴ ۱۱ ر لکڑی آویگی

دوسری طرحسے

ایک پیسے اور ۵ دمڑی مین پورا ٹکا ہوجانے مین ۳ دمڑی کی کسر ہے اسلیے ۳ دمڑی کی ۱۵ چھٹانک لکڑی کو ٹکے کی ۵ سیر لکڑی مین سے کم کیا تو ۴ سیر ایک چھٹانک لکڑی ایک پیسے ۵ دمڑی کی ہوئی —

(۲) ایک ٹکے کی ڈھائی سیر بھوسی بکتی ہو تو ۵ ٹکے، دمڑی کی کتنی سیر بھوسی آویگی —

۵ ڈھام ۱۲ سیر بھوسی تو ۵ ٹکے کی ہوئی ایک دمڑی کی ڈھائی چھٹانک بھوسی آویگی

سات ڈھام ۱۷ چھٹانک یعنی ایک سیر ڈیڑھ چھٹانک بھوسی سات دمڑی کی آویگی

اسلیے ۵ ٹکے کی ۷ دمڑی کی ۱۲ ۱۱ ر اور آدھی چھٹانک بھوسی آویگی —

گرہ

ایک روپے کی جے سیر آنے کی اوتنے ہی چھٹانک

سوال

ایک روپے کی ۲۲ سیر دال بکتی ہے تو ۷۰ سیر دال کے کیا دام ہوے اور ایک روپے کے ۴۳ ٹکے پیسے بکتے ہین اور دمڑی کی ۷ کوڑی —

بائیس پاو یعنے ساڑھے پانچ سیر دال تو ۴ آنے کی ہوئی اور گرہ کے بموجب ۲۲ چھٹانک دال ایک آنے کی ہوئی اور لا چھٹانک دال آدھ آنے کی ہوئی اسلیے جمع کرنے سے

۱/۳ اپائی کو ۹ مین ضرب دیا ۱۲ پائی ہوئین اسکا یہ سبب ہے کہ ایک کو ۹ مین ضرب دیا تو ۹ ہوے اور ایک تہائی کو ۹ گنا کیا تو تین ہوے کیونکہ جو ایک تہائی کو تین گنا کروگے تو ایک حاصل ہوگا اسلیے ۹ - اور ۳ کو جوڑا تو ۱۲ پائی ہوئین -

حاصل

ایک روپے کی جے سیر آنے کی اوتنے ہی چھٹانک
اسیطرح اور بھی گر نکل سکتے ہین -

گر

ایک ٹکے کی جے سیر دمڑی کی اوتنی چھٹانک
ایک روپیہ کی جے سیر آنے کی اوتنی ہی چھٹانک
ایک روپے کا جے گز آنے کا اوتنے ہی گرہ
ایک روپے کے جتنے ٹکے آنے کی اوتنی ہی دمڑیان

برعکس

ایک دمڑی کی جے چھٹانک ٹکے کی اوتنے ہی سیر
ایک آنے کی جے چھٹانک روپے کی اوتنے ہی سیر
ایک آنے کا جے گرہ روپے کا اوتنے ہی گز
ایک آنے کی جے دمڑیان روپے کے اوتنے ہی ٹکے

مختصر

جے ٹکے سیر اتنی ہی دمڑیون کی چھٹانک
جے روپے سیر اوتنے ہی آنون کی چھٹانک
جے روپے گز اوتنے ہی آنون کا ایک گرہ

برعکس

جے دمڑیونکی چھٹانک اوتنے ہی ٹکون کی سیر
جے آنے کی چھٹانک اوتنے ہی روپے کی سیر
جے آنے کی ایک گرہ اوتنے روپے کا گز
جے روپے کا من اوتنے ہی آنے کے ڈھائی سیر

ایک روپے کی جے سیر آنے کی اوتنی ہی چھٹانک یا جے ٹکے کی اوتنی ہی چھٹانک یا گرہ یا دمڑیان +

ایک آنے کی جے چھٹانک یا گرہ یا جے دمڑیان روپے کی اوتنے ہی سیر یا گز یا ٹکے +

ایک روپیہ ۲-آنہ اور ۴ پائی کو ۴ پر تقسیم کیا تو ۴-آنہ ۷ پائی ایک بنڈل کی قیمت ہوئی اسلیے ۴-آنہ ۷ پائی کو ۱۹ گنا کیا تو ۵ روپیہ ۷-آنہ ایک پائی ۱۹ بنڈل کی قیمت ہوگی -

روپیہ	آنہ	پائی
۴) ۱	۲	۴
	۴ قیمت فی بنڈل	۷
	۷	۱۹
		۱

۵ قیمت ۱۹ بنڈل

(۲) گیارہ من روئی ۸ روپیہ کو خریدی اور ان روپیون مین ۸ عہ گاڑی کے کرائے کا بھی شامل ہے تو بتلاؤ کہ کرائے کے دام کو منہا کرکے روئی کیا پنسیری خریدی ہوگی -

روپیہ	آنہ
۸۹ —	۸
۱ —	۸

۸۹ روپیہ ۸ آنہ مین سے ایک روپیہ ۸ آنہ کو گھٹایا تو ۸۸ روپیہ باقی رہے یہی ۱۱ من روئی کی اصل قیمت ہے اسلیے ۸۸ روپیون کو ۱۱ پر تقسیم کیا تو ۸ روپیہ ملے یہی ایک من روئی کی قیمت ہوئی اور ایک من مین ۸ پنسیری ہوتی ہین اسلیے ۸ روپیون کو ۸ پر تقسیم کیا تو ایک پنسیری کی ایک روپیہ قیمت ہوئی -

۸۸ (۱۱

قیمت فی من ۸ روپیہ

(۳) ایک روپیہ کا ۹ سیر تماکو بکتا ہے تو ۹ چھٹانک تماکو کے کیا دام ہوے -

۱ روپیہ	۹ سیر	ایک روپیہ یعنے ۱۹۲
۱۶ آنہ	۱۶ چھٹانک	پائی کا ۹ سیر یعنے ۱۴۴
۱۶	۱۴۴	چھٹانک تماکو بکتا ہے
۱۲		
پائی ۱۹۲ پائی	۱۴۴	اسلیے ۱۹۲ کو ۱۴۴ پر
۹ ۱۴۴		تقسیم کیا تو ۱ ۱/۳ پائی ایک
۱۲ پائی ۴۸		

چھٹانک کی قیمت ہوئی ۴۸ مین ۱۴۴ کا حصہ لگا رہا اسکے عوض جو ۱/۳ لکھا ہے اسکا یہ سبب ہے کہ تین گنا ۴۸ برابر ہے ۱۴۴ کے یا ۴۸ تیسرا حصہ ہے ۱۴۴ کا پھر ایک چھٹانک تماکو کی قیمت ۱ ۱/۳ پائی کو ۹ گنا کیا تو ۱۲ پائی یعنے ایک آنہ نو چھٹانک تماکو کی قیمت ہوئی -

(۴) ایک مکان مین ۲۴۰ مربع گز زمین ہے اور اوسمین گزی کا فرش بچھوانا ہے اور عرض گزی کا پون گز ہے تو تبلاؤ کہ فرش مین کتنے گز گزی لگے گی۔

مکان مین جو ۲۴۰ مربع گز لکھے ہین اونمین ہر ایک گز سے یہ مراد سمجھو کہ ایک گز لنبا اور ایک گز چوڑا ہے اسلیے ایک گز مربع زمین اور ایک گز گزی مین پاو گز کا فرق ہے اس باعث سے فی گز مربع پیچھے اگر پاو گز گزی لیجاوے تو ۲۴۰ مربع گز زمین کے لیے ۲۴۰ پاو یعنی ۶۰ گز گزی اور لنبی چاہیے یعنی ۲۴۰ مربع گز زمین کے لیے ۲۴۰ اور ۶۰ گز یعنے ۳۰۰ گز گزی لینی چاہیے۔

(۵) ایک آدمی آگرے سے مرشد آباد تک ۲۵ دن مین فی روز ۹ گھنٹہ چلکر پہونچا اور جو وہ فی روز ۱۳ گھنٹے چلتا تو کتنے دنون مین پہونچتا فی روز ۹ گھنٹہ چلتا ہے اسلیے ۲۵ دن مین ۹ گنے ۲۵ یعنے ۲۲۵ گھنٹے چلا ہوگا اگر وہ ۱۳ گھنٹے فی روز چلتا تو ۲۲۵ گھنٹے ۱۷ ۴/۱۳ دنون مین چلیگا۔

۲۵
۹
۱۳) ۲۲۵ دن
۱۷ ۴/۱۳
جواب

(۶) ۲۰ ہاتھ لنبا اور ۶ ہاتھ چوڑا ایک چبوترا ہے تو تبلاؤ کہ اوسمین ۲ ہاتھ لنبی اور ۱۰ ہاتھ چوڑی ایسی کتنی پتھر کی پٹیان لگینگی۔ جواب۔ ۴۰ پٹیان

اس سوال کے حل کرنے مین چبوترے کے طول ۲۰ ہاتھ مین اوسکے عرض ۶ ہاتھ کو ضرب دیکر جو حاصل ضرب ہو اوسکو پٹیا کی لنبائی ۲ ہاتھ اور چوڑائی ۱۰ ہاتھ کے حاصل ضرب پر تقسیم کرو۔

(۷) پانچ چپکن کے بنوانے مین ۱۰ گز کے عرض کا ۱۴ گز کپڑا لگا تو اسی انداز کی پانچ چپکن کے بنوانے مین ۱۴ گرہ کے عرض کا کتنا کپڑا لگیگا۔ جواب ۲۴ گز

سوالات ضرب و تقسیم مرکب

(۱) پر کی قلمون کے ۴ بنڈل ۲ عہ ۴ پائی کو بکتے ہین تو اس حساب سی ۱۹ بنڈل کے کیا دام ہوے

۱۲- آدمی ۱۸ دنمین بناتے ہین تو ایک آدمی ۱۲ سے گنے ۱۸ یعنے ۲۱۶ دنمین بنا دیگا اور ۲۴ - ادمی ایک آدمی کی نسبت ۲۴ گنا جلد یعنے ۲۴ گنے کم دنون مین بنا دینگے اور ۲۱۶ مین ۲۴ نو بار جا سکتا ہے اسلیے ۹ دن مین ۲۴ - آدمی اوس کو ٹھے کو بنا دینگے -

۴ × ۶ = ۲۴ ۱۸ ۱۲

۶) ۲۱۶ (۱۲

۴) ۳۶ (۶

جواب دن ۹

(۲) ۵۰ - آدمی ایک دیوار کو ۲۴ دنمین بنا لین تو نو آدمی اوس دیوار کو کتنے دنمین بنا دینگے -

۵۰ - آدمی ۲۴ دنمین بناتے ہین تو ایک آدمی ۵۰ گنے ۲۴ یا ۱۲۰۰ دنمین بنا دیگا اور ۹ - آدمی بہ نسبت ایک آدمی کے ۹ گنا جلد یعنے ۹ گنے کم دنون مین بنا دینگے اور ۱۲۰۰ مین تو ۹ سے ۱۳۳ دفعہ گھٹ سکتا ہے اسلیے نو آدمی اوس دیوار کو ۱۳۳ ۳/۹ دنمین بنا دینگے -

۲۴

۵۰

۹) ۱۲۰۰ (۱۳۳ ۳/۹

جواب ۱۳۳ ۳/۹ دن

(۳) ۷۴ - آدمیون کے پاس ۳۰ دن کے لیے خوراک موجود تھی مگر ۵ دن بعد ۲۰ - آدمی کہین کو چلے گئے تو باقی ۵۴ - آدمی کو باقی خوراک کتنے دنونکو ہوگی -

۵ دن بعد ۷۴ - آدمیون کے لیے خوراک ۳۰ دن کو کافی ہوتی تو اوس اندازے ایک آدمی کے لیے وہ خوراک ۷۴ گنے ۳۰ یعنی ۲۲۲۰ دنکو ہوگی اور ۵۴ - آدمی ایک آدمی کی بہ نسبت ۵۴ گنا جلد یعنی ۵۴ گنے کم دنونمین کھا دینگے -

۵۴

۲۲۲۰ (۴۱ جواب ۶/۵۴ دن

۲۱۶

۶

۵۴

۹

(۴)	۶۹۳۸۴۹	کو	۵ ۱/۵	سے	تقسیم کرو
(۵)	۲۴۹۳۷۶	کو	۶ ۲/۵	سے	"
(۶)	۸۶۷۹۴۷	کو	۷ ۳/۷	سے	"
(۷)	۴۹۸۶۵۴	کو	۸ ۴/۹	سے	"
(۸)	۲۹۴۶۹۸	کو	۹ ۳/۱۰	سے	"
(۹)	۹۴۷۸۵۴۳	کو	۱۰ ۲/۹	سے	"
(۱۰)	۱۶۰۴۰۶۹	کو	۱۱ ۴/۱۱	سے	"

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۷

	پائی	انہ	روپیہ				
(۱)	۶	۱۳	۴۸۴	کو	۴ ۳/۴	سے	تقسیم کرو
(۲)	۹	۱۲	۲۹۷	کو	۵ ۴/۵	سے	"
(۳)	۶	۹	۹۰۸	کو	۶ ۳/۷	سے	"
(۴)	۳	۱۴	۸۶۷	کو	۷ ۸/۹	سے	"
(۵)	۶	۱۵	۹۴۹	کو	۱۰ ۴/۱۱	سے	"
(۶)	۱	۱۳	۸۰۵	کو	۱۳ ۶/۷	سے	"
(۷)	۸	۶	۲۸۷	کو	۱۴ ۵/۱۱	سے	"
(۸)	۹	۱۰	۶۵۸	کو	۱۵ ۴/۱۳	سے	"
(۹)	۶	۱۴	۱۸۷	کو	۱۶ ۵/۷	سے	"
(۱۰)	۵	۹	۹۰۶	کو	۱۷ ۶/۷	سے	"

سوالات ضرب و تقسیم

(۱) ۱۲ - آدمی ایک کچے کوٹھے کو ۱۸ دن مین بنائین تو ۲۴ - آدمی اوس کوٹھے کو کتنے دنمین بنا دینگے -

جو خط عرضی کے نیچے ہے اور حاصل ضرب میں وہ ہندسہ جمع کرو جو خط عرضی کے اوپر ہے اور مقسوم کو بھی اوسی ہندسہ سے ضرب دیکر جو خط عرضی کے نیچے ہے حاصل ضرب کو حاصل جمع متذکرۂ بالا سے تقسیم کردو۔

جیسے ۶۷۴۲ کو $\frac{3}{4}$ سے تقسیم کرو

$\frac{3}{4}$) ۶۷۴۲

۴

۳) ۲۶۹۶۸

۸۹۸۹ $\frac{1}{3}$

مثال ۲

۵۳۸۴۹ کو $4\frac{3}{7}$ سے تقسیم کرو

$4\frac{3}{7}$) ۵۳۸۴۹

۷

$\frac{7}{31}$ ۳۷۶۹۴۳ (۱۲۱۵۹ $\frac{14}{31}$

۳۱

۶۶

۶۲

۴۹

۳۱

۱۸۴

۱۵۵

۲۹۳

۲۷۹

۱۴

سوالات تقسیم

نمبر ۲۶

(۱) ۶۹۴۳۸۲ کو $2\frac{1}{2}$ سے تقسیم کرو

(۲) ۵۰۸۴۹۳۹ کو $3\frac{1}{3}$ سے 〃

(۳) ۲۸۹۵۴۷ کو $4\frac{2}{3}$ سے 〃

	روپیہ	آنہ	پائی			
(۴)	۱۲۱	۱۲	۸	کو	$\frac{2}{7}$ ۷ سے	ضرب دو
(۵)	۴۲۹	۱۴	۶	کو	$\frac{4}{9}$ ۸ سے	//
(۶)	۵۹۲	۹	۵	کو	$\frac{3}{7}$ ۹ سے	//
(۷)	۶۰۵	۱۵	۱	کو	$\frac{1}{10}$ ۱۰ سے	//
(۸)	۲۴۵	۷	۱۱	کو	$\frac{2}{7}$ ۱۱ سے	//
(۹)	۴۹۳	۱۰	۶	کو	$\frac{0}{9}$ ۱۲ سے	//
(۱۰)	۴۰۹	۱۳	۳	کو	$\frac{2}{3}$ ۱۳ سے	//
(۱۱)	۹۱۵	۱۲	۷	کو	$\frac{3}{5}$ ۱۴ سے	//
(۱۲)	۶۷۴	۸	۸	کو	$\frac{4}{7}$ ۱۵ سے	//
(۱۳)	۸۴۹	۱۰	۱۱	کو	$\frac{3}{8}$ ۱۶ سے	//
(۱۴)	۵۴۰	۰	۷	کو	$\frac{4}{9}$ ۱۷ سے	//
(۱۵)	۹۶۵	۱۳	۴	کو	$\frac{0}{11}$ ۱۸ سے	//
(۱۶)	۲۰۹	۱۴	۶	کو	$\frac{4}{5}$ ۲۰ سے	//
(۱۷)	۶۹۳	۲	۱	کو	$\frac{0}{9}$ ۲۱ سے	//
(۱۸)	۱۸۴۳	۱۰	۳	کو	$\frac{3}{7}$ ۲۵ سے	//
(۱۹)	۶۴۹۵	۱۵	۴	کو	$\frac{6}{13}$ ۳۰ سے	//
(۲۰)	۴۷۸۶	۱۲	۹	کو	$\frac{6}{7}$ ۳۵ سے	//

تقسیم

اگر کسی عدد کو ایک کے کسی جزو سے تقسیم کرنا منظور ہو تو مقسوم کو اوسی ہندسہ سے ضرب دو جو خط عرضی کے نیچے لکھا ہے اور حاصل ضرب کو اوس ہندسہ سے تقسیم کرو جو خط عرضی کے اوپر لکھا ہے۔ اگر مقسوم علیہ مین جزو مذکور کے ساتھ عدد صحیح بھی ہووے تو مقسوم علیہ کے عدد صحیح کو اوسی ہندسہ سے ضرب دو

(۴)	۲۹۴۷۶۵	کو	$\frac{3}{5}$ ۶ سے	ضرب دو
(۵)	۹۴۹۸۹۷	کو	$\frac{4}{7}$ ۷ سے	//
(۶)	۲۹۰۶۷۸۹	کو	$\frac{3}{5}$ ۸ سے	//
(۷)	۹۴۳۸۶۷۵	کو	$\frac{4}{9}$ ۹ سے	//
(۸)	۲۹۶۷۰۹۴	کو	$\frac{2}{7}$ ۱۱ سے	//
(۹)	۴۷۳۹۴۵۹	کو	$\frac{3}{10}$ ۱۲ سے	//
(۱۰)	۵۹۶۷۷۵۴	کو	$\frac{4}{7}$ ۱۶ سے	//
(۱۱)	۹۴۳۸۴۵۷	کو	$\frac{3}{11}$ ۱۸ سے	//
(۱۲)	۲۹۴۷۳۹۶	کو	$\frac{9}{13}$ ۲۱ سے	//
(۱۳)	۴۶۷۸۹۴۵	کو	$\frac{4}{17}$ ۲۵ سے	//
(۱۴)	۶۳۸۴۰۶۹	کو	$\frac{2}{9}$ ۳۰ سے	//
(۱۵)	۷۶۵۹۴۰۸	کو	$\frac{3}{10}$ ۳۳ سے	//
(۱۶)	۷۹۴۷۸۵۹	کو	$\frac{3}{7}$ ۴۱ سے	//
(۱۷)	۲۹۴۸۴۵۶	کو	$\frac{4}{9}$ ۴۸ سے	//
(۱۸)	۹۲۱۶۷۵۴	کو	$\frac{6}{7}$ ۵۳ سے	//
(۱۹)	۷۹۴۸۹۳۷	کو	$\frac{8}{9}$ ۵۵ سے	//
(۲۰)	۶۷۴۹۳۸۷	کو	$\frac{5}{11}$ ۶۴ سے	//

سوالات ضرب مرکب

نمبر ۲۵

	پائی	آنہ	پائی			
(۱)	۶	۱۳	۲۵	کو	$\frac{1}{2}$ ۵ سے	ضرب دو
(۲)	۳	۱۵	۴۹	کو	$\frac{3}{4}$ ۴ سے	//
(۳)	۷	۱۰	۹۰	کو	$\frac{5}{6}$ ۶ سے	//

عدد صحیح کے جتنے جزو یا حصے ہوے ہوون اونمین سے جتنے حصے تکو لکھنے مطلوب ہون اونکی تعداد لکھکر اوراوسکے نیچے خط عرضی کھینچکر جتنے حصے ہوے ہین اونکو خط مذکور کے نیچے لکھدو مثلاً $\frac{۳}{۴}$ سے یہ مراد ہے کہ ایک عدد صحیح کے چار برابر حصے ہوے ہین اونمین سے تین لکھنے کا مقصد تھا پس $\frac{۳}{۴}$ سے یون مراد ہوئی یعنے خط عرضی کے جو نیچے ہندسہ لکھا ہے اوس سے یہ سمجھو کہ اتنے حصے ایک عدد صحیح کے ہوے ہین اور خط عرضی کے جو اوپر ہندسہ لکھا ہے اوس سے یہ سمجھو کہ حصص مذکور سے اوسقدر حصے لیے گئے ہین۔

ضرب

۱۔ اب اگر ایک کے کسی جزو سے عمل ضرب منظور ہو تو خط عرضی کے جو ہندسہ اوپر لکھا ہے اوس سے مضروب کو ضرب دو اور حاصل ضرب کو اوس ہندسہ سے تقسیم کرو جو خط عرضی کے نیچے لکھا ہے خارج قسمت حاصل ضرب مطلوب ہوگا۔

۲۔ اگر مضروب فیہ مین عدد صحیح بھی ہے تو اوس سے بموجب قاعدہ معمولی ضرب دیکر اس حاصل ضرب مین جمع کرلو۔

جیسے ۶۹۴۳ کو $۴\frac{۳}{۵}$ سے ضرب دو

	$۴\frac{۳}{۵}$
حاصل ضرب ۳ و مضروب	۲۰۸۲۹ (۵
حاصل ضرب $\frac{۳}{۵}$ و مضروب	$۴۱۶۵\frac{۴}{۵}$
حاصل ضرب ۴ و مضروب	۲۷۷۲
	$۳۱۹۳۷\frac{۴}{۵}$ حاصل ضرب مطلوب یعنی جواب

سوالات مشق ضرب

نمبر ۲۴

(۱) ۶۰۴۹۲۶	کو	$۳\frac{۱}{۲}$	سے ضرب دو
(۲) ۸۴۹۳۶۸	کو	$۴\frac{۲}{۳}$	سے 〃
(۳) ۷۳۹۴۷۹	کو	$۵\frac{۳}{۴}$	سے 〃

روپیہ آنہ پائی

(۱۳) ۲۵۱۶ ۱۴ ۳ کو ۹۹ برابر حصونمین تقسیم کرو۔

پائی آنہ روپیہ

(۱۴) ایک موضع سے جسمین ۵۶۴ باشندے ہین ۹ ۳ ۱۳۹۰ بابت محصولات سرکاری کے وصول ہوے تو بتاؤ کہ فی کس بحساب اوسط کیا وصول ہوا۔

(۱۵) ایک زمیندار کی سالانہ آمدنی [illegible] روپیہ ہے تو اوسکی آمدنی فی یوم کیا ہوئی۔

(۱۶) ایک سوداگر نے کپڑے کے پانچ تھان [illegible] کو بیچے ہر تھان مین ۲۱ گز کپڑا تھا تو بتاؤ کہ نرخ فی گز کیا ہوا۔

(۱۷) [illegible] کا ترکہ ۳ وارثون پر اسطرح تقسیم کیا جاے کہ پہلے وارث کو کل کا ایک ثلث اور دوسرے کو کل کا ایک خمس تو ہر ایک کا حصہ کیا ہوگا۔

(۱۸) ایک سوداگر کو [illegible] کے چہارم حصے کا دس گنا نفع ہوا تو بتاؤ کسقدر نفع ہوا۔

(۱۹) قمری مہینے مین ۲۵ لاکھ ۵۱ ہزار ۴ سو ۴۳ ثانیہ ہوتے ہین تو بتاؤ کہ قمری ماہ مین کسقدر دن و گھنٹہ وغیرہ ہونگے۔

روپیہ آنہ

(۲۰) ۶۰۷ ۱۲ کتنے لوگون مین تقسیم کیے جاوین جو ہر ایک کو [illegible] ملین۔

تتمہ ضرب و تقسیم

بعض مرتبہ ایسا ہوتا ہے کہ ضرب و تقسیم مین علاوہ اعداد صحیح کے عدد صحیح کے کسی جزو یا حصہ سے کام پڑتا ہے پس ہم اب وہ طریق لکھینگے کہ جس سے طلبہ جزو مذکور سے عمل ضرب و تقسیم کا کر سکین مثلاً آدھی یا پون یا ایک کے کسی اور حصہ سے ضرب یا تقسیم کرنا ہو تو اوسکے واسطے کیا قاعدہ مرعی ہوگا پہاڑون کے بیان مین طلبہ کو بتایا گیا ہے کہ بموجب سیاق اہل ہند کے پاو آدھا اور پون کسطرح لکھتے ہین اب وہ طریق لکھا جاتا ہے جس سے بموجب قاعدۂ حساب عدد صحیح کا ہر جزو لکھا جاوے۔

(۲) ایک شخص سمت ۱۴ ۱۲ پائی کا قرضدار ہے اور تیرہ اقساط مساوی مین اپنے قرضہ کو ادا کرنا چاہتا ہے تو بتاؤ تعداد فی قسط کیا ہے۔

(۳) ایک صاحب کی آمدنی دس ہزار روپیہ سالانہ ہے اگر سمت ۱۴ سالانہ پس انداز کرے تو ہر روزہ اوسکا کیا خرچ ہوگا۔

(۴) ۱۴ ۱۲ پائی کو درمیان سات آدمیون کے اسطور پر تقسیم کرو کہ ایک اونمین سے پانچ روپیہ باقی ہر ایک کے حصہ سے زیادہ پاوے۔

(۵) ایک شخص کا ترکہ ۱۲ ۸ پائی روپیہ تھا اور وہ سات لڑکون مین تقسیم ہوا سب سے بڑے لڑکے کو بہ نسبت اور بھائیون کے دوگنا حصہ ملا تو بتاؤ کہ بڑے بیٹے کا کیا حصہ ہوا باقی اور ہر ایک بھائی کا کیا حصہ ہوا۔

(۶) ۴۷ پلہ چینی جسکی قیمت فی پلہ ۸ ۶ پائی ہے اور ۶۰ پلہ چینی جسکی قیمت فی پلہ ۹ ۴ پائی ہے باہم ملا دیے گئے تو اس مخلوط چینی کی قیمت فی پلہ کیا ہوگی۔

(۷) ایک صاحب نے ۱۰ ۸ پائی احتاجونکو برابر برابر تقسیم کرنے کے لیے دیے لیکن قبل تقسیم دو محتاج اونمین سے مرگئے تب وہ روپیہ مابقی محتاجون مین برابر تقسیم ہوگیا تو بتاؤ ہر ایک محتاج نے کیا پایا۔

(۸) اونیس تجارونکا نفع ۱۴ ۱۲ ہوا اور اوسکا نقصان دس ہزار سات سو اٹھاون روپیہ ۸ پائی ہوا تو بتاؤ ہر ایک تاجر کو کسقدر حصہ ملنا چاہیے۔

(۹) ۹ شخصونکی خوراک مین ۱۲ ۸ پائی ماہواری صرف پڑتا ہے تو فی نفر کسقدر خرچ پڑیگا۔

(۱۰) ۱۵ ملاحونکو ۱۴ ۳ پائی ملے تو ہر ایک کا حصہ کیا ہوا۔

(۱۱) ایک گلہ بان نے ۱۵ بیل بشرح ۱۴ فی ناس خرید کیے اونمین سے دو بیل مرگئے تو باقی بیلون کو کس شرح سے بیچڈالے تاکہ اوسکو نقصان نہو۔

(۱۲) نیل کے ۱۶۳ صندوقون کی قیمت ۱۴ ساعت ہے تو ایک صندوق کی کیا قیمت ہوگی۔

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱۷)	۰	۱۵	۱۰۶۴۱۰	کو ۱۶۱ سے	تقسیم کرو
(۱۸)	۶	۱۲	۵۳۶۱۳	کو ۱۷۳ سے	"
(۱۹)	۹	۶	۸۲۴۵۳	کو ۱۷۷ سے	"
(۲۰)	۲	۱۴	۷۰۴۱۷	کو ۱۸۲ سے	"
(۲۱)	۱	۱۵	۹۲۱۱۴	کو ۱۹۷ سے	"
(۲۲)	۳	۴	۱۰۸۵۰۱	کو ۲۰۱ سے	"
(۲۳)	۶	۳	۱۲۰۷۶۱	کو ۴۱۱ سے	"
	انچھ	فیٹ	گز		
(۲۴)	۱۱	۱	۱۱۷	کو ۱۲۰ سے	تقسیم کرو
	پول	فرلانگ	میل	پول فرلانگ میل	"
(۲۵)	۲۳	۴	۵۱۳	کو ۲۷-۵-۱۷ سے	"
(۲۶)	۶	۱	۱۰۲۷	کو ۲۷-۵-۱۷ سے	"
	پول	روڈ	ایکڑ	پول ایکڑ	"
(۲۷)	۳۶	۳	۲۳۶۶	کو ۶-۹۱ سے	"
		فرلانگ	میل	انچھ فیٹ	"
(۲۸)	۰	۷	۱۹۵	کو ۶-۷ سے	"
	پائی	آنہ	روپیہ	پائی آنہ روپیہ	"
(۲۹)	۰	۵	۲۰۵۰	کو ۶-۱۱-۳۴۱ سے	"
(۳۰)	۰	۱۵	۱۷۱۰	کو ۰-۵-۵۷۰ روپیہ سے	"
(۳۱)	۰	۱۲	۶۸۴۳	کو ۸-۶-۷۶۰ روپیہ سے	"

سوالات تقسیم مرکب نمبر ۲۳

(۱) ۶۵۷ بھیڑونکا گلہ ۹ پائی ۴ آنہ ۱۰۹۷ روپیہ کو خریدا تو قیمت فی راس کیا ہوئی

	روپیہ	آنہ	پائی	
(۲۸)	۱۶۱۵۱۲	۰	۰	کو ۲۵۶ سے تقسیم کرو
(۲۹)	۹۷۸۲	۰	۶	کو ۱۹ سے "
(۳۰)	۴۹۵۶	۱۵	۸	کو ۲۳ سے "

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۲

	روپیہ	آنہ	پائی	
(۱)	۱۲۲۲۹	۱۳	۶	کو ۲۹ سے تقسیم کرو
(۲)	۶۲۸۲	۱	۷	کو ۳۷ سے "
(۳)	۱۹۷۳۱	۲	۱۰	کو ۴۳ سے "
(۴)	۲۵۱۹۱	۷	۶	کو ۴۶ سے "
(۵)	۱۲۰۰۴	۵	۵	کو ۴۷ سے "
(۶)	۳۷۰۴۹	۶	۶	کو ۵۷ سے "
(۷)	۱۴۶۸۱	۱	۴	کو ۶۲ سے "
(۸)	۳۱۲۱۰	۱۳	۴	کو ۶۷ سے "
(۹)	۳۰۳۳۳	۷	۲	کو ۷۴ سے "
(۱۰)	۷۴۱۷۸	۱۰	۳	کو ۷۹ سے "
(۱۱)	۲۳۲۸۵	۱۰	۳	کو ۸۷ سے "
(۱۲)	۲۸۳۶۴	۸	۳	کو ۹۳ سے "
(۱۳)	۶۲۷۹۸	۹	۸	کو ۹۸ سے "
(۱۴)	۲۷۶۸۸	۲	۹	کو ۱۱۷ سے "
(۱۵)	۵۷۲۹۹	۶	۹	کو ۱۲۳ سے "
(۱۶)	۴۲۳۰۵	۲	۹	کو ۱۳۷ سے "

			روپیہ		
	)	پائی	آنہ		
(۶)	۸		۲	۱۷۵۱	کو ۳۲ سے تقسیم کرو
(۷)	۴		۱۱	۳۳۸۷	کو ۳۵ سے "
(۸)	۰		۷	۲۴۴۴	کو ۳۶ سے "
(۹)	۰		۱۲	۳۴۳۳	کو ۴۰ سے "
(۱۰)	۶		۱۳	۲۹۲۸	کو ۴۲ سے "
(۱۱)	۸		۱۵	۱۲۲۳	کو ۴۴ سے "
(۱۲)	۰		۸	۴۰۶۰	کو ۴۸ سے "
(۱۳)	۰		۹	۲۴۶۶	کو ۵۴ سے "
(۱۴)	۴		۱۱	۳۸۰۰	کو ۵۶ سے "
(۱۵)	۹		۱۵	۱۳۸۳۹	کو ۶۳ سے "
(۱۶)	۴		۵	۳۳۵۹۰	کو ۶۴ سے "
(۱۷)	۰		۱۲	۱۳۳۸۶	کو ۷۲ سے "
(۱۸)	۳		۰	۲۵۹۹۱	کو ۷۵ سے "
(۱۹)	۰		۳	۵۱۷۴۷	کو ۸۱ سے "
(۲۰)	۰		۱۲	۶۴۳۲۴	کو ۸۴ سے "
(۲۱)	۸		۰	۳۴۹۳۰	کو ۸۸ سے "
(۲۲)	۰		۰	۶۴۸۷۷	کو ۹۶ سے "
(۲۳)	۴		۱	۲۱۷۲۴	کو ۱۰۴ سے "
(۲۴)	۰		۳	۵۹۴۹۴	کو ۱۳۲ سے "
(۲۵)	۰		۴	۹۳۲۴۵	کو ۱۴۴ سے "
(۲۶)	۰		۹	۳۵۸۲۵	کو ۱۸۲ سے "
(۲۷)	۹		۵	۱۰۶۰۳۸	کو ۱۹۵ سے "

	روپیہ	آنہ	پائی	
(۱۲)	۱۴۵۱۹	۶	۶	کو ۶۶ سے تقسیم کرو
(۱۳)	۶۹۵۹	۲	۱۰	کو ۷۲ سے "
(۱۴)	۱۱۲۷۸	۷	۱۰	کو ۸۱ سے "
(۱۵)	۳۵۵۳	۱۵	۶	کو ۸۸ سے "
(۱۶)	۶۲۰۳	۱۱	۷	کو ۹۶ سے "
(۱۷)	۶۷۵۴۴	۲	۲	کو ۹۹ سے "
(۱۸)	۵۳۶۷۷	۳	۸	کو ۱۰۰ سے "
(۱۹)	۵۶۳۴۶	۱۳	۸	کو ۱۰۸ سے "
(۲۰)	۶۷۳۷	۰	۲	کو ۲۳ سے "
(۲۱)	۶۰۰۷	۶	۴	کو ۳۱ سے "
(۲۲)	۴۵۶۷۶	۳	۸	کو ۵۲ سے "
(۲۳)	۳۸۴۹۸	۱۵	۸	کو ۶۷ سے "
(۲۴)	۵۴۳۸۷	۲	۴	کو ۹۲ سے "
(۲۵)	۵۹۳۸۱۷	۱	۶	کو ۱۱۷ سے "

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۱

	روپیہ	آنہ	پائی	
(۱)	۱۲۵۷	۰	۰	کو ۱۸ سے تقسیم کرو
(۲)	۱۶۲۳	۸	۶	کو ۲۲ سے "
(۳)	۱۹۶۷	۰	۰	کو ۲۴ سے "
(۴)	۱۰۰۵	۵	۴	کو ۲۶ سے "
(۵)	۲۵۴۵	۳	۸	کو ۲۸ سے "

	روپیہ	آنہ	پائی		
(۹)	۳۱۴۵	۱۴	۲	کو ۱۰ سے	تقسیم کرو
(۱۰)	۵۲۱۰	۵	۴	کو ۱۱ سے	״
(۱۱)	۲۵۱۹	۲	۰	کو ۱۲ سے	״
(۱۲)	۷۹۳۹	۸	۹	کو ۱۳ سے	״
(۱۳)	۶۵۴۹	۱۰	۸	کو ۱۴ سے	״
(۱۴)	۷۳۶۳	۱۵	۹	کو ۱۵ سے	״
(۱۵)	۴۸۹۵	۱۳	۴	کو ۱۶ سے	״
(۱۶)	۷۴۲۱	۱۰	۸	کو ۱۶ سے	״

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۰

	روپیہ	آنہ	پائی		
(۱)	۶۶۶	۴	۰	کو ۱۸ سے	تقسیم کرو
(۲)	۳۶۷۷	۱۲	۴	کو ۲۲ سے	״
(۳)	۸۷	۳	۱۰	کو ۲۵ سے	״
(۴)	۱۷۰	۴	۶	کو ۲۷ سے	״
(۵)	۵۵۴۲	۰	۲	کو ۲۸ سے	״
(۶)	۵۷۳۸	۱۲	۴	کو ۳۳ سے	״
(۷)	۳۱۵۸	۱	۰	کو ۴۲ سے	״
(۸)	۵۹۸۷	۲	۴	کو ۴۸ سے	״
(۹)	۴۸۴۶	۱۳	۰	کو ۵۵ سے	״
(۱۰)	۵۸۹۱	۷	۸	کو ۶۰ سے	״
(۱۱)	۱۱۱۶۰	۴	۲	کو ۶۳ سے	״

قوحمع کے فی روپیہ پر کتنا خرچ پڑا۔ جواب قریب ۲ ر ۴ پائی

(۱۰) لما ۵ گہ زمین سے ۱۰ ما ۳ ۵ ۔ بھیج کے دیے تو فی بیگھہ کیا بھیج پڑی۔

جواب ۴ ر

(۱۱) ۱۰ ۱ ما ۔ کا سود ما ۵ ہوے تو بتاؤ کہ کیا سیکڑے کا سود پڑا۔

جواب ۶ ر

(۱۲) ایک شخص کی سالانہ آمدنی لما ۵ ہین تو بتاؤ کہ اوس شخص کو کیا ماہواری پڑا۔

جواب ۶ ر ۸ پائی

(۱۳) ۳۰۰۰ کتابونکی چھپوائی جلد بندی نقش ونگار وغیرہ کے ۱۰ ما ۵ ہوے تو بتاؤ کہ فی کتاب کیا خرچ پڑا اور ہر ایک کتاب مین ۳۶ صفحہ ہین تو فی صفحہ کیا خرچ ہوا۔ جواب فی کتاب ۱۰ ر فی صفحہ ½ پائی۔

(۱۴) ۳ مہینے کے عرصے مین دو بیلون نے ۳۲ ۱ ب بھس کھایا تو فی بیل کتنا روز بھس ہوا اور ۳۰ دن کا مہینا مانو۔

جواب ½ ۷ سیر بھس

سوالات مشق تقسیم مرکب
نمبر ۱۹

	روپیہ	انہ	پائی		
(۱)	۳۴	۱۳	۲	کو ۲ سے	تقسیم کرو
(۲)	۱۱۹	۰	۰	کو ۳ سے	〃
(۳)	۷۷	۸	۸	کو ۴ سے	〃
(۴)	۲۲۹	۳	۱	کو ۵ سے	〃
(۵)	۲۹۲	۰	۶	کو ۶ سے	〃
(۶)	۲۷۹	۵	۶	کو ۷ سے	〃
(۷)	۵۲۶	۱۲	۸	کو ۸ سے	〃
(۸)	۴۵۸	۱۵	۳	کو ۹ سے	〃

(۳) تیرہ روپیہ کو ایک گڈی کاغذ کی بکتی ہے تو ایک تختہ کاغذ کے کیا دام ہوے اور یاد رکھو کہ ایک گڈی مین ۲۰ دستے ہوتے ہین اور فی دستہ ۲۴ تختہ ہوتے ہین۔

جواب ۵ پائی ۱/۵

(۴) کپڑے کا ۱۰ گز کا تھان ساڑھے سات روپیہ کو تو بتاؤ ایک گز کے کیا دام ہوے۔

جواب ۱۲/

(۵) [illegible] من ہلدی [illegible] کو خریدی تو بتاؤ کہ ایک سیر ہلدی کے کیا دام ہوے۔

جواب ۴/

(۶) تین شخصون نے برابر روپیہ لگاکر تجارت کی اور اوسمین [illegible] لگائے اور اونکو تھوڑے دنون مین [illegible] ۳ پائی کل نفع ملا اب وے اپنا اپنا زر اصل اور نفع لیکر علیحدہ ہوا چاہتے ہین تو بتاؤ کہ ہر ایک کا زر اصل اور نفع علیحدہ علیحدہ کتنا ہوا اور علیحدہ ہونے کے وقت ہر ایک شخص کو کل زر کتنا ملا۔

جواب [illegible] ہر ایک کا زر اصل تھا اور [illegible] ۱ پائی ہر ایک شخص کو نفع ملنا چاہیے [illegible] ۲ پائی ہر ایک شخص کا کل زر ہوا۔

(۷) اینٹ کی پکی دیوار ایک روپے کی ۵ گز بنتی ہے تو ۷۵۲ گز دیوار بنوانے کے کیا دام ہوے۔

جواب [illegible]

(۸) ایک روپے کا ساڑھے چار من بھس ایک گانوٗن مین بکتا تھا وہان سے [illegible] کا بھس خریدا اور اوسکو شہر مین لاکر فی روپیہ ڈھائی من کے حساب سے بیچ ڈالا تو بتلاؤ کہ اوسنے کتنے من بھس خریدا اور اوسکو کتنے روپے کا بیچا اور اوسکو کتنا نفع ہوا۔

جواب [illegible] خریدا

اور [illegible] ۱۲/ ۹ پائی کو بیچا

[illegible] ۱۲/ ۹ پائی نفع ہوا

جواب مین پائی کے ۱/۱۰ حصے کو بسبب بہت کم قیمت ہونے کے نہین لکھا۔

(۹) جس گالون کی جمع [illegible] ہین اور گانوٗن کا خرچ [illegible] ۴/ ہے

سوال

سعد کی تین من ۲۰ سیر ایک جنس خریدی تو اس حساب سے ایک روپیہ کی کتنی آویگی۔

۲۰ سیر ۱ من
۴۰
۱۲۰
۲۰
۱۴۰ (۴۰
۳½ سیر فی روپیہ

اوپر کی مثالون مین مختلف درجے کے مقدارون کو ایک ہی جنس کے عدد سے تقسیم کیا گیا ہے الا بعض مرتبہ ایسا اتفاق پڑتا ہے کہ مختلف درجے کے مقادیر کو مختلف درجے کی مقادیر سے تقسیم کرنا پڑتا ہے اور یہ اسواسطے ہوتا ہے کہ جس سے معلوم ہوجاوے کہ اول مقدار مختلف المدارج مین دوسری مقدار مختلف المدارج کی دفعہ سما سکتی ہے مثلاً اگر کہین کہ

پائی	آنہ	روپیہ	پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۴	۱۱۳	کو ۶	۱۰	۱۲

سے تقسیم کرو تو عمل تقسیم سے معلوم ہوجائیگا کہ پہلی مقدار دوسری مقدار سے کے گنی ہے ایسی تقسیم کے واسطے قاعدہ یہ ہے کہ مقسوم اور مقسوم علیہ کے مقادیر مختلف المدارج کو اونے درجے کے مقدار مین لاکر اول کو دوسری کی بقاعدۂ تقسیم مفرد تقسیم کرو جیسے

پائی	آنہ	روپیہ	پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۴	۱۱۳	۶	۱۰	۱۲
		۱۶			۱۶
		۱۸۲۲			۲۰۲
		۱۲			۱۲
جواب ۹)		۲۱۸۷۰ (			۲۴۳۰
		۲۱۸۷			

سوالات تقسیم مرکب

(۱) اڈھائی روپیہ من میدا بکتا ہے تو اس نرخ سے ایک سیر میدہ کے کیا دام ہوے

جواب ایک آنہ

(۲) ساڑھے تین روپیہ من سوجی بکتی ہے تو ایک سیر سوجی کے کیا دام ہوے۔

جواب ایک آنہ ۴½ پائی

قاعدہ

(۱) بموجب قاعدہ تقسیم مذکور کے مقسوم اور مقسوم علیہ کو رکھو۔

اسطرح ۹ پائی ۸ر ما صہ (۹

(۲) مقسوم کے سب سے بڑے درجے کے عدد کو مقسوم علیہ پر تقسیم کرو اور خارج قسمت کو مقسوم کے دائین طرف رکھو جسطرح

لوعہ) ۹ پائی ۸ر ما صہ (۹

مالہ صہ

اونیس ۱۹ نوان ۹ ایک سو اکھتر۔

(۳) اور جو باقی رہے اوسمین دیکھو کہ چھوٹے درجے کی کتنی اکائیان شامل ہین اور اونمین مقسوم کے باقی بچے ہوے عدد کو چھوٹے عدد کے ہمجنس کرکے پھر چھوٹے اوسمین جوڑ دو اور حاصل جمع کو مقسوم علیہ پر تقسیم کرو اور خارج قسمت اول خارج قسمت مذکور کے دائین طرف رکھو اور یہ عمل وہان تک جاری رکھو جہان تک چھوٹے درجے کے عدد باقی مقسوم مین ہمجنس ہوکر چھوٹے عدد کے شامل ہون اسطرحسے جو خارج قسمت حاصل ہونگے اونکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا۔

جسطرح ۱ - ۸ - لوعہ) ۹ پائی ۸ر ما صہ (۹ یا بذریعہ ہندسہ یون نکالو

پائی آنہ روپیہ

مالہ صہ

	پائی	آنہ	روپیہ
سولہ چوکا چونسٹھ اور آٹھ بہتر ۷۲	۹	۸	۱۷۵ (۹
اور نو اٹھے بہتر اور نو ایک نو	۱	۸	۱۹
اسلیے اگر ۹ شریکون کے درمیان	جواب		
ما صہ ۸ر ۹ پائی برابر تقسیم کیے جاوین تو	۹		
ہر ایک کو لوعہ ۸ر ۱ پائی ملینگے	۹	۸	۱۷۵

قیمت فی بورہ ۶ر۱۱ پائی ہے۔

(۹) ایک مہاجن ۱۱ر۳ پائی ہفتہ وار صرف کرتا ہے اور دو ہزار روپیہ سالانہ اوسکے یہان پس انداز ہوتا ہے تو بتاو کہ اوسکی سالانہ آمدنی کیا ہے۔

(۱۰) ۱۹ گھوڑون اور ۳۰۵ گاؤن کی قیمت مین کیا فرق ہے جبکہ گھوڑونکی قیمت فی راس ۱۰ر۲۱۳ ہے اور گایونکی قیمت ۱۲ر۴ پائی فی راس ہے۔

(۱۱) بشرح ۱۳ر۵ پائی فی بیگھہ ۵۸ بیگھہ کے کھیت کا کیا لگان ہوگا۔

(۱۲) کپڑے کے تین پولندہ کی کیا قیمت ہوگی جبکہ ہر پولندہ مین ۲۵ گز کپڑا ہے اور قیمت فی گز ۲ر۱۱ پائی ہے۔

(۱۳) ایک سو ستاسی آدمیون مین تقسیم کرنے کے واسطے کتنا روپیہ چاہیے جب کہ ہر شخص کو ۱۳ر۱۱ پائی دیے جاوین۔

(۱۴) ایک مزارع نے ۱۷ بھینسین بشرح ۶ر۸ پائی فی راس فروخت کین اور ۹ بیل بشرح ۱۰ر۴ پائی فی راس خرید کیے تو کسقدر روپیہ اوسکے پاس باقی رہا۔

(۱۵) ایک شخص نے ایک ساہوکار کی دکانمین ۵۶۳۰ روپیہ امانت رکھا تھا لیکن اوس ساہوکار کا جب دیوالا نکل گیا تو اوسکے قرضخواہون کو دس روپیہ پیچھے ۸ر۴ پائی ملے تو اوس شخص کو کیا ملا اور کتنا اوسکا نقصان ہوا۔

تقسیم مرکب

سوال زبانی حل کرنیکے واسطے

(۱) اگر ۱۲ر۹ پائی کی تین ٹوپیان خریدین تو ایک ٹوپی کے کیا دام ہوے۔

(۲) اگر چار طلبہ کو ۱۲ر۸ پائی انعام دیا گیا تو فی طالب العلم کیا ہوا۔

(۳) ۵ گز کپڑے کی قیمت ۴ر۱۰ پائی ہے تو فی گز کیا دام ہوے۔

جب ایک قسم کے عدد مین متفرق درجہ کے اعداد شامل ہون اور اوسکے چند برابر حصے کرنے سے جو حصہ حاصل ہو اوسکے نکالنے کی مختصر ترکیب کو تقسیم مرکب کہتے ہین

	انگشت	گرہ	گز		
(۹)	۱	۱۵	۳۸۵	کو ۵۴۱ سے	ضرب دو
	پول	فرلانگ	میل		״
(۱۰)	۳۰	۷	۱۶۷	کو ۱۱۹ سے	״
(۱۱)	۳۳	۶	۳۵۹	کو ۱۳۳ سے	״
	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ		״
(۱۲)	۱۱	۱۵ بسوہ	۳۲۵	کو ۱۹۹ سے	ضرب دو
(۱۳)	۱۳	۱۷	۴۲۸	کو ۲۹۳ سے	״
	پول	روڈ	ایکڑ		״
(۱۴)	۳۵	۳	۳۰۴	کو ۵۴۱ سے	״
(۱۵)	۳۹	۲	۲۹۳	کو ۷۴۵ سے	״

سوالات ضرب مرکب نمبر ۱۸

(۱) ۵۸۷ سیر چاے کی کیا قیمت ہے جب نرخ ۱۰ پائی ۱۱ آنہ ۲ روپیہ فی سیر ہے۔

(۲) ۱۳ عدد ۱۰ پائی فی ایکڑ کے حساب سے ۲۰۹ ایکڑ کی کاشت پر کیا لگان ہوا۔

(۳) ایک شخص کو ۱۱ عدد ۱۰ پائی فی یوم پنشن ملتی ہے تو دو برس مین اوسکی مقدار کیا ہوگی

(۴) ایک صاحب کا بابت خرچ تما کو کشیدنی ۱۵ عدد سالانہ صرف ہے تو بتاؤ کہ ۴۰ برس مین کتنا صرف ہوگا۔

(۵) ایک تاجر نے اپنے مہاجن کو ۴۵ گز کمخاب بحساب لہ ۱۱ عدد فی گز دی اور ۱۶ ٹوپیان بحساب فی ٹوپی لہ ۴ عدد کے کسی قرضہ کی بابت دین تو بتاؤ کہ کسقدر روپیہ مہاجن کے پاس پہونچا۔

(۶) ۱۵ بیلون کی قیمت بحساب ۱۴ عدد ۱۰ پائی فی راس کیا ہوگی۔

(۷) اگر ایک مہاجن کو ۱۰ عدد ۹ پائی فی یوم سود ملتا ہے تو سال بھر مین کتنا ملیگا۔

(۸) ۵۲۷ بورہ نمک سانبھر کے خریدنے کے واسطے کسقدر روپیہ چاہیے جبکہ

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۱۶)	۵	۱۰	۲۳۶	کو	۱۱۷ سے	ضرب دو
(۱۷)	۱۱	۱۲	۵۳۹	کو	۲۰۱ سے	"
(۱۸)	۲	۱۳	۲۹۳	کو	۴۱۱ سے	"
(۱۹)	۶	۱۲	۲۹۳	کو	۵۵۷ سے	"
(۲۰)	۷	۴	۶۷۵	کو	۷۴۵ سے	"
(۲۱)	۴	۱۳	۲۸۹	کو	۸۷۶ سے	"
(۲۲)	۳	۱۰	۱۶۷	کو	۹۸۷ سے	"
(۲۳)	۱۱	۰	۹۱۰	کو	۱۷۶۳ سے	"
(۲۴)	۵	۱۳	۴۶۳	کو	۲۱۳۷ سے	"
(۲۵)	۰	۱۵	۶۶۰	کو	۲۳۴۷ سے	"

سوالات نمبر ۱۷

	چھٹانک	سیر	من			
(۱)	۱۱	۳۵	۴۶۵	کو	۱۲۳ سے	ضرب دو
(۲)	۱۲	۲۲	۳۰۸	کو	۱۳۷ سے	"
(۳)	۱۵	۳۱	۶۶۰	کو	۱۶۱ سے	"
(۴)	۱۳	۳۴	۳۰۹	کو	۱۷۳ سے	"
	سخ	ماشہ	تولہ			"
(۵)	۷	۱۱	۳۰۹	کو	۱۷۷ سے	"
(۶)	۵	۹	۴۶۵	کو	۱۸۲ سے	"
(۷)	۶	۹	۴۶۷	کو	۱۹۷ سے	"
	انگشت	گرہ	گز			"
(۸)	۲	۱۴	۱۶۵	کو	۲۶۷ سے	"

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۲۷)	۷	۱۲	۵۴۳	کو	۱۹۵ سے	ضرب دو
(۲۸)	۶	۱۴	۶۳۰	کو	۲۵۶ سے	〃
(۲۹)	۹	۱۵	۷۳۸	کو	۶۲۵ سے	〃
(۳۰)	۸	۱۱	۱۵۴۲	کو	۱۲۹۶ سے	〃

سوالات نمبر ۱۶

جنکے مضروب فیہ علاوہ ۱ اعداد مذکورۂ بالا ہوں

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۱)	۶	۱۳	۵۱۴	کو	۱۹ سے	ضرب دو
(۲)	۴	۸	۲۱۵	کو	۲۳ سے	〃
(۳)	۶	۱۱	۴۲۱	کو	۲۹ سے	〃
(۴)	۷	۱۲	۱۶۹	کو	۳۷ سے	〃
(۵)	۱۰	۱۳	۴۵۸	کو	۴۳ سے	〃
(۶)	۳	۱۰	۵۴۷	کو	۴۶ سے	〃
(۷)	۹	۱۴	۴۳۲	کو	۵۳ سے	〃
(۸)	۱۰	۱۵	۶۴۹	کو	۵۷ سے	〃
(۹)	۸	۱۲	۲۳۶	کو	۶۲ سے	〃
(۱۰)	۴	۱۳	۴۶۰	کو	۶۷ سے	〃
(۱۱)	۷	۱۴	۴۰۹	کو	۷۴ سے	〃
(۱۲)	۶	۱۵	۹۳۸	کو	۷۹ سے	〃
(۱۳)	۵	۱۰	۲۶۷	کو	۸۷ سے	〃
(۱۴)	۱۱	۱۵	۳۰۴	کو	۹۳ سے	〃
(۱۵)	۱۰	۱۲	۶۴۰	کو	۹۸ سے	〃

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۵)	۵	۱۴	۹۰	کو	۲۸	سے ضرب دو
(۶)	۷	۱۱	۵۴	کو	۳۲	سے //
(۷)	۸	۱۲	۹۶	کو	۳۵	سے //
(۸)	۵	۱۴	۶۷	کو	۳۶	سے //
(۹)	۶	۱۳	۸۵	کو	۴۰	سے //
(۱۰)	۹	۱۱	۶۹	کو	۴۲	سے //
(۱۱)	۱۱	۱۳	۲۷	کو	۴۴	سے //
(۱۲)	۶	۹	۸۴	کو	۴۸	سے //
(۱۳)	۱۰	۱۰	۴۵	کو	۵۴	سے //
(۱۴)	۱۱	۱۳	۶۷	کو	۵۶	سے //
(۱۵)	۱۱	۱۰	۲۱۹	کو	۶۳	سے //
(۱۶)	۷	۱۳	۵۲۴	کو	۶۴	سے //
(۱۷)	۱۰	۱۴	۱۸۵	کو	۷۲	سے //
(۱۸)	۹	۸	۳۴۶	کو	۷۵	سے //
(۱۹)	۸	۱۳	۶۳۸	کو	۸۱	سے //
(۲۰)	۴	۱۲	۷۶۵	کو	۸۴	سے //
(۲۱)	۱۱	۱۴	۳۹۶	کو	۸۸	سے //
(۲۲)	۱۰	۱۲	۶۷۵	کو	۹۶	سے //
(۲۳)	۲	۱۴	۲۰۸	کو	۱۰۴	سے //
(۲۴)	۵	۱۱	۴۵۰	کو	۱۳۲	سے //
(۲۵)	۷	۸	۶۴۷	کو	۱۴۴	سے //
(۲۶)	۶	۱۳	۱۹۵	کو	۱۸۲	سے //

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۴)	۲	۶	۱۹	کو ۴ سے	ضرب دو
(۴)	۵	۱۳	۶۵	کو ۵ سے	//
(۵)	۹	۱۰	۴۸	کو ۶ سے	//
(۶)	۶	۱۴	۳۹	کو ۷ سے	//
(۷)	۷	۱۳	۶۵	کو ۸ سے	//
(۸)	۱۱	۱۵	۵۰	کو ۹ سے	//
(۹)	۵	۹	۳۱۴	کو ۱۰ سے	//
(۱۰)	۸	۱۰	۴۷۳	کو ۱۱ سے	//
(۱۱)	۱۰	۱۴	۲۰۹	کو ۱۲ سے	//
(۱۲)	۹	۱۱	۶۱۰	کو ۱۳ سے	//
(۱۳)	۴	۱۳	۴۶۷	کو ۱۴ سے	//
(۱۴)	۱۱	۱۴	۴۹۰	کو ۱۵ سے	//
(۱۵)	۵	۱۰	۳۰۵	کو ۱۶ سے	//
(۱۶)	۸	۱۳	۴۶۳	کو ۱۶ سے	//

سوالات نمبر ۱۵

جبکہ مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ ہو اور
اوسکے اجزاء ضربی ہو سکتے ہون

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱)	۴	۱۳	۶۹	کو ۱۸ سے	ضرب دو
(۲)	۹	۱۲	۷۳	کو ۲۲ سے	//
(۳)	۴	۱۰	۸۱	کو ۲۴ سے	//
(۴)	۸	۱۰	۳۸	کو ۲۶ سے	//

(۶) پونے سات آنے کو ایک بٹیا پتھر کی آتی تو ویسی ۳۷۵ بٹیون کے کیا دام ہوے۔

جواب [illegible]

(۷) ۷ آنے کو ایک کڑی سال کی بکتی ہے تو ویسی ۴۸۵ کڑیونکے کیا دام ہوے

جواب [illegible]

(۸) ایک روپے کا ۴ ۱/۲ سیر گھی آتا ہے تو [illegible] کا کتنا آویگا۔

جواب [illegible]

(۹) چار روپیہ سیکڑے کا بٹہ ہے تو [illegible] پر کتنا بٹہ ہوگا۔

جواب [illegible]

اس سوال کے حل کرنے مین اتنا یاد رکھو کہ ۲۹۰۰ مین ۲۹ سیکڑے ہین۔

(۱۰) [illegible] کی من بھر کھانڈ کی بکری ہے تو [illegible] کھانڈ کے کیا دام ہوے۔

جواب [illegible]

(۱۱) [illegible] کا من بھر گڑ بکتا ہے تو [illegible] گڑ کے کیا دام ہوے۔

جواب [illegible]

(۱۲) ایک آنے کی ۷ سیر لکڑی بکتی ہے تو بتاؤ کہ اس حساب سے [illegible] کی کے من لکڑی آویگی۔

جواب [illegible]

(۱۳) کانسے کے برتن ایک من ۱۵ سیر بحساب فی سیر ڈیڑہ روپے کے خریدے تو بتاؤ کہ اونکے کیا دام ہوے۔

جواب [illegible]

سوالات مشق ضرب مرکب

نمبر ۱۴

جبکہ مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ نہین ہے

	پائی	آنہ	روپیہ	
(۱)	۷	۶	۱۷	کو ۲ سے ضرب دو
(۲)	۸	۱۰	۳۹	کو ۳ سے ضرب دو

	چھٹانک	سیر	من	
	۱۲	۳۳	۳۵۴۳۴۹۴	= ۵۰ کا حاصل ضرب
	۱۰			
(۶)	۸	۱۷	۳۵۴۳۴۹۴۸	= ۵۰۰ کا حاصل ضرب
اب (۴) و (۵) و (۶) کو جمع کیا	۱۰	۲۳	۳۸۷۶۵۸۳۳	= حاصل ضرب مطلوب

سوالات ضرب مرکب

(۱) ایک پُل کی اُتروائی کا یہ نرخ ہے کہ فی آدمی ایک پیسا دینا پڑتا ہے اور فی گاڑی ۴ر فی گھوڑا ایک آنہ اور فی بیل آدھ آنہ مقرر ہے اور ۱۵ دن کے عرصہ مین ۳۵۵۵ - آدمی پُل اوترے ۳۴۵ گاڑی ۵۲۵ گھوڑے اور ۵۸۵ بیل پُل اوترے تو کل اوتروائی کے دام بتاؤ اور اوسکی تفصیل بیان کرو اور یہ بھی بتاؤ کہ ہر روز بحساب اوسط کتنے آدمی اور کتنے گھوڑے وغیرہ پل اوترے اور یاد رکھو کہ ایک روپے کے ۴۴ ٹکے پیسے بکتے ہین -

جواب

کل اوتروائی ما مو ۱۱ آدمیونکی اوتروائی ۶ گاڑیونکی ۴ر گھوڑونکی اوتروائی ۱۳ بیل کی اوتروائی ۴ بحساب اوسط ہر روز ۲۳۷ - آدمی ۲۳ گاڑی ۳۵ گھوڑے اور ۳۹ بیل اوترے ہونگے -

(۲) عہ کا ۰۳ر گھی بکتا ہے تو ۱۲ کا کتنا گھی آویگا - جواب ۱۲ من

(۳) ایک آنے کی ۲ گرہ سرخ ٹول بکتی ہے تو اس حساب سے ۱۲ کی کتنی ٹول آویگی

جواب ۳۰ گز ۱۴ گرہ

(۴) ایک روپیہ مین ۱۰ ہاتھ دیوار بنتی ہے تو ۴ر مین کتنے ہاتھ دیوار بنیگی -

جواب ۷۵۲ ہاتھ ایک بالشت

(۵) ساڑھے چھ آنے کو ایک سلیٹ یعنی پتھر کی تختی بکتی ہے تو اسطرح کی ۹۹ تختیان کتنے دام کو آوینگی -

جواب ۳ر

(۲) و (۳) کو جمع کیا ۳ ۰ ۵ ۲ ۹ ۱ ۰ ۵ ۸۷ کا حاصل ضرب یعنے حاصل ضرب مطلوب ہوا

مثال ۲

چھٹانک سیر من

۱۴ ۳۵ ۷۰۸۶۹ کو ۵۴۷ سے ضرب دو

چھٹانک سیر من

۱۴ ۳۵ ۷۰۸۶۹

۵۴۷

۱۰ - ۲۳ - ۴۹۰

۴۹۶۰۸۳

۲۸۳۴۷۶

۳۵۴۳۴۵

۱۰ ۲۳ - ۳۸۷۶۵۸۳۳

۱۴ × ۵۴۷ = ۷۶۵۸ (۱۶

۱۰ - ۴۷۸

۳۵ × ۵۴۷ = ۲۷۳۵

۱۶۴۱)

۱۹۱۴۵

۴۷۸

۴۰) ۱۹۶۲۳ سیر

۲۳ - ۴۹۰

دوسرا طریق

چھٹانک سیر من

(۱) ۱۴ ۳۵ ۷۰۸۶۹

۲

(۲) ۱۲ - ۳۱ - ۱۴۱۷۳۹ = ۲ کا حاصل ضرب

۲

(۳) ۸ ۲۳ ۲۸۳۴۷۹ = ۴ کا حاصل ضرب

(۱) و (۲) و (۳) کو جمع کیا (۴) ۲ ۱۱ ۴۹۶۰۸۹ = ۷ کا حاصل ضرب

(۳) کو ۱۰ سے ضرب دیا (۵) ۰ ۳۵ ۲۸۳۴۷۹۵ = ۴۰ کا حاصل ضرب

(۱) و (۳) کو جمع کیا ۶ ۱۹ ۳۵۴۳۴۹ = ۵ کا حاصل ضرب

۱۰

	پائی	آنہ	روپیہ
اسلیے	۷	۸	۵۲۰۳
	۵		
	۱۱	۱۰	۲۶۰۱۷
	۵		
	۷	۶	۱۳۰۰۸۸
	۳		
	۹	۳	۳۹۰۲۶۵

اگر ایسے عددون سے ضرب کرنا ہو جنکے اجزاء ضربی نہین ہو سکتے تو ایسے اعداد سے ضرب کرنیکے لیے بطریق ذیل عمل کرو۔

مثلاً پائی آنہ روپیہ

۹ ۱۰ ۶۰۸۱ کو ۸۷ سے ضرب کرنا ہے

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۰	۶۰۸۱
		۸۷
۳	۷	۵۸

۴۲۵۶۷

۴۸۶۴۸

۵۲۹۱۰۵۷۳

۱۲|۷۸۳ = ۸۷×۹

۰ ۶۵ ۳

۱۶)۹۳۵ = ۶۵ + ۸۷۰ = ۸۷×۱۰

۵۸ ۷

دوسرا طریق

	پائی	آنہ	روپیہ	
(۱)	۹ +	۱۰	۶۰۸۱	
	۷			
(۲)	۳ +	۱۱	۴۲۵۷۱ =	۷ کا حاصل ضرب ہوا
(۱) و (۲) کو جمع کیا	۰	۶	۴۸۶۵۳	۸ کا حاصل ضرب ہوا
	۱۰			
(۳)	۱۲ - ۰ +		۴۸۶۵۳۳	۸۰ کا حاصل ضرب ہوا

اور ہر ایک حاصل ضرب مین ہاتھہ لگی اکائیون کو شامل کرو اسطرح سے عرضی خط کے تلے جو عدد حاصل ہون اونکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا —

جیسے

روپیہ	آنہ	پائی
۹	۸	۱۰
		۱۲
۱۱۴ روپیہ	۱۰	۰

بارہ اٹھے چھیانوے (۹۶) اور دس (۱۰) ایک سو چھہ (۱۰۶) آنے سولہ (۱۶) چھکا چھیانوے (۹۶) آنون کے ۶ روپیہ اور رکھے ۱۰ آنے ہاتھہ لگے چھہ (۶) روپیہ —

بارہ (۱۲) نوان (۹) ایک سو آٹھہ (۱۰۸) اور چھہ (۶) ایک سو چودہ روپیہ اسلیے ۱۲ من گھی کی قیمت مالبوعہ ہوے

(۳) دو من ۰۷ ؍؍ ؍؍ ایک جنس فی روپیہ آتی ہے تو نو روپیہ کی کتنی آویگی —

چھٹانک	سیر	من
۱۵	۷	۲
		۹
۷	۳۱ سیر ۱۹ من	

۰۷ ؍؍ ؍؍	۵ من
	۹
۳۱ ؍؍ ؍؍	لوعہ

پندرہ نوان ایک سو پینتیس چھٹانک — سولہ (۱۶) اٹھے ایکسو اٹھائیس چھٹانک کے آٹھہ سیر ہوے رکھی ۷ چھٹانک ہاتھہ لگے آٹھہ سیر —

نو (۹) ستے ترسٹھہ (۶۳) اور آٹھہ اکھتر سیر کے ۳۱ سیر ہاتھہ لگا ایک من — نو دونا اٹھارہ اور ایک اونیس من ہوے اسلیے جواب یعنی نو روپیہ کے لوعہ ۳۱ ؍؍ ؍؍ جنس آویگی

اگر مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ نہو تو بطریق مندرجہ بالا عمل ضرب مرکب ہو سکتا ہے اگر مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ ہے اور اوسکے اجزاء ضربی ہو سکتے ہین تو بموجب ضرب اجزاء ضربی ضرب کرو —

مثلاً

روپیہ	آنہ	پائی
۵۲۰۳	۸	۷

کو ۷۵ سے ضرب کرنا ہے —

چونکہ ۷۵ = ۵ × ۵ × ۳

(۲۵) فرض کرو کہ لکھنؤ سے مرادآباد شاہجہان پور ہوکر ۲۷۶ میل ۴ فرلانگ ہے اور شاہجہان پور سے مرادآباد ۸۲ میل ۵ فرلانگ تو لکھنؤ سے شاہجہان پور کسقدر دور ہے۔

ضرب مرکب

سوالات زبانی حل کرنے کیواسطے

(۱) سوا روپیہ کو ایک ٹوپی خریدی تو ایسی تین ٹوپیونکے کیا دام ہوے۔

(۲) ایک روپیہ پانچ آنہ ۳ پائی گز کے حساب سے دو گز کپڑے کی کیا قیمت ہوئی۔

(۳) ۳ پائی - ۶ آنہ - ۱۹ روپیہ کا ایک تولہ سونا بکتا ہے تو بتاؤ کہ تین تولہ سونیکے کیا دام ہوے۔

جب ایک قسم کے عددون مین متفرق درجون کے اعداد شامل ہون اور اونکو کئی دفعہ جوڑنے سے جو حاصل جمع ہو اوسکے نکالنے کی مختصر ترکیب کو ضرب مرکب کہتے ہین۔

قاعدہ

(۱) مضروب کے سب سے چھوٹے درجے کے عدد کے تلے مضروب فیہ کو لکھو اوسکو عدد مذکور مین ضرب دیکر دیکھو کہ حاصل ضرب مین دوسرے بڑے درجے کی کتنی اکائیان شامل ہین اونکو یاد رکھو اور باقی کو مضروب فیہ کے تلے جو عرضی خط کھینچا ہے اوسکے تلے لکھو جسطرح یعنی ۱۰ پائی قیمت فی من کے حساب سے ۱۲ من گھی کے کیا دام ہوے۔

پائی	آنہ	روپیہ	پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۸	۹	۱۰	۸	لعہ
۱۲			۱۲		
۰	۱۰	۱۱۴	۰	۱۰	۱۰

بارہ دام ایک سو بیس پائیونکے دس آنہ رکھا صفر ہاتھ لگے دس آنہ۔

(۲) پھر چھوٹے عدد کے بائین طرف جو بڑا عدد ہو اوسمین مضروب فیہ کو ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہو اوسمین یاد رکھی ہوئی اکائیون کو جوڑدو اور اس میزانمین دیکھو کہ اوس سے بڑے درجے کی کتنی اکائیان اوسمین مشتمل ہین اونکو ہاتھ لگا مان بطریق مذکور مضروب فیہ کو علیحدہ علیحدہ جتنے اور بڑے درجونکے عدد ہون اون مین ضرب دو

مالیت سے کسقدر زیادہ ہے ۔

(۱۹) کسی تاجر نے ماہ جنوری مین پانچہزار روپیہ بنک مین جمع کیا منجملہ اوسکے پندرہ سو چالیس روپیہ آٹھہ آنہ ۶ پائی فروری مین واپس لیا اور سا للعہ ۴ر۴ پائی مارچ مین واپس لیے اور اپریل مین دو سو روپیہ چھہ پائی اور جون مین ایکسو چوبیس روپیہ تین آنہ ۶ پائی تو بتاؤ کہ اب اوسکا کسقدر بنک مین باقی ہے ۔

(۲۰) ایک زمیندار کے پاس اراضی کاشت دھان چھہ ہزار تین سو ستانوے روپیہ چار آنہ قیمت کی ہے اور باغات قیمتی دو ہزار چار سو اونسٹھہ روپیہ ۱۲ آنہ اور مکانات للعہ عما ہو عہ ۱ر۴ پائی قیمت کے ہین اور نقد موجودات اوسکے پاس ایکہزار تین سو چوہتر روپیہ تین آنہ ہین منجملہ اس سب جائداد کے اوسنے آٹھہ ہزار نو سو اونہتر روپیہ چھہ آنہ ۸ پائی اپنے بڑے بیٹے کے واسطے چھوڑے اور باقی اپنی جائداد اپنے چھوٹے بیٹے کے واسطے تو بتاؤ چھوٹے بیٹے کا حصہ کیا ہے ۔

(۲۱) زید کی جیب مین ایک روپیہ ۴ر ہین اوسمین سے اوسنے عمرو کو ۷ر۶ پائی دی اور بکر کو ۱۰ر دیے لیکن پھر اوسنے عمرو سے ایک روپیہ ۱۰ر۸ پائی پائے اور جتنا کہ عمرو سے پایا اوسکی بہ نسبت ۱۱ر۶ پائی کم بکر سے لیا تو بتاؤ کہ اب زید کی جیب مین کیا رہا ۔

(۲۲) زید کی تھیلی مین للعہ ۱۵ر۲ پائی ہین اور عمرو کے پاس للعہ ہین عمرو نے زید کو للعہ ۴ر قرضے مین دیے اور بکر کی تھیلی مین لہ للعہ ۸ر ہین اسنے عمرو کو للعہ ۶ر۶ پائی دیے اور اوسنے زید سے للعہ ۸ر زیادہ پائے بہ نسبت اوسکے جتنا کہ عمرو نے زید کو دیا تھا تو بتاؤ کہ اب ہر ایک کی تھیلی مین کتنا کتنا روپیہ رہا ۔

(۲۳) ایک تاجر نے جب اپنے خریدار کے نام کا بل بنایا تو اوسمین للعہ ۳ر کے عوض ۱۵ر۳ پائی غلطی سے لکھہ گیا ۔ اور للعہ ۸ر کے عوض ۱۰ر۸ پائی لکھہ گیا تو بتاؤ کہ اس حساب سے کتنے روپیہ کا اوسکا نقصان ہوتا ہے ۔

(۲۴) ایک بزاز کی دکان سے للعہ ۵ر۸ پائی کا کپڑا خریدا اور للعہ کا نوٹ اوسکو دیا تو بتاؤ کہ کسقدر بزاز سے واپس لینا چاہیے ۔

(۱۰) ایک سوداگر نے حاصل ۹ ر ۹ پائی قرض لیے اور حاصل ۱۰ ر ۶ پائی اوسمین سے ادا کیے تو اب کتنا روپیہ واجب الادا رہا۔

(۱۱) دو صندوقون مین حاصل ۲ ر ۵ پائی موجود ہے اور ایک مین اونمین سے حاصل ۱۴ ر ۲ ہے تو بتاؤ دوسرے مین کسقدر روپیہ ہے۔

(۱۲) نیل کی فصل سے سال بھر مین حاصل ۵ ر ۲ پائی کی آمدنی ہوئی اور حاصل ۸ ر ۷ پائی صرف ہوے تو بتاؤ کسقدر نفع ہوا۔

(۱۳) ایک تاجر نے اپنے منشی کو ہزار روپیہ دیے کہ اوسمین سے تین بلون کا روپیہ ادا کرے پہلے بل کی تعداد حاصل ۱۴ ر ۳ پائی ہے اور دوسرے بل کی حاصل ۱۵ ر ۲ پائی ہے اور تیسرے کی حاصل ۱۴ ر ۳ پائی ہے تو بتاؤ کہ بعد ادا ے تعداد ہر سہ بل کے اوسکے پاس کیا باقی رہا۔

(۱۴) ایک صاحب کی سالانہ آمدنی نو ہزار روپیہ ہے اور اخراجات خانگی حاصل ۲ ر ۶ پائی ہے اور صرف انعام واکرام وچٹھی وغیرہ کا حاصل ۴ ر ۷ پائی ہے اور صرف خیرات حاصل ۱۵ ر ۱۰ پائی ہے تو بتاؤ سالانہ صاحب موصوف کی کسقدر بچت ہے۔

(۱۵) ایک مکان مع باغین باغ متعلقہ سات ہزار چون روپیہ ۶ ر ۳ پائی کو فروخت ہوا صرف مکان کی قیمت کا تخمینہ پانچ ہزار بیٹھ روپیہ ۲ ر ۹ پائی ہے تو بتاؤ کہ باغ کی قیمت کا تخمینہ کیا ہے۔

(۱۶) ایک تاجر کے پاس حاصل ۱۵ ر ۳ پائی کا مال ایک دفعہ پہونچا اور حاصل ۱۵ ر ۵ پائی کا مال دوسری مرتبہ پہونچا۔ اور اوسکی قیمت کی بابت حاصل ۷ ر ۶ پائی ایک دفعہ دیے اور حاصل ۱۰ ر ۳ پائی دوسری مرتبہ دیے اور حاصل ۱۲ ر ۵ پائی تیسری مرتبہ دیے تو بتاؤ اب اوسے کسقدر دینا باقی رہا۔

(۱۷) ایک سوداگر کو تین ہزار چار سو دس روپیہ ۱۵ ر ۷ پائی کل دینا ہے اور ایک بنارسی ۶-۵-۳۲-۱۴ روپیہ لینا ہے اور ایک بساطی سے حاصل ۸ ر ۶ پائی ہے تو بتاؤ اپنے ذمہ کا قرضہ ادا کرنے کے لیے اوسکو کتنا روپیہ اور درکار ہوگا۔

(۱۸) ایک صاحب کے پاس جائداد کل کاشت نیل حاصل ۶ ر ۸ پائی مالیت کی ہے اور جائداد کاشت تمہوہ کی قیمت حاصل ۳ ر ۴ پائی ہے تو بتاؤ کہ پہلی جائداد کی مالیت دوسری جائداد کی

(۱۷) انچہ مربع فیٹ مربع گز مربع پول رود ایکڑ (۱۸) گرہ مربع ہندوستانی مربع گز

۱۲۵ — ۷ — ۲۷ — ۱۸ — ۳ — ۵۲۸۷ ۲۴۲ — ۵۸۲

۱۴۲ — ۸ — ۲۸ — ۳۷ — ۲ — ۴۹۸۸ ۱۰۵ — ۴۹۷

(۱۹) انوانسی کچانسی بسوانسی بسوہ بیگھہ (۲۰) انچہ مکعب فیٹ مکعب گز مکعب

۸ — ۹ — ۱۰ — ۱۱ — ۲۰۳۲ ۱۱۲۶ — ۲۴ — ۵۲

۱۶ — ۱۸ — ۱۹ — ۱۰ — ۱۹۴۸ ۹۳۸ — ۲۶ — ۴۹

سوالات تفریق مرکب
نمبر ۱۳

(۱) پائی — آنہ — روپیہ — پائی — آنہ — روپیہ

۵ — ۹ — ۱۴۹ اور ۹ — ۱۲ — ۸۷ مین کیا فرق ہے —

(۲) پائی — آنہ — روپیہ پائی — آنہ — روپیہ

(۸ — ۳ — ۵۳۹) — (۱۱ — ۱۲ — ۸۷)

(۳) پائی آنہ روپیہ پائی آنہ روپیہ

(۳ — ۱۰ — ۱۵۰۲) — (۵ — ۳ — ۸۳۱)

(۴) پائی آنہ روپیہ پائی آنہ روپیہ

(۱۰ — ۸ — ۷۹۰۰) — (۱۱ — ۵ — ۳۸۷)

(۵) (۳ روپیہ ۵ پائی سامعہ) (۱۱ روپیہ ۵ پائی مطلوبہ)

(۶) (۳۵۰۰۰ روپیہ ۴ آنہ ۵ پائی) — (۷۹۶ روپیہ ۱۱ آنہ ۵ پائی)

(۷) (۱۴۰۰۴۱ روپیہ ۴ آنہ) — (۱۰۰۶۰ روپیہ ۱۱ آنہ)

(۸) ایک محرر پندرہ روپیہ ماہواری تنخواہ پاتا ہے اور ۱۳ روپیہ ۵ پائی اوسکا خرچ ہے تو کسقدر ماہواری پس انداز ہوتا ہے —

(۹) ۳ روپیہ ۵ پائی کا بل ادا کرنیکے لیے پچاس روپیہ کا نوٹ بھنایا گیا تو بتاؤ کسقدر روپیہ باقی رہا —

(۳) انچہ فیٹ گز

۱۰ — ۲ — ۱۰۰۳

۱۱ — ۱ — ۲۸۴

(۴) مکعب انچہ مکعب فیٹ مکعب گز

۱۰۷۲ — ۲۰ — ۳۰۴۲

۵۱۸ — ۲۴ — ۱۹۹۳

(۵) مکعب انچہ مکعب فیٹ مکعب گز

۸۱۲ — ۱۹ — ۵۶۴۲

۲۲ — ۹ — ۳۶۷

(۶) دن ہفتہ ماہ برس

۲ — ۳ — ۲ — ۴۱۱ برس

۶ — ۳ — ۰ — ۸۲

(۷) گھنٹہ دن ہفتہ

۱۵ — ۳ — ۱۴۸

۱۱ — ۶ — ۹۳

(۸) ثانیہ | دقیقہ گھنٹہ

۱۹ — ۳۶ — ۵۰۹

۵۵ — ۴۸ — ۸۹

(۹) چاول رتی ماشہ تولہ

۴ — ۷ — ۱۱ — ۲۲۳

۶ — ۷ — ۸ — ۸۹

(۱۰) گرہ گز

۷ — ۲۷۸

۱۲ — ۹۹

(۱۱) انچہ فیٹ گز پول فرلانگ میل

۹ — ۲ — ۳ — ۱۶ — ۴ — ۲۳۲

۱۱ — ۲ — ۴ — ۳۰ — ۷ — ۸۷

(۱۲) سیر ماشہ تولہ

۶ — ۳ — ۴۲۷

۷ — ۱۱ — ۳۸۸

(۱۳) گھنٹہ — جریب

۱۹ — ۲۴۲

۱۵ — ۱۸۷

(۱۴) انچہ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ

۱۰۰ — ۸ — ۲۵ — ۱۹ — ۳ — ۳۲۵

۱۴۰ — ۸ — ۲۷ — ۳۵ — ۲ — ۲۷۸

(۱۵) کچھانسی بسوانسی بسوہ بیگھہ

۱۰ — ۱۱ — ۱۲ — ۴۸۷

۱۵ — ۱۷ — ۱۸ — ۱۹ — ۹۸

(۱۶) ثانیہ منٹ گھنٹہ دن ماہ برس

۳۷ — ۴۸ — ۱۹ — ۲۱ — ۱۱ — ۲۳۷

۴۸ — ۵۲ — ۲۳ — ۲۵ — ۹ — ۱۰۸

(۱۰) پائی آنہ روپیہ
۸ — ۵ — ۲۰۳۵۰۲
۶ — ۱۴ — ۹۸۷۵۸

(۱۱) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۸ — ۸۸۷۵۱۱
۹ — ۱۲ — ۷۷۸۷۶۹

(۱۲) پائی آنہ روپیہ
۸ — ۱۱ — ۹۸۲۲۳۷
۱۱ — ۱۵ — ۷۸۸۹۹۷

(۱۳) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۱۰ — ۲۸۳۵۱۲
۱۰ — ۱۵ — ۱۹۶۸۶۷

(۱۴) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۱۰ — ۲۱۲۳۱۱
۳ — ۱۵ — ۱۷۵۷۵۸

(۱۵) پائی آنہ روپیہ
۹ — ۰ — ۲۱۴۲۳۲
۱۰ — ۱۵ — ۸۷۸۷۲

(۱۶) پائی آنہ روپیہ
۰ — ۱۳ — ۲۲۸۴۲۵
۱۱ — ۱۴ — ۷۲۹۸۷

(۱۷) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۱۰ — ۵۰۹۸۰۷
۱۰ — ۱۵ — ۵۴۰۰۹

(۱۸) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۱۰ — ۱۱۱۱۱۱۱
۸ — ۱۴ — ۹۹۹۹۹۹

(۱۹) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۵ — ۲۳۳۱۳۲۷
۱۱ — ۱۳ — ۲۰۰۵۸۰۹

(۲۰) پائی آنہ روپیہ
۰ — ۱۰ — ۷۸۶۷۶۵۷
۴ — ۱۵ — ۸۹۸۷

(۲۱) پائی آنہ روپیہ
۱ — ۱۰ — ۸۲۸۹۸۶۹
۱۱ — ۱۱ — ۸۱۷۷۸

(۲۲) پائی آنہ روپیہ
۸ — ۱۱ — ۲۰۳۰۲۱۰۴
۹ — ۱۵ — ۱۸۶۷۸۹۶۸

(۲۳) پائی آنہ روپیہ
۹ — ۱۵ — ۳۱۲۲۴۳۵۲
۱۱ — ۱۵ — ۱۶۸۵۷۶۲۹

(۲۴) پائی آنہ روپیہ
۷ — ۰ — ۷۳۶۵۶۷۸۹
۹ — ۱۴ — ۴۷۸۶۷۸۷۹

(۲۵) پائی آنہ روپیہ
۱ — ۰ — ۱۱۱۱۱۱۱۱۱
۱۱ — ۱ — ۷۷۷۷۷۷۷۷

سوالات
نمبر ۱۲

(۱) چھٹانک سیر من
۸ — ۳ — ۲۴۸۲
۱۱ — ۳۷ — ۹۷۵

(۲) چھٹانک سیر من
۵ — ۲۴ — ۴۱۶۰
۱۱ — ۱۵ — ۲۶۳۲

[illegible] گیہون بیچے تو بتاؤ کہ اب کتنے گیہون اوسکے پاس باقی رہے —

جواب [illegible]

(۳) ایک زمیندار کے قبضے مین [illegible] زمین تھی اوسنے ایک کاشتکار کو [illegible] جوتنے کو دی اور دوسرے کاشتکار کو [illegible] زمین دی اور تیسرے کاشتکار کو [illegible] زمین دی باقی زمین اپنی کاشت مین رکھی تو بتاؤ کہ کتنی زمین اوسنے اسامیونکو دی اور کتنی زمین اپنی کاشت مین رکھی —

جواب [illegible] اسامیونکو دی اور [illegible] مین اپنا کھیت کرایا

(۴) ایک بزاز نے ۵۰ تھان نینون کے فی تھان ساڑھے چار روپیہ کی شرح پر خریدے اونمین سے اول مرتبہ ۱۹ تھان ایک بزاز کے ہاتھ فی تھان ۴ر نفع لیکر بیچے اور دوسری مرتبہ ۲۵ تھان ۳۰ر فی تھان نفع لیکر ایک شخص کے ہاتھ بیچے تو بتاؤ کہ کتنے باقی تھان کتنی قیمت کے بچ رہے اور ہر ایک مرتبہ مین کتنا نفع ہوا —

جواب باقی ۶ تھان [illegible] قیمت کے بچ رہے

سوالات مشق تفریق مرکب

نمبر ۱۱

(۱)	پائی	آنہ	روپیہ	(۲)	پائی	آنہ	روپیہ	(۳)	پائی	آنہ	روپیہ
	۱۰	۹	۱۴		۱۱	۱۳	۱۸		۸	۱۵	۱۲۹
	۸	۵	۱۱		۱۰	۹	۱۲		۱۱	۱۴	۳۹

(۴)	پائی	آنہ	روپیہ	(۵)	پائی	آنہ	روپیہ	(۶)	پائی	آنہ	روپیہ
	۶	۱۲	۲۲۷		۶	۱۴	۲۳۰۱		۸	۱۱	۴۳۲۷
	۱۱	۱۰	۱۲۶		۱۱	۱۵	۹۹۸		۱۰	۱۵	۵۹۸

(۷)	پائی	آنہ	روپیہ	(۸)	پائی	آنہ	روپیہ	(۹)	پائی	آنہ	روپیہ
	۸	۱۳	۵۴۰۳		۹	۵	۲۲۳۳۳		۷	۱۳	۲۰۱۰۲
	۱۱	۱۱	۴۹۸۷		۱۱	۱۵	۱۹۸۷۶		۱۰	۱۴	۱۹۹۹۹

اپنے قرض خواہ کو ادا کیے تو بتاؤ کہ قرضدار کو کتنا روپیہ دینا باقی رہا۔

روپیہ	آنہ	پائی
۳۷۵	۸	۰
۲۹۸	۱۲	۶
۷۶	۱۱	۶

یہ حاصل تفریق ہے

ایک روپے کے ۴۴ ٹکے بکتے ہین تو نیچے جو رقمین لکھی ہین اونکی باقی نکالو۔

بذریعۂ رقم

روپیہ	ٹکے	دام
[illegible]	۴	۳۱
[illegible]	۹	۴۴
[illegible]	۳۸	۳۷

بذریعۂ ہندسہ

روپیہ	ٹکے	دام
۲۷۴۲	۴	۳۱
۱۸۵۳	۹	۴۴
۸۸۸	۳۸	۳۷

سوال

بذریعۂ رقم

[illegible]	۱۵ [illegible]
[illegible]	۱۱ [illegible]
[illegible]	۳ [illegible]

بذریعۂ ہندسہ

من	سیر	چھٹانک
۹۱	۱۵	۳
۷۹	۱۱	۱۲
۱۲	۳	۷

سوالات تفریق مرکب

(۱) ایک شخص نے [illegible] قرض لیے اور اوسنے قرض خواہ کو اول مرتبہ [illegible] پائی ادا کیے دوسری مرتبہ [illegible] پائی دیے اور تیسری مرتبہ [illegible] پائی دیے تو بتلاؤ کہ اتنا روپیہ دیکر کتنا اور قرض باقی رہا۔ جواب [illegible]

(۲) ایک بقال نے [illegible] گیہون خریدے اور اوسنے چار مہینے مین [illegible] گیہون بیچے پھر دو مہینے بعد [illegible] گیہون بیچے اور پھر تین مہینے بعد

باقیون کو خط مذکور کے تلے رکھو۔

	پائی	آنہ	روپیہ	بذریعۂ ہندسہ پائی	آنہ	روپیہ
جیسے	۶	۷	عہ	۶	۷	۱۶
	۴	۹	لعہ	۴	۹	۹
	۲	۱۴	۷	۲	۱۴	۶

چھہ مین سے گئین چار پائی رہین ۲ پائی سات آنون مین سے نو آنہ گھٹ نہین سکتے۔

(۲) لیکن جو نیچے کے کسی درجہ کا عدد اوپر کے عدد سے بڑا ہو تو اوپر کے عدد مین اوتنی اکائی عدد مذکور کی شامل کرو جتنی کہ اوس سے بڑے درجہ کی ایک رقم مین شامل ہون پھر اس حاصل جمع مین سے بڑے عدد کو گھٹا کر باقی اوسکے تلے لکھو اور بڑے عدد مذکور کے بائین طرف ہو اوسمین شامل کرو اور عمل تفریق بطریق مذکور جاری رکھو اسیطرح سے عرضی خط کے تلے جو متفرق درجہ کے باقی عدد نکلین انکا مجموع جواب مطلوب ہوگا۔

چونکہ ۱۶- آنہ کا ایک روپیہ ہوتا ہے اسلیے ۱۶- آنہ ۷- آنہ مین جمع کیا تو ۲۳- آنہ ہوے اوسمین سے ۹- آنہ گھٹائے تو ۱۴- آنہ باقی رہے اونکو خط عرضی کے نیچے لکھو اور ایک روپیہ کو نو روپیہ مین جمع کیا تو دس روپیہ ہوے اونکو ۱۶ روپیہ مین سے گھٹایا تو چھہ روپیہ باقی رہے اونکو خط عرضی کے نیچے لکھا تو ان کل کا مجموعہ یعنے ۱۴ر ۲ پائی جواب ہوا۔

ثبوت

حاصل تفریق کو مفروق مین جمع کرو اگر حاصل جمع مفروق منہ کی برابر ہو تو جواب صحیح معلوم کرو جسطرح مثال مذکور مین حاصل تفریق اور مفروق ملکر برابر مفروق منہ کے ہی۔

تفریق مرکب کا دوسرا طریق

سوال ایک شخص نے ساعہ قرض لیے اور اوسنے تھوڑے دن بعد ۱۲ر ۶ پائی

ایک چوکی لی اور اور مزدورونکی اجرت کی بابت ۱۳ ۱۱ پائی دیے تو بتاؤ کہ سب اوسکو کسقدر دینا ہوا۔

(۱۴) ایک زمیندار نے پہلے سال اپنے قرضہ کی بابت ۲ ۱۲ پائی سود مین دیے اور دوسرے سال ۱۴ ۹ پائی تیسرے سال ۱۴ ۸ پائی چوتھے سال ۱۴ ۲ پائی پانچوین سال ۱۴ ۱۱ پائی چھٹے سال ۱۴ ۳ پائی اور ۱۲ ۱۱ پائی ساتوین سال ادا کیے تو ساتون برس مین اوسکو کتنا روپیہ سود کا دینا پڑا۔

(۱۵) ایک شخص کے پاس ۹۳ اشرفی ہین اور ۱۰۷ روپیہ اور ۱۶۱ اٹھنی اور ۵۵ جوتی اور ۲۲۳ دوانی ۵۰۵ ادھلے پیسے اور ۶۰۳ ڈبل پیسے ہین تو بتاؤ کہ سب اوسکے پاس کتنی جمع ہے۔

تفریق مرکب

سوالات زبانی حل کیواسطے

(۱) احمد کے پاس ۹ آنہ چھ پائی تھی اوسمین سے ۴ آنہ ۳ پائی بابت قیمت کتاب اوسنے دیے تو بتاؤ کہ اوسکے پاس کیا رہا۔

(۲) ایک شخص نے ۹ گز ۸ گرہ نین سکھ خریدا اوسمین دوانگرکھے بنوائے انگرکھے پیچھے ۳ گز ۲ گرہ کپڑا صرف ہوا تو بتاؤ کتنا کپڑا باقی رہا۔

(۳) ایک کنجڑن نے ۷ ۶ پائی کی ترکاری بیچی پھر اوسمین سے ۲ ۳ پائی کا بیجا خریدا تو بتاؤ اب کسقدر اوسکے پاس باقی رہا۔

ایک طرح کے دو عدد مین متفرق درجے کے اعداد شامل ہون تو اونکے حاصل تفریق نکالنے کو تفریق مرکب کہتے ہین۔

قاعدہ

(۱) چھوٹے عدد کو بڑے عدد کے تلے اس ترتیب پر لکھو کہ یکسان درجے کے عدد ایک دوسرے کے تلے رہین اور چھوٹے عدد کے نیچے ایک عرضی خط کھینچو۔ اگر ممکن ہو تو نیچے کے ہر ایک درجہ کے عدد کو اپنے اوپر کے عدد مین سے کم کرکے

[illegible] کا کپڑا خرید کیا تو بتاؤ کہ سب اوسنے کسقدر صرف کیا —

(۸) ایک مودی کا ایک صاحب نے جب حساب کیا تو [illegible] آٹے کی قیمت کے بابت نکلے اور [illegible] گھی کی قیمت کے بابت اور [illegible] دال کی قیمت کے بابت اور [illegible] چنے کے بابت اور [illegible] چاے کی بابت اور [illegible] تیل کی بابت نکلے تو بتاؤ کہ سب کتنا مودی کو دینا ہے —

(۹) ایک صاحب نے چھوٹا سا مکان بنایا تو اوسمین [illegible] بابت قیمت اراضی کے دیے اور [illegible] کی اینٹین خرچ ہوئین اور [illegible] کے کھپرے اور [illegible] کا چونا اور اجرت معماران اور مزدوران مین [illegible] صرف ہوے اور کڑی تختہ کی قیمت [illegible] دیے اور بڑھیونکی اجرت مین [illegible] دیے اور لوہا [illegible] کا صرف ہوا تو بتاؤ کل روپیہ اوس مکان کی تعمیر مین کسقدر صرف ہوا —

(۱۰) ایک کسان کا بالکل مال اور اسباب آتش زدگی مین جلگیا تو اوسکے ہمسایون مین سے ایک نے [illegible] کا ایک بیل اوسکو دیا دوسرے نے [illegible] کی ایک بھینس دی تیسرے نے [illegible] کی ایک گاے اوسکو دی اور چوتھے نے [illegible] کی ایک بکری دی اور پانچوین نے [illegible] کا کپڑا دیا اور چھٹے نے [illegible] کے دھان دیے تو بتاؤ کسقدر روپیہ کا مال و اسباب اوسکے پاس جمع ہوا —

(۱۱) ایک سوداگر کے [illegible] روپیہ ۴۹۳۷ آنہ ۱۱ پائی — ایک ساہوکار کی کوٹھی مین جمع ہین اور [illegible] کا مال تجارتی اوسکے پاس موجود ہے اور [illegible] کی مالیت کا مکان اوسکے پاس ہے اور [illegible] روپیہ ۱۷۵ آنہ ۱۴ پائی ۸ — اوسکے پاس نقد موجود ہے تو بتاؤ وہ کتنا مالدار ہے —

(۱۲) چھ موضعونکی مالگزاری کے بابت [illegible] اور [illegible] اور [illegible] اور [illegible] اور [illegible] اور [illegible] داخل سرکار کیے گئے تو بتاؤ سب کتنا روپیہ ہوا

(۱۳) ایک صاحب نے چار چار سو روپیہ کو دو گھوڑے خریدے اور [illegible] کو ایک گاڑی لی اور [illegible] کو ایک میز لی اور [illegible] فی عدد دو کوچ لیے اور [illegible] کو

سوالات جمع مرکب

نمبر ۱

(۱) ایک بنیے نے ۲ پائی - ۱۵ آنہ - ۱۶ روپیہ بابت قیمت سانبھر کے وصول پائے اور ۱۱ ر ۱۲ پائی بابت قیمت تیل کے اور ۸ ر ۱۵ پائی بابت قیمت گھی کے اور ۱۱ - پائی بابت قیمت شکر کے وصول پائے تو بتاؤ سب اوسے کسقدر وصول ہوا۔

(۲) ایک صاحب نے ۹ ر ۳ پائی دوشنبہ کو صرف کیے اور ۱۱ ر ۵ پائی سہ شنبہ کو ۸ ر ۱۱ پائی چہار شنبہ کو ۱۱ ر ۱ پائی پنجشنبہ کو ۱۱ ر ۲ پائی جمعہ کو ۷ ر ۱۱ پائی شنبہ کو خرچ کیے تو بتاؤ کہ ہفتہ بھر مین اوسنے کسقدر خرچ کیا۔

(۳) ایک زمیندار نے ۱۴ ر ۷ پائی کے دھان بیچے اور ۹ ر ۲ پائی کے چنے بیچے اور ۱۰ ر ۹ پائی کے چاول بیچے اور ۱۵ ر ۷ پائی کا نیل بیچا اور ۵ ر ۱ پائی کے کیلے کی پھلی بیچین تو بتاؤ سب کسقدر کا مال بکا۔

(۴) ایک محرر ۷ ر ۶ پائی ماہواری آپ پیدا کرتا ہے اور ایک بٹیا اوسکا ۴ ر ۲ پائی ماہواری پاتا ہے اور دوسرا بٹیا اوسکا ۵ ر ۴ پائی ماہواری پاتا ہے اور تین اور بٹیے نی کس ۹ ر ۲ پائی ماہواری پاتے ہین تو بتاؤ کہ باپ بٹیونکی ماہواری آمدنی کیا ہے۔

(۵) ایک متدرین ۱۳ ر ۷ پائی اراضیات معافی کی آمدنی سالانہ ہوئی اور ۱۵ ر ۹ پائی رام نومی کے میلے مین چڑھاوے کے آئے اور ۱۱ ر ۵ پائی جنم اسٹمی کے میلے مین چڑھے اور ۱۲ ر ۷ پائی دھنش جگ مین وصول ہوے اور ۱۱ ر ۱ پائی راج گدّی مین چڑھے تو بتاؤ کہ کل آمدنی سال کی کیا ہوئی۔

(۶) ایک بڑھئی نے دو کوچ ۳ ر ۵ پائی فی عدد بیچے اور ایک الماری ۱۴ ر ۹ پائی کو اور دو آرام چوکے ۴ ر ۲ پائی فی عدد بیچے اور ۱۳ ر ۴ پائی کو ایک میز بیچی اور ۴ ر ۷ پائی کو ایک صندوق بیچا تو کل اسباب کی بابت اوسکو کسقدر ملنا چاہیے۔

(۷) ایک کسان نے ۱۵ ر ۵ پائی دکان کی بابت داخل کیے اور ۱۴ ر ۳ پائی کو ایک جوڑی بیل کی خرید کی اور ۵ ر ۹ پائی کو ایک بھینس لی اور ۹ ر ۶ پائی کو ۲ بکریان لین اور

(۱۴)

مکعب انچھ	مکعب فٹ	گز مکعب
۸۲۷	۱۶	۲۶
۱۲۲۷	۲۶	۱۵
۱۴۲۸	۲۴	۵
۱۷۲۴	۲۵	۱۸
۱۷۲۷	۲۳	۱۸
۸۲۹	۱۷	۲۸

(۱۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۶	۴۷۳۱
۱۱	۴	۲۸۹
۱۰	۱۱	۶۵۰۴
۵	۸	۹۳
۸	۱۳	۴۶۷

(۱۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۱	۴۶۹
۶	۸	۹۴۳۰
۹	۳	۷۹۴۵
۱۰	۱۴	۹
۵	۱۳	۸۹

(۱۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۵	۱۷۶۳
۴	۵	۶۵۴۳
۷	۱۳	۶۸۴
۵	۰	۲۰
۹	۱۲	۴۷۸۰

(۱۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۸	۳
۱۰	۱۴	۶۰۰۵
۷	۹	۹۰۹
۱۱	۰	۵
۶	۱۴	۵۹۳۷

(۱۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۱	۷	۲
۷	۱۱	۲۰۵۹۰۸
۳	۱۰	۵۰۰۷
۷	۱۱	۸۸۵
۳	۲	۱۵
۱۱	۱۵	۲

(۲۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۸	۱۱	۵
۷	۹	۸۷
۱۰	۸	۵۰۰۷
۸	۷	۹
۱۰	۱۵	۵۹
۷	۱۱	۴۵

(۹)

گرہ	گز
۷	۱۵
۱۵	۲۰
۸	۲
۱۴	۸۷
۵	۳
۱۵	۷۸

(۱۰)

انچھ	فٹ	گز	پول	فرلانگ	میل
۹	۲	۴	۳۵	۵	۳
۱۰	۱	۳	۸	۷	۲۷
۱۱	۲	۵	۲۷	۶	۹
۸	۱	۴	۳۹	۷	۲۰۷
۷	۲	۵	۳۲	۷	۵
۶	۲	۴	۳۱	۶	۲۹

(۱۱)

گٹھہ	جریب
۱۷	۱۵
۱۹	۲۹
۱۴	۲
۱۱	۵
۱۸	۷
۱۳	۹

(۱۲)

بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۱	۷	۱۵
۲	۴	۹
۱۸	۱۹	۳۸
۹	۱۱	۸۷
۱۵	۱۶	۸
۱۲	۱۱	۱۵

(۱۳)

انچھ مربع	فٹ مربع	گز مربع	پول	روڈ	ایکڑ
۲۸	۶	۰	۳۵	۳	۱
۱۲۵	۸	۲۷	۳۹	۲	۳
۱۳۵	۸	۲۸	۳۷	۳	۱
۱۲۷	۶	۲۵	۳۴	۲	۹
۴۵	۷	۲۷	۲۵	۳	۲
۴۷	۵	۲۹	۲۲	۲	۳

(۳)

دن	ہفتہ	ماہ	برس
۵	۳	۳	۲۷۰
۲	۲	۱۱	۹۳
۴	۰	۹	۸۶
۶	۱	۶	۱۴
۳	۲	۱۰	۲۷
۴	۱	۵	۱۵

(۴)

گھنٹہ	دن	ہفتہ
۱۳	۶	۱۶
۱۷	۴	۲۷
۲۲	۳	۴۹
۱۸	۲	۸۱
۴	۵	۱۰۷
۶	۲	۲۰۷

(۵)

ثانیہ	منٹ یا دقیقہ	گھنٹہ
۵۸	۵۵	۲۷
۳۴	۲۷	۶۳
۲۶	۱۹	۵۳
۴۲	۱۴	۱۹
۳۷	۲۸	۲۲
۴۸	۳۶	۱۴

(۶)

چاول	رتی	ماشہ	تولہ
۴	۵	۸	۷
۳	۶	۹	۷۰
۵	۶	۹	۲۰۵
۴	۲	۳	۲
۴	۷	۱۱	۲۵
۷	۴	۱۱	۵

(۷)

چھٹانک	سیر	من
۳	۱۵	۸
۹	۱۱	۵۹
۶	۱۸	۲۸۷
۱۴	۳۵	۸۹
۱۲	۱۵	۱۲
۱۳	۱۹	۸۷

(۸)

چھٹانک	سیر	من	پلہ
۱۵	۳۷	۲	۹
۱۴	۳۴	۱	۱۱
۱۲	۲۸	۲	۲
۱۰	۲۷	۱	۱۵
۱۱	۲۲	۱	۵
۴	۹	۲	۴

(۲۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۶	۵۰
۸	۱۳	۹
۱۰	۱۰	۶۳
۷	۱۱	۱۱
۵	۹	۹
۶	۱۳	۸۷

(۲۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۴	۶۷
۷	۸	۲۵
۱۱	۳	۹۵
۱۰	۱۵	۶
۰	۰	۷۳
۱۱	۱۵	۶۷

(۲۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۱۴	۸۵
۹	۸	۲۴
۵	۱۵	۴۸
۱۱	۸	۱۰
۵	۰	۲
۱۰	۱۰	۱۰۰

نمبر ۹

(۱)

انچھ	فٹ	گز
۱۰	۲	۱۸
۹	۱	۷
۸	۲	۶
۵	۲	۴
۶	۱	۲۷
۴	۰	۱۳

(۲)

انچھ	فٹ	گز
۷	۱	۲۹
۷	۲	۳۱
۱۱	۱	۱۵
۱۰	۰	۷
۲	۲	۹
۷	۱	۱۲

(۱۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۲	۴۶
۶	۱۴	۳۷
۱۱	۱۱	۸۱
۸	۱۳	۶۲

(۱۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۱۵	۵۱
۱۱	۰	۷۳
۱۰	۹	۵
۶	۱۰	۵۰

(۱۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۱	۹	۴۳
۱۰	۱۴	۵۸
۳	۸	۳۵
۹	۱۲	۶۷

(۱۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۵	۳۰
۰	۰	۲۰
۹	۱۰	۳۵
۱۰	۱۵	۱۳

(۱۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۹	۶۵
۸	۹	۴۷
۱۰	۱۱	۲۷
۱۱	۱۲	۵۹

(۲۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۴	۶۸
۱۱	۱۰	۳۰
۰	۸	۲۹
۱۱	۱۱	۷۵

(۲۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۶	۴۰
۷	۱۱	۸
۸	۱۰	۳۵
۴	۵	۶۳
۱۱	۱۱	۱۰

(۲۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۳	۶۷
۹	۱۵	۱۵
۸	۵	۸
۶	۱۴	۹۱
۱۱	۰	۷

(۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۹	۷
۵	۸	۳
۹	۷	۱۰

(۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۸	۵	۶
۴	۱۰	۳
۹	۹	۹

(۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۸	۹
۱۱	۱۱	۶
۶	۵	۹

(۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۹	۷
۱۱	۶	۴
۱	۱۰	۹

(۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۵	۱۰
۷	۶	۲۱
۴	۱۱	۹

(۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۰	۱۶
۸	۹	۲۱
۱۱	۱۱	۳۵

(۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۱۵	۱۸
۱۱	۹	۱۶
۹	۱۳	۲۵

(۱۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۱۲	۵۳
۱۰	۱۴	۳۵
۹	۰	۲۹

(۱۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۱	۶۱
۹	۷	۲۶
۱۰	۱۵	۵۸

(۱۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۸	۳۱
۶	۱۱	۵۳
۷	۱۴	۱۹
۹	۵	۳۸

(۱۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۳	۶۰
۹	۸	۴۳
۵	۵	۹۱
۱۰	۰	۲۰

(۱۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۳	۲۹
۹	۸	۵۶
۱۰	۱۰	۲۵
۸	۶	۸

بذریعہ رقم

۹ ر ۱ ر	[illegible]
۵ ر ۱ ر	[illegible]
۵ ر ۱ ر	[illegible]
۳۸ ر ۱ ر	[illegible]

بذریعہ ہندسہ

چھٹانک	سیر	من
۶	۹	۸۴۵
۵	۸	۷۵۶
۴	۵	۳۷۶
۵	۳۸	۲۳۱۱

مثال

بذریعہ رقم

بسوہ	بیگھہ
۵	[illegible]
۱۰	[illegible]
۱۵	[illegible]
۱۰	[illegible]

بذریعۂ ہندسہ

بسوہ	بیگھہ
۵	۲۹۶
۱۰	۷۸۳
۱۵	۳۶۷
۱۰	۱۴۴۷

مثال

دن	ماہ	سال
۳	۵	۱۷
۶	۲	۲۸
۷	۷	۱۵۰
۱۶	۲	۱۹۶

سوالات مشق جمع مرکب

نمبر ۸

(۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۵	۹
۵	۱۳	۱۱
۱۱	۷	۲۳

(۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۳	۸
۲	۴	۵
۳	۳	۹

ہاتھ لگا ایک من - ایک من کو منوں مین جوڑا تو ہوے ۱۳۶ من -

سوال - ایک شخص کے پاس چار کھیت ہین اور ہر ایک کی زمین کی تعداد نیچے لکھی ہے تو بتاؤ سب کتنی زمین اوسکے پاس ہے -

بذریعہ رقم		یا ہندسون مین اسطرح لکھکر جمع کیا	
بسوہ	بیگھہ	بسوہ	بیگھہ
۱۳	۵ بیگھہ	۱۳	۱۵
۱۵	۱۰ بیگھہ	۱۵	۲۸
۷	۲۰ بیگھہ	۷	۱۴
۱۲	۲۰ بیگھہ	۱۲	۲۹
۷	۱۰۰ بیگھہ	۷	۸۸

تیرہ اور پندرہ اٹھائیس اور سات پینتیس اور بارہ سینتالیس بسوون کے ۷ بسوہ ہاتھ لگے ۲ بیگھہ دو بیگھونکو بیگھون مین جوڑا تو ۸۸ بیگھہ ہوے ...

مثال

بذریعہ رقم			بذریعہ ہندسہ		
پائی	آنہ	روپیہ	پائی	آنہ	روپیہ
۴	۳	ماسہ	۴	۳	۱۴۷
۳	۹	ماسہ	۳	۹	۱۰۸
۲	۱۲	ساسہ	۲	۱۲	۶۷۸
۴	۳	سالہ	۴	۳	۹۸۱
۱	۱۲	سالہ	۱	۱۲	۱۹۱۵

مثال

بذریعہ رقم	بذریعہ ہندسہ		
	چھٹانک	سیر	من
۱۵	۶	۱۵	۳۳۴

دس اور ۹ - اونیس ۱۹ اور پانچ ۵ چوبیس ۲۴ اور دس ۱۰ چونتیس ۳۴ اور بارہ ۱۲ چھیالیس ۴۶ دمڑیونکی ۱۴ دمڑیان یعنے ۴۴ دام ہاتھہ لگے دو ٹکے دو ٹکونکو ٹکون مین جوڑا تو ہوی ۸۵ ٹکی -

ایک روپے کے ۴۰ ٹکے پیسے بکتے ہین اور یاد رکھو کہ ایک روپیہ کے جتنے ٹکے بکتے ہون اوتنی ہی دمڑیونکا ایک آنہ ہوتا ہے تو تبلاؤ کہ حاصل جمع مذکور کے کتنے روپیہ اور کتنے آنے ہوے -

۸۰ ٹکونکے ۲ روپیہ اور ۴۰ دمڑی یعنے ۵ پیسے کا ایک آنہ ہوا اسلیے ۵ ٹکے کے ۲ ر ہوے اسلیے ۲ ر جواب مطلوب ہوا -

بذریعہ رقم	یا ہندسے مین اسطرحسے لکھکر جمع کرو		
۸۰ ر [illegible]	۶	۸	۶۸
۱۱ ر [illegible]	۰	۱۱	۲۵
۷ ر [illegible]	۰	۷	۳۹
۵ ر [illegible]	۰	۵	۹۸
[illegible]	۰	۰	۱۸۲
۱۵۰ ر [illegible]	پائی ۶	آنہ ۱۵	روپیہ ۴۱۳

مثال

بذریعہ رقم	یا ہندسے مین حسب قاعدۂ ذیل لکھنا چاہیے		
۱۲ [illegible]	۲	۱۲	۶
۹ [illegible]	۱	۹	۲۵
۳۱ [illegible]	۱۱	۳۱	۴۹
۱۷ [illegible]	۳	۱۷	۵۵
۳۰ [illegible]	۱	۳۰	۱۳۶

تین اور تین چھہ اور تین نو چھٹانکون کے ایک چھٹانک ہاتھہ لگا ایک آدھ سیر اور آدھ سیر ایک سیر ہاتھہ لگا ایک سیر اسکو سیرونمین جوڑا تو ہوے ۷۰ سیر رکھے ۳۰ سیر

تلے لکھو اور بطریق مذکور دوسرے درجہ کے اعداد کو جوڑ کر حاصل جمع مین یاد رکھی ہوئی اکائی کو شامل کرو اور اس میزان مین دیکھو کہ بڑے درجے کے عدد کی کتنی اکائیان مشتمل ہین پھر باقی کو دوسرے درجہ کے اعداد کے تلے لکھکر اکائی کو یاد رکھو —

جسطرح	پائی	آنہ	روپیہ	یا اسطرح ہندسہ مین لکھو
	۶	۱۵	یوسف	۶ — ۱۵ — ۴۹
	۷	۸	یسہ	۷ — ۸ ۳۲
	۸	۷	وعیہ	۸ — ۷ — ۲۵
	۹	۱۵	ماجدہ	۹ — ۱۵ — ۱۰۷

ایک اور پندرہ سولہ اور آٹھ چوبیس اور سات اکتیس آنونکے ۱۵- آنے ہاتھ لگا ایک روپیہ ۱۵- آنے کو آنے کی جگہ پر لکھا —

(۴) اور علے ہذا القیاس بموجب طریق مذکورۂ بالا کے جو اور بڑے درجے کے عدد ہون تو عمل کرو — اسیطرح سے عرضی خط کے تلے متفرق درجہ کے جو اعداد لکھے جاوین انکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا —

ایک اور نو دس اور دو بارہ اور پانچ سترہ کے سات ہاتھ لگا ایک اور چار پانچ اور تین آٹھ اور دو دس اسلیے ۱۰۷ روپیہ کو روپیہ کی جگہ پر لکھا — اسلیے صاحل جمع ماجدہ ہوا —

مثال

بذریعہ رقم		بذریعہ ہندسہ	
دام	ٹکے	دام	ٹکے
۳۱	یعہ	۳۱	۱۶
۲۷	نوعہ	۲۷	۱۹
۱۵	سترہ	۱۵	۶
۳۱	وعیہ	۳۱	۲۵
۰۳۷	موعہ	۰۳۷	۱۷
۰۴۱	ولہ	۰۴۱	۸۵

(۱۲) ۱۵ روپیہ کتنے آدمیونکو تقسیم کیے جاوین جو فی کس ۵ پائی ملین —
(۱۳) ایک لاکھ پائی مین کتنے روپیہ آنے پائی ہونگے —
(۱۴) ۷۰۰ دو آنے اور تین سو چونی مین کیا فرق ہے —
(۱۵) ایک مدرسہ مین ۳۷ طلبا ہین اونکی دعوت مین ۲ روپیہ ۱۰ پائی خرچ ہوے تو بتاؤ کہ فی طالب العلم کتنے آنے اور کتنی پائی صرف ہوے —

جمع مرکب

ایک قسم کے متفرق درجہ کے اعداد کے جمع کرنے کو جمع مرکب کہتے ہین جس عدد مین اسکے حصے شامل ہون اوسے عدد مرکب کہتے ہین —
مثلاً روپیہ مع آنے پائی کے اور ٹکے مع دمڑی چھدام کے اور من مع سیر و چھٹانک کے اور بیگھہ مع بسوہ اور بوانسی و کچوانسی کے —
سب عدد اپنی اپنی قسم کے عدد مین جوڑے جاتے ہین یعنے دمڑیونمین دمڑیان ٹکون مین ٹکے آنون مین آنے روپیونمین روپے اسیطرحسے سیر و چھٹانک و من وغیرہ اپنی اپنی قسم کے عدد مین جوڑے جاتے ہین —

قاعدہ

(۱) جن اعداد کو جمع کرنا ہو اونکو اس ترتیب پر لکھو کہ یکسان درجہ کے اعداد ایک دوسرے کے تلے رہین پھر سب کے تلے ایک عرضی خط کھینچو

جسطرح ۶ پائی ۱۵ آنہ ۱۰ روپیہ
۷ — ۸ — ۹
۸ — ۷ — ۵

(۲) سب سے چھوٹے درجہ کے عددون کو جوڑ کر دیکھو کہ میزان مین بڑے درجہ کے کتنی اکائی مشتمل ہین جسطرح مثال مذکور مین چھ اور سات تیرہ اور آٹھ اکیس پائیونکی ۹ پائی ہاتھہ لگا ایک آنہ کیونکہ ۱۲ پائی کا ایک آنہ ہوتا ہے —
(۳) بڑے درجے کی اکائی کو ہاتھہ لگانا باقی کو چھوٹے درجے کے اعداد مذکور کے

(۲) ۴۳۰۵ چھٹانکون کے کتنے سیر اور من ہوے - جواب ۶ من ۲۹ سیر ایک چھٹانک

(۳) ۲۳ روپیہ ۱۳- آنہ اور ۶ پائی کی کتنی پائیان ہوئین - جواب ۸۴۱۸ پائی

(۴) ۹۳۴۵ پائیونکی کتنے آنے اور روپے ہوے - جواب ۴۸ روپیہ ۱۰- آنہ ۹ پائی

(۵) ۳۷ بیگھہ ۱۸ بسوہ اور ۹ بسوانسی کی کتنی بسوانسیان ہوئین -

جواب ۱۵۱۶۹ بسوانسیان

سوالات مشق تحویل

نمبر ۷

(۱) ۵۹۴ روپیہ اور ۱۴- آنہ اور ۹ پائی اگر بحساب ایک پائی فی کس محتاجونکو تقسیم کیے جاوین تو کتنے محتاجونکو ملینگے -

(۲) ایک شخص کے پاس دو تھیلیان ہین اونمین سے ہر ایک مین ۴۸۰ روپیہ ہین تو بتاؤ اون سب روپیونکے کتنے آنے ہونگے -

(۳) ۶۰۹۴ روپیہ ۱۲- آنہ ۱۱ پائی مین کتنی پائیان ہونگی -

(۴) ا ـــ مین کتنے دو آنے ہونگے -

(۵) ۴ کے بدلے کتنے ادھ اننے پیسے آوینگے -

(۶) ایک سوداگر کے پاس تین تھیلیان ہین جنمین سے ہر ایک مین سو ہین اور ایک کاشتکار کے پاس ۱۴ ۳ پائی ایک صندوق مین تو بتاؤ کہ سب مین کتنی پائیان ہوئین -

(۷) ۵۴۷۸۳ پائی مین کتنے روپیہ ہین -

(۸) ۱۵۴۹۱ - آنون مین کتنے روپیہ ہین -

(۹) اگر دس لاکھہ آدمیونکو ایک ایک پائی تقسیم کیجاوے تو کتنے روپیہ درکار ہونگے -

(۱۰) ۶۹۴۷۵ پائی مین کتنی چونیان ہونگی -

(۱۱) ۲۰۰۵۱ - اوھنے پیسون مین کتنی اٹھنیان ہونگی -

قاعدۂ تحویل

سوالات مذکورۃ الصدر سے یہ قاعدہ تحویل کا نکلتا ہے کہ اگر ایک قسم کے بڑے درجے کے عدد کو اوسی قسم کے چھوٹے درجہ کے عدد مین لانا ہو تو جتنے چھوٹے درجہ کے عدد ونکا بڑے درجہ کا ایک عدد بنتا ہو اوس تعداد مین بڑے درجہ کے عدد کو ضرب دو۔ اگر چھوٹے درجہ کے عدد کو بڑے درجہ کے عدد مین لانا ہو تو جتنے چھوٹے درجہ کے عدد ونکا بڑے درجۂ مذکور کا ایک عدد بنتا ہو اوس تعداد پر چھوٹے درجہ کے عدد کو تقسیم کرو اور یاد رکھو کہ لفظ تحویل کے معنی پھیرنا ہے۔

مثال

۳۷۵ روپیہ ۷ آنہ اور ۹ پائی کی کتنی پائیان ہوئین۔

۳۷۵
۱۶
۶۰۰۰ آنہ ۶۰۰۰ آنے ہوے انمین ۷ آنے ملائے
۷ آنہ
۶۰۰۷ آنہ تو ۶۰۰۷ آنے ہوے انکو ۱۲ مین ضرب دیا
۱۲
۷۲۰۸۴ پائی تو ۷۲۰۸۴ پائیان ہوئین انمین ۹ پائیونکو
۹ تو جوڑ دیا تو ۷۲۰۹۳ پائیان ہوئین
۷۲۰۹۳ پائی

۳۷۵ روپیہ کو ۱۶ مین ضرب دیا تو

ثبوت جواب

۷۲۰۹۳ پائیونکے کتنے روپے اور آنے ہوے۔

۱۲) ۷۲۰۹۳ ۷۲۰۹۳ کو ۱۲ پر تقسیم کیا تو
پائی ۹ — ۶۰۰۷ (۱۶ ۶۰۰۷ آنہ اور ۹ پائیان ہوئین
آنہ ۷ — ۳۷۵ پھر ۶۰۰۷ آنونکو ۱۶ پر تقسیم کیا تو
۳۷۵ روپے اور ۷ آنے ہوے پس ۷۲۰۹۳ پائیونکے ساتھ ۹ پائی ہوے

سوالات

(۱) ۳۲ من ۳ سیر اور ۴ چھٹانک کی کتنی چھٹانکین ہوئین۔ جواب ۲۰۵۳۲ چھٹانک

سوال

(۱) ۲۵ بیگھہ اور ۱۳ بسوہ لکھو جواب ۲۵ بیگھہ ۱۳ بسوہ

(۲) ۱۰۲۳ بیگھہ اور ۱۵ بسوہ لکھو جواب ۱۰۲۳ بیگھہ ۱۵ بسوہ

(۳) ۴ بیگھہ ۹ بسوہ ۳ بسوانسی اور ۷ کچوانسی لکھو

جواب لکھو بیگھہ ۹ بسوہ ۳ بسوانسی، ۷ کچوانسی

(۴) ۳۷۶۷ بسوانسیون کے کتنے بیگھہ اور بسوہ ہوے۔

۲۰) ۳۷۶۷ (۱۸۸ بسوانسی ۷

۲۰) ۱۸۸ (۹ بیگھہ ۸ بسوہ

۹ — ۸ — ۷

۳۷۶۷ بسوانسیونکو ۲۰ پر تقسیم کیا تو ۱۸۸ بسوہ اور ۷ بسوانسی ہوئین پھر ۱۸۸ بسوہ کو ۲۰ پر تقسیم کیا تو ۹ بیگھہ اور ۸ بسوہ حاصل ہوئی۔

پس ۳۷۶۷ بسوانسیونکی ۹ بیگھے ۸ بسوہ ۷ بسوانسی ہوئین

۶۰ پل کی ایک گھڑی اور ۶۰ گھڑی کا ایک گھنٹہ اور ۲۴ گھنٹہ کا ایک رات دن اور ۷ دن کا ایک ہفتہ اور ۴ ہفتہ کا ایک مہینا اور ۱۲ مہینے کا ایک برس اور ۱۰۰ برس کی ایک صدی اکثر سوداگر لوگ ۳۰ دن کا مہینا شمار کرتے ہین۔

سوال ۳۷۸۵ گھنٹونکے کتنے مہینے اور دن ہوے۔

۲۴ = ۴ × ۶) ۳۷۸۵ (۱۵۷ دن

۴) ۶۳۰ — ۵

۱۲ = ۶ × ۲ — ۱۵۷ دن

۱۷

۳۰) ۱۵۷ (۵ مہینے

۷ — ۵ — ۱۵

۳۷۸۵ گھنٹہ کو ۲۴ پر تقسیم کیا تو ۱۵۷ دن اور ۱۷ گھنٹہ ہوے پھر ۱۵۷ دن کو ۳۰ پر تقسیم کیا تو ۵ مہینے اور ۷ دن ہوے پس ۳۷۸۵ گھنٹے کے ۵ مہینے ۷ دن اور ۱۷ گھنٹہ ہوے۔

خشخاش وغیرہ سے تول کی مقدار تولے تک

۸ خشخاش کا ایک چاول اور ۸ چاول کی ایک رتی اور ۸ رتی کا ایک ماشہ اور ۱۲ ماشہ کا ایک تولہ ہوتا ہے ٹیڑھی کل کا پرانا کلدار روپیہ سوا گیارہ ماشہ کا ہوتا ہے اور انھین ۸۴ روپے بھر کا سیر ہوتا ہے۔

سوال ۱۵۰ رتی کے کتنے ماشہ اور تولے ہوے

۸) ۱۵۰ رتی
۱۲) ۱۸ — ۶
۶ — ۶ — ۱

۱۵۰ رتی کو ۸ پر تقسیم کیا تو ۱۸ ماشہ اور ۶ رتی ہوئین پھر ۱۸ ماشہ کو ۱۲ پر تقسیم کیا تو ایک تولہ اور چھہ ۶ ماشہ ہوے پس ۱۵۰ رتی کے ایک تولہ ۶ ماشہ اور ۶ رتی ہوئین

اور ریشم کی تول مین پرانے کلدار روپے ۸۰ بھر کا سیر ہے اور نیا روپیہ چہرہ دار پونے بارہ ماشہ کا ہوتا ہے۔

۳ - انگل کی ایک گرہ اور ۸ گرہ کا ایک ہاتھہ ۲ ہاتھہ کا ایک گز ہوتا ہی اور نمبری گز اس گز کے ۱۵ گرہ کے برابر ہوتا ہے۔

سوال ۱۵ گز اور ایک ہاتھہ کی کتنی گرہ ہوئین۔

۱۵ گز
۲/۳۰ ہاتھہ
۱/۳۱ ہاتھہ
۸/۲۴۸ گرہ

۱۵ گز کو ۲ مین ضرب دیا تو ۳۰ ہاتھہ ہوے اور ۳۰ ہاتھہ مین ایک ہاتھہ جوڑ دیا تو ۳۱ ہاتھہ ہوے پھر ۳۱ ہاتھہ کو ۸ مین ضرب دیا تو ۲۴۸ گرہ ہوئین۔

بیگھہ اور بسوہ وغیرہ کے لکھنے کا قاعدہ

۲۰ کچوانسی کی ایک بسوانسی اور ۲۰ بسوانسی کا ایک بسوہ اور ۲۰ بسوہ کا ایک بیگھہ ہوتا ہے - اکثر کھیت کے ناپنے مین بیگھہ اور بسوہ لکھتے ہین بسوانسی اور کچوانسی چھوڑ دیجاتی ہین اور جو لکھنے ہون تو جتنی بسوانسی یا کچوانسی ہون اوتنے کا ہندسہ لکھکر اوسکے بائین لفظ بسوانسی یا کچوانسی کا لکھدیتے ہین۔

چھٹانک سے لیکر سیر تک لکھنے کا قاعدہ

چھٹانک	۱۱ ما	چھٹانک کم تین پاو	۰ ۱۱ ما
آدھ پاؤ	۱ ما	تین پاو	۰ ما
پون پاو	۱۱ ما	چھٹانک اوپر تین پاو	۰ ۱۱ ما
پاو سیر	۰ ما	آدھ پاو کم سیر	۰ ۱ ما
سوا پاو	۰ ۱۱ ما	چھٹانک کم سیر	۰ ۱۱ ما
ڈیڑھ پاو	۰ ۱ ما	ایک سیر	۱ ما
پونے دو پاو	۰ ۱۱ ما	سوا سیر	۱ ما
آدھ سیر	۰ ما	ڈیڑھ سیر	۱۰ ما
نو چھٹانک	۰ ۱۱ ما	پونے دو سیر	۱۰ ما
ڈھائی پاو	۰ ۱ ما	دو سیر	۲ ما

ایک سیر کی ۱۶ چھٹانک ہوتی ہین اور پانچ سیر کی پنسیری اور ۲ پنسیری کا ۱۰ سیر اور ۴ پنسیری کا ادھون اور ۸ پنسیری کا من ہوتا ہے۔

سوال ۹۷۵ م تین پاو ایک چھٹانک لکھو جواب [illegible] ۰ ۱۱ ما

سوال ۳۶۹۰ چھٹانک کے کتنے من اور سیر ہوئے —

چھٹانک ۳۶۹۰ (۱۶
۱۰ — ۲۳۰ (۴۰
۱۰ — ۳۰ — ۵ م

۳۶۹۰ چھٹانک کو ۱۶ پر تقسیم کیا تو ۲۳۰ سیر اور ۱۰ چھٹانک ہوئین اور پھر ۲۳۰ سیر کو ۴۰ پر تقسیم کیا تو ۵ م ۳۰ سیر ہوے اسلیے ۳۶۹۰ چھٹانکون کے ۵ م ۳۰ سیر اور ۱۰ چھٹانک ہوئین انکو رقم مین لکھا۔ تو ۵ م ۳۰ ۱۰ ما

تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم
۶۶	۷۷	۷۷	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۱۰۰	۲۰۰۰	۱۰۰۰۰
۶۷	۷۸	۷۸	۸۹	۸۹	۱۰۰	۱۰۰	۲۰۰	۳۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
۶۸	۷۹	۷۹	۹۰	۹۰	۲۰۰	۲۰۰	۳۰۰	۴۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
۶۹	۸۰	۸۰	۹۱	۹۱	۳۰۰	۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
۷۰	۸۱	۸۱	۹۲	۹۲	۴۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۱	۸۲	۸۲	۹۳	۹۳	۵۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۲	۸۳	۸۳	۹۴	۹۴	۶۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۳	۸۴	۸۴	۹۵	۹۵	۷۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۴	۸۵	۸۵	۹۶	۹۶	۸۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۵	۸۶	۸۶	۹۷	۹۷	۹۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰	۱۱۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
۷۶	۸۷	۸۷	۹۸	۹۸	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰

سوال ۲۷۵ روپیہ ۱۰ آنہ رقم مین لکھو جواب ۲۷۵ روپیہ ۱۰ آنہ

سوال ۱۱۲۵ روپیہ ۱۱ آنہ ۹ پائی رقم مین لکھو جواب ۱۱۲۵ روپیہ ۱۱ آنہ ۹ پائی

روپیہ اور من اور بیگھہ اور ٹکہ کو رقم سے لکھتے ہین

روپیہ		من		بیگھہ		ٹکہ	
تعداد	صورت	تعداد	صورت	تعداد	صورت	تعداد	صورت
۱	۱ روپیہ	۱	۱ من	۱	۱ بیگھہ	۱	۱ ٹکہ
۲	۲ روپیہ	۲	۲ من	۲	۲ بیگھہ	۲	۲ ٹکہ
۳	۳ روپیہ	۳	۳ من	۳	۳ بیگھہ	۳	۳ ٹکہ
۴	۴ روپیہ	۴	۴ من	۴	۴ بیگھہ	۴	۴ ٹکہ
۱۰	۱۰ روپیہ	۱۰	۱۰ من	۱۰	۱۰ بیگھہ	۱۰	۱۰ ٹکہ
۲۰	۲۰ روپیہ	۲۰	۲۰ من	۲۰	۲۰ بیگھہ	۲۰	۲۰ ٹکہ
۱۰۰	۱۰۰ روپیہ	۱۰۰	۱۰۰ من	۱۰۰	۱۰۰ بیگھہ	۱۰۰	۱۰۰ ٹکہ
۱۰۰۰	۱۰۰۰ روپیہ	۱۰۰۰	۱۰۰۰ من	۱۰۰۰	۱۰۰۰ بیگھہ	۱۰۰۰	۱۰۰۰ ٹکہ

سوال تیرہ آنہ ساڑھے سات پائی لکھو جواب ۱۳/ ۷. پائی

سوال پونے چودہ آنہ لکھو۔ جواب ۱۳/ ۱۲

اعداد لکھنے کے دو طریق ہین ایک ہندسہ سے دوسرے رقم سے لکھے جاتے ہین روپیہ ومن اور بیگھہ رقم سے لکھے جاتے ہین اور تعداد آدمی وجانور وغیرہ کی ہندسون سے۔

رقم مین جو ایک کو عہ، اسطرح سے لکھتے ہین اوسکی صورت لفظ عدد سے نکلی ہے اور عہ، کی صورت لفظ عددان سے بنی ہے، اور لفظ عدد کا ثنیہ عددان ہے لفظ ثلث سے ثہ، بنا ہے اور لفظ اربعہ سے ربہ، اور خمس سے مہ، وعلی ہذا القیاس

تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم
۱	عہ،	۱۴	ثوعہ	۲۷	موعہ	۴۰	سہ	۵۳	ثہ
۲	عا،	۱۵	مہ	۲۸	ثہ	۴۱	ربہ	۵۴	ثوہ
۳	ثہ،	۱۶	ثہ	۲۹	توعہ	۴۲	ثربہ	۵۵	مہ
۴	ثہ،	۱۷	موعہ	۳۰	سہ	۴۳	ثثہ	۵۶	ثہ
۵	مہ،	۱۸	ثہ	۳۱	ربہ	۴۴	ثوثہ	۵۷	موہ
۶	ثہ،	۱۹	توعہ	۳۲	ثربہ	۴۵	مہ	۵۸	ثہ
۷	مہ،	۲۰	عہ	۳۳	ثثہ	۴۶	ثہ	۵۹	توہ
۸	ثہ،	۲۱	ربہ	۳۴	ثوثہ	۴۷	موثہ	۶۰	ہ
۹	توہ،	۲۲	ثربہ	۳۵	مہ	۴۸	ثثہ	۶۱	ربہ
۱۰	عہ	۲۳	ثثہ	۳۶	ثہ	۴۹	توثہ	۶۲	ثہ
۱۱	ربہ	۲۴	ثوثہ	۳۷	موثہ	۵۰	مہ	۶۳	ثہ
۱۲	ثہ	۲۵	مہ	۳۸	ثثہ	۵۱	ربہ	۶۴	ثوہ
۱۳	ثثہ	۲۶	ثہ	۳۹	توثہ	۵۲	ثربہ	۶۵	مہ

پڑھنے کا طریق	نام	صورت
دھیلا ساڑھے بارہ دام	دھیلا	۱۲.
پانچ دمڑی کے پندرہ دام	پانچ دمڑی	۱۵
پون پیسے کے اونیس دام	پون پیسا	۱۹
سات دمڑی کے بائیس دام	سات دمڑی	۲۲
پیسے کے پچیس دام	پیسا	۲۵
دمڑی پیسے کے اٹھائیس دام	دمڑی پیسا	۲۸
سوا پیسے کے اکتیس دام	سوا پیسا	۳۱
تین دمڑی پیسے کے چونتیس دام	تین دمڑی پیسا	۳۴
ڈیڑہ پیسے کے ساڑھے سینتیس دام	ڈیڑہ پیسا	۳۷.
پانچ دمڑی پیسے کے چالیس دام	پانچ دمڑی پیسا	۴۰
پونے دو پیسے کے چوالیس دام	پونے دو پیسے	۴۴
دمڑی کم ٹکے کے سینتالیس دام	دمڑی کم ٹکا	۴۷
مـــہ	ٹکا	مـــہ

یہ (〃) ٹکے کا نشان ہے جتنے ٹکے لکھنے ہون اوتنے کی رقم لکھکر اوسکے ساتھہ ٹکے کا نشان لگا دیوے مثلاً ماٗ ے〃 للعہ〃 وغیرہ
دو تنگہ تین تنگہ چار تنگہ

یہ (/) آنے کا نشان ہے جتنے آنے لکھنے ہون اوتنے کا ہندسہ لکھکر اوسکے ساتھہ آنے کا نشان لکھدیوے جیسے پاو آنہ آدھہ آنہ پون آنہ ایک آنہ
۱/ ۰/ ۰/ ۰/

دو آنہ تین آنہ چار آنہ علے ہذا القیاس پندرہ آنہ تک ہندسی سے لکھتے ہین اور
۲/ ۳/ ۴/
سولہ آنہ کا ایک روپیہ ہوتا ہے ۔

تین پاؤ کہتے ہین اور چار پاؤ کو ایک سیر بولتے ہین —

سوال ۹۳۶ پاؤ کے کتنے سیر ہونگے ۴)۹۳۶(۲۳۴

جواب ۲۳۴ سیر

ایک پیسہ مین آٹھ دمڑی ہوتی ہین — دو دمڑی کی ایک چھدام دو چھدام کا ایک دھیلا دو دھیلون کا ایک پیسہ اور دو پیسون کا ایک ٹکا ہوتا ہے ایک روپیہ کے سولہ آنے ہوتے ہین اور ایک آنہ کے چوتھے حصہ کا پاوآنہ ہوتا ہے پاوآنہ کی ۳ پائی یعنی ایک آنہ مین بارہ پائی ہوتی ہین —

سوال ۲۳ پیسے کی کتنی دمڑیان ہوئین ۲۳ × ۸ =

جواب ۱۸۴ دمڑیان

سوال ۲۵ روپیہ کے کتنے آنے ہوتے ہین — ۲۵ × ۱۶ =

جواب ۴۰۰ آنے

سوال ۳۵۶ پائیونکے کتنے آنے اور روپیہ ہونگے

پائی ۳۵۶ (۱۲
۲۹ — ۸ (۱۶
۱ روپیہ ۱۳ — ۸

جواب ۱ روپیہ ۱۳ آنہ ۸ پائی

اس سوال مین اول ۳۵۶ کو ۱۲ پر تقسیم کیا تو ۲۹ آنے اور ۸ پائی ہوئی پھر ۲۹ آنہ کو ۱۶ پر تقسیم کیا تو ایک روپیہ اور ۱۳ آنے ہوے اسلیے ۳۵۶ پائیون کے ایک روپیہ ۱۳ آنہ ۸ پائی ہوئین —

دمڑی وغیرہ سکے تک لکھنے کا طریق

پڑھنے کا طریق	نام	صورت
دمڑی کے تین دام	دمڑی	۳
چھدام کے چھ دام	چھدام	۶
تین دمڑی کے نو دام	تین دمڑی	۹

اوقات

۶۰ ثانیہ یا سیکنڈ = ایک دقیقہ یا منٹ کے
۶۰ دقیقہ یا منٹ = ایک گھنٹہ
۲۴ گھنٹہ = ایک دنرات کے
۳۰ دنرات = ایک مہینے کے
۱۲ مہینہ = ایک سال کے
۳۶۵ دن = ایک شمسی سال

اندازہ رقبۂ ارضی

۲۰ السونسی = ایک کچوانسی کے
۲۰ کچوانسی = ایک بسوانسی کے
۲۰ بسوانسی = ایک بسوہ کے
۲۰ بسوہ = ایک بیگھہ کے
۳۲ بسوہ = ایک ایکڑ کے

واضح ہو کہ ایک گھٹہ طول اور ایک گھٹہ عرض سے جو سطح گھرتے ہے اوسکا نام بسوانسی ہے۔

۴ روڈ مربع = ایک ایکڑ کے

واضح ہو کہ ایک انچھہ لنبا اور ایک انچھہ چوڑا مربع انچھہ کہلاتا ہے

مساحت مکعب

۱۷۲۸ انچھہ مکعب = ایک فیٹ مکعب کے
۲۷ فیٹ مکعب = ایک گز مکعب کے

واضح ہو کہ ایک انچھہ لنبا ایک انچھہ چوڑا اور ایک انچھہ اونچے سے جو جسم بنتا ہے اوسکو ایک انچھہ مکعب کہتے ہین۔

ایک کے چوتھے حصے کو پاو کہتے ہین دو پاو کا آدھا اور تین پاو کا پون اور چار پاو کا پورا عدد ہوتا ہے مثلاً ایک روپے کے چوتھے حصہ یا پاو کو چوانی کہتے ہین اور دو پاو کو اٹھنی اور تین پاو کو بارہ آنی کہتے ہین اور چار پاو یا چار چوانی کو ایک روپیہ بولتے ہین۔

سوال ۳۶۵ چوانی کے کتنے روپیہ ہوے

$$\begin{array}{r|l} 4 & 365 \\ \hline & 91 \quad -1 \end{array}$$

جواب ۴ آنہ — ۹۱ روپیہ

ایک سیر کی چوتھائی کو پاو کہتے اور دو پاو کو آدھ سیر اور تین چوتھائی حصونکو

تیسری فصل

ناپ وتول اور اونکے قاعدونکی بیان مین

سکہ ہندوستانی

۱۲ پائی = ایک آنہ کے
۱۶ آنہ = ایک روپیہ کے
۱۶ روپیہ = ایک اشرفی کے

طول ہندوستانی

۸ جو = ایک انگل کے
۴ انگل = ایک گرہ کے
۴ گرہ = ایک بالشت کے
۲ بالشت = ایک ہاتھ کے
۲ ہاتھ = ایک گز کے

اوزان ہندوستانی

۸ چاول = ایک رتی
۸ رتی = ایک ماشہ کے
۱۲ ماشہ = ایک تولہ کے
۵ روپیہ = ایک چھٹانک کے
۱۶ چھٹانک = ایک سیر کے
۵ سیر = ایک پنسیری کے
۸ پنسیری = ایک من کے
۳ من = ایک پلہ کے

طول انگریزی

۳ کھڑے جو = ایک انچھ
۱۲ انچھ = ایک فٹ کے
۳ فٹ = ایک گز کے
۵½ ساڑھے پانچ گز = ایک پول کے
۴۰ پول = ایک فرلانگ
۸ فرلانگ یا ۱۷۶۰ گز = ایک میل

طول جو پیمایش زمین مین مستعمل ہے

۳۳ انچھ = ایک ہندوستانی گز*
۳ گز = ایک گٹھہ کے
۲۰ گٹھہ = ایک جریب کے

مساحت مربع

۱۴۴ انچھ مربع = ایک فیٹ مربع کے
۹ فیٹ مربع = ایک گز مربع کے
۳۰¼ گز مربع = ایک پول کے
۴۰ پول مربع = ایک روڈ کے

* ہندوستانی گز کو آلمی گز اور قطعی گز بھی کہتے ہین ÷

(۱۱) کونسے عدد کو ۹۷ سے ضرب کرین کہ حاصل ضرب ۲۵۷- اور ۵۵۳ کے حاصل ضرب کے برابر ہو-

(۱۲) ۹ درجن موزون کی جوڑی کے عوض کے جوڑی دستانہ دینے ہونگے اگر موزہ کی قیمت فی جوڑہ ۵۵ پیسہ ہون اور دستانونکی قیمت بحساب فی جوڑہ ۳۳ پیسہ ہون

(۱۳) کونسا عدد ۵۱۴۰۹۸۴۰۳ پر زیادہ کیا جاوے تاکہ حاصل جمع ۲۸۸ سے پورا تقسیم ہوسکے-

(۱۴) ۸ بچھڑون کی قیمت ۲۸۸ روپیہ ہے اور ۱۵ بیلونکی ۹۴۵ روپیہ ہے تو آٹھ سو چالیس ایسے بچھڑونکے عوض کتنے ایسے بیل لیے جاوین-

(۱۵) ۴۷۹۶۳۲ سے کس عدد کا ۲۸ گنا کم کیا جاوے جو باقی ۲۰ بچین-

(۱۶) ۳۰- آدمی ایک دیوار کو ۱۲ دنمین بناتے ہین تو ۱۸ دنمین کتنے آدمی اوسے بناوینگے-

(۱۷) ۱۳۵۱ اخروٹ ۱۳ مردون اور ۱۷ عورتون اور ۳۰ لڑکونکو تقسیم کرو اسطور پر کہ ہر عورت کا حصہ ہر لڑکے کے حصہ سے بچگنا ہو اور ہر مرد کا حصہ ایک عورت اور ایک لڑکے کے حصہ کے برابر ہو-

(۱۸) ایک تالاب ایک نل سے ۲۰ منٹ مین خالی ہوتا ہے اور دوسرے نل سے جو فی منٹ ۳۶ گھڑی پانی پہونچا سکتا ہے ۲۲ منٹ مین بھر بھر سکتا ہے اگر اوسی تالاب مین ۱۷ گھڑی پانی کے موجود ہون اور دونون نل کھولدیے جاوین تو کتنے عرصہ مین وہ تالاب بھر جاویگا-

(۱۹) ایک تاجر نے ۲۹ بیل ۳۷۷ روپیہ کو خرید کیے اور اونکو ۳ مہینے تک اپنے مکان پر رکھا اور اونکا صرف خوراک وغیرہ کا فی راس ایک روپیہ ماہواری کی حساب سے تین مہینے تک اوٹھا اور پھر اونکو ۵۲۳ کو فروخت کیا تو بتاؤ فی راس کیا نفع ہوا-

(۲۰) دو عددونکے حاصل ضرب پر اگر ۳۵۵ زیادہ کیے جاوین تو حاصل جمع ۴۰۳۸۷ ہوتا ہے اور اعداد مذکورین سے ایک عدد ۲۱۶ ہی تو دوسرا عدد دریافت کرو

سوالات مشق تقسیم طولانی و تقسیم بذریعہ اجزای ضربی

(۱) ۱۸۵۹۴۷۸ روپیہ کو (۳۵۴) آدمیون پر تقسیم کرو تو ہر ایک آدمی کا کیا حصہ ہوگا۔

(۲) اگر ۶۰ لاکھ آدمی ہندوستان مین ہر سال مرتے ہین تو بتاؤ بحساب اوسط فی یوم کتنے آدمی مرتے ہین۔

(۳) ۳۷۶۲۱۹۲ من قہوہ ۲۹ جہازون مین لادا گیا تو بحساب اوسط فی جہاز کیا لاد ہوئی۔

(۴) فرض کرو کہ کلکتہ سے لندن کا فاصلہ براس خوش امید کے گرد ہوکر ۱۴۶۸۸ میل ہے اگر ۹۱ دنمین کسی جہاز کو یہہ سفر طے کرنا منظور ہو تو کتنے میل ہر روز اوسکو طے کرنے چاہییں۔

(۵) ہندوستان کا رقبہ تخمیناً ۱۴۶۵۰۰۰ مربع میل ہے اور جزیرہ لنکا مین ۲۴۴۶۴ مربع میل ہین تو بتاؤ کہ ہندوستان جزیرہ لنکا سے کے گنا بڑا ہے۔

(۶) ہندوستان کی آبادی تخمیناً ۲۴۱۰۰۰۰۰۰ ہے اور جزیرۂ لنکا کی آبادی تخمیناً ۲۴۰۵۲۸۷ ہے تو بتاؤ کہ ہندوستان کی آبادی لنکا کی آبادی سے کے گنے زیادہ ہے۔

(۷) ضلع بردوان مین ۳۵۸۸ مربع میل ہین اور ۲۰۳۱۵۰۸ آدمی ہین تو بتاؤ کہ فی مربع میل کیا آبادی ہے۔

(۸) تانجور مین ۳۹۰۰ مربع میل ہین اور ۱۹۷۵۰۴۲ آدمی ہین تو بتاؤ کہ فی مربع میل کیا آبادی ہوئی۔

(۹) محیط کرۂ زمین ۲۴۸۵۶ میل ہے تو بتاؤ کہ کتنے دنونمین ریل گاڑی اوسکو طے کریگی اگر ۴۰ میل فی گھنٹہ چلی جاوے۔

(۱۰) اگر ۴۵۰ تھیلیان جسمین سے ہر ایک مین ۵۹۵ روپیہ ہین ۶ پلٹنونمین تقسیم کیجاوین تو بتاؤ کہ کتنے روپیہ ہر ایک شخص کو ملینگے جبکہ تعداد جوانونکی فی پلٹن ۹۰۰ ہی

(۳) کرۂ زمین کا محیط ۲۴۸۵۶ میل ہی اگر فی گھنٹہ ۱۲ میل طے کیے جاوین تو کتنے گھنٹے کرہ مذکور کے گرد جانے مین صرف ہونگے -

(۴) ایک صاحب نے اپنی وفات پر ۸۵۴۳۷۶ روپیہ چھوڑے جنمین اوسکی بیوہ کو کل کا ایک ثلث ملتا ہی اور مابقی اوسکے دو بیٹون اور تین بیٹیون مین برابر برابر تقسیم کیا جاویگا تو بیوہ اور ہر ایک بھائی و بہن کا حصہ کیا ہے -

(۵) ۴۷۰۰۳۹ کے ساتوین حصہ اور ۸۹۴۳۲ کے گیارھوین حصہ مین کیا فرق ہی

(۶) ۳۹۴۵۶۰ کا پانچوان حصہ دس لاکھ کے آٹھوین حصہ پر جمع کرو -

(۷) ایک ہزار کے چوتھے حصہ کا تیرہ ۱۳ گنا کسقدر ہوا -

(۸) دو عددون مین سے چھوٹا سات ہے اور اونکا فرق ۱۵۳۱ ہے تو بتاؤ کہ اونکے حاصل ضرب کا نصف کسقدر ہے -

(۹) ۹۰۷۰۰۸ مین سے بارہ کو کتنے مرتبہ منہا کر سکتے ہو -

(۱۰) ۲۱۸۵۸۱ کو سوائے گیارہ کے کونسا عدد پورا تقسیم کر سکتا ہے -

(۱۱) اگر مقسوم ۸۴ ہو اور خارج قسمت ۹ اور باقی ۳ تو مقسوم علیہ کیا ہوگا اور اگر مقسوم علیہ گیارہ ہووے اور باقی ۷ - اور خارج قسمت ۴۶ تو مقسوم کیا ہوگا

(۱۲) ایک مدرسہ مین ۵۷ طلبہ ہین اونمین بہ نسبت لڑکیون کے لڑکے ۷ زیادہ ہین تو لڑکیون کی تعداد بتاؤ -

(۱۳) ایک ڈالی مین ۲۸۲ نارنگی اور امرود ہین امرود نارنگیون سے ۲۳۰ زیادہ ہین تو بتاؤ کسقدر نارنگیان ہین -

(۱۴) ایک شخص نے گیارہ بیل بحساب ۴۵ فی راس خرید کیے اور پھر اونکو بیچکر ۱۰۰ نفع اوٹھایا تو بتاؤ کہ فی راس کیا قیمت لی -

(۱۵) ۱۸۴ الیچی بھائی بہن کے درمیان مین اسطرح تقسیم کرو کہ بھائی کا حصہ بہن کے حصہ سے سات گنا ہو -

		(۲)	۱۳۶۴۵۴۳۸۴۲ کو ۵۶۲ سے
		(۳)	۵۸۳۴۷۶۵۴۲۱ کو ۵۹۷ سے
		(۴)	۸۹۳۷۴۶۷۳۸۲ کو ۵۶۱ سے
		(۵)	۷۳۱۱۰۴۶۸۴ کو ۷۹۴ سے
		(۶)	۸۰۳۴۵۶۷۸۴۳ کو ۸۱۳ سے
		(۷)	۵۷۱۸۲۴۷۵۳۳۴۴ کو ۸۳۹ سے
		(۸)	۵۶۷۸۳۹۴۵۶۷۸۹ کو ۱۳۲۴ سے
		(۹)	۸۵۷۸۹۳۶۵۴۲۳ کو ۱۵۴۳ سے
(۱۲)	تقسیم کرو	(۱)	۱۶۹۲۱۱۸۵۹۸۰۰ کو ۲۴۷۳ سے
		(۲)	۶۷۵۴۳۸۴۵۶۲۳ کو ۲۸۹۳ سے
		(۳)	۴۷۹۳۸۴۵۶۵۳۲ کو ۲۹۵۶ سے
		(۴)	۳۰۰۲۴۸۵۶۷۸۸ کو ۳۲۵۱ سے
		(۵)	۵۹۴۳۸۶۴۲۳۴۰ کو ۳۹۶۷ سے
		(۶)	۱۹۲۰۷۱۸۶۴۱ کو ۲۰۹۱ سے
		(۷)	۳۰۷۴۶۲۸۱۱ کو ۴۹۶۷ سے
		(۸)	۱۷۸۶۲۳۰۴۷ کو ۸۱۲۶ سے
		(۹)	۱۰۲۵۳۱۴۰۷ کو ۶۹۰۲۷ سے

سوالات مشق تقسیم بسیط

نمبر ۱۳

(۱) ایک بازار مین ۶۷۵۶۳۵ - آم آئے اگر وہ سب بحساب فی کس چھہ آم تقسیم کیے جاوین تو کتنے آدمیون کو تقسیم ہونگے -

(۲) ایک شہر مین ۵۹۴۳۴۵ - آدمی ہین اور بحساب اوسط ہر ایک گھر مین پانچ آدمی رہتے ہین تو بتاؤ کہ اوس شہر مین کتنے گھر ہین -

		(۶)	۹۶۸۴۵۷۶۳۸ کو ۵۸ سے
		(۷)	۱۸۲۶۴۵۹۳ کو ۸۷ سے
		(۸)	۵۷۶۹۴۸۶۳۸ کو ۹۱ سے
		(۹)	۳۹۸۷۶۵۱۲۳ کو ۹۳ سے
(۹)	تقسیم کرو	(۱)	۵۶۰۰۱۴۶۳۷۳۶ کو ۹۷ سے
		(۲)	۵۴۸۴۶۷۳۵۴ کو ۱۴۳ سے
		(۳)	۷۸۷۰۱۱۶۹۲۸۴ کو ۱۵۷ سے
		(۴)	۸۹۹۲۷۹۲۱۶۲ کو ۱۶۹ سے
		(۵)	۸۹۵۱۸۵۰۳۴۰۱۳ کو ۱۷۳ سے
		(۶)	۸۹۲۱۷۵۰۰۴۶۰ کو ۱۸۵ سے
		(۷)	۹۷۶۳۴۱۰۶۹۷ کو ۱۹۷ سے
		(۸)	۵۴۶۷۸۳۵۴۷۴ کو ۲۱۹ سے
		(۹)	۱۴۳۴۸۶۷۹۵۴ کو ۲۲۳ سے
(۱۰)	تقسیم کرو	(۱)	۳۶۷۴۵۸۴۳۶۹ کو ۲۵۱ سے
		(۲)	۶۹۸۲۴۳۸۶۷۵ کو ۲۶۷ سے
		(۳)	۴۳۴۴۹۴۱۶۷۱ کو ۲۸۵ سے
		(۴)	۸۹۹۳۸۱۶۱۱۱ کو ۲۹۴ سے
		(۵)	۶۶۶۹۰۴۹۹۱۱ کو ۳۴۵ سے
		(۶)	۹۴۲۸۷۳۰۲۸۱۱ کو ۳۶۷ سے
		(۷)	۵۴۸۶۷۸۵۴۶۹ کو ۴۰۷ سے
		(۸)	۹۹۸۲۸۹۲۴۳۱ کو ۴۵۹ سے
		(۹)	۶۵۸۳۸۶۵۷۴۳ کو ۴۹۹ سے
(۱۱)	تقسیم کرو	(۱)	۴۳۶۱۵۱۶۴۳ کو ۵۳۷ سے

(۶)	تقسیم کرو	(۱)	۳۷۶۳۹۴۸۳۴۶۹ کو ۷۷ سے
		(۲)	۹۵۶۷۲۰۸۵۴۰۸۱ کو ۸۱ سے
		(۳)	۷۸۷۳۹۳۵۸۷۰۸۴ کو ۸۴ سے
		(۴)	۸۶۵۷۵۸۹۶۳۸۸ کو ۸۸ سے
		(۵)	۷۰۴۵۶۹۰۰۲۹۶ کو ۹۶ سے
		(۶)	۸۴۷۶۰۳۰۵۹۹ کو ۹۹ سے
		(۷)	۵۸۷۶۸۹۳۵۴۱۰۸ کو ۱۰۸ سے
		(۸)	۹۹۰۸۰۵۸۰۰۶۱۱۰ کو ۱۱۰ سے
		(۹)	۵۴۸۷۶۰۰۹۵۱۳۲ کو ۱۳۲ سے
(۷)	تقسیم کرو بذریعہ قاعدہ تقسیم طولانی	(۱)	۷۹۰۷۹۵۳۶۰۱۷ کو ۱۷ سے
		(۲)	۱۶۰۲۹۷۶۱۲۴۱۹ کو ۱۹ سے
		(۳)	۵۹۴۰۹۴۰۸۴۱۴۳ کو ۲۳ سے
		(۴)	۶۷۰۸۳۹۴۷۸۵۶۲۹ کو ۲۹ سے
		(۵)	۶۶۲۸۶۶۲۴۳۶۱۳۱ کو ۳۱ سے
		(۶)	۳۳۵۴۱۰۸۴۰۲۳۷ کو ۳۷ سے
		(۷)	۵۰۶۶۹۶۲۴۴۳۸ کو ۳۸ سے
		(۸)	۸۱۳۶۰۶۵۸۲۹۴۳ کو ۴۳ سے
		(۹)	۹۶۴۷۶۸۳۹۷۵۴۶ کو ۴۶ سے
(۸)	تقسیم کرو	(۱)	۴۹۵۹۶۱۳۷۱۶۳۴۷ کو ۴۷ سے
		(۲)	۲۶۵۵۸۲۲۳۴۳۵۷ کو ۵۷ سے
		(۳)	۵۷۶۳۷۸۳۰۰۴۶۷ کو ۶۷ سے
		(۴)	۹۴۸۶۸۳۷۶۵۸۷۱ کو ۷۱ سے
		(۵)	۵۷۶۴۳۶۷۵۷۸۳۷۳ کو ۷۳ سے

		(۵)	۷۶۹۴۶۸۵ کو ۲۵ سے
		(۶)	۸۷۸۵۸۶۹ کو ۲۶ سے
		(۷)	۷۶۳۸۰۰۴ کو ۲۷ سے
		(۸)	۹۴۶۵۸۷۶۵ کو ۲۸ سے
		(۹)	۹۴۵۷۹۱۰۱ کو ۳۰ سے
(۴)	تقسیم کرو بذریعہ قاعدہ	(۱)	۶۷۶۵۰۰۲۹ کو ۳۲ سے
	تقسیم اجزاے ضربی	(۲)	۸۳۸۴۶۹۵۴ کو ۳۳ سے
		(۳)	۹۵۶۱۷۹۴۸ کو ۳۵ سے
		(۴)	۵۴۰۰۶۱۸۲ کو ۳۶ سے
		(۵)	۴۹۴۵۸۰۹۴ کو ۴۰ سے
		(۶)	۵۹۳۵۰۱۲۲ کو ۴۲ سے
		(۷)	۰۶۸۴۸۴۲۹ کو ۴۳ سے
		(۸)	۸۷۶۷۴۹۳۸۷ کو ۴۸ سے
		(۹)	۸۵۶۹۳۹۴۸ کو ۴۹ سے
(۵)	تقسیم کرو	(۱)	۲۷۴۵۸۶۳۴ کو ۵۴ سے
		(۲)	۴۹۸۷۶۹۳۹ کو ۵۵ سے
		(۳)	۹۴۶۵۲۶۳۸ کو ۵۶ سے
		(۴)	۸۷۶۹۴۸۴۹ کو ۶۳ سے
		(۵)	۲۷۵۹۳۶۸۵ کو ۶۴ سے
		(۶)	۶۸۳۹۴۹۸۴ کو ۶۶ سے
		(۷)	۴۶۸۶۳۹۸۵۷ کو ۷۰ سے
		(۸)	۶۹۳۷۸۱۰۹۴ کو ۷۲ سے
		(۹)	۷۴۵۶۷۸۵۳۸ کو ۷۵ سے

سوالات نمبر ۶

(۱)	تقسیم کرو بذریعہ قاعدہ تقسیم ابسیط	(۱)	۴۷۹۶۵۳۹ کو ۲ سے
		(۲)	۵۸۷۴۶۷۸ کو ۳ سے
		(۳)	۲۹۶۰۵۶۷ کو ۴ سے
		(۴)	۲۵۸۹۶۷۶ کو ۵ سے
		(۵)	۶۸۴۵۸۹۶۵ کو ۶ سے
		(۶)	۵۸۹۶۹۸۵۸ کو ۷ سے
		(۷)	۶۳۸۷۴۹۶۹ کو ۸ سے
		(۸)	۶۹۴۷۸۹۴۹ کو ۹ سے
		(۹)	۴۸۶۷۹۴۸۶۹ کو ۱۰ سے
(۲)	تقسیم کرو	(۱)	۶۵۴۸۹۳۷۶۹ کو ۱۱ سے
		(۲)	۴۵۹۶۷۸۵۴۳ کو ۱۲ سے
		(۳)	۳۹۴۷۸۵۹۶۷ کو ۱۲ سے
		(۴)	۶۷۵۴۸۹۳۸۷ کو ۱۳ سے
		(۵)	۵۸۷۶۹۴۵۴۹ کو ۱۴ سے
		(۶)	۹۴۶۷۸۵۹۴۷ کو ۱۵ سے
		(۷)	۸۵۶۷۸۹۴۷۶ کو ۱۶ سے
		(۸)	۴۷۸۹۴۵۹۳۹ کو ۱۶ سے
		(۹)	۲۸۰۵۰۴۶۷۳ کو ۱۶ سے
(۳)	تقسیم کرو بذریعۂ قاعدہ تقسیم اجزائے ضربی	(۱)	۵۴۸۶۷۵۳ کو ۱۸ سے
		(۲)	۲۹۶۷۵۰۹ کو ۲۱ سے
		(۳)	۶۲۰۹۵۴۸ کو ۲۲ سے
		(۴)	۲۹۸۷۶۵۹ کو ۲۴ سے

(۵) ۲۹۳۸۳۹۴۵۵۹۳ کو ۸۴۰۵ پر تقسیم کرو۔ جواب $۳۴۹۶۰۰۷\frac{۶۰۵۸}{۸۴۰۵}$

(۶) ۴۶۳۷۰۶۴۲۸۳ کو ۵۷۶۰۶ پر تقسیم کرو۔ جواب $۸۰۴۹۶\frac{۱۱۶۲۷}{۵۷۶۰۶}$

سوالات قسمت مختصر

(۷) ۷۳۸۰۹۶۴ کو ۲۳۰۰۰ پر تقسیم کرو۔ جواب $۳۲۰\frac{۲۰۹۶۴}{۲۳۰۰۰}$

(۸) ۴۷۲۹۶۴۷۸ کو ۸۳ پر تقسیم کرو۔ جواب $۵۶۹۸۳۷\frac{۷}{۸۳}$

(۹) ۵۶۳ سپاہیون کی تنخواہ ۲۲۵۲ روپیہ ہین تو ایک سپاہی کی کیا تنخواہ ہوئی۔
جواب ۴ روپیہ

(۱۰) ۱۵ گٹھری بھس کی چار روپیہ پانچ ٹکے کو مول لین اور سب گٹھریون مین برابر بھس تھا تو بتاؤ ایک گٹھری کتنے کو مول لی ہوگی اور پیسونکا بھاؤ فی روپیہ ۴۸ ٹکے ہین
جواب ۱۱ ٹکے

(۱۱) ایک چوکیدار کے علاقہ مین ۳۶۵ گھر تھے اور اونپر برابر چوکیداری لگی تھی جب مہینے کے آخر کو چوکیدار نے اوگاہی کی تو ۹ روپیہ اور ۳۶ ٹکے جمع ہوے اور اون دنون مین ایک روپیہ کے ۴۸ ٹکے بکتے تھے تو بتاؤ گھر پیچھے کتنی چوکیداری لگی تھی۔
جواب ۲۵ ٹکے

(۱۲) برابر مول کے ۴ تھان ۱۰ عدد کو خریدے اور ہر ایک تھان ۱۰ گز کا ہے تو بتاؤ ایک گز کے کیا دام ہوے۔
جواب ۹- آنہ

(۱۳) برابر قیمت کے ۲۸ دوپٹے ۶۴ روپیہ کو خریدے اور سب دوپٹون کو فی دوپٹہ ایک آنہ نفع لیکر بیچدیے تو بتاؤ کہ اصل قیمت ہر ایک دوپٹہ کی کیا تھی اور سب کتنا نفع ہوا۔ جواب اصل قیمت فی دوپٹہ ۸ ر
کل نفع ۸ روپیہ

(۱۴) ایک شخص نوکر تھا اوسکو بارہ مہینے مین ۱۴۴ روپیہ ملے اور پھر اوسکو دوسرے سال کے بارہ مہینے مین ۱۸۰ روپیہ ملے تو بتاؤ اوس شخص کو دوسرے سال پہلے سال کی نسبت کتنے روپیہ کا زیادہ مہینا ہوا۔ جواب تین روپیہ زیادہ

ہندسہ کو مقسوم کی اکائی کے ہندسہ مین سے گھٹاؤ اور دہائی کے ہندسہ کو یاد رکھو اور خارج قسمت کے ہندسۂ مذکور کو مقسوم علیہ کے دوسرے ہندسہ مین ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہو اوسکے اول ہندسہ مین یاد رکھی ہوئی دہائی مذکور کو جوڑ دو اور حاصل جمع کے اول ہندسہ کو اوپر کے مقسوم کے ہندسہ مین سے گھٹا دو اور دہائی کے ہندسونکو یاد رکھو اسیطرح مقسوم علیہ مین جتنے ہندسہ ہون عمل کرو۔

مقسوم علیہ

۸۳۳) ۳۱۰۴۶۷۵۸۴۶ (۳۷۲۷۱۰۱ $\frac{۷۱۳}{۸۳۳}$

۶۰۵۶

۲۲۵۷

۵۹۱۵

۸۴۸

۱۵۴۶

۷۱۳

۳۱۰۴ مین ۸۳۳ تین[۳] دفعہ گیا تین تیے نو[۹] چودہ[۱۴] مین سے گئے ۹ رہے پانچ۔ تین تیے نو اور ایک دس صفر مین سے گیا صفر رہا صفر۔ تین اٹھے چوبیس اور ایک پچیس و گیارہ مین سے گئے پانچ رہے ۶ و ایک و دو تین و تین سے گئے تین رہا صفر و اوتارے چھہ[۶] و ۶۰۵۶ مین ۸۳۳-۷ دفعہ گیا سات تیے اکیس۔ چھہ مین سے گیا ایک رہے پانچ اور سات تیے اکیس[۲۱] اور دو تیئیس[۲۳] و پانچ مین سے گئے تین[۳] رہے دو[۲] و سات اٹھے چھپن اور دو اٹھاون دس مین سے گئے آٹھ رہے دو ایک اور پانچ چھہ چھہ مین سے گئے چھہ رہا صفر اسیطرح عمل قسمت جاری رکھو۔

سوالات قسمت

(۱)	۵۷۰۱۹۶۳۸۲ کو ۱۲ پر تقسیم کرو۔ جواب $\frac{۶}{۱۲}$ ۴۷۵۱۶۳۶۵
(۲)	۳۲۱۱۴۷۳۶۸ کو ۲۷ پر تقسیم کرو۔ جواب $\frac{۲۶}{۲۷}$ ۱۱۸۹۴۳۴۶
(۳)	۱۳۷۸۹۶۲۵۴ کو ۹۷ پر تقسیم کرو۔ جواب $\frac{۸۴}{۹۷}$ ۱۴۲۱۶۱۰
(۴)	۱۴۰۶۳۷۳۰۱ کو ۱۰۸ پر تقسیم کرو۔ جواب $\frac{۲۵}{۱۰۸}$ ۱۳۰۲۱۹۷

جسطرح مقسوم مقسوم علیہ

خارج قسمت ۴۳۷۸) ۶۷ ۳۱۰۸۶۹ (۷۱۰۰

۲۸۴
۲۶۸
۲۱۳
۵۵۶
۴۹۷
۵۹۹
۵۶۸
۳۱ باقی

۳۱۰ مین ۷۱ چار دفعہ گیا۔ چار ایک چار سات چوک اٹھائیس دس مین سے ۴ گئے ۶ رہے ایک اور آٹھہ نو گیارہ مین سے گئے نو رہے دو اوتارے ۸۔

۲۶۸ مین ۷۱ تین دفعہ گیا تین ایک تین وسات تیے اکیس۔ ۸ مین سے گئے ۳ رہے ۵۔ اسیطرح عمل تقسیم کا جاری رکھو۔ اور اگر بعد قسمت کرنے کے باقی رہے تو اوسکے داہنی طرف مقسوم کے وے ہندسے جو علیحدہ کیے ہون لکھکر اوس کل باقی کو خارج قسمت کے عدد صحیح کے داہنی طرف لکھو اور اوسکے تلے مقسوم علیہ کو رکھو یہ خارج قسمت کی کثر ہوگی جسطرح مثال مرقومۃ الصدر مین قسمت کرنیکے بعد ۳۱ بچ رہے ہین اسکے داہنی طرف ۶۷ مقسوم کے علیحدہ کیے ہوے ہندسونکو رکھا تو ۳۱۶۷ ہوے اسکے تلے ایک عرضی خط کھینچکر مقسوم علیہ ۷۱۰۰ کو لکھا تو $\frac{۳۱۶۷}{۷۱۰۰}$ ہوا اسے ۴۳۷۸ خارج قسمت کے عدد صحیح کے داہنی طرف لکھا تو $۴۳۷۸\frac{۳۱۶۷}{۷۱۰۰}$ جواب ہوا۔

قسمت مختصر

بموجب قاعدۂ طولانی کے خارج قسمت کے عدد نکالو اور جب اونکو مقسوم علیہ مین ضرب دو تو حاصل ضرب کے ہر ایک ہندسہ کو مقسوم کے ہندسہ مین گھٹا کر فقط باقی ہندسونکو لکھو اور یہ خیال رکھو کہ خارج قسمت کے ایک ہندسہ کو مقسوم علیہ کے ایک ہندسہ مین ضرب دینے سے جو حاصل ضرب مین دو ہندسہ ہون تو اکائی کے

چھ سات دبارہ مین سے گئے سات رہے ۵ - اوتارے ۴ و ۴ و ۵ و ۸ مین ۶۵ -
آٹھ دفعہ گیا و آٹھ نیچے چالیس کا صفر و ہاتھ سے لگے ۴ و آٹھ چھکا ۴۸ - اور چار
باون و ۴ مین سے صفر گیارہ ہے ۴ و آٹھ مین سے دو گئے رہے ۶ - اوتارے
۵ و ۵ و ۴ و ۶ مین ۶۵ نو دفعہ گیا ۹ پنجے ۴۵ کے ۵ و ہاتھ سے لگے ۴ و ۹ چھکا ۵۴ -
اور ۴ - اٹھاون اور اسیطرح بموجب طریق مذکور کے عمل کرو ÷

(۶) اور جو تقسیم کرنیکے بعد کچھ باقی نرہے تو خارج قسمت عدد صحیح ہوگا اور جو باقی
رہے تو اوسکو ایک عرضی خط پر لکھکر اوسکے تلے مقسوم علیہ لکھو اور اس عدد کو جسے
کسر یعنے ٹوٹا ہوا عدد کہتے ہین خارج قسمت صحیح کے دائین طرف رکھو وہی جواب ہوگا
جسطرح آخر مین ۲۱ باقی رہے ہین اوسکو عرضی خط پر لکھا اور اوسکے تلے ۶۵ مقسوم علیہ
لکھا اور $\frac{21}{65}$ اس کسر کو ۱۸۹۹ کے دائین طرف لکھا —

تو $\frac{21}{65}$ ۱۸۹۹ جواب ہوا ÷

طریق ثبوت جواب

خارج قسمت کے عدد صحیح کو مقسوم علیہ مین ضرب دو اور حاصل ضرب مین باقی کو جو
بعد عمل قسمت کے بچ رہے جوڑنے سے حاصل جمع مقسوم کے برابر ہو تو جواب صحیح جانو
جسطرح مثال مذکورۃ الصدر مین ۱۸۹۹ خارج قسمت کے عدد صحیح کو ۶۵ مقسوم علیہ مین
ضرب دیا تو ہوے ۱۲۳۴۲۵ - اسمین باقی ۲۱ کو جوڑا تو ہوے ۱۲۳۴۵۶
یہی مقسوم تھا اسلیے $\frac{21}{65}$ ۱۸۹۹ خارج قسمت درست ہے -

اختصار قاعدہ

مقسوم علیہ کے داہنی طرف جتنے صفر ہون اونکو علیحدہ کرو اور اوتنے ہی دائین
ہندسے مقسوم کے لیکر علیحدہ کرو پھر مقسوم کے باقی ہندسونکو مقسوم علیہ کے باقی
ہندسون پر تقسیم کرنے سے جو خارج قسمت ہو وہی جواب کا عدد صحیح ہوگا —

(۴) نئے مقسوم کو بطریق مذکور کے مقسوم علیہ پر تقسیم کرو اور جو خارج قسمت حاصل ہو اوسے اول ہندسہ خارج قسمت مذکور کے دائین طرف لکھو جسطرح ۵۸۴ مین ۶۵ - آٹھ دفعہ گھٹ سکتا ہے اسلیے ۶۵ کو آٹھ مین ضرب دیا تو ۵۲۰ ہوے اسے ۵۸۴ مین سے گھٹایا تو ۶۴ باقی رہا اسکے دائین طرف مقسوم کا ہندسہ ۵ - اوتار کر رکھا تو ہوے ۶۴۵ یہ نیا مقسوم ہوا -

۱۸) ۱۲۳۴۵۶ (۶۵
۶۵
۵۸۴
۵۲۰
۶۴۵

(۵) مگر یہ خیال رکھو کہ جو نئے مقسوم مذکور مین مقسوم علیہ ایکبار بھی کم نہو سکے تو اول ہندسہ خارج قسمت مذکور کے دائین طرف ایک صفر رکھدو اور نئے مقسوم کے دائین طرف مقسوم کا ایک اور داہنا ہندسہ اوتار دو اور اوس مقسوم کو مع اس ہندسہ کے نیا مقسوم مانکر خارج قسمت لے لو اور اسیطرح یہ عمل وہان تک جاری رکھو جہانتک کہ تمام ہندسے مقسوم کی باقیون کے دائین طرف اوتار لیے جاوین جسطرح ۶۴۵ کو ۶۵ پر تقسیم کیا تو ۹ خارج قسمت حاصل ہوا اسے خارج قسمت کے عدد ۸ کے دائین طرف لکھا اور ۶۵ کو ۹ مین ضرب دیا تو ۵۸۵ ہوے اسکو ۶۴۵ مقسوم مین سے گھٹایا تو ۶۰ باقی رہے اسکے دائین طرف مقسوم کے آخر ہندسہ ۶ کو اوتار کر رکھا تو ہوے ۶۰۶ اسے نیا مقسوم مان کر اوسے ۶۵ پر تقسیم کیا تو ۹ خارج قسمت ہوا اسی خارج قسمت کے عدد ۹ کے دائین طرف رکھا اور ۶۵ کو ۹ مین ضرب دیا تو ہوے ۵۸۵ - اسکو ۹۰۶ مین سے گھٹایا تو ۲۱ باقی رہے ۱۸۹۹)

۱۲۳۴۵۶ (۶۵ مقسوم علیہ
۶۵
۵۸۴
۵۲۰
۶۴۵
۵۸۵
۶۰۶
۵۸۵
۲۱ باقی

۱۲۳ مین ۶۵ - ایک دفعہ گیا تین کے نیچے ۵ رکھا اور ۲ کے نیچے ۶ دیا تو ۵ مین سے گئے پانچ رہے ۰ و ایک اور

قاعدۂ سوم
تقسیم طولانی

مقسوم کے دائین اور بائین طرف ایسے (دو ٹیڑھے خط کھینچ لو اور مقسوم علیہ کو مقسوم کے بائین طرف لکھو + جسطرح

) ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ مقسوم (۶۵ مقسوم علیہ

(۲) مقسوم کے جتنے بائین ہندسون مین مقسوم علیہ ایک سے لیکر ۹ تک جتنے بار کم ہوسکتا ہو یعنے جتنے ہندسے مقسوم علیہ مین ہون اوتنے بائین ہندسے مقسوم کے لیکر دیکھو کہ اونمین مقسوم علیہ کتنی دفعہ گھٹ سکتا ہے جو ایکبار بھی نہ گھٹ سکے تو مقسوم کا ایک اور بایان ہندسہ لیکر دیکھو کہ اون سب ہندسونمین مقسوم علیہ کتنی دفعہ گھٹ سکتا ہے اوس تعداد کو مقسوم کے دائین طرف لکھو تعداد مذکور کے دریافت کرنیکا یہ قاعدہ ہے دیکھو کہ مقسوم علیہ کو ایک سے لیکر ۹ تک کس ہندسہ مین ضرب کرنے سے حاصل ضرب مقسوم کے ہندسون مذکور کی تعداد کے برابر یا قریب برابر ہوتا ہے جسطرح مقسوم کے

۱۲۳ ہندسونمین مقسوم علیہ ۶۵ ایکبار جاسکتا ہے تو ایک کو مقسوم کے دائین طرف لکھا—

۱) ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ مقسوم (۶۵ مقسوم علیہ

(۳) اور اس عدد مین مقسوم علیہ کو ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہو اوسے مقسوم کے دائین ہندسون مذکور سے منہا کرو اور باقی عدد کے دائین طرف مقسوم کے ایک دائین ہندسے کو رکھدو اور اسے نیا مقسوم مانو جسطرح ۶۵ کو ایک مین ضرب دیا تو ۶۵ ہوے اسے ۱۲۳ مین سے گھٹایا تو ۵۸ باقی رہا اسکے دائین طرف مقسوم کا ہندسہ ۴ - اوتار کر رکھا تو ۵۸۴ ہوے یہ نیا مقسوم ہوا

۱) ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ (۶۵ مقسوم علیہ

۶۵

۵۸۴

مقسوم مقسوم

۷) ۲۸۹۵۸۷۹ (

باقی ۴) ۴۱۳۶۹۷ (۴

۷ = ۷×۱=۱- ۳) ۱۰۳۴۲۴ (۳

۵۶=۷×۴×۲=۲- ۳۴۴۷۴

۶۳

اسلیے جواب ۳۴۴۷۴ $\frac{۶۳}{۸۴}$

مثال پہلی

۱۲۳۴۵۱، مقسوم کو پہلے بقاعدۂ تقسیم بسیط ۶ سے تقسیم کیا تو خارج قسمت ۲۰۵۷۵ نکلا اور ایک باقی رہا اور اس خارج قسمت کو جب ۴ سے پھر تقسیم کیا تو خارج قسمت ۳۰۵۹۳ ہوا اور تین باقی رہے اب چونکہ ۳+اصل مقسوم سے باقی نہیں نکلے ہیں بلکہ خارج قسمت اول سے پس ۳ کو ۶ سے ضرب دینا چاہیے تاکہ اصل مقسوم کی باقی معلوم ہو جاوے اور ۳×۶ پر ایک جو باقی اصل مقسوم کی ہے بڑھانا چاہیے تب ۱۹ وہ باقی ہو جو اصل مقسوم سے بعد حاصل ہونے خارج قسمت رہگئے پس اس ۱۹ میں ۲۴ کا حصہ لگا رہا۔

مثال دوسری

اول مقسوم کو پہلی جز ضربی ۷ سے تقسیم کیا تو باقی کچھ نہیں بچا پھر خارج قسمت کو ۴ سے تقسیم کیا تو باقی ایک رہا مگر اس باقی کو ۷ سے ضرب دینا چاہیے تاکہ اصل مقسوم کی باقی ہو جاوے پھر پچھلے خارج قسمت کو ۳ سے تقسیم کیا تو ۲ باقی رہے اب چونکہ دو باقی بچا ہے اوس خارج قسمت سے کہ اصل مقسوم سے بعد تقسیم ۷ و ۴ کے حاصل ہوا ہے۔ لہذا اوسکو اصل مقسوم کی باقی بنانے کے واسطے ۷ و ۴ سے ضرب دینا چاہیے پس ۷×۴×۲=۵۶- اسپر ۷ جسکا اوپر ذکر ہو چکا ہے زیادہ کیا تو ۶۳ ہوے پس یہ باقی اصل مقسوم کی ہوئی اور اسمیں ۸۴ کا حصہ لگا رہا۔

چوبیس ۲۴ اٹھائیس مین سے گئے چوبیس ۲۴ رہے چار۔ چار ۴ اور دو بیالیس بارہ ۱۲ تیتیس ۳۳ چھتیس ۳۶ بیالیس مین سے گئے چھتیس ۳۶ رہے چھ ۶ چھ ۶ اور سات ستاسی بارہ ۱۲ پنجے ستاسی ۸۷ ستاسی مین سے گئے ستاسی ۸۷ رہے سات سات اور سات ستتر۔ بارہ ۱۲ چھکا بہتر ستتر مین سے گئے بہتر ۷۲ رہے پانچ پانچ مین بارہ ۱۲ کا حصہ لگا رہا۔

قاعدۂ دوم

تقسیم بذریعۂ اجزاء ضربی

جب مقسوم علیہ ۱۶ سے زیادہ ہووے لیکن اوسکے اجزاء ضربی حاصل ہو سکتے ہون تو اونکو حاصل کرکے مقسوم کو بقاعدۂ تقسیم بسیط اول جزء ضربی سے تقسیم کرو اور پھر خارج قسمت کو دوسرے جزء ضربی سے بقاعدہ مذکور تقسیم کرو اور علے ہذا القیاس یہی عمل کرتے جاؤ جب تک کہ پچھلے جزء ضربی سے خارج قسمت ماقبل تقسیم ہوکر خارج قسمت مطلوب نکل آوے اگر کچھ باقی بچے تو اس باقی کو اون اجزاء ضربی سے جدا جدا ضرب دیکر جنسے مقسوم تقسیم ہوچکا ہے پہلی باقی کو اوسپر اضافہ کرکے مجموعہ کو خارج قسمت کے داہنے ایک چھوٹے سے خط پر لکھکر اوسکے نیچے مقسوم علیہ کل لکھدیوین۔

مثلاً ۷۳۴۲۵۱ کو ۲۴ پر تقسیم کرنا ہے

تو ۲۴ = ۶ × ۴

مقسوم مقسوم علیہ

۶) ۷۳۴۲۵۱ باقی

۴) ۱۲۲۳۷۵ — ۱ =

۳۰۵۹۳ — ۳ = ۳ × ۶ = ۱۸

۱۹

اسلیے جواب = ۳۰۵۹۳ $\frac{19}{24}$

مثال دوم

۲۸۹۵۸۶۹ کو ۸۴ پر تقسیم کرنا ہے تو ۸۴ = ۷ × ۴ × ۳

اور پھر دیکھو کہ کے مرتبہ اس نئے عدد مین مقسوم علیہ سما سکتا ہے جتنے مرتبہ جا سکتا ہو اوتنے ہی کا ہندسہ اوسکے نیچے لکھدو اگر ایک بار بھی اوسمین نہ سماوے تو اوسکے نیچے صفر لکھدو اور بعد اوسکے پھر حسب قاعدۂ مصرحۂ بالا عمل کرتے جاؤ جب تک کہ تقسیم پوری ہوجاوے بعد پوری ہونے تقسیم کے اگر کچھ باقی رہجاوے تو باقی کو خارج قسمت کے داہنی طرف ایک چھوٹے سے خط پر لکھکر نیچے اوسکے مقسوم علیہ لکھدو جیسے مثال اول

مقسوم مقسوم علیہ

۸۲۳۵۷۳ (۶

۱۳۷۲۶۲ $\frac{۱}{۶}$ خارج قسمت

مثال دوم

مقسوم

۷۷۴۸۲۷ (۱۲

۶۲۳۵۶ $\frac{۵}{۱۲}$ خارج قسمت

ترکیب تقسیم کرنیکی

مثال اول

۶ چھ ایک چھ و آٹھ مین سے گئے ۶ چھ رہے ۲ دو۔ ۲ دو اور ۲ دو بائیس ۶ چھ تے ۳ اٹھارہ ۱۸ بائیس ۲۲ مین سے گئے ۱۸ اٹھارہ رہے ۴ چار ۳ تین تینتالیس ۴۳ چھ تے ۶ بیالیس ۴۲ تینتالیس ۴۳ مین سے گئے بیالیس ۴۲ رہا ایک ۱ ایک اور پانچ ۵ پندرہ ۱۵ چھ ۶ دونا بارہ ۱۲ پندرہ ۱۵ مین سے گئے بارہ ۱۲ رہے تین ۳ تین اور سات ۷ سینتیس ۳۷ چھ ۶ چھکا چھتیس ۳۶ سینتیس ۳۷ مین سے گئے چھتیس ۳۶ رہا ایک ۱ ایک اور تین ۳ تیرہ ۱۳ چھ ۶ دونا بارہ ۱۲ تیرہ مین سے گئے بارہ رہا ایک ۱ ایک مین ۶ چھ کا حصہ لگا رہا۔

مثال دوسری

۱۲ بارہ چھکا بہتر ۷۲ چوہتر ۷۴ مین سے بہتر ۷۲ گئے رہے ۲ دو۔ ۲ دو اور آٹھ ۸ اٹھائیس ۲۸ بارہ دونا

پچیس ہوتے ہین ہرایک لڑکے کو پانچ آنہ دینے چاہیین۔
۳۷ پیسے ۶ لڑکون مین برابر بانٹ دو اب خیال کرنا چاہیے کہ ۶ کو کتنے گنا کرین کہ ۳۷ ہون چھ چھکا چھتیس ہوتے ہین ہرایک لڑکے کو ۶ پیسے دینے چاہیین اور باقی جو ایک پیسا رہا اوسین ۶ لڑکون کا حصہ لگا رہا۔
۱۰۲ روپیہ کو برابر ۱۷ آدمی مین بانٹ دو سترہ چھکا ایک سو دو اسلیے ہرایک آدمی پیچھے ۶ روپیہ پڑے۔
۱۲۶ آنہ ۱۸ آدمیون مین برابر تقسیم کرو اٹھارہ ستے ایک سو چھبیس اسلیے ہرایک آدمی کو ۷ آنہ ملنے چاہیین۔
جس عدد کو تقسیم کرنا ہو اوسے مقسوم کہتے ہین اور جسپر مقسوم تقسیم کیا جاتا ہے اوسے مقسوم علیہ کہتے ہین اور جتنے بار کہ مقسوم علیہ مقسوم مین جا سکتا ہو یعنی منہا ہو سکتا ہو اوس تعداد کو خارج قسمت کہتے ہین اگر تقسیم کرنیکے بعد مقسوم مین سے کچھ ایسا حصہ باقی رہجاے جسمین مقسوم علیہ ایک بار بھی نہ گھٹ سکے تو اوس حصہ کو باقی کہتے ہین
جب علامت ÷ تقسیم درمیان دو اعداد کے رکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ پہلا عدد دوسرے سے تقسیم کیا جاوے جیسے ۶۳ ÷ ۹ = ۷

قاعدۂ اول

تقسیم بسیط جب مقسوم علیہ ۱۶ سے زیادہ نہو

مقسوم کو لکھکر اوسکے نیچے ایک خط عرضی کھینچدو اور اوسکے بائین طرف ایک خط قوسی کھینچکر اوسمین مقسوم علیہ لکھدو۔
اب دیکھو کہ مقسوم علیہ مقسوم کے پہلے عدد مین کے بار جاتا ہے اگر پہلے عدد مین نہ سما سکتا ہو تو دو ہندسے مقسوم کے بائین جانب سے لیکر اور اونکو بلحاظ اعداد مراتب پڑھکر دیکھو کہ مقسوم علیہ اوسمین کے دفعہ سما سکتا ہے جتنے دفعہ سما سکتا ہو اوسکو اوسکی اکائی کے مرتبے پر خط عرضی کے نیچے رکھدو اور بعد گھٹانے عدد مذکور کے جو عدد باقی بچے اوسکو مرتبہ دہائی کا سمجھکر مقسوم کے ایک اور عدد پر اوسکو ذہن مین بڑھا دو

(۵) انگلستان مین ۵۰۹۰۰ مربع میل ہین اور اوسکی آبادی ۳۳۶ - آدمی فی مربع میل ہے تو تعداد اوسکے باشندونکی بتاؤ -

(۶) ۳۹۷ کو فی نفسہ ضرب دو اور ماحصل کو دس لاکھ سے منہا کرو -

(۷) ایک سوداگر نے ۱۷۹ بکس چاے کے بشرح ۶۳ روپیہ فی بکس خریدے اور بشرح ۷۴ روپیہ فی بکس فروخت کیے تو بتاؤ اور سو کیسقدر نفع ہوا -

(۸) ۵۰ گنے ۲۳۱ سے کونسا عدد بقدر ۱۵۳۱ کے بڑا ہے -

(۹) اگر ایک بیل کی قیمت ۸ بھیڑونکی قیمت کے برابر ہے تو ۳۴۵ بیل کی قیمت کتنی بھیڑونکی قیمت کے برابر ہوگی -

تقسیم مفرد

سوالات زبانی حل کرنے کیواسطے

(۱) ۳ روپیہ ۶ لڑکون کو برابر برابر انعام ملے تو بتاؤ کہ ہر ایک لڑکے کو کتنا کتنا ملنا چاہیے -

(۲) ایک روپیہ کی آٹھ ٹوپیان خریدین تو فی ٹوپی کیا قیمت ہوئی -

(۳) ایک مدرسہ مین ۲۸ طلبہ اور چار دفعہ ہین اور سب دفعون مین تعداد طلبہ مساوی ہے تو بتاؤ کہ ہر ایک دفعہ مین کتنے طلبہ ہین -

تقسیم

جب کہ ایک قسم کے عدد مین سے اوسی قسم کا چھوٹا عدد جتنی بار کم ہو سکتا ہو کم کرین تو اس عمل کو تقسیم کرنا کہتے ہین مثلاً ۸ کو ۲ پر تقسیم کرو یا ۸ مین سے ۲ کو جتنی دفعہ گھٹ سکے گھٹاؤ تو ان دونون سوالون سے ایک ہی مراد سمجھو ۸ کو ۲ پر تقسیم کرنیسے ۴ ہوتی ہین کیونکہ ۴ دونا ۸ ہوتی ہین یا ۸ مین سے ۲ کو اول مرتبہ گھٹایا تو ۶ باقی رہا پھر ۶ مین سے ۲ کو دوسری مرتبہ گھٹایا تو ۴ باقی رہا پھر ۴ مین ۲ کو تیسری مرتبہ گھٹایا تو ۲ باقی رہا پھر ۲ مین سے ۲ کو گھٹایا چوتھی مرتبہ تو کچھ باقی نہ رہا -

۲۵ - آمون کو ۵ لڑکون کے درمیان برابر بانٹنا ہے تو بتاؤ کہ ہر ایک لڑکے کو کتنے آم ملینگے اب سوچنا چاہیے کہ ۵ کو کتنے گنا کرین کہ ۲۵ ہووین پانچ پنچے

(۳) ایک باغ مین ۱۴ درخت آنب کے ہین اور ہر ایک درخت مین ۱۵۳ آنب ہین تو کُل درختون مین کتنے آنب ہوے۔

(۴) ایک مویشی فروش کے یہان ۱۳۴۵ بیل جنکی قیمت فی راس ۵ روپیہ ہے اور دوسرے کے یہان ۱۱۴۷ بھینسین ہین جنکی قیمت فی راس ۵ ہے تو بتاؤ اونکی کل قیمت مین کیا تفاوت ہے۔

(۵) اگر ۹۳۰ آدمیون کو فی کس سات روپیہ دیے جاوین اور ۴۱۳ عورتونکو فی کس پانچ روپیہ دیے جاوین تو کسقدر روپیہ مطلوب ہوگا۔

(۶) ایک مستاجر نے ۳۱۵ بیل بحساب فی راس ۵ خرید کیے اور ۲۷۶ گائین بحساب فی راس ۵ اور ۵۹۲ بھیڑین بحساب فی راس دو روپیہ خرید کیے تو کل کے واسطے کتنا روپیہ دیا۔

(۷) ۱۱۲۰ فیٹ فی ثانیہ آواز چلتی ہے تو ۱۳۲ ثانیون مین کتنے فیٹ طے کریگی

(۸) ایک دھوان کش انگلستان سے ہندوستان کو روانہ ہوا اور بحساب ۲۴۵ میل فی یوم چلتا رہا تو ۵۴ دنمین کسقدر میل چلا۔

(۹) ایک کتاب مین ۱۹۶ صفحہ ہین اور ہر صفحہ مین ۳۶ سطرین اور اور ہر سطر مین ۴۲ حروف ہین تو بتاؤ کہ کتاب بھر مین کتنے حروف ہین۔

سوالات نمبر ۹

(۱) اگر کرہ زمین بحساب ۶۶۰۰۰ میل فی گھنٹہ چلتا ہے تو ۴۸ دنمین کسقدر میل طے کریگا۔

(۲) وہ عدد دریافت کرو جو ۱۵×۹ سے ۱۴۵ گُنا بڑا ہے۔

(۳) ایک لڑکا سال بھر مین ۲۹۰ دن مدرسہ کو جاتا ہے اور مدرسہ کے جانے آنے مین ۷ میل فی یوم چلتا ہے تو بتاؤ کہ آٹھ برس مین کتنے میل چلیگا۔

(۴) ایک جہاز ۲۱۵ میل فی یوم کے حساب سے برابر ۱۳ ہفتہ تک چلتا رہا ہی تو بتاؤ کسقدر فاصلہ اوسنے طے کیا۔

(۱) ۳۵۴۲۶۷ کو ۱۷ سے (۲) ۸۷۵۶۷۴ کو ۲۲۳ سے
(۳) ۴۵۳۲۳۱۹۸ کو ۲۹ سے (۴) ۳۷۲۴۶۳۵ کو ۳۷ سے
(۵) ۷۶۵۴۷۶۸ کو ۴۳ سے (۶) ۵۶۳۴۷۹۸ کو ۵۲ سے
(۷) ۶۵۹۳۸۵۷ کو ۵۷ سے (۸) ۶۸۷۵۴۹۸ کو ۶۲ سے
(۹) ۷۹۶۵۷۸۴ کو ۶۹ سے

سوالات نمبر ۶

ضرب دو

(۱) ۶۵۲۳۴۶۸ کو ۷۴ سے (۲) ۴۷۹۶۸۹۵ کو ۷۶ سے
(۳) ۷۹۸۴۹۶۵ کو ۷۹ سے (۴) ۵۷۴۶۴۹ کو ۸۷ سے
(۵) ۹۱۸۶۵۷۰ کو ۹۳ سے (۶) ۸۳۹۴۸۶۵ کو ۹۸ سے
(۷) ۸۳۹۷۴۵۶۳ کو ۱۲۹ سے (۸) ۲۹۵۷۶۵۸ کو ۱۴۵ سے
(۹) ۳۷۴۹۲۶۷۳ کو ۱۶۹ سے

سوالات نمبر ۷

ضرب دو

(۱) ۵۴۷۰۰۹۵ کو ۴۰۰۹ سے (۲) ۵۷۴۰۰۹۴۷۵ کو ۶۰۰ سے
(۳) ۰۰۵۴۳۸۹۸ کو ۶۰۰۷ سے (۴) ۴۰۰۶۵۹۳ کو ۶۰۹۰ سے
(۵) ۹۶۷۰۰۵ کو ۴۰۰۸۰۰ سے (۶) ۷۹۰۴۰۷۰۵ کو ۵۰۰۸ سے
(۷) ۰۳۹۴۵۶ کو ۶۷۰۸ سے (۸) ۸۲۴۷۰۹۴ کو ۴۰۰۹ سے
(۹) ۸۷۰۶۰۳۹۷ کو ۹۰۷۰ سے

سوالات نمبر ۸

(۱) ایک شہر مین ۱۹۵ گھر ہین اور بحساب اوسط ہر ایک گھر مین ۵ آدمی ہین تو سب کتنے آدمی اُوس شہر مین ہین۔

(۲) ۵۳ گائے اور ۶۴ بھیڑ اور ۱۳ بطک اور ۹ سانپو نکے کتنے پانوں ہوے۔

سوالات نمبر ۲

ضرب دو

(۱) ۷۶۴۵۸۳ کو ۴ سے (۲) ۵۳۹۸۳۶۹ کو ۴ سے
(۳) ۸۷۴۹۸۷۶ کو ۴ سے (۴) ۷۶۱۴۳۹۵ کو ۴ سے
(۵) ۹۵۶۷۸۳۴ کو ۴ سے (۶) ۵۸۶۴۹۷۸ کو ۴ سے
(۷) ۸۶۵۴۳۹۶۸ کو ۵ سے (۸) ۳۴۵۷۶۸۶ کو ۵ سے
(۹) ۷۶۸۹۲۹۸ کو ۵ سے

سوالات نمبر ۳

ضرب دو

(۱) ۷۸۶۴۳۷۴ کو ۱۸ سے (۲) ۴۸۵۷۰۹۵ کو ۲۲ سے
(۳) ۵۹۸۴۵۳۸۴ کو ۲۴ سے (۴) ۴۹۵۷۶۲۸ کو ۲۶ سے
(۵) ۳۷۸۴۶۲۸۴ کو ۲۸ سے (۶) ۵۴۵۸۶۷۳ کو ۳۰ سے
(۷) ۴۴۶۴۳۵۴۷۳ کو ۳۲ سے (۸) ۲۲۴۶۹۸۶۵ کو ۳۳ سے
(۹) ۴۵۸۷۶۳۶۲۴ کو ۳۵ سے

سوالات نمبر ۴

ضرب دو

(۱) ۲۴۶۳۱۳۶۴۲ کو ۳۶ سے (۲) ۸۳۹۷۶۵۸۰ کو ۴۲ سے
(۳) ۷۲۴۸۳۶۹۸۰ کو ۴۴ سے (۴) ۴۶۲۳۴۲۳۶۴ کو ۴۵ سے
(۵) ۴۵۲۳۰۴۳۷۸۰ کو ۴۸ سے (۶) ۲۲۴۷۶۴۷۶۴ کو ۵۴ سے
(۷) ۳۶۹۴۵۸۷۴۵ کو ۵۶ سے (۸) ۶۶۳۷۴۸۴۶۲ کو ۶۳ سے
(۹) ۴۳۶۴۳۵۴۷۳ کو ۶۴ سے

سوالات نمبر ۵

ضرب دو

۳۶۵ دن ہوتے ہین۔ جواب ۸۷۶۰۰ گھنٹہ

(۱۳) ایک شہر کے علاقے مین ایک بڑی ندی بہتی تھی اور اوسپر چار مقام پل بندھتے تھے اور ایک متاجر نے چارون پل کا اجارہ لے لیا اور ایک مہینے مین ہر ایک پل کے اوتر آنے کا یہ اجارہ کر لیا کہ مین فی پل ۳۳۵ روپیہ دونگا تو بتاؤ کہ اوس متاجر نے تین سال کے عرصہ مین کتنے روپیہ ادا کیے ہونگے۔

جواب ۔ ۴۸۲۴۰ روپیہ

(۱۴) سرکار کمپنی کی طرف سے تعلیم کے باب مین ماہواری ۳۰ روپیہ فی ضلع مقرر تھے تو اس حساب سے ممالک مغربی کے ۳۱ ۔ اضلاع مین سالانہ کیا خرچ پڑیگا اگر فی ضلع ایک ضلع وریٹر سو روپیہ ماہواری کا نوکر ہو اور فی ضلع تین پرگنہ وزیٹر فی پرگنہ تیس روپیہ ماہواری پر نوکر ہون اور بحساب اوسط فی ضلع ۶ مدرس اور فی مدرس پندرہ روپیہ تنخواہ مقرر ہو تو علیحدہ علیحدہ سب ضلع وریٹر اور پرگنہ وزیٹر اور مدرسان کے لیے ایک سال مین کتنا کتنا خرچ ہوگا۔

جواب کل خرچ ۳۱ ۔ اضلاع کا ۱۲۲۷۶۰ روپیہ

خرچ ضلع وریٹرون کا ۳۷۲۰۰ روپیہ

خرچ مدرسون یا پرگنہ وریٹرونکا ۳۳۴۹۰ روپیہ

سوالات ضرب نمبر ۵

سوالات نمبر ۱

ضرب دو

(۱)	۵۸۳۴۵ کو ۲ سے	(۲)	۲۸۴۷۶ کو ۲ سے
(۳)	۴۵۷۶۲ کو ۲ سے	(۴)	۳۹۸۷۶ کو ۲ سے
(۵)	۶۵۸۳۴ کو ۳ سے	(۶)	۸۰۳۹۶ کو ۳ سے
(۷)	۶۷۴۸۵ کو ۳ سے	(۸)	۸۶۵۹۲ کو ۳ سے
(۹)	۵۹۸۶۴ کو ۳ سے		

سوالات

(۴) ۷۶۱۹۰۵۰۲۷ کو ۲۷۱ مین بطریق اول اور بطریق سوم ضرب دو

جواب ۷۴۵۳۰۳۵۴۹۶

(۵) ۷۳۴۹۸۲۱۶ کو ۳۰۲۷ مین ضرب دو

جواب ۲۴۸۷۱۳۲۷۳۲۷۱

(۶) ۶۴۸۳۸۷۴۶۲ کو ۲۷۳۵۶ مین ضرب دو

جواب ۱۷۰۹۰۳۵۰۲۳۵۸۴

(۷) ۴۶۱۲۰۰ کو ۷۲۰۰ مین بطریق اول اور بطریق دوم ضرب دو

جواب ۳۳۲۰۶۴۰۰۰۰۰

(۸) ایک شخص نے ۲۵ لڑکون کو برابر آٹھ آٹھ نارنگی بانٹین تو بتاؤ کہ اوس شخص نے سب ملاکر کتنی نارنگی بانٹی ہونگی۔

جواب ۲۰۰ نارنگی

(۹) آٹھ آنہ روز کے حساب سے ۵۰ گاڑی کرایہ کین تو بتلاؤ کہ سب گاڑیونکا ۳۰ دن کا کیا کرایہ ہوا۔ جواب ۱۵۰۰ - اٹھنی یعنے ۷۵۰ روپیہ

(۱۰) پینتیس گاڑیون مین پندرہ پندرہ من مال لدا تھا تو بتلاؤ کہ سب گاڑیون مین کتنے من مال لدا ہوگا۔ جواب ۵۲۵ من

(۱۱) ایک ساہوکار کا بڑا مکان بنتا تھا اوسمین ۵۲۶ بیلدار دو آنہ روز پاتے تھے اور ۲۰۵ معمار چار آنے روز پاتے تھے اور ۲۷ بڑھئی ۶ آنہ روز پاتے تھے تو بتاؤ کہ اوس ساہوکار کے مکان کے بننے مین کتنے روپے روز کی مدد جاری تھی۔ جواب - ۳۲۹۴ - آنہ یعنی ۲۰۵ روپیہ ۱۴ آنہ

(۱۲) ایک شخص نے اپنی ایسی عادت ڈالی کہ وہ برابر اسّی برس تک صبح کے پانچ بجے اٹھتا اور دوسرا شخص برابر اسّی برس تک ۸ بجے اوٹھا تو بتاؤ کہ دوسرے شخص نے اسّی برس کے عرصہ مین پہلے شخص کی نسبت کتنے گھنٹے زیادہ سونے مین کھوئے اور یاد رکھو کہ ایک برس کے

۴۵۷۸ مضروب

۳۷ مضروب فیہ

۳۲۰۴۶

۱۳۷۳۴

۱۶۹۳۸۶ حاصل ضرب یا جواب

مضروب ۴+۵+۷+۸ = ۲۴ و ۲۴ = ۱۸+۶

باقی = ۶

مضروب فیہ ۳+۷ = ۱۰ و ۱۰ = ۹+۱

باقی = ۱

حاصل ضرب یعنی جواب ۱+۶+۹+۳+۸+۶ = ۳۳

اور ۳۳ = ۲۷+۶

اسلیے باقی = ۶

اب چونکہ حاصل ضرب باقیوں کا اور بقایا حاصل ضرب یعنی جواب مساوی ہین اسلیے غالباً عمل ضرب صحیح ہے۔

دوسرا ثبوت

اگر مضروب کو مضروب فیہ اور مضروب فیہ کو مضروب مانکر ضرب دین اور حاصل ضرب وہی حاصل ہو جو پہلے حاصل ہوا تھا تو غالباً عمل صحیح ہے۔

سوالات

(۱) ۷۷۹۲۳۷۵۶۳ کو ۹ مین ضرب دو۔ جواب ۶۴۳۵۹۷۳۰۷

(۲) ۷۵۶۸۷۶۴۳۲۷ کو ۱۵ مین ضرب دو

جواب ۱۰۹۸۷۰۳۱۳۴۰

(۳) ۲۷۳۵۸۰۹۶۱ کو ۲۳ مین بطریق اول اور بطریق سوم ضرب دو

جواب ۶۲۹۲۳۶۲۱۲۳

اگر اور زیادہ اختصار منظور ہو تو پہلے مضروب کو ۶ مین ضرب دیکر اوسکے نیچے ۶۰ کا حاصل ضرب لکھو اور پھر اصل مضروب اور حاصل ضرب ۶ - اور حاصل ضرب ۶۰ جمع کرو حاصل ضرب مطلوب ملجاویگا -

مثلاً ۵۰۳۷ کو ۶۷ مین ضرب کرنہ

۵۰۳۷ +

۶

۳۰۲۲۲ + یہ ۶ کا حاصل ضرب ہوا -

۳۰۲۲۲۰ + یہ ۶۰ کا حاصل ضرب ہوا -

۳۳۷۴۷۹ یہ حاصل ضرب مطلوب ہوا -

ایسے اجزا پیدا کرنے کے لیے جنسے حاصل ضرب اس طریق کے بموجب نہایت ہی مختصر عمل سے حاصل ہوجاوے قاعدہ عام نہین مقرر ہو سکتا ہے اجزاء مذکور کا پیدا کرنا طلبا کی ذہانت پر منحصر ہے -

ثبوت عمل ضرب

اگر یہ ثابت کرنا منظور ہو کہ جواب جو عمل مذکور سے حاصل ہوا ہے صحیح ہے یا نہین تو یہ امر بطریق ذیل ثابت ہو سکتا ہے اس طریق کو ۹ کے ہندسون کا اخراج بھی کہتے ہین مضروب کے سب ہندسونکو جمع کرو اور یہ دریافت کرو کہ اونکی حاصل جمع مین سے ۹ کا عدد کے مرتبہ خارج ہو سکتا ہے بعداد سکے اخراج کی باقی رکھدو - اور اسی طریق سے مضروب فیہ کے ساتھ عمل کرو پھر دونون باقیونکو باہم ضرب دو اور پھر حاصل ضرب کے ساتھ بھی وہی عمل کرو بعداد سکے مضروب اور مضروب فیہ کے حاصل ضرب یعنے جواب کے ساتھ وہی عمل کرکے دیکھو کہ اگر دونون بقایا یکسان ہین تو عمل غالباً صحیح ہے -

جیسے ۴۵۷۸ کو ۳۷ مین ضرب دیا تو عمل اسطور سے ہوا -

مثلاً ۱۲ کے اجزاء ضربی ۳ و ۴ یا ۶ و ۲ - اور ۳۲ کے اجزاء ضربی ۸ و ۴ و ۶ و ۳ کے اجزاء ضربی ۹ و ۷ - ۳ و ۴ و ۷ کے پہاڑون سے مل سکتے ہین تو جب اس قسم کے مضروب فیہ ہوون تو اونسے بموجب قاعدہ اجزاء ضربی ضرب ہو سکتی ہے اگر مضروب فیہ ایسے ہوون کہ اوسکے اجزاء ضربی نہو سکین مثلاً ۳۱ و ۶۷ تو اونسے عمل ضرب بموجب قاعدۂ ذیل کیا جاویگا -

تیسرا طریق

مثلاً ۷۰۸۷۲ کو ۳۱ سے ضرب کرو تو ۳۱ = ۱ + ۳ × ۱۰

یعنے مضروب کو پہلی ایک مین ضرب دے اور پھر اوسکو تین مین اور پچھلی حاصل ضرب کو دسّل مین ضرب دیکر دوسرے حاصل ضرب مین پہلے حاصل ضرب کو جمع کرلے تو ۳۱ کا حاصل ضرب مضروب مفروض سے حاصل ہوجاویگا - پس سوال مذکور کا اسطرح عمل کرنا چاہیے -

۷۰۸۷۲ +
۳
۲۱۲۶۱۶۰ + یہ حاصل ضرب ۳۰ کا ہوا کیونکہ جب مضروب کو ۳ سے ضرب دیکر حاصل ضرب پر صفر بڑھا دیا تو گویا اوسکو ۱۰ سے ضرب دیدیا -

۲۱۹۷۰۳۲ یہ حاصل ضرب مطلوب یعنی کل ۳۱ کا ہوا جو ۳۰ کے حاصل ضرب اور ایک کے حاصل ضرب یعنے اصل مضروب کا مجموعہ ہے -

مثال دوم

۵۰۳۷ کو ۶۷ سے ضرب دو تو ۶۷ = ۷ + ۶ × ۱۰

۵۰۳۷
۷
۳۵۲۵۹ + یہ حاصل ضرب ۷ کا ہوا -

اب مضروب کو ۶ مین ضرب دیا ۳۰۲۲۲۰ + تو یہ ۶۰ کا حاصل ضرب ہوا یعنی اسی ضرب دیکر حاصل پر صفر بڑھا دیا

۳۳۷۴۷۹ یہ حاصل ضرب ۶۷ کا ہوگیا -

اور جو صفر مضروب فیہ کے درمیان مین ہون تو مضروب فیہ کے ہر ایک ہندسہ مین مضروب کو ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہون اونکو اس ترتیب پر لکھو کہ ہر ایک حاصل ضرب مضروب فیہ کے اوس ہندسہ کے تلے لکھا جاوے جس ہندسے مین مضروب کو ضرب دینے سے حاصل ضرب مذکور نکلا ہو۔

جیسے ۲۷۸۴۵ مضروب
۹۰۴ مضروب فیہ
۱۱۱۳۸۰
۲۵۰۶۰۵
۲۵۱۷۱۸۸۰ حاصل ضرب

ضرب کرنیکا دوسرا طریق جب مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ ہو لیکن اجزاے ضربی اوسکے ہو سکتے ہون

اگر مضروب فیہ کے اجزاے ضربی اُن پہاڑون سے جو تمنے یاد کیے ہین حاصل ہو سکین تو اجزاے مذکور دریافت کرکے مضروب کو اول ایک جزو ضربی سے بقاعدہ ضرب بسیط ضرب دو اور بعد ازان حاصل ضرب کو دوسرے جزو ضربی سے اور علے ہذا القیاس یہی عمل کرتے جاؤ جب تک کہ کل اجزاے ضربی مضروب فیہ کے تمام ہو جاوین مثلاً مضروب ۵۲۳ - اور مضروب فیہ ۲۵ ہے -

اب ۵ کے پہاڑے سے ۲۵ کے اجزاے ضربی ۵ اور ۵ ہین پس پہلے ۵۲۳ کو بطریق مندرجۂ بالا ۵ مین ضرب دیا۔

جیسے ۵۲۳
۵
۲۶۱۵ پس یہ ۵۲۳ و ۵ کا حاصل ضرب ہوا
۵ اسکو پھر ۵ مین ضرب دیا
۱۳۰۷۵ پس یہ ۵۲۳ و ۲۵ کا حاصل ضرب ہو گیا

اتنا یاد رکھنا چاہیے کہ اجزاے ضربی کے ذریعہ سے عمل ضرب صرف اونھین صورتون مین ہو سکتا ہے جبکہ مضروب فیہ کے اجزاے ضربی پہاڑون سے حاصل ہو سکتے ہین

ذریعہ سے بآسانی ہوسکتا ہے۔

مثلاً ۳۲۵ کو ۱۲ مین ضرب دو

۳۲۵ مضروب

۱۲ مضروب فیہ

۳۹۰۰ حاصل ضرب

بارہ پنجے ساٹھ کا صفر ہاتھ لگے چھ اور بارہ دونا چوبیس اور چھ تیس کا صفر ہاتھ لگے تین اور بارہ تیے چھتیس اور تین اونتالیس۔

مثال دو

۴۳۷۵ کو ۱۶ مین ضرب دو

۴۳۷۵ مضروب فیہ

۱۶ مضروب

۷۰۰۰۰ حاصل ضرب

سولہ پنجے اسّی کا صفر ہاتھ لگے آٹھ اور سولہ تے ایک سو بارہ اور آٹھ ایک سو بیس کا صفر ہاتھ لگے بارہ سولہ تیے ارتالیس اور بارہ ساٹھ کا صفر ہاتھ لگے چھ اور سولہ چوک چونسٹھ اور چھ شتر۔

اس عمل کو ضرب مفرد بسیط کہتے ہین۔

اختصار قاعدہ

اگر مضروب اور مضروب فیہ دونون اعداد کے اول مین صفر ہون تو اونکے باقی ہندسونکو آپس مین ضرب کرو اور حاصل ضرب کے داہنی طرف اوتنے صفر رکھدو جتنے صفر کہ مضروب اور مضروب فیہ دونون کے اول ہون۔

جسطرح ۲۵۰۰ مضروب

مضروب فیہ

۲۲۵۰۰۰ حاصلضرب

جطح ۵۲۳ مضروب
۲۵ مضروب فیہ
۲۶۱۵
۱۰۴۶
۱۳۰۷۵ یہ حاصل ضرب مضروب کو ۲۵ مین ضرب کرنے سے ملا

اس عمل کو ضرب مفرد طولانی کہتے ہین —

مثال ۲

۵۴۵۸۰۰۹۴۵ کو ۶۳۷ مین ضرب دو

۷۸۰۰۹۴۵ مضروب
۶۳۷ مضروب فیہ
۵۴۶۰۶۶۱۵
۲۳۴۰۲۸۳۵
۴۶۸۰۵۶۷۰
۴۹۶۹۲۰۱۹۶۵

مثال مرقومۂ بالا مین دیکھو کہ جب ۵۲۳ کو ۵ سے ضرب کیا ہے تو حاصل ضرب ۲۶۱۵ حاصل ہوا ہے اب اگر ۵۲۳ کو حسب طریق مندرجہ پانچ دفعہ جمع کرو تو بھی وہی نتیجہ حاصل ہوگا کیونکہ ضرب دراصل مختصر طریق پر یکسان عددون کے جمع کرنیکو کہتے ہین جیسے

۵۲۳
۵۲۳
۵۲۳
۵۲۳
۵۲۳
۲۶۱۵

ضرب کرنے کا طریق

مثال ۲

پانچ سَتے پینتیس ۳۵ کے ۵ ہاتھ لگے تین ۳ چار سَتے اٹھائیس اور تین اکتیس کا ایک ۱ ہاتھ لگے تین ۳ اور نو ۹ سَتے ترسٹھ ۶۳ اور تین ۳ چھیاسٹھ ۶۶ اور صفر کو سات مین ضرب دیا تو صفر ہی رہا آٹھ سَتے چھپن ۵۶ کے چھ ۶ ہاتھ لگے پانچ وسات سَتے اونچاس ۴۹ اور پانچ چوون ۵۴ —

پانچ تیے پندرہ ۱۵ کے پانچ ہاتھ لگا ایک ۱ اور چار تیے ۴ بارہ ۱۲ اور ایک تیرہ ۱۳ کے تین ۳ ہاتھ لگا ایک ۱ نو تیے ۹ ستائیس ۲۷ اور ایک اٹھائیس ۲۸ —

اور صفر کو تین ۳ مین ضرب دیا تو صفر ہی رہا آٹھ تیے ۸ چوبیس ۲۴ کے چار ۴ ہاتھ لگے دو ۲ اور سات تیے ۷ اکیس ۲۱ اور دو ۲ تیئیس ۲۳ — اسطرح عمل ضرب جاری رکھو —

اگر مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ نہو تو عمل ضرب ایک ہی سطر مین ۱۶ تک کی پہاڑہ دنکی

کرنے سے ملا ابھی مضروب کو دہائی ۲ مین ضرب کرنا باقی ہے۔

(۳) بموجب طریق مذکور کے مضروب فیہ کی دہائی مین مضروب کے تمام ہندسونکو ضرب کرو اور حاصل ضرب کو دہائی کے مرتبے سے لکھنا شروع کرو۔

جسطرح ۵۲۳

۲۵

۲۶۱۵

۱۰۴۶

مضروب کی اکائی ۳ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب کیا تو ۶ دہائی ہوئین اونکو دہائی کے مرتبے پر لکھا پھر مضروب کی دہائی ۲ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب دیا تو چار سیکڑے حاصل ہوے کیونکہ دس دہام سنٹو ہوتے ہین یعنی ایک دہائی کو ایک دہائی مین ضرب کرنے سے ایک سیکڑا حاصل ہوتا ہے اوسیطرح دو دہائی کو دو دہائی مین ضرب دینے سے ۴ سیکڑے حاصل ہوتے ہین اسلیے ۴ کو سیکڑے کے مرتبے پر لکھا پھر مضروب کے سیکڑے ۵ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب دیا تو دس ہزار حاصل ہوے اوسکو دس ہزار کے مرتبے پر لکھا اسیطرح سے مضروب ۵۲۳ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب کرکے حاصل ضرب کو پہلے حاصل ضرب کی دہائی کے تلے سے لکھنا شروع کیا۔

جسطرح ۵۲۳ مضروب

۲۵ مضروب فیہ

۲۶۱۵ یہ حاصل ضرب مضروب کو اکائی ۵ مین ضرب کرنے سے ملا

۱۰۴۶ یہ حاصل مضروب دہائی ۲ مین ضرب کرنے سے نکلا

(۴)۔ اور علے ہذا القیاس اگر مضروب فیہ مین سیکڑے وغیرہ ہون تو اونکو مضروب مین ضرب دیکر حاصل ضربون کو اس ترتیب پر لکھو کہ اوپر کے حاصل ضرب کا سب سے داہنا ہندسہ نیچے کے حاصل ضرب کے سب سے دائین ہندسے تک ایک مرتبہ دائین طرف بڑھا رہے پھر تمام حاصلضربون کو جوڑنے سے جو حاصل جمع ہووے حاصل ضرب مطلوب ہوگا۔ مضروب فیہ مین کوئی سیکڑے کا عدد نہین ہے اسلیے دونون حاصلضربونکو جوڑا۔

(۱۸) ساڑھے تین پیسے سیر آلو بکتے ہین تو ساڑھے چار سیر آلو کے کیا دام ہوے ہونٹھا ڈھونچا ۱۵ ۰ - اسلیے ۱۵ ۰ پیسے دام ہوے -

قاعدۂ اول ضرب مفرد

(۱) اول مضروب کو لکھو پھر اوسکے تلے مضروب فیہ کو اس ترتیب پر لکھو کہ اوسکی اکائی دہائی وغیرہ مضروب کی اکائی دہائی وغیرہ کے تلے رہین -

جسطرح ۵۲۳ مضروب

۲۵ مضروب فیہ

اور مضروب فیہ کے تلے ایک عرضی خط کھینچدو - جسطرح ۵۲۳ مضروب

۲۵ مضروب فیہ

(۲) مضروب فیہ کی اکائی مین مضروب کے ہر ایک ہندسے کو ضرب کرو مضروب کی اکائی سے ضرب کرنا شروع کرو جسطرح ۳ کو ۵ مین ضرب کیا تو ۱۵ ہوے اور ۱۵ مین ۱۵ - اکائی یا ایک دہائی اور پانچ اکائی ہین اسلیے اکائی ۵ کو اکائی کے مرتبے پر لکھا اور ایک دہائی کو ہاتھ لگا مان ۲ دہائی کو پانچ مین ضرب دیا تو ۱۰ دہائی ہوئین اونمین ہاتھ لگی ایک دہائی کو جوڑ دیا تو گیارہ دہائی ہوئین ۱۱ - دہائی مین ایک سیکڑا اور ایک دہائی ہے اسلیے ایک دہائی کو دہائی کے مرتبے پر لکھا اور ایک سیکڑے کو ہاتھ لگا مان ۵ سیکڑے کو ۵ مین ضرب دیا تو ۲۵ سیکڑے ہوے انمین ہاتھ لگے ایک سیکڑے کو جوڑ دیا تو ۲۶ سیکڑے ہوے اور ۲۶ سیکڑے مین ۶ سیکڑے اور ۲ ہزار ہین اسلیے ۶ کو سیکڑے کی مرتبہ پر اور ۲ کو ہزار کے مرتبہ پر رکھا اسطرح سے مضروب ۵۲۳ کو ۵ مین ضرب دیا تو ۲۶۱۵ حاصل ضرب ہوا اسکو عرضی خط کے تلے لکھا -

جسطرح ۵۲۳ مضروب

۲۵ مضروب فیہ

۲۶۱۵ یہ حاصل ضرب مضروب کو ۵ مین ضرب

(۷) سوا روپیہ کوڑی اچھے بانس بکتے ہین ہین تو ۳۵ کوڑی بانسون کے کیا دام ہوے ۳۵ سویا ۴۳ روپیہ یعنے ۴۳ روپیہ اور بارہ آنہ دام ہوے۔

(۸) ڈیڑھ پیسے کی ایک ٹوپی بکتی ہے تو ویسی ۲۴ ٹوپیون کے کیا دام ہوے ۲۴ ڈیوڑھا ۳۶ - اسلیے ۳۶ پیسے دام ہوے۔

(۹) ایک بنیے نے ایک پیسے سیر جوار مول لی اور تھوڑے دن بعد ڈیڑھ پیسے کے حساب سے بیچی تو اوسے ۲۹ پیسے کی جوار بیچنے مین کیا نفع ملا ہوگا ۲۹ ڈیوڑھا (۴۳) - اسمین سے ۲۹ پیسے نکالڈالے تو ۱۴ پیسے نفع کے ہوے۔

(۱۰) ایک روپیہ کا ڈھائی من بھس بکتا ہے تو ۲۴ روپیہ کا کتنے من بھس آویگا ۲۴ ڈھام ۰۵۷ - اسلیے ۵۷ من بھس آویگا۔

(۱۱) ڈھائی پیسے کی ایک ٹوپی کپڑے کی آتی ہے تو ۳۷ ٹوپی کے کیا دام ہوے ۳۷ ڈھام ۰۹۲ - اسلیے ۹۲ پیسے یعنے ۴۶ ٹکے اور ایک دھیلا دام ہوے۔

(۱۲) ساڑھے تین پیسے سیر گیہون کا آٹا بکتا ہے تو ۲۷ سیر آٹے کے کیا دام ہوے ۲۷ - ہونٹھا ۰۹۴ - اسلیے ۹۴ پیسے یعنے ۴۷ ٹکے ایک دھیلا دام ہوے

(۱۳) ساڑھے تین پیسے پنسیری خربزے بکتے ہین تو پندرہ پنسیری کے کیا دام ہوے ۱۵ - ہونٹھا ۰۵۲ - اسلیے ۵۲ پیسے یعنے ۲۶ ٹکے ایک دھیلا دام ہوے۔

(۱۴) ایک روپیہ کی ساڑھے چار من لکڑیان بکتی ہین تو ۲۲ روپیہ کی کتنے من لکڑیان آوینگی ۲۲ ڈھونچا ۹۹ - اسلیے ۹۹ من لکڑیان آوینگی۔

(۱۵) ایک روپیہ کی ساڑھے چار سیر مٹھائی بکتی ہے تو تیرہ روپیہ کی کتنے سیر مٹھائی آویگی ۱۳ ڈھونچا ۰۵۸ - اسلیے ۵۸ سیر مٹھائی یعنی ایک من ۱۸ سیر آویگی

(۱۶) بنگالہ مین ڈیڑھ روپیہ کے من بھر چاول آتے ہین تو ڈیڑھ من چاول کے کیا دام ہوے ڈیوڑھا ڈیوڑھا سوا دو اسلیے ۲ روپیہ ۴ رہوے۔

(۱۷) ایک آنہ کی ڈیڑھ سیر دال بکتی ہے تو ڈھائی آنہ کی کتنی دال آویگی ڈیوڑھا دام پونے چار اسلیے ۳۷ سیر دال آویگی۔

بکٹ پہاڑہ

۰۱	۰۱	۲	ڈیوڑھا	ڈیوڑھا	سوا دو
۰۱	۰۲	۳	ڈیوڑھا	ڈھام	پونے چار
۰۱	۰۳	۵	ڈیوڑھا	ہونٹھا	سوا پانچ
۰۱	۰۴	۶	ڈیوڑھا	ڈھونچا	پونے سات
۰۲	۰۲	۷	ڈھاوان	ڈھاوان	سوا چھ
۰۲	۰۳	۸	ڈھاوان	ہونٹھا	پونے نو
۰۲	۰۴	۱۱	ڈھاوان	ڈھونچا	سوا گیارہ
۰۳	۰۳	۱۲	ہونٹھا	ہونٹھا	سوا بارہ
۰۳	۰۴	۱۵	ہونٹھا	ڈھونچا	پونے سولہ
۰۴	۰۴	۲۰	ڈھونچا	ڈھونچا	سوا بیس

سوالات

(۱) ایک پیسے کے ۸- آم آتے ہین تو نو پیسے کے کتنے آوینگے نو آٹھ ۷۲- اسلیے ۷۲- آوینگے

(۲) ایک پیسے کی ۱۸ گنڈے کوڑیان بکتی ہین تو ۹ پیسے کی کتنے گنڈے کوڑیان آوینگی اٹھارہ نوان ۱۶۲- اسلیے ۱۶۲ گنڈے کوڑیان آوینگی۔

(۳) ایک روپیہ کے ۱۵ سیر چانول آتے ہین تو ۷ روپیہ کے کتنے سیر چانول آوینگے ۱۵ ستے ۱۰۵- اسلیے ۱۰۵ سیر چانول آوینگے۔

(۴) ایک آنہ کا پون گز کپڑا آتا ہے تو ۱۲- آنہ کا کتنے گز کپڑا آویگا سترہ پونا ۱۲- اسلیے پونے تیرہ گز کپڑا آویگا۔

(۵) پون پیسے کی ایک ڈبیا آتی ہے تو ۳۸ ڈبیا کے کتنے پیسے ہوے ۳۸ پونا ۰۲۸- اسلیے ۰۲۸ پیسے دام ہوے۔

(۶) سوا گز کپڑا ایک مرزائی کے بنوانے مین لگتا ہے تو ۲۵ مرزائیون کے بنوانے مین کتنے گز کپڑا لگیگا ۲۵ سوا یا ۳۱ اسلیے ۳۱ گز کپڑا لگے گا۔

اگر کسی عدد کا ڈھونچا یعنی چہارچند کل عدد مع نصف جز کل عدد کے دریافت کرنا ہو تو چار گنے کل عدد مین کل عدد کا نصف حصہ شامل کرو مثلاً ۳۲ ڈھونچا کیا ہوا تو ۳۲ کا چارگنا ہے ۱۲۸ اور ۳۲ کا آدھا ہے سولہ اسکو ۱۲۸ مین جوڑا تو ہوے ۱۴۴ یہی جواب ہوا۔

۰۴	۱	۰۴	ایک ڈھونچا ڈھونچا	۱۱	۰۴۹	گیارہ ڈھونچا ساڑھے اونچاس	۲۱	۰۹۴	۳۱	۱۳۹
۰۴	۲	۹	دو ڈھونچا نو	۱۲	۵۴	بارہ ڈھونچا چون	۲۲	۹۹	۳۲	۱۴۴
۰۴	۳	۱۳	تین ڈھونچا ساڑھے تیرہ	۱۳	۰۵۸	تیرہ ڈھونچا ساڑھے اٹھاون	۲۳	۱۰۳	۳۳	۱۴۸
۰۴	۴	۱۸	چار ڈھونچا اٹھارہ	۱۴	۶۳	چودہ ڈھونچا ترسٹھ	۲۴	۱۰۸	۳۴	۱۵۳
۰۴	۵	۲۲	پانچ ڈھونچا ساڑھے بائیس	۱۵	۰۶۷	پندرہ ڈھونچا ساڑھے سرسٹھ	۲۵	۱۱۲	۳۵	۱۵۷
۰۴	۶	۲۷	چھ ڈھونچا ستائیس	۱۶	۷۲	سولہ ڈھونچا بہتر	۲۶	۱۱۷	۳۶	۱۶۲
۰۴	۷	۳۱	سات ڈھونچا ساڑھے اکتیس	۱۷	۰۷۶	سترہ ڈھونچا ساڑھے چھہتر	۲۷	۱۲۱	۳۷	۱۶۶
۰۴	۸	۳۶	آٹھ ڈھونچا چھتیس	۱۸	۸۱	اٹھارہ ڈھونچا اکیاسی	۲۸	۱۲۶	۳۸	۱۷۱
۰۴	۹	۴۰	نو ڈھونچا ساڑھے چالیس	۱۹	۰۸۵	اونیس ڈھونچا ساڑھے پچاسی	۲۹	۱۳۰	۳۹	۱۷۵
۰۴	۱۰	۴۵	دس ڈھونچا پینتالیس	۲۰	۹۰	بیس ڈھونچا نوے	۳۰	۱۳۵	۴۰	۱۸۰

اگر کسی عدد کا ہونٹھا یعنے سہ چند کل عدد مع نصف جز کل عدد کے دریافت کرنا ہو تو تین گنی کل عدد مین کل عدد کا نصف حصہ جوڑ دو مثلاً ۴۳ - ہونٹھا کیا ہوا ۴۳ کا تین گنا ہے ۱۲۹ — اور ۴۳ کا آدھا ہے ۲۱ ۰ — اسکو ۱۲۹ مین جوڑا تو ہوے ۱۵۰ ۰ یہی جواب ہوا —

۰۳	۱	۰۳	ایک ہونٹھا ہونٹھا	۱۱	۰۳۸	گیارہ ہونٹھا ساڑھے اڑتیس	۲۱	۰۷۳	۳۱	۰۱۰۸
۰۳	۲	۷	دو ہونٹھا سات	۱۲	۴۲	بارہ ہونٹھا بیالیس	۲۲	۷۷	۳۲	۱۱۲
۰۳	۳	۰۱۰	تین ہونٹھا ساڑھے دس	۱۳	۰۴۵	تیرہ ہونٹھا ساڑھے پینتالیس	۲۳	۰۸۰	۳۳	۰۱۱۵
۰۳	۴	۱۴	چار ہونٹھا چودہ	۱۴	۴۹	چودہ ہونٹھا اونچاس	۲۴	۸۴	۳۴	۱۱۹
۰۳	۵	۰۱۷	پانچ ہونٹھا ساڑھے سترہ	۱۵	۰۵۲	پندرہ ہونٹھا ساڑھے باون	۲۵	۰۸۷	۳۵	۰۱۲۲
۰۳	۶	۲۱	چھہ ہونٹھا اکیس	۱۶	۵۶	سولہ ہونٹھا چھپن	۲۶	۹۱	۳۶	۱۲۶
۰۳	۷	۰۲۴	سات ہونٹھا ساڑھے چوبیس	۱۷	۰۵۹	سترہ ہونٹھا ساڑھے اونسٹھ	۲۷	۰۹۴	۳۷	۰۱۲۹
۰۳	۸	۲۸	آٹھہ ہونٹھا اٹھائیس	۱۸	۶۳	اٹھارہ ہونٹھا ترسٹھ	۲۸	۹۸	۳۸	۱۳۳
۰۳	۹	۰۳۱	نو ہونٹھا ساڑھے اکتیس	۱۹	۰۶۶	اونیس ہونٹھا ساڑھے چھیاسٹھ	۲۹	۰۱۰۱	۳۹	۰۱۳۶
۰۳	۱۰	۳۵	دس ہونٹھا پینتیس	۲۰	۷۰	بیس ہونٹھا ستر	۳۰	۱۰۵	۴۰	۱۴۰

اگر کسی عدد کا ڈھام یعنے دوچند کل عدد مع نصف جز کل عدد کے دریافت کرنا ہو تو دوچند کل عدد مین کل عدد کا نصف جوڑدو مثلاً ۲۳ کا ڈھام کیا ہوا ۲۳ کا آدھا ۱۱ — اوسکو ۲۳ کے دونے ۴۶ مین جوڑا تو ہوے ۵۷ ۰ یہی جواب ہوا —

۰۲	۱	۰۲	ایک ڈھانوان ڈھانوان	۱۱	۰۲۷	گیارہ ڈھام ساڑھے ستائیس	۲۱	۰۵۲	۳۱	۰۷۷
۰۲	۲	۵	دو ڈھام پانچ	۱۲	۳۰	بارہ ڈھام تیس	۲۲	۵۵	۳۲	۸۰
۰۲	۳	۰۷	تین ڈھام ساڑھے سات	۱۳	۰۳۲	تیرہ ڈھام ساڑھے بتیس	۲۳	۰۵۷	۳۳	۰۸۲
۰۲	۴	۱۰	چار ڈھام دس	۱۴	۳۵	چودہ ڈھام پینتیس	۲۴	۶۰	۳۴	۸۵
۰۲	۵	۰۱۲	پانچ ڈھام ساڑھے بارہ	۱۵	۰۳۷	پندرہ ڈھام ساڑھے سینتیس	۲۵	۰۶۲	۳۵	۰۸۷
۰۲	۶	۱۵	چھ ڈھام پندرہ	۱۶	۴۰	سولہ ڈھام چالیس	۲۶	۶۵	۳۶	۹۰
۰۲	۷	۰۱۷	سات ڈھام ساڑھے سترہ	۱۷	۰۴۲	سترہ ڈھام ساڑھے بیالیس	۲۷	۰۶۷	۳۷	۰۹۲
۰۲	۸	۲۰	آٹھ ڈھام بیس	۱۸	۴۵	اٹھارہ ڈھام پینتالیس	۲۸	۷۰	۳۸	۹۵
۰۲	۹	۰۲۲	نو ڈھام ساڑھے بائیس	۱۹	۰۴۷	اونیس ڈھام ساڑھے سینتالیس	۲۹	۰۷۲	۳۹	۰۹۷
۰۲	۱۰	۲۵	دس ڈھام پچیس	۲۰	۵۰	بیس ڈھام پچاس	۳۰	۷۵	۴۰	۱۰۰

اگر کسی عدد کا ڈیوڑھا یعنی کل عدد مع نصف حصہ کے دریافت کرنا ہو تو کل عدد مین نصف حصہ شامل کرو مثلاً ۴۵ ڈیوڑھا کیا ہوا ۴۵ کا آدھا ۲۲.۱ اوسکو ۴۵ مین جوڑا تو ہوے ساڑھے سڑسٹھ یعنے ۶۷.۱ یہی جواب ہوا۔

۰۱	۱	۰۱	ایک ڈیوڑھا ڈیوڑھا	۱۱	۰۱۶	گیارہ ڈیوڑھا ساڑھے سولہ	۲۱	۰۳۱	۳۱	۰۴۶
۰۱	۲	۳	دو ڈیوڑھا تین	۱۲	۱۸	بارہ ڈیوڑھا اٹھارہ	۲۲	۳۳	۳۲	۴۸
۰۱	۳	۰۴	تین ڈیوڑھا ساڑھے چار	۱۳	۰۱۹	تیرہ ڈیوڑھا ساڑھے اونیس	۲۳	۰۳۴	۳۳	۰۴۹
۰۱	۴	۶	چار ڈیوڑھا چھہ	۱۴	۲۱	چودہ ڈیوڑھا اکیس	۲۴	۳۶	۳۴	۵۱
۰۱	۵	۰۷	پانچ ڈیوڑھا ساڑھے سات	۱۵	۰۲۲	پندرہ ڈیوڑھا ساڑھے بائیس	۲۵	۰۳۷	۳۵	۰۵۲
۰۱	۶	۹	چھہ ڈیوڑھا نو	۱۶	۲۴	سولہ ڈیوڑھا چوبیس	۲۶	۳۹	۳۶	۵۴
۰۱	۷	۰۱۰	سات ڈیوڑھا ساڑھے دس	۱۷	۰۲۵	سترہ ڈیوڑھا ساڑھے پچیس	۲۷	۰۴۰	۳۷	۰۵۵
۰۱	۸	۱۲	آٹھہ ڈیوڑھے بارہ	۱۸	۲۷	اٹھارہ ڈیوڑھا ستائیس	۲۸	۴۲	۳۸	۵۷
۰۱	۹	۰۱۳	نو ڈیوڑھا ساڑھے تیرہ	۱۹	۰۲۸	اونیس ڈیوڑھا ساڑھے اٹھائیس	۲۹	۰۴۳	۳۹	۰۵۸
۰۱	۱۰	۱۵	دس ڈیوڑھا پندرہ	۲۰	۳۰	بیس ڈیوڑھا تیس	۳۰	۴۵	۴۰	۶۰

اگر کسی عدد کا سوایا کل عدد مع چوتھے حصہ کے دریافت کرنا ہو تو کل عدد مین اوسکا چوتھا حصہ شامل کرو مثلاً ۳۹ سوایا کیا ہوا تو ۳۹ کا آدھا ساڑھے اونیس اور ساڑھے اونیس کا آدھا پونے دس یہ ۳۹ کا چوتھائی حصہ ہوا اسے ۳۹ مین چوڑا تو پونے اونچاس ہوے اسلیے ۴۸ جواب ہوا —

۱	۱	۱	ایک سوایا سوا و	۱۱	۱۳/۱۰۰	گیارہ سوایا پونے چودہ	۲۱	۲۶	۳۱	۳۸/۱۰۰
۱	۲	۲/۱۰۰	دو سوایا ڈھائی	۱۲	۱۵	بارہ سوایا پندرہ	۲۲	۲۷/۱۰۰	۳۲	۴۰
۱	۳	۳/۱۰۰	تین سوایا پونے چار	۱۳	۱۶	تیرہ سوایا سوا سولہ	۲۳	۲۸/۱۰۰	۳۳	۴۱
۱	۴	۵	چار سوایا پانچ	۱۴	۱۷/۱۰۰	چودہ سوایا ساڑھے سترہ	۲۴	۳۰	۳۴	۴۲/۱۰۰
۱	۵	۶	پانچ سوایا سوا چھہ	۱۵	۱۸/۱۰۰	پندرہ سوایا پونے اونیس	۲۵	۳۱	۳۵	۴۳/۱۰۰
۱	۶	۷/۱۰۰	چھہ سوایا ساڑھے سات	۱۶	۲۰	سولہ سوایا بیس	۲۶	۳۲/۱۰۰	۳۶	۴۵
۱	۷	۸/۱۰۰	سات سوایا پونے نو	۱۷	۲۱	سترہ سوایا سوا اکیس	۲۷	۳۳/۱۰۰	۳۷	۴۶
۱	۸	۱۰	آٹھ سوایا دس	۱۸	۲۲/۱۰۰	اٹھارہ سوایا ساڑھے بائیس	۲۸	۳۵	۳۸	۴۷/۱۰۰
۱	۹	۱۱	نو سوایا سوا گیارہ	۱۹	۲۳/۱۰۰	اونیس سوایا پونے چوبیس	۲۹	۳۶	۳۹	۴۸/۱۰۰
۱	۱۰	۱۲/۱۰۰	دس سوایا ساڑھے بارہ	۲۰	۲۵	بیس سوایا پچیس	۳۰	۳۷/۱۰۰	۴۰	۵۰

اگر کسی عدد کا پون نکالنا ہو تو کل عدد مین سے اوسکا ربع یعنی چوتھا حصہ منہا کرو مثلاً ۴۲ پونا کیا ہوا تو ۴۲ کا آدھا ۲۱ ہے اور اکیس کا آدھا ساڑھے دس یہ بیالیس کا چوتھا حصہ ہوا اوسکو ۴۲ مین سے گھٹایا تو ساڑھے اکتیس باقی رہے یہی بیالیس پونا ہوا — یہ چوتھائی کی علامت ہے ۔ یہ پون کی علامت ہوا اسلیے ۳۱. جواب ہوا —

۔	۱	۔	ایک پونا یون	۱۱	۔	گیارہ پونا سوا آٹھ	۲۱	۰۱۵	۳۱	۲۳
۔	۲	۰۱	دو پونا ڈیڑھ	۱۲۰	۹	بارہ پونا نو	۲۲	۰۱۶	۳۲	۲۴
۔	۳	۲	تین پونا سوا دو	۱۳	۰۹	تیرہ پونا پونے دس	۲۳	۱۷	۳۳	۰۲۴
۔	۴	۳	چار پونا تین	۱۴	۰۱۰	چودہ پونا ساڑھے دس	۲۴	۱۸	۳۴	۰۲۵
۔	۵	۰۳	پانچ پونا پونے چار	۱۵	۱۱	پندرہ پونا سوا گیارہ	۲۵	۰۱۸	۳۵	۲۶
۔	۶	۰۴	چھ پونا ساڑھے چار	۱۶	۱۲	سولہ پونا بارہ	۲۶	۰۱۹	۳۶	۲۷
۔	۷	۵	سات پونا سوا پانچ	۱۷	۰۱۲	سترہ پونا پونے تیرہ	۲۷	۲۰	۳۷	۰۲۷
۔	۸	۶	آٹھ پونا چھ	۱۸	۰۱۳	اٹھارہ پونے ساڑھے تیرہ	۲۸	۲۱	۳۸	۰۲۸
۔	۹	۰۶	نو پونا پونے سات	۱۹	۱۴	اونیس پونا سوا چودہ	۲۹	۰۲۱	۳۹	۲۹
۔	۱۰	۰۷	دس پونا ساڑھے سات	۲۰	۱۵	بیس پونا پندرہ	۳۰	۰۲۲	۴۰	۳۰

۱	گیارہ ایک گیارہ	۱۲	بارہ ایک بارہ	۱۳	تیرہ ایک تیرہ	۱۴		۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲	گیارہ دونا بائیس	۲۴	بارہ دونا چوبیس	۲۶	تیرہ دونا چھبیس	۲۸		۳۰	۳۲	۳۴	۳۶	۳۸	۴۰
۳	گیارہ تیئے تینتیس	۳۶	بارہ تیئے چھتیس	۳۹	تیرہ تیئے اونتالیس	۴۲		۴۵	۴۸	۵۱	۵۴	۵۷	۶۰
۴	گیارہ چوک چوالیس	۴۸	بارہ چوک اڑتالیس	۵۲	تیرہ چوک باون	۵۶		۶۰	۶۴	۶۸	۷۲	۷۶	۸۰
۵	گیارہ پنجے پچپن	۶۰	بارہ پنجے ساٹھ	۶۵	تیرہ پنجے پینسٹھ	۷۰		۷۵	۸۰	۸۵	۹۰	۹۵	۱۰۰
۶	گیارہ چھکا چھیاسٹھ	۷۲	بارہ چھکے بہتر	۷۸	تیرہ چھکا اٹھتر	۸۴		۹۰	۹۶	۱۰۲	۱۰۸	۱۱۴	۱۲۰
۷	گیارہ ستے ستتر	۸۴	بارہ ستے چوراسی	۹۱	تیرہ ستے اکیانوے	۹۸		۱۰۵	۱۱۲	۱۱۹	۱۲۶	۱۳۳	۱۴۰
۸	گیارہ اٹھے اٹھاسی	۹۶	بارہ اٹھے چھیانوے	۱۰۴	تیرہ اٹھے ایک سو چار	۱۱۲		۱۲۰	۱۲۸	۱۳۶	۱۴۴	۱۵۲	۱۶۰
۹	گیارہ نوے ننانوے	۱۰۸	بارہ نوے ایک سو آٹھ	۱۱۷	تیرہ نوے ایک سو سترہ	۱۲۶		۱۳۵	۱۴۴	۱۵۳	۱۶۲	۱۷۱	۱۸۰
۱۰	گیارہ دھائی ایک سو دس	۱۲۰	بارہ دھائی ایک سو بیس	۱۳۰	تیرہ دھائی ایک سو تیس	۱۴۰		۱۵۰	۱۶۰	۱۷۰	۱۸۰	۱۹۰	۲۰۰

	۲ سے ۲۰ تک پہاڑون مین مضروب فیہ کے نام وصورت									
	ایک		دو یا دو		تین یا تیے		چوک		پنجا پنجے	
	چھکا یا چھکے		ستا یا ستے		اٹھایا اٹھے		نوان یا نو		دہام	
۱	۱۰	۲۰	۴۰	۴۰	۵۰	۶۰	۸۰	۶۰	۱۰۰	۹۰
۲	۹	۱۸	۲۷	۳۶	۴۵	۵۴	۶۳	۷۲	۹۰	۸۱
۳	۸	۱۶	۲۴	۳۲	۴۰	۴۸	۵۶	۶۴	۸۰	۷۲
۴	۷	۱۴	۲۱	۲۸	۳۵	۴۲	۴۹	۵۶	۷۰	۶۳
۵	۶	۱۲	۱۸	۲۴	۳۰	۳۶	۴۲	۴۸	۶۰	۵۴
۶	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۵۰	۴۵
۷	۴	۸	۱۲	۱۶	۲۰	۲۴	۲۸	۳۲	۴۰	۳۶
۸	۳	۶	۹	۱۲	۱۵	۱۸	۲۱	۲۴	۳۰	۲۷
۹	۲	۴	۶	۸	۱۰	۱۲	۱۴	۱۶	۲۰	۱۸
۱۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۱۰	۹
	دو ایک دو		تین ایک تین		چار ایک چار		پانچ ایک پانچ			
۱	۲	۳	۴	۵						
۲	۴	۶	۸	۱۰	دو دونا چار	دو تین چھ	دو چوک آٹھ	دو پنج دس		
۳	۶	۹	۱۲	۱۵	دو تین چھ	دو چوک بارہ	دو پنج دس	تین پنج پندرہ		
۴	۸	۱۲	۱۶	۲۰	دو چوک آٹھ	دو پنج دس	تین چوک بارہ	تین پنج بیس		
۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	دو پنج دس	تین پنج پندرہ	تین پنج بیس	چار پنج بیس		
۶	۱۲	۱۸	۲۴	۳۰	دو چھکے بارہ	تین چھکے اٹھارہ	چار چھکے چوبیس	چار پنج تیس		
۷	۱۴	۲۱	۲۸	۳۵	دو ستے چودہ	تین ستے اکیس	چار ستے اٹھائیس	چار پنج پینتیس		
۸	۱۶	۲۴	۳۲	۴۰	دو اٹھے سولہ	تین اٹھے چوبیس	چار اٹھے بتیس	چار پنج چالیس		
۹	۱۸	۲۷	۳۶	۴۵	دو نوان اٹھارہ	تین نوان ستائیس	چار نوان چھتیس	چار پنج پینتالیس		
۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	دو دہام بیس	تین دہام تیس	چار دہام چالیس	پانچ دہام پچاس		

۲ — دو دوانہ کو سات ٹوپیان لین تو سب کتنے کی ہوئین۔
۳ — تین گھوڑون کے کتنے سُم ہوتے ہین۔

ضرب

جس مختصر قاعدے سے کسی ایک عدد کو کئی دفعہ جمع کرتے ہین اوسے قاعدہ ضرب کہتے ہین اور اس عمل کو ضرب کرنا بولتے ہین اور عدد مذکور کو مضروب کہتے ہین اور جتنی دفعہ اوسکو جوڑتے ہین اوس تعداد کو مضروب فیہ کہتے ہین اور ایسی حاصل جمع کو حاصل ضرب بولتے ہین اور مضروب اور مضروب فیہ کو اجزاء ضربی بھی بولتے ہین مثلاً ۳ × ۵ کو پانچ دفعہ جوڑدیا ۵ + ۵ + ۵ کو پانچ مین ضرب دو تو ان دونون سوالون سے ایک ہی مراد سمجھو۔ ۵ کو ۴ مین ضرب دینے سے ۲۰ ہوتے ہین کیونکہ آگے پہاڑون مین لکھا ہے کہ پانچ چوک بیس ہوتے ہین اور پانچ کو چار بار جوڑنے سے بھی ۲۰ ہوتے ہین کیونکہ ۵ اور ۵ دس ہوتے ہین اور دس اور پانچ پندرہ ہوتے ہین اور ۱۵ و ۵ بیس ہوتے ہین اور یہ یاد رکھو کہ متفرق اعداد کا حاصل جمع قاعدۂ ضرب سے حاصل نہین ہوسکتا مثلاً ۱۵ و ۱۳۔ ان دو متفرق تعداد کو جو ہم قاعدۂ ضرب سے جوڑنا چاہو تو کہان ہوسکتا ہے کیونکہ ۱۵ و ۱۳ کا حاصل جمع ۲۸ ہی اور یہ ضرب کے قاعدہ سے ۱۵ کو کسی عدد مین ضرب دینے سے نہین حاصل ہوسکتا ہے لیکن ۱۵ و ۱۵۔ ان دو یکسان عدد کا حاصل جمع قاعدۂ ضرب سے نکل سکتا ہے پندرہ دونا تیس ہوتے ہین اور جوڑنے سے بھی پندرہ اور پندرہ تیس ہوتے ہین۔ جب علامت × ضرب کی درمیان دو عددونکے لکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ اعداد مذکور باہم ضرب دیے جاوینگے مثلاً

۷ × ۵ = ۳۵

میل ہے جب وہ ترچناپلی مین پہونچا جو مدراس سے ۲۲۵ میل ہے تو بتاؤ کسقدر سفر طے کرنا اسکو باقی رہا۔

۳۔ ایک کسان کا مکان ۳۹۵ روپیہ کا ہے اور ایک کھیت اوسکے پاس ۴۲۰ روپیہ کی قیمت کا ہے اور ایک باغ انبہ ۱۸۹ روپیہ کی قیمت کا ہے یہ سب جائداد ۵۰۳ روپیہ کو رہن ہے تو قیمت کل جائداد کی زر رہن سے کسقدر زیادہ ہے۔

۴۔ ہمالیہ کے پہاڑون مین کوہ اورسٹ کی بلندی ۲۹۰۰۰ فیٹ ہے اور انڈیز مین اکان کے گوا کی بلندی ۲۳۹۱۰ فیٹ ہے تو بتاؤ کوہ اورسٹ اکان کی گوا سے کسقدر بلند ہے۔

۵۔ ٹراونکور کی آبادی ۱۰۱۱۸۲۴ ہے اور کوچین کی آبادی ۳۴۹۹۲۱ ہے تو بتاؤ کہ ان دونونکا کیا فرق ہے۔

۶۔ ولیم فتحمند کے عہد مین انگلستان کی سالانہ آمدنی چھیالیس لاکھ ۶ ہزار سات سو توے روپیہ تھی اور ۱۸۵۵ء مین اونسٹھ کرور اونچاس لاکھ اکسٹھ ہزار پانچ سو بیس روپیہ تھی تو بتاؤ آمدنی کسقدر زیادہ ہوئی۔

۷۔ کونسا عدد تین ہزار سے نکالا جاوے جو ایک سو ایک باقی رہجاوے

۸۔ ۷۲۵۷۶ پر کونسا عدد جمع کیا جاوے کہ جو حاصل جمع ۱۰۷۰۴۰۹ ہوجاوے۔

۹۔ تین عددونکا حاصل جمع ۲۳۲۵۷ ہے پہلا عدد اونمین سے ۹۲۷۷ ہے اور دوسرا عدد ۱۲۸۳ بہ نسبت اول کے کم ہے تو بتاؤ تیسرا عدد کیا ہے۔

ضرب مفرد

سوالات زبانی حل کرنیکے واسطے

۱۔ چار لڑکون کو پانچ پانچ آنے دیے تو سب کے آنے دیے۔

پیشتر دریافت ہوا۔

۳ — ملکہ معظمہ انگلستان قیصر ہند ۱۸۱۹ء مین پیدا ہوئین تو بتاؤ کہ ۱۸۷۷ء مین جب لقب قیصر ہند اختیار فرمایا ملکۂ ممدوحہ کی کیا عمر تھی۔

۴ — ایک ہزار درخت لیچی کے تین باغون سے لیے گئے پہلے باغ سے ۲۵۰ دوسرے سے ۱۶۹ تو بتاؤ کہ تیسرے باغ سے کسقدر درخت لیے گئے۔

۵ — ایک متاجر کے پاس ۵۳۲۰ بوری چاول کے ہین اور دوسرے متاجر کے پاس ۲۶۵ بوری تو بتاؤ کہ پہلے کے پاس دوسرے سے کتنے بورے زیادہ ہین۔

۶ — زید کے پاس ۷۲۹ روپیہ ہین تو بتاؤ کہ اکہزار پورے کرنے کیواسطے اوسکو کتنے روپیہ اور درکار ہونگے۔

۷ — دریاے برہم پتر ۱۷۰۰ میل لمبا ہے اور دریاے گنگ ۱۵۰۰ میل لنبا ہے تو بتاؤ کہ برہم پتر کسقدر بڑا ہے۔

۸ — زید نے ۵۰ روپیہ عمرو سے پائے اور ۱۰۹ روپیہ بکر سے اور ۵۹۰ روپیہ خالد سے مگر اونمین ۳۸۰ روپیہ ولیم کو دیدیے تو بتاؤ اوسکے پاس کتنے باقی رہے۔

۹ — ایک دکاندار نے ۳۰۸ ظروف گلی خرید کیے اونمین گیارہ ٹوٹ گئے اور ۵۳ — اوسنے پہلے روز بیچ ڈالے اور ۴۷ دوسرے دن اور ۲۹ تیسرے دن تو کتنے باقی رہے۔

۹ — (۱) ایک سوداگر کے پاس ۵۳۸ بوری چاول کے ڈھاکے سے آئے اور ۲۹۷ پیلی بھیت سے اور ۴۷۳ رنگون سے اونمین اوسنے ۴۵۰ بوری جزیرۂ سیلون کو بھیجے اور ۳۲۷ مورشیش کو تو بتاؤ اب کتنے بورے اوسکے پاس باقی ہین۔

۲ — ایک شخص مدراس سے راسکماری کو چلا جسکا فاصلہ مدراس سے ۴۵۷

$\frac{7}{10}$ ۴۰۵۰۴۷ $\frac{8}{9}$ ۶۰۰۰۴۰ $\frac{9}{2}$ ۳۰۰۰۰۰۰
۶۸۹۲ ۱۰۰۹۰۸ ۲۶۷۸۹۸۷۵

۶— $\frac{1}{7}$ ۴۸۲۷۱۹۲ $\frac{2}{7}$ ۲۲۰۰۷۵۰۴ $\frac{3}{8}$ ۴۰۵۰۳۰۰۹
۲۹۹۷۸۷۶۵ ۱۵۸۷۷۱۹۹۸ ۹۹۹۹۹

$\frac{4}{8}$ ۵۰۰۵۰۴۳۰ $\frac{5}{9}$ ۹۷۶۸۸۲۳۰ $\frac{6}{6}$ ۶۰۵۰۴۰۰۰
۹۰۷۱ ۳۷۰۰۰۰۰۵ ۴۹۵۴۹۶۷

$\frac{7}{7}$ ۷۲۰۵۰۶۸۰ $\frac{8}{1}$ ۳۲۳۱۲۲۳۲ $\frac{9}{2}$ ۵۴۶۷۴۵۴۳۲
۹۸۹۲۹۸۷ ۲۹۸۷۶۸۸۶۹ ۴۹۷۸۸۷۶۵۹

۷ — $\frac{1}{6}$ ۸۶۷۳۲۸۶ — ۵۴۹۰۶۵۱

$\frac{2}{6}$ ۳۸۵۴۷ + ۲۸۵۳۴۷ — ۳۰۵۴۳۸

$\frac{3}{3}$ ۶۵۴ + ۲۷۸۰۰۵ — ۱۸۰۹۰۵۰

$\frac{4}{7}$ ۳۷ + ۱۴۷۸ + ۱۹۲۰۳۱۰ — ۲۰۰۵۰۳

$\frac{5}{10}$ ۱۰ + ۹۷ + ۶۳۸۰۰۵۱ + ۱۰ — ۱۸۹۰۹۱۰

$\frac{6}{5}$ ۸۲۸ + ۷۰۴۲ + ۳۹۷۹۰۷۸ — ۳۵۸۷۶۲۵

$\frac{7}{10}$ ۱۰۰ + ۸۸ + ۹۲۶۷۸۷۹ + ۱۱ — ۲۸۹۷۸۸۹

$\frac{8}{7}$ ۹۶۷ + ۵۳۹ + ۱۵ + ۲۳۲۲۳۳۳۱ — ۸۷۳۸۹۸۲
— ۷۴۸

$\frac{9}{7}$ ۴۷۸ + ۹۷۷۸۷۷۹ — ۳۸۷۷۸۷۷۹ — ۱۴۸۹۷۵۵۹ — ۷۱۱
— ۸۱۹

۸ (۱) نواب معلے القاب ڈیوک ولنگٹن ۱۷۶۹ء مین پیدا ہوے اور ۱۸۵۲ء مین عالم بقا کو رحلت ہوئی تو بتاؤ کہ وفات کے وقت انکی کیا عمر تھی۔

(۲) امریکہ ۱۴۹۲ء مین دریافت ہوا تو بتاؤ ۱۸۸۸ء سے کے برس

۲ — $\frac{1}{5}$ ۶۸۴۶ ۴۹۶۶ | $\frac{2}{8}$ ۴۷۸۴ ۲۸۹۶ | $\frac{3}{4}$ ۶۷۵۴ ۳۸۹۷

$\frac{4}{5}$ ۵۰۳۶ ۲۹۵۸ | $\frac{5}{8}$ ۶۷۳۸ ۳۹۰۷ | $\frac{6}{7}$ ۳۸۹۰ ۲۷۹۶۷

$\frac{7}{2}$ ۴۵۸۰ ۲۸۹۶۷ | $\frac{8}{3}$ ۶۷۵۴ ۲۰۹۶۷ | $\frac{9}{5}$ ۳۸۷۶۸ ۱۹۸۷۶

۳ — $\frac{1}{3}$ ۶۰۵۸ ۲۸۹۵۹ | $\frac{2}{4}$ ۶۰۸۰ ۳۸۵۶۹ | $\frac{3}{5}$ ۶۰۵۷۰ ۳۷۵۸۵۹

$\frac{4}{2}$ ۳۰۵۴۰ ۲۸۹۶۳۸ | $\frac{5}{3}$ ۵۸۳۴۷ ۳۹۶۵۹۸ | $\frac{6}{5}$ ۴۵۹۰۶ ۲۸۹۶۷۸

$\frac{7}{8}$ ۷۵۳۶۹ ۴۸۹۴۹۶ | $\frac{8}{9}$ ۳۸۶۲۹ ۱۹۷۸۵۹ | $\frac{9}{8}$ ۸۹۵۴۳ ۶۵۹۷۸۹

۴ — $\frac{1}{5}$ ۶۵۸۶۳۰ ۵۳۰۷۸۵۹ | $\frac{2}{8}$ ۳۴۷۹۳۶ ۲۹۵۸۶۹ | $\frac{3}{8}$ ۴۵۰۹۶۴ ۳۲۰۹۷۰۸

$\frac{4}{5}$ ۷۸۵۴۳۰ ۵۹۷۶۹۵۹ | $\frac{5}{8}$ ۶۰۰۵۳۰ ۶۱۵۴۷ | $\frac{6}{2}$ ۴۷۸۰۱۰ ۰۴۳۶۹

$\frac{7}{8}$ ۹۳۲۴۱۶ ۲۵۶۷۸۵ | $\frac{8}{3}$ ۴۳۰۵۴۶ ۱۸۹۴۷۳۹ | $\frac{9}{8}$ ۵۰۴۷۶۵ ۳۹۰۸۷۴۰

۵ — $\frac{1}{5}$ ۶۱۰۴۰۸ ۳۸۹۰۱۵۶ | $\frac{2}{1}$ ۷۰۹۰۹ ۴۸۰۷۰۹۵ | $\frac{3}{7}$ ۸۵۰۰۴ ۵۸۹۰۰۵۴

$\frac{4}{13}$ ۴۴۵۰۸۱ ۲۶۷۳۸ | $\frac{5}{2}$ ۵۰۰۵۰۴۲ ۶۷۹۳ | $\frac{6}{9}$ ۲۸۰۵۰۴۳ ۰۶۹۴۰۹

۳ - ایک بزاز نے ۴۲۸۰ گز کپڑا خریدا اوسمین سے ۳۹۷۶ گز کپڑا اوسنے بیچ ڈالا تو بتلاؤ کہ اوس بزاز کے پاس کتنے گز کپڑا باقی رہا ہوگا -

جواب + ۳۴۵۲ گز کپڑا

۴ - ایک لڑکے نے ۳۷۵ آنب خریدے اونمین سے ۷۵ آنب تو اوسنے اپنے بھائی اور بہن کو دیے اور ۱۹ آنب اپنے اوستاد کو دیے اور ۶۰ آنب اپنے یار دوستونکو بانٹ دیے اور ۷۵ آنب بندر لیگئے اور ۲۸ آنب گلہریون نے کتر کھائے تو بتلاؤ کہ اوس لڑکے کے پاس کتنے آنب باقی رہے ہونگے -

جواب + ۱۱۸ آنب

۵ - ایک بیوپاری نے ۵۹۷۲ من گیہون خریدے اونمین سے ۴۴۲ من گیہون تو اوسنے ایک شخص کے ہاتھ بیچ ڈالے اور ۸۱ من دوسرے شخص کے ہاتھ اور ۳۱۲ من تیسرے آدمی کے ہاتھ و ۴۷۲ من چوتھے آدمی کے ہاتھ اور ۱۰۰۰ من گیہون پانچوین آدمی کے ہاتھ بیچدیے اور ۵۰ من گیہون کھانے مین اوٹھ گئے تو بتلاؤ کہ اوس بیوپاری کے پاس کتنے من گیہون بچے ہونگے -

جواب + ۳۸۱۳ من

سوالات تفریق

نمبر ۴

۱ - $4\frac{1}{6}$	$5\frac{2}{3}$	$6\frac{3}{2}$
29	38	27
$6\frac{4}{3}$	$0\frac{5}{3}$	$9\frac{6}{1}$
35	37	69
$53\frac{4}{8}$	$48\frac{3}{8}$	$54\frac{9}{5}$
269	297	394

۳ — اسیطرح بموجب طریق مذکور کے یہ عمل جب تک جاری رکھو کہ چھوٹے عدد کے سب ہندسے بڑے عدد مین سے گھٹ جاوین جسطرح ۲ بہ نسبت ۸ کے چھوٹا ہے اسلیے دو مین ۱۰ جوڑے تو ۱۲ ہوے اسمین سے ۸ کو گھٹایا تو رہے ۴ — اسکو عرضی خط کے تلے دہائی کے مرتبے پر لکھا اور ۳ کے بائین طرف کے ہندسہ ۶ مین سے ایک یعنے ایک سیکڑا گھٹایا تو ۵ سیکڑے باقی رہے —

جسطرح

	۵	۲	
۵	۶	۳	۳
۴	۷	۸	۶
		۴	۶

پھر دیکھو کہ ۵ بہ نسبت ۷ کے چھوٹا ہے اسلیے ۵ مین ۱۰ ملائے تو ہوے ۱۵ — اسمین سے ۷ کو گھٹایا تو ۸ باقی رہا اوسکو سیکڑے کے مرتبے پر لکھا —

جسطرح

	۵	۲	
۵	۶	۳	۲
۴	۷	۸	۶
	۸	۴	۶

اور ۶ کے بائین طرف کے ہندسہ ۵ مین سے ایک یعنی ایک ہزار کم کیا تو ۴ ہزار باقی رہے اسمین سے نیچے کے ۴ کو گھٹایا تو کچھ باقی نرہا —

جسطرح

	۴	۵	۲
	۵	۶	۳	۲
	۴	۷	۸	۶
		۸	۴	۶

اسلیے ۸۴۶ حاصل تفریق ہوا

سوالات تفریق

۱ — ایک شخص ۶۴۰ کوس چلنا تھا اوسمین سے وہ ۲۴۰ کوس چلکر ایک شہر مین اٹک رہا تو بتلاؤ کہ اوس شخص کو کتنا چلنا اور باقی رہیگا —

جواب ۴۰۰ کوس

۲ — مدرسہ مین ۵۳۶ طالب علم تھے اونمین سے ۳۶ نوکر ہوکر چلے گئے اور ۷۳ لڑکون کا نام خارج ہوگیا تو بتلاؤ کہ مدرسہ مین باقی کتنے لڑکے ہونگے —

جواب ۴۲۷ لڑکے

۸ کو عرضی خط کے تلے لکھا اور ایک کو سات کے بائین طرف کی دہائی مین جوڑا تو ہوے

جسطرح ۵ ۳ ۴ ۷
۹
۴ ۲ ۸ ۷
۸

(۴) اسیطرح موجب طریق مذکور عمل کرو جب تک کہ چھوٹے عدد کے سب ہندسے گھٹ جاوین جسطرح ۹ مین ۴ ملائے تو تیرہ ہوے اسلیے ۴ کو دہائی کے مرتبے پر لکھا اور ۹ کے بائین طرف کے ہندسہ ۲ مین ایک جوڑا تو تین ہوے —

جسطرح ۵ ۳ ۴ ۷
۳ ۹
۴ ۲ ۸ ۷
۳ ۱ ۴ ۸

تو ۳ ہوے پھر ۳ مین ایک جوڑنے سے ۴ ہوتے ہین اسلیے ایک کو سیکڑے کے مرتبے پر لکھا اور اسیطرح ۴ — اور ۳ ملکر ۷ ہوتے ہین اسلیے ۳ کو ہزار کے مرتبے پر لکھا

جسطرح ۵ ۳ ۴ ۷
۳ ۹
۴ ۲ ۸ ۷
۳ ۱ ۴ ۸

دوسرا قاعدہ تفریق

۱ — اگر چھوٹے عدد کی اکائی بڑے عدد کی اکائی سے چھوٹی ہو تو بڑی اکائی مین سے چھوٹی اکائی کو گھٹا کر باقی کو عرضی خط کے تلے اکائی کے مرتبے پر لکھو اور اگر چھوٹے عدد کی اکائی بڑے عدد کی اکائی سے بڑی ہو تو چھوٹی اکائی مین دس جوڑو اور چھوٹی اکائی کے بائین طرف کی دہائی مین سے ایک گھٹا دو —

جسطرح ۲ ۳ ۶ ۵
۶ ۸ ۷ ۴

چھوٹی اکائی ۲ مین دس جوڑے تو ہوے ۱۲ — اور ۲ کے بائین طرف کے ہندسہ ۳ مین سے ایک یعنی ایک دہائی گھٹا دی تو دو دہائی باقی رہین —

۲ — پھر حاصل جمع مذکور مین سے بڑی اکائی کو گھٹا دو ۲ ۳ ۶ ۵
جسطرح ۱۲ مین سے ۶ کو گھٹایا تو ۶ باقی رہا ۶ ۸ ۷ ۴
۶

۹۳۷۸۴۲۶۶	۴۷۶۸۳۲۸۷	۶۳۷۴۲۸۴۵
۷۸۸۰۸۶	۲۸۴۷۶۹۵	۴۸۲۷۳۶۷۹

قاعدہ تفریق بموجب قاعدہ جمع کے

جو ایک چیز مین سے اوسکا کچھ حصہ کم کیا جاوے تو جو حصہ باقی ہے اوسمین اگر وہ حصہ جو نکالا گیا ہو جوڑ دیا جاوے تو جوڑ کل چیز کے برابر ہوگا۔

مثلاً اگر ۹ ہاتھ رسی مین سے ۴ ہاتھ رسی کاٹ لیجاوے تو پانچ ہاتھ باقی رہیگی اور جو پانچ ہاتھ رسی مین چار ہاتھ رسی جوڑ دیجاوے تو سب رسی ملکر ۹ ہاتھ ہوگی اسلیے جب ایک عدد مین سے دوسرے عدد کو گھٹانا ہو تو اوس سے یہ مراد سمجھو کہ ایک ایسا عدد نکالنا ہے کہ جو اوسمین دوسرا عدد مذکور جوڑ دیا جاوے تو جوڑ پہلے عدد مذکور کے برابر ہو۔

مثلاً ۱۵ مین سے نو کو گھٹایا تو کیا باقی رہا دنو اور چھ پندرہ ہوتے ہین اسلیے ۶ باقی رہے۔

۲۵ مین سے ۸ کو گھٹایا تو کیا باقی رہا ۱۷۔ اور ۸ پچیس ہوتے مین اسلیے سترہ باقی رہے

قاعدہ

۱۔ بڑے عدد کو اوپر لکھو اور چھوٹے عدد کو اوسکے تلے اس ترتیب پر رکھو کہ دونون عددونکی اکائی دہائی وغیرہ ایک دوسرے کے تلے رہین۔

جسطرح ۷۴۳۵
۴۲۸۷

۲۔ پھر چھوٹے عدد کے تلے عرضی خط کھینچو جسطرح ۷۴۳۵
۴۲۸۷

۳۔ پھر دیکھو کہ نیچے کی اکائی مین کونسی اکائی ملانے سے جوڑ مین اوپر کی اکائی رہتی ہین ایسی اکائی کے عدد کو عرضی خط کے تلے لکھو اور جوڑ مین دہائی ہو تو اوسے نیچے کی اکائی کے بائین جو دہائی کا ہندسہ ہو اوسمین جوڑ دو۔

جسطرح نیچے کی اکائی ۷ مین ۸ جوڑے تو پندرہ ہوے اسمین ۵۔ اکائی ہین اسلیے

مثال دوسری	مثال تیسری	مثال چوتھی
۱۳۱۴۹۷۸ مین سے	۵۰۶۰۹۸۰۰۵۰ مین سے	۷۶۳۴۲۵۵۰۰ مین سے
۲۴۸۰۹۶ کو گھٹاؤ	۴۹۹۸۷۰۰۰۰ کو گھٹاؤ	۷۶۵۹۸۳۶۷ کو گھٹاؤ
حاصل تفریق ۱۷۵۰۸۹	۱۱۱۰۶۵۰	۶۸۶۸۲۷۱۳۳

مثال دوسری

ترکیب گھٹانے کی

گیارہ مین سے گئے ۲ رہے نو اور ایک و چار پانچ و تیرہ مین سے گئے پانچ رہے آٹھ و ایک اور آٹھ نو و نو مین سے گئے نو رہا صفر چودہ مین سے گئے نو رہے پانچ و ایک و صفر ہوا ایک آٹھ مین سے گیا ایک رہے سات و سات مین سے گئے چھ رہا ایک —

مثال تیسری

صفر مین سے گیا صفر رہا صفر و پانچ مین سے گیا صفر رہے پانچ چھ مین سے گیا صفر رہے چھ و صفر مین سے گیا صفر رہا صفر آٹھ مین سے گئے سات رہا ایک نو مین سے گئے آٹھ رہا ایک دو دس مین سے گئے نو رہا ایک و ایک اور نو دس و صفر مین سے گیا صفر رہا صفر و ایک اور چار پانچ و پانچ مین سے گئے پانچ رہا صفر —

مگر کسی عدد کے بائین طرف نقطہ صفر رکھنے سے اوسکی قیمت مین کچھ فرق نہین آتا اسلیے ایک کے بائین طرف صفر نہین رکھا —

سوالات

۷۲۸۴۱۰۸۳ مین سے	۶۸۴۲۷۰۸۲	۵۲۸۷۴۳۲۹
۱۷۳۰۰۷۲ کو گھٹاؤ	۷۴۳۴۰۷۲	۷۳۵۴۲۲
حاصل تفریق		
۷۴۸۳۷۲۷۸	۶۹۲۸۴۷۳۸	۶۳۷۴۲۸۴۵
۸۷۶۴۳۹۰	۵۴۲۷۳۸۲۸	۴۸۲۷۳۵۶۴

۳۔ اور بڑی اکائی مذکور کے بائین طرف جو ہندسہ ہو اوسمین ایک جوڑدو پھر اس حاصل جمع کو بطریق مذکور اوپر کی دہائی مین سے گھٹاؤ اور باقی کو باقی اکائی مذکور کے بائین طرف لکھو۔

جسطرح ۴ مین ایک جوڑا تو ۵ ہوے لیکن یے اوپر کی دہائی کے ہندسہ ایک مین سے گھٹ نہین سکتے اسلیے ایک مین ۱۰ جوڑے تو ۱۱ ہوے اسمین سے ۵ کو گھٹایا تو ۶ باقی رہے اسکو اکائی کے عدد ۷ کے بائین طرف لکھا۔

جسطرح ۴ ۲ ۷ ۱ ۲
۸ ۶ ۴ ۵
۶ ۷

۴۔ اور اگر سیکڑا اور ہزار وغیرہ اور مرتبے ہون تو بطریق مذکور انکا حاصل تفریق نکالکر اپنے اپنے مرتبے پر لکھو اسیطرح کے جو عدد حاصل ہون وہی حاصل تفریق مطلوب ہوگا۔

جسطرح ۶ مین ایک جوڑا تو ۷ ہوے اوسکو اوپر کے ۷ مین سے گھٹایا تو باقی کچھ نہ رہا اسلیے سیکڑے کے مرتبے پر صفر رکھا۔

جسطرح ۴ ۲ ۷ ۱ ۲
۸ ۶ ۴ ۵
۰ ۶ ۷

پھر دیکھا کہ ۲ مین سے ۸ تو گھٹ ہی نہین سکتے اسلیے ۲ مین ۱۰ جوڑے تو ۱۲ ہوے اسمین سے ۸ کو گھٹایا تو ۴ باقی رہے اسکو صفر کے بائین طرف لکھا اور ۸ کے بائین طرف کوئی ہندسہ نہین ہے اسلیے ایک کو ۴ مین سے گھٹاکر باقی ۳ کو ۴ کے بائین طرف لکھا

جسطرح ۴ ۲ ۷ ۱ ۲
۸ ۶ ۴ ۵
۳ ۴ ۰ ۶ ۷ اسطرحسے ۳۴۰۶۷ حاصل تفریق ہوا۔

اسیطور سے دوسرے اور تیسرے اور چوتھی مثال جو نیچے لکھی ہین اونکی حاصل تفریق نکالو

تفریق

ایک قسم کے دو عددون مین چھوٹے کو بڑے عدد مین گھٹانیکو تفریق کہتے ہین - بعد گھٹانے کے جو عدد حاصل ہوتا ہی اوسکو باقی بولتے ہین اور بڑا عدد جسمین سے چھوٹا گھٹایا یا نکالا جاتا ہے مفروق منہ کہلاتا ہے اور چھوٹا عدد جو گھٹایا جاتا ہے مفروق -

جب علامت — نفی دو عددونکے درمیان مین رکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ پہلے عدد مین سے دوسرا عدد گھٹایا جاویگا مثلاً ۸ — ۶ سے یہ مراد ہے کہ ۸ مین سے ۶ گھٹائے یا نکالے جاوینگے -

قاعدہ

۱ — چھوٹے عدد کو بڑے عدد کے تلے اس ترتیب پر لکھو کہ اکائی دہائی وغیرہ اپنے اپنے تلے ہون اور چھوٹے عدد کے تلے ایک عرضی خط کھینچو مثلاً ۴۲۷۱۲ مین سے ۸۶۴۵ کو گھٹانا ہے تو اونکو اس ترتیب سے لکھا -

جسطرح ۴۲۷۱۲
۸۶۴۵

---

۲ — اکائی سے گھٹانا شروع کرو اگر بڑے عدد کی اکائی چھوٹے عدد کی اکائی سے بڑی ہو تو چھوٹی اکائی کو بڑی اکائی مین سے گھٹا کر باقی یعنے حاصل تفریق کو اکائی کے مرتبے پر لکھو لیکن جو بڑے عدد کی اکائی چھوٹے عدد کی اکائی سے چھوٹی ہو تو چھوٹی اکائی مین دس جوڑ کر حاصل جمع مین سے بڑی اکائی کو گھٹاؤ اور باقی اکائی کو اکائی کے مرتبے پر لکھو -

جسطرح بڑے عدد کی اکائی ۲ مین سے چھوٹے عدد کی اکائی ۵ گھٹ نہین سکتی اسلیے ۲ مین ۱۰ جوڑے تو ۱۲ ہوے اسمین سے ۵ کو گھٹایا تو ۷ باقی رہے اسکو اکائی کے مرتبے پر رکھا -

جسطرح ۴۲۷۱۲
۸۶۴۵
۷

ایک صاحب نے اپنی جائداد کو وصیت کی رو سے اسطرح پر تقسیم کیا کہ اپنی بی بی کو نوّے ہزار آٹھ سو روپیہ دیے اور اپنے دو چھوٹے بیٹون مین سے ہر ایک کو اٹھاون ہزار نو سو چالیس روپیہ دیے اور باقی اپنی جائداد کے دو برابر حصے کیے اونمین سے ایک اپنے تینون بیٹیون کو دیا اور دوسرا اپنے سب سے بڑے بیٹے کو دیا اور سب سے بڑے بیٹے کا حصہ ۱۵۲۰۰ روپیہ اپنی مان کے حصہ سے زیادہ ہے تو بتاؤ کہ کل روپیہ اوسکے پاس کتنا تھا۔

کریمیا کی لڑائی مین فرانسیسیون کی فوج سے ۱۰۲۴۰ سپاہی لڑائی کے وقت مین کام آئے یا گم ہو گئے اور ۷۰۴ آدمی ایک جہاز کے ساتھ ڈوب گئے اور ۸۰۸۴ آدمی مختلف بیماریون سے الما کی لڑائی سے پہلے مر گئے اور سباسٹوپول کے سامنے ۴۳۱۲ جوان بیماری سے مرے اور اسپتالونمین ۷۲۲۴۷ آدمی ضائع ہوے تو بتاؤ کہ سب کتنے آدمی ضائع ہوے۔

سنہ ۱۸۶۱ء مین اڈنبرا کی آبادی ۱۶۰۳۰۲ تھی اور گلاسکو کی آبادی اڈنبرا سے ۱۶۸۷۹۵ تنفس زیادہ تھے اور ابرڈین کی آبادی ۷۱۹۷۳ اور انورنس کی آبادی ۲۴۵۲۷ ابرڈین کی آبادی سے زیادہ تھی تو ان سب مقامات کی کل آبادی سنہ ۱۸۶۱ء مین کیا تھی۔

تفریق

سوالات زبانی حل کرنیکے واسطے

۱۔ ایک شخص کے پاس ۲۰ روپیہ ہین اوسمین سے اوسنے گیارہ روپیہ کا کپڑا خریدا کیا تو بتاؤ اب اوسکے پاس کیا باقی رہا۔

۲۔ ایک شخص ۱۵ روٹی لیکر سفر کو گیا پہلی منزل مین اوسنے آٹھ روٹی کھالین تو بتاؤ دوسرے دن کے واسطے کتنی روٹیان رہگئین۔

۳۔ ایک شخص کے پاس اونیس آم ہین اور دوسرے کے پاس تیرہ آم ہین تو بتاؤ کہ پہلے کے پاس بہ نسبت دوسرے کے کتنے آم زیادہ ہین۔

کتنی مویشی تھی —

۹ — ایک[1] سوداگر کے پاس ۵۰۴۲۰ بورہ چاول کے پہلی بھیت سے آئے اور ۷۵۳۲۵ بورہ بنگال سے آئے اور ۳۹۴۲۶ بورہ رنگون سے اور ۴۰۵۰۵ سیام سے بوری آئے تو بتاؤ کہ سب کتنے بوری اوسکے پاس پہونچے —

ملک[2] اسٹریا مین ۲۲۷۳۳۴ مربع میل ہین اور یورپی ٹرکی مین ۲۰۷۵۰۰ اور اسپین مین ۱۹۳۵۰۸ پرتگال مین ۳۴۵۰۳ ہالنڈ مین ۱۲۶۸۵ مربع میل ہین تو بتاؤ کہ کل رقبہ اون سب کا کیا ہوگا —

سنہ[3] ۱۸۲۱ء کی مردم شماری سے ثابت ہوا کہ انگلنڈ اور ویلس کی آبادی ۱۲۷۰۴۱۰۸ تھی اور اسکاٹلنڈ کی آبادی ۳۳۵۸۶۱۳ اور ایرلنڈ کی ۵۴۰۲۷۵۹ اور دیگر جزائر کی آبادی جو بحر برطنی مین ہین ۱۴۴۴۳۰ — اور افواج بری اور بحری کی آبادی ۲۰۷۱۹۸ تو بتاؤ کہ کل مردم شماری اون سبکی کیا ہوئی —

عملداری[4] نظام الملک کی آبادی ۱۰۶۶۶۰۸۰ — اور راجپوتانہ کی آبادی ۷۴۱۲۴۲۶ — اور گوالیار کی ۳۲۲۸۵۱۲ — اور بندیل کھنڈ کی ۱۰۷۹۸۰۰ — اور اندور کی ۸۱۵۱۶۴ تو بتاؤ کہ اون سبکی مردم شماری کیا ہے —

شہر[5] لندن مین سینٹ پال کے گرجے کی تعمیر مین اسی لاکھ روپیہ صرف ہوے اور مینشن ہوس کی عمارت مین چار لاکھ روپیہ صرف ہوے اور مانومنٹ کے تعمیر مین ایک لاکھ تیس ہزار صرف ہوے اور بلایک فرایر کے پل مین پندرہ لاکھ اٹھائیس ہزار چار سو روپیہ صرف ہوے اور ویسمنسٹر کے پل کی تعمیر مین اڑتیس لاکھ نوے ہزار روپیہ صرف ہوے تو بتاؤ کہ کل کتنا روپیہ صرف ہوا —

ایک[6] مدرسہ مین پانچ دفعہ ہین — پانچوین دفعہ مین ۲۲ طلبہ ہین — چوتھی مین پانچوین سے ۹ زیادہ ہین اور تیسرے مین پانچوین سے ۷ زیادہ ہین اور دوسری مین تیسری سے ۳ زیادہ ہین اور پہلی مین اتنے طلبہ ہین جتنے کہ پانچوین اور دوسری مین ملکر ہین تو بتاؤ کہ اوس مدرسہ مین کل کتنے طالب العلم ہین —

تو بتلاؤ کہ اگر ہم اوس کھیت کے چارون طرف پھرین تو کتنا فاصلہ طے کرنا ہوگا۔

۲ ایک سوداگر نے اپنے ایک مہاجن کو ۶۳۵۰ روپیہ دیے اور دوسرے کو ۷۵۰ روپیہ دیے اور تیسرے کو ۱۶۳۰۵ روپیہ دیے اور چوتھے کو ۶۷ روپیہ دیے اور پانچوین کو ۲۴۰۳۰ روپیہ دیے تو بتاؤ کہ سب کتنا روپیہ اُسنے دیا

۳ ہوین صاحب ۱۶۴۲ع مین پیدا ہوے اور پچاسی برس کی عمر مین انتقال کیا تو بتاؤ کہ وہ کس سنہ مین مرے۔

۴ واٹرلو کے مقام پر شاہ نپولین کی فوج مین ۴۸۹۵۰ پیادہ تھے ۵۷۶۵ سوار اور ۷۷۳۲ توپخانہ کے جوان تھے تو بتاؤ کہ سب کتنے سپاہی اوسکے پاس تھے۔

۵ کشمیر کا رقبہ ۲۵۱۲۳ مربع میل ہے اور اودھ کا ۲۳۷۳۸ میل مربع ہے اور نیپال کا رقبہ ۵۴۵۰۰ میل مربع ہے اور صوبۂ مالوہ کا رقبہ ۵۷۱۱۱ میل مربع ہے تو بتاؤ کہ اون سب مین کتنے مربع میل ہین۔

۶ میسور مین ۳۰۸۸۶ میل مربع ہین اور جاگیرات اوڑیسہ مین ۱۳۰۴۱ میل مربع اور ترا ونکور مین ۴۷۲۲ مربع میل ہین اور دیگر ہندوستانی ریاستون مین جو ماتحت احاطۂ مدراس کے ہین ۳۱۵۳ مربع میل ہین تو بتاؤ کہ اُن سب مین کسقدر مربع میل ہین۔

۷ تھوڑا عرصہ ہوا کہ ہندوستان کی فرانسیسی عملداری مین آبادی حسب تفصیل ذیل تھی یعنی پانڈچری مین ۸۲۸۸۰ اور چندرناگور مین ۳۱۷۲۷ اور کارئکل مین ۹۹۶۲ اور یانام مین ۵۰۶۵ اور ماہی مین ۳۵۴۱ تو بتاؤ کہ کل مردم شماری کسقدر تھی۔

۸ پانچ گلہ مویشی کے ہمنے دیکھے اونمین سے پہلے مین ۱۵ جانور تھے دوسرے مین پہلے سے دوچند تھے اور تیسرے مین دوسرے سے دوچند اور چوتھے مین تیسرے سے دوچند اور پانچوین مین چوتھے سے دوچند جانور تھے تو بتاؤ کہ کل

۷	۸	۹
۵۷۷۰۸۲۱	۲۷۵۹۱۰۴۶	۷۶۸۴۰۰
۹۱۰۱۴۶	۵۷۶۸۰۰۰	۹۳۲۰۰۸۹
۶۵۴۴۸۸۹	۳۹۰۳۹۵۸۷	۶۹۴۹
۷۴۰۰	۵۹۶۴۵۹	۸۴۹۸۲۷۵۹
۷۶۸۳۷۰۹	۷۸۵۳۴۸۴۲	۷۰۰۸۹۷
۳۶۸۴۷۹۳	۱۹۸۲۷۶۳۴	۷۸۵۶۳۴۱۲

۷ —

۱	۲	۳
۷۶۴	۵۷۸۰	۶۰۳۸
۳۰	۳۶	۴۷
۷	۵۴۱	۶۵۱
۶۹	۶۸۳۷	۸۳۰۶
۳۰۷	۹۰۶	۸
۲۴۰	۷۸	۹۷

۴	۵	۶
۵۶۳۴	۸۷۰۵	۷۶۳۰۵
۷۳۲۵	۶۸۱۷	۳۷۵۶
۶۰۳	۵۹۶	۴۸
۴۶۲۰	۷۳۸۴	۷۶۴
۷۶	۷۶۹	۸۷۶۳۵
۸	۹۳	۵۷۶۲
		۶۷۰۵۳

۷	۸	۹
۸۴۷۶۳	۶۵۸۳	۱۸۷۹۵
۶۸۵۷۶	۷۰۵۷۸	۹۷۶
۴۷۳۶	۵۹۰	۲۰۸۷۸
۶۴۷	۶۴	۹۲۱
۵۷۹۶۰	۳۱۷۸	۷۴
۷۰۳۲۷	۸۷۹۱۱	۲۰۴۴
۶۸۴۳		

۸ — چار جہاز مزدورونکے مدراس سے روانہ مورشش کو ہوے پہلے جہازمین ۱۲۰ مزدور تھے دوسرے جہازمین پہلے سے ۱۲ مزدور زیادہ تھے اور تیسرے جہازمین دوسرے جہاز سے آٹھ مزدور زیادہ تھے اور چوتھے مین تیسرے جہاز سے ۵ مزدور زیادہ تھے تو تبلاؤ کہ چارون جہازون مین کتنے مزدور تھے —

۲ ایک کھیت کا ایک ضلع ۷۵۴۳ فیٹ لنبا ہے اور دوسرا ضلع ۷۹۳۲ فیٹ لنبا ہے اور تیسرا ۶۰۵۰ فیٹ اور چوتھا ۴۹۹۵ فیٹ لنبا ہے

۵-

۱	۲	۳
۲۰۷	۳۰۱۹	۴۰۹
۱۸۱۶	۷۲۸	۱۷۱۸
۹۶۵۴	۶۵۱۴	۶۰۷
۲۷۱۸	۷۰۲۱۸	۲۰۱۹۱
۴۶۴	۶۴۰۰	۷۹۰۲
۹۷	۲۱۷	۱۸۰۶۱

۴	۵	۶
۲۰۱۷۱	۲۱۰۱۷۶	۴۸۷۹۴۵۶
۳۸۶۴	۳۴۹۸۰۰۱	۱۸۳۲۱۹۱۸
۱۹۷	۳۲۱۸۱۶	۸۴۷۱۶۵۴
۲۱۲۱۶	۴۹۷۸۱۰۱	۵۷۹۰۸۱۴
۸۹۰۷	۲۱۸۰۶۹	۳۱۵۶۱۹
۶۳۴۱۸	۱۷۶۵۴	۴۱۰۰۷

۷	۸	۹
۹۶۱۷۳۲۱	۹۰۰۱۸۰۳۸	۶۷۴۸۰۶
۴۲۰۶۵۴	۱۰۴۷۰۶۱۵	۱۳۶۰۸۱۱۱
۸۷۳۹۷	۹۱۰۵۶۸	۸۲۰۰۶۴۹
۲۴۱۶۸۵۴	۱۰۰۶۴۹	۳۷۳۸۴۶۳۹
۸۲۷۹۱۶	۱۶۹۱۲	۹۰۶۷۰۵۳۸
۴۹۷۲۸	۶۴۰۳۹۷	۹۹۴۱۵۷۰۷
	۷۵۱۸۴۳۸	

۶-

۱	۲	۳
۷۱۴۰۷	۸۲۰۷۹	۹۶۷۴۸
۹۰۷۸۱	۸۸۰۹۹	۲۵۰۰۳
۶۸۹۴۳	۶۷۰۰۵	۸۴۰۶۷
۳۲۶۰۰	۷۴۳۸۷	۹۵۶۷۴
۷۲۷۷۷	۱۲۳۴۵	۹۸۷۶۵

۴	۵	۶
۳۳۴۵۶	۱۵۱۶۱	۹۴۶۶۴۹۵
۸۴۷۷۱	۸۰۹۸	۷۵۴۵۴۷۸
۶۶۸۵۴	۹۵۸	۲۹۰۹۹
۷۲۹۸۴	۴۹۷۹۰	۲۹۸۸۶۰۷
۹۹۹۹۹	۷۸۳۶۸	۹۲۹۲۹۲۹
		۷۸۳۳۲۱۰

۱۸

۶	۷	۸	۹
۹	۶۵	۴۲	۶۷۹
۶۷	۳۰۸	۴۴۰	۸۵۸
۵۰۰	۴۰	۹۰	۳۷۹
۲۵	۵۳۹	۱۹	۶۸۵
۹۰۹	۶۷۰	۹۱۰	۹۶۷
۸۰	۹	۶۸۸	

۴—

۱	۲	۳
۳۲ ۱۴ ۱۳	۵۴۳۱۲۳	۵۳ ۶۱۲۳
۴۵ ۲۷ ۳۴	۲۳۴۵ ۱۲	۴۵ ۳۲ ۱۵
۳۷ ۱۸	۷۱ ۳۱ ۴۵	۱۲ ۳۴
۲۴۵ ۶۱	۱۰ ۴۲ ۳۴	۴۲ ۳۱
۳۴ ۱۳ ۲۳	۳ ۶۱ ۴۲	۵۱۲۳۴
	۳۴ ۵۱	۶۱ ۳۲ ۵۴

۴	۵	۶
۱۲ ۳۴۵۶	۷۶۱۲۸۴	۶۵ ۷۸۹۰
۲۳ ۴۵۶۱	۶۱۲۸۷۴	۲۷ ۸۶۷۹
۳۴ ۵۶۱۲	۸۷۱۹	۵۷۹۸
۴۵ ۶۱۲۳	۴۶۷۵۹	۶۷۸۴۳
۵۶ ۱۲۳۴	۵۸۷۹۹۹	۴۸ ۹۵۶۷
۶۱ ۲۳۴۵	۹۸۷۶۷۸	۳۷ ۴۲۹

۷	۸	۹
۶۹ ۲۳ ۸۷	۷۶ ۸۴۵۳	۹ ۴۱ ۶۳
۴۹ ۵۶	۳۵ ۸۴۲۸	۲ ۱۹ ۵۴
۸۷ ۵۸	۸۷ ۹۶	۷۸ ۱۲
۷۶۹۳۷۸	۵۴۹۳۷	۵ ۹۳
۵۷ ۹۰	۴۹۵	۳۵ ۶۴۷
۸۷۶۵۸	۸۷۶۵۷۸	۴۸۹۵

۱-

۱	۲	۳	۴	۵
۸	۹	۱۶	۳۵	۲۱
۲۷	۳۲	۸	۱۴	۸
۱۴	۴۱	۵۴	۲	۳۵
۹	۶	۸۳	۶	۴۳
۶۷	۳۵	۸	۱۰	۲
۳	۴	۲۷	۹	۶۵
۹۳	۹	۸	۱۴	۸

۶	۷	۸	۹
۱۷	۵۶	۹	۸۱
۸	۴۳	۱۰	۳۲
۹۹	۶۰	۳۲	۵۰
۹	۷	۲۵	۸
۱۶	۵	۶	۶۳
۶۱	۱۸	۴۰	۲۵
۵	۱۲	۱۳	۱۴

۲-

۱	۲	۳	۴	۵
۱۴	۴۷۰	۳۷۰	۸۳	۶۵۲
۳۷۰	۷۰	۲۹	۷۲۵	۲۹
۸۶	۳۰۷	۸۶	۶۰۹	۴۵۸
۵۲۱	۶۵	۹۴۳	۵۳۷	۳۶۷
۳۹	۱۷۶	۲۷۹	۲۶۸	۴۹

۶	۷	۸	۹
۳۷۲	۴۷۶	۸۳۰	۵۰۰	
۴۱۳	۲۵۵	۲۱۶	۳۰۳	
۳۴	۱۴۹	۸۴۲	۶۱۶	
۱۳۷	۴۳۶	۹۹	۷۰۷	
۷۳۶	۸۴	۱۱	۸۹۵	

۳-

۱	۲	۳	۴	۵
۳۰۵	۶۰۲	۴۸	۴۹۰	۳۸۵
۲۶	۹	۶۳۹	۱۸	۴۷
۱۴۳	۳۰۸	۲۵۸	۲۰	۶۹۳
۸۹	۵۸	۶۵	۶	۹
۴۶	۶۴۷	۸۹۳	۹۹۰	۲۰۹
۲۵۲	۸۹۲	۴۷۶	۴۶۵	۴۶۵

دوسری دفعہ کے دینے تھے اسیطرح دوسرے شخص کو ۴۳۳ روپیہ اور ۹۰۵ روپیہ دینے تھے اور تیسرے شخص کو ۳۵۹ روپیہ دینے تھے اور چوتھے شخص کو ۲۹۸ روپیہ دینے تھے تو بتلاؤ اوس بنیے کو سب کتنے روپیہ لینے تھے۔ جواب ۶۰۱۱ روپیہ

(۴) ایک باغیچہ مین ۶۵۳ پیڑ آم کے تھے اور ۱۷ جامن کے اور ۲۱۵ نیمبو کے ۱۹۲ سنگترہ کے اور ۱۲ کھرنی کے اور ۶ شہتوت کے تو بتاؤ اوس باغیچے مین کل ملکر کتنے درخت تھے۔ جواب ۱۴۰۱

(۵) ایک چمار کی دکان پر ۳۷۵ مردانہ کمینختی جوڑی جوتونکی تھے اور ۵۶۰ جوڑے نری کے اور ۲۰ جوڑے ہرن کی کھال کے اور ۸۹۵ جوڑے چھوٹے لڑکون کے پہنتے کے تھے تو بتاؤ اوس چمار کی دکان مین سب کتنے جوڑے تھے۔ جواب ۱۸۵۰ جوڑے

(۶) ایک راجہ کی سواری نکلی اوسمین ۶۰۰ - آدمی ہاتھی کے ہودونمین سوار تھے اور ۲۰۰۴ - آدمی گھوڑون پر سوار تھے اور ۷۶۷ - آدمی اونٹون پر چڑھے چلے جاتے تھے اور ۳۵۴ - آدمی پیدل تھے تو بتاؤ کہ کل آدمی کتنے تھے۔ جواب ۶۴۲۵ آدمی

(۷) ایک شخص ستائیسوین اکتوبر ۱۸۳۵ء کو ایک جگہ نوکر ہوا اور وہ ۳۰ جون ۱۸۵۲ء تک اوسی جگہ نوکر رہے تو بتلاؤ اتنک اوسنے کتنے دن نوکری کی اور یاد رکھو کہ ہر ایک سن ماہ جنوری سے شروع ہوتا ہے اور ماہ دسمبر مین آخر ہوتا ہے اور مہینونکے نام اور اونکے دنونکی تعداد اسطرح پر ہے۔

نام مہینہ تعداد دن	جنوری ۳۱	فروری ۲۸	مارچ ۳۱	اپریل ۳۰	مئی ۳۱	جون ۳۰	جولائی ۳۱	اگست ۳۱	ستمبر ۳۰	اکتوبر ۳۱	نومبر ۳۰	دسمبر ۳۱

جواب ۱۶ برس، ۷ مہینے اور ۸ دن

سوالات جمع نمبر ۳

اعداد مندرجۂ ذیل کو جمع کرو۔

سوالات جمع

(۱)
۹
۴
۵
۳۶
۱۸
۷۰۲
۱۴۴

(۲)
۸
۱۷
۹
۶۸
۳۴
۱۳۶
۲۷۲

(۳)
۱۸
۷۰
۳۵
۱۷۰
۲۸۰
۱۴۰
۷۱۳

(۴)
۱۹۳۰
۶۸۱
۷۷۲۰۰
۲۸۴۵
۳۸۶۰
۹۶۵
۸۷۴۸۱

(۵)
۸۷۲۱۴۵
۶۲۱۷۸
۴۹۵۸
۴۵۷۸۱
۳۴۲۱
۶۴۳
۹۸۹۱۲۶

(۶)
۱۰۰۵۶
۳۳۷۹۲
۱۳۲
۴۲۲۴
۶۷۵۸۴
۲۱۱۲
۲۶۴
۸۹
۱۱۸۲۵۳

(۷)
۱۵۸۷۲
۳۹۶۸
۴۹۶
۳۱
۶۳۴۸۸
۳۱۷۴۴
۲۴۸
۱۹۸۴
۱۱۷۸۳۱

(۸)
۱۱۰۰۸
۲۷۵۲
۶۸۸
۱۷۲
۸۸۰۶۴
۱۲۹
۳۴۴
۲۲۰۱۶
۱۲۵۱۷۳

سوالات جمع

(۱) ایک سوار یکشنبہ کو ۲۷ میل چلا دوشنبہ کو ۲۹ میل سہ شنبہ کو ۳۴ میل چہارشنبہ کو ۲۹ میل پنجشنبہ کو ۵۰ میل چلا اور جب بہت تھک گیا تو جمعہ کو ۴۹ میل چوپہیے کی گاڑی مین سوار ہوکر چلا تو بتاؤ کہ وہ شخص ۶ دنکے عرصہ مین کتنے میل چلا۔

جواب ۲۱۸ میل

(۲) ایک گھوسی کے پاس ۵۳ گائین اور نو بھینسے اور ۲۰ بیل اور ۵ بکری اور ۲ گھوڑیان تھین تو بتلاؤ اوسکے پاس سب کتنے جانور تھے۔

جواب ۱۴۲ جانور

(۳) ایک بنیا داودستند یعنی لین دین کا کام کرتا تھا اور اوسکے چار شخصون پر روپیہ لینے تھے پہلے شخص کو ۳۴۵۱ روپیہ ایک دفعہ کے دینے تھے اور ۵۶۵ دوسرے

مثال دوسری
ترکیب جوڑنے کی

چار اور دو چھ اور ایک سات اور چار گیارہ کا ایک ہاتھ لگا ایک وایک اور دو تین اور چھ نو اور چار تیرہ اور پانچ اٹھارہ کے آٹھ ہاتھ لگا ایک ایک اور آٹھ نو اور تین بارہ اور دو چودہ کے چار ہاتھ لگا ایک اور ایک اور چھ سات۔

مثال تیسری

چھ اور ایک سات اور چھ تیرہ اور ایک چودہ کے چار ہاتھ لگا ایک ایک اور پانچ چھ اور پانچ گیارہ اور آٹھ اونیس کے نو ہاتھ لگا ایک ایک اور چار پانچ اور نو چودہ اور چار اٹھارہ اور دو بیس کا صفر ہاتھ لگے دو دو اور تین پانچ اور آٹھ تیرہ اور تین سولہ اور سات تیئیس کے تین ہاتھ لگے دو دو اور دو چار اور سات گیارہ اور دو تیرہ۔

امثال جمع بموجب طریق طولانی

اکائی	دہائی	سیکڑا	ہزار
۵	۶	۴	۳
۸	۷	۵	۲
۳	۲	۵	۷
۱۶			اکائی
	۱۵		دہائی
		۱۴	سیکڑا
		۱۲	ہزار
۱۳۵۶۶ حاصل جمع			

اکائی	دہائی	سیکڑا	ہزار	دس ہزار
۲	۷	۸	۳	۲
۵	۳	۶	۵	
۹	۸	۰	۷	
۱۶				اکائی
	۱۸			دہائی
		۱۴		سیکڑا
		۱۵		ہزار
		۲		دس ہزار
۳۶۵۶۶				

۸ کو اکائی کے مرتبے پر رکھا اور ایک دہائی کو یاد رکھا۔

۶ ۳ ۵
۵ ۸ ۷ ۳
۷ ۸ ۸ ۲ ۸
۸

(۳) پھر بطریق مذکورہ دہائیونکو جوڑکر حاصل جمع مین ہاتھ لگی دہائی کو ملا دو اور دیکھو کہ اس حاصل عدد مین کتنے سیکڑے ہین اونکو ہاتھ لگامان باقی دہائیونکو باقی اکائیون مذکور کی بائین طرف لکھو اور اسیطرح اگر ہزار وغیرہ اور مرتبے ہون تو اونکا حاصل جمع نکالکر بطریق مذکور لکھو اسطرح سے جو عدد حاصل ہووی حاصل جمع مطلوب ہوگا جسطرح دہائی کے بندسے ۳ و ۸ و ۸ کو جوڑا تو ۱۹ دہائی ہوئین اونمین یاد رکھی ہوئی دہائی ایک کو جوڑا تو ۲۰ دہائی ہوئین لیکن دس دہائی کا ایک سیکڑا بنتا ہے اسلیے بیس دہائیونکے دو سیکڑے ہوے اس سبب سے دہائی کی جگہ صفر رکھا اور دو سیکڑون کو سیکڑون کے

۶ ۳ ۵
۵ ۸ ۷ ۳
۷ ۸ ۸ ۲ ۸
۸ ۲ ۳ ۰ ۸

جوڑ ۲۰ مین جوڑا تو ۲۲ سیکڑے ہوے لیکن دس سیکڑے کا ایک ہزار ہوتا ہے اسلیے ۲۲ سیکڑون کے ۲ ہزار اور دو سیکڑے ہوے ۲ کو سیکڑے کے مرتبے پر لکھا اور ۲ ہزار کو ہزارون کے جوڑ ۵ مین جوڑا تو ۷ ہزار ہوے اسلیے ۷ کو ہزار کے مرتبے پر لکھا اور ۸ کو دس ہزار کے مرتبے پر لکھا اسی طرح سے ۸۷۲۰۸ حاصل جمع ہوا اسیطرح پر دوسری و تیسری و چوتھی مثال جو نیچے لکھی ہین اونکا حاصل جمع نکالو۔

مثال دوسری	مثال تیسری	مثال چوتھی
۶۸۲۴	۲۳۴۵۶	۳۷۸۰۰۵
۳۶۲	۷۸۹۰۱	۶۳۲۰۰
۴۱	۲۳۴۵۶	۴۲۰۹۸
۲۵۴	۷۲۸۱	۲۱۷۹۰۰
۷۴۸۱	۱۳۰۹۴	۷۰۹۵۶
		۱۱۵۰۱۵۹

مثال

جس سے دو یا دو سے زیادہ عددونکے برابر ایک نیا عدد دریافت ہوجاوے جب دو یا دو سے زیادہ عددونکو اکٹھا کرتے ہین یا جوڑتے ہین تو بعد جوڑنے کے جو عدد حاصل ہوتا ہے اوسکو حاصل جمع بولتے ہین —

جب علامت + مثبت دو یا زیادہ عددونکے درمیان لکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ اعداد مذکور باہم جوڑے جانے کو ہین مثلاً ۲ + ۴ + ۸ سے یہ مراد ہے کہ اعداد ۲ و ۴ و ۸ باہم جوڑے جانے کو ہین یعنے اونکی حاصل جمع سے مطلب ہے اگر دو یا زیادہ اعداد کے درمیان علامت = مساوات ہووے تو اوس سے یہ مراد ہے کہ اوسکے دونون جانب کے اعداد باہم مساوی یعنی برابر ہین مثلاً ۳ + ۵ = ۸ +

قاعدہ

(۱) جن عددونکو جمع کرنا ہو اونکو ایک دوسرے کے تلے اس ترتیب پر لکھو کہ اونکی اکائی ایک دوسرے کے تلے رہین اور دہائی دہائی کے تلے اور علے ہذا القیاس سیکڑا اور اور مرتبے اپنے اپنے تلے رہین اور پھر سب کے نیچے ایک عرضی خط کھینچو —

جسطرح ۶ ۳ ۵ اور ۵ ۸ ۷ ۳ و ۸ ۸ ۲ ۸ — انکو جوڑنا ہے تو اونکو اس ترتیب سے لکھا۔

۶ ۳ ۵
۵ ۸ ۷ ۳
۸ ۸ ۲ ۸

(۲) اکائیونکے سب ہندسونکو جوڑ کر دیکھو کہ اونکے جوڑ یعنے حاصل جمع مین کتنی دہائیان ہین اونکو ہاتھ لگا مان کر باقی اکائیونکو اکائی کے مرتبے پر لکھو اور اگر باقی مین کوئی اکائی نہ ہے تو صفر رکھدو —

جسطرح اکائی کے ہندسے ۶ و ۵ و ۳ کو جوڑا تو ۱۸ — اکائیان ہوئین لیکن دس اکائیونکی ایک دہائی بنتی ہے اسلیے ۱۸ اکائیونکی ایک دہائی اور آٹھ اکائی ہوئین

دو ہزار چھہ سو ستتر - چھہ کرور پچانوے لاکھہ تہتر ہزار دو سو تیس - آٹھہ کرور تیس لاکھہ پچاسی ہزار تین سو اکسٹھہ - سات کرور اونسٹھہ لاکھہ چار ہزار پانچ سو ترسٹھہ - نو کرور سرسٹھہ لاکھہ اٹھانوے ہزار چار سو آٹھہ - تین کرور بتیس لاکھہ ستاون ہزار سات سو اونہتر - چھہ کرور اکیاون لاکھہ آٹھہ ہزار تین سو بیاسی - پانچ کرور چار لاکھہ نو ہزار ستانوے -

۸ - چون کرور ستائیس لاکھہ تراسی ہزار نو سو سینتالیس - اٹھانوے کرور اکہتر لاکھہ باسٹھہ ہزار پانچ سو آٹھہ - اڑتیس کرور چھیانوے لاکھہ باون ہزار آٹھہ سو ترانوے - تینتیس کرور تہتر لاکھہ پچانوے ہزار چھہ سو اٹہتر - تیس کرور چالیس لاکھہ پچاس ہزار گیارہ - تیس کرور پانچ لاکھہ چار ہزار آٹھہ سو - پینتالیس کرور پچاس لاکھہ بیس ہزار آٹھہ - اسی کرور ایک - ستر کرور چار ہزار پانچ سو تہتر

۹ - پینتالیس اور اکیاون کے درمیانی اعداد لکھو -

ستاسی اور ننانوے کے درمیان کے ہندسہ اور نو سو سرسٹھہ و نو سو ستر کے بیچ کے ہندسہ اور سات سو گیارہ سے سات سو تیس تک کے اعداد لکھو -

دوسری فصل

جمع مفرد

سوالات زبانی حل کیواسطے

۱ - پانچ آنب اور چار آنب کے آنب ہوے -

۲ - ایک ہاتھی اور ایک گھوڑے اور دو بکریون اور ایک تیتر کی کتنی ٹانگین ہوئین

۳ - زید کے پاس چار پیسے ہین عمرو کے پاس پانچ بکر کے پاس سات اور خالد کے پاس آٹھہ تو بتاؤ اُن سب کے پاس کتنے پیسے ہین -

جمع مفرد

ایک قسم کے چند عددونکے اکٹھا کرنیکو جمع کرنا کہتے ہین یا جمع ایسی ترکیب کو کہتے ہین

سوالات مشق
نمبر ۲

ان رقوم کو ہندسون مین لکھو۔

۱۔ ترسٹھ۔ اکیاسی۔ ننانوے۔ چالیس۔ اونتالیس۔ تیرہ اونچاس۔ پچپن۔ اوناسی۔

۲۔ ایک سو ترین۔ دوسو اونسٹھ۔ تین سو نو۔ چار سو بیس۔ پانچ سو نواسی سات سو اکھتر۔ آٹھ سو تئیس۔ نو سو اڑتالیس۔ چھ سو چھپن۔

۳۔ دو ہزار تین سو ستر۔ چار ہزار آٹھ سو پینتالیس۔ پانچ ہزار اکیس۔ تین ہزار چار چھ ہزار نو سو۔ آٹھ ہزار سات سو سینتالیس۔ نو ہزار اکیاسی۔ سات ہزار آٹھ سو ساٹھ۔ نو ہزار ایک۔

۴۔ پندرہ ہزار تین سو اکتالیس۔ گیاہ ہزار ایک سو گیارہ۔ اکیس ہزار تین سو بانوے تیس ہزار پانچ سو چونتیس۔ چالیس ہزار پینتالیس۔ ساٹھ ہزار پانچ ستاسی ہزار نو سو پچاس۔ اٹھتر ہزار دو سو۔ نواسی ہزار اٹھانوے۔

۵۔ تین لاکھ چھ سو ترانسی۔ چار لاکھ پانچ ہزار تین سو چار۔ دو لاکھ گیارہ ہزار نو سو اکتالیس۔ چار لاکھ اونچاس ہزار تیس سو اونسٹھ۔ چھ لاکھ اکیس ہزار آٹھ سو باون۔ پانچ لاکھ ایک۔ تین لاکھ چالیس۔ سات لاکھ چار سو اٹھانوے۔ آٹھ لاکھ نو ہزار چار سو اٹھتر۔

۶۔ سینتالیس لاکھ نواسی ہزار تین سو بانوے۔ بیس لاکھ چھہتر ہزار سات سو تیس ارسٹھ لاکھ پانچ ہزار چھ سو ستائیس۔ سینتیس لاکھ اسی ہزار چار سو اٹھانوے اٹھتر لاکھ چھہتر ہزار نو سو ستاون۔ چون لاکھ اڑتیس ہزار دو سو آٹھ۔ اسی لاکھ سات ہزار پانچ سو نوے۔ نوے لاکھ پانچ سو تین۔ ستر لاکھ دو۔

۷۔ تین کرور اونسٹھ لاکھ بانوے ہزار تین سو اٹھانوے۔ نو کرور تہتر لاکھ

سوالات مشق

نمبر ۱

اعداد مندرجۂ ذیل کو پڑھو یا الفاظ مین لکھو۔

۱۔ ۴۳ و ۶۰ و ۸۸ و ۹۷ و ۵۹ و ۱۲ و ۲۱ و ۱۹ و ۲۵۔

۲۔ ۶۵ و ۷۸ و ۸۹ و ۹۹ و ۶۹ و ۹۴ و ۳۹ و ۴۹ و ۷۹۔

۳۔ ۱۰۸ و ۲۰۹ و ۰۱۹ و ۴۳۰ و ۶۳۹ و ۰۸۰ و ۹۴۰ و ۰۰۹ و ۹۳۵۔

۴۔ ۴۶۰۵ و ۵۰۷۸ و ۵۸۹۰ و ۶۹۰۰ و ۶۰۰۹ و ۰۲۵۸ و ۲۵۸۰ و ۷۰۴۹ و ۸۰۰۲۔

۵۔ ۲۰۷۱۴ و ۳۵۰۱۹ و ۶۴۲۰۵ و ۷۱۸۹۰ و ۸۹۸۴۷ و ۶۵۵۵۶ و ۸۸۰۰۰ و ۹۰۰۰۰ و ۷۶۸۴۷۔

۶۔ ۲۰۴۵۰۹ و ۵۴۶۰۰۸ و ۷۶۸۵۲۶ و ۸۱۱۹۰۰ و ۶۰۰۰۰۷ و ۳۰۰۰۵۹ و ۹۰۰۵۴۷ و ۴۰۵۳۰۸ و ۲۳۰۸۵۳۔

۷۔ ۲۳۰۸۵۳۱ و ۴۰۵۳۰۸۰ و ۹۰۰۵۴۷۲ و ۳۰۰۰۵۹۳ و ۶۰۰۰۰۷۵ و ۸۱۱۹۰۰۴ و ۷۶۸۵۲۶۸ و ۵۴۶۰۰۸۹ و ۲۰۴۵۰۹۷

۸۔ ۴۷۸۹۳۹۲۵ و ۲۰۷۶۷۳۰۲ و ۶۸۰۵۶۲۷۱ و ۳۷۸۰۵۳۸۶ و ۷۸۷۲۰۵۷۳ و ۵۵۳۸۲۰۸۵ و ۸۰۰۷۵۹۰۴ و ۸۰۰۰۰۳۰۵ و ۷۰۰۰۰۰۰۳۔

۹۔ ۷۴۹۸۸۷۲۰۵ و ۲۸۶۷۳۷۸۰۳ و ۸۶۰۵۶۲۷۰۱ و ۳۰۸۰۳۵۶۸۰ و ۸۷۲۷۰۰۷۳۰ و ۵۳۰۰۰۰۵۷۹ و ۹۸۰۰۰۰۰۲۴ و ۸۰۷۰۹۰۰۴۱ و ۷۰۰۹۰۸۰۰۱۔

سو	ہزار	لاکھ	۰	سو	ہزار	لاکھ	کرور	ارب
۲۳۲	۴۵	۳۷	۵۰	۱	۳۲	۵۶	۸۷	۹۰
۴۲۰	۳۷	۵۶	۲۵	۵	۳۰	۷۰	۹۰	

اعداد لکھنے کا قاعدہ

جس عدد کو لکھنا ہو اوسمین جو اکائی کا عدد شامل ہو اوسکو اول لکھو اور اکائی کا مرتبہ خالی ہو تو صفر لکھو اور پھر جو دہائی کا عدد ہو اوسکو اکائی کے مرتبے کے بائین طرف لکھو اور اسیطرح سیکڑا ہزار وغیرہ کے جو عدد ہون اونکو درجہ بدرجہ بائین طرف لکھو اور جو مرتبہ خالی ہو اوسکی جگہ صفر رکھو۔

دوسرا قاعدہ

جس بڑے عدد کو لکھنا ہو اوسکے سب سے بڑے مرتبے کے شمار کو ہندسے مین لکھو اور یاد رکھو کہ اوسکے بعد جو درجہ بدرجہ چھوٹے مرتبون کو لکھو اونمین سیکڑے کے سوا سے ہر ایک مرتبے مین دو ہندسے ہونگے اور اگر کسی مرتبے مین اکائی یا دہائی نہو تو اوس جگہ صفر رکھو۔

سوال

باون و تین سو بینسٹھ و چار سو چار و ایک ہزار آٹھ سو تیئیس و آٹھ ہزار چالیس و دس ہزار چھ سو چھ و بیس لاکھ چالیس ہزار ستانوے و تین کرور پینتیس لاکھ چھپین ہزار سات سو نواسی ان عددونکو ہندسون مین لکھو۔

						۵	۲	باون
					۳	۶	۵	تین سو بینسٹھ
					۴	۰	۴	چار سو چار
				۱	۸	۲	۳	ایک ہزار آٹھ سو تیئیس
				۸	۰	۴	۰	آٹھ ہزار چالیس
			۱	۰	۶	۰	۶	دس ہزار چھ سو چھ
		۲	۰	۴	۰	۹	۷	بیس لاکھ چالیس ہزار ستانوے
۳	۳	۵	۵	۶	۷	۸	۹	تین کرور پینتیس لاکھ چھپین ہزار سات سو نواسی

اعداد کے پڑھنے کا قاعدہ

جس عدد کو پڑھنا ہو اوسکی سب سے دائین ہندسے سے اکائی دہائی وغیرہ پڑھنا شروع کرو اور یہ عمل بائین طرف کے آخر ہندسے تک جاری رکھو اگر عدد مین چار یا چھہ یا آٹھہ یا دس یا بارہ ہندسے ہون یعنی ہندسونکی تعداد جفت ہو تو عدد کے سب سے بائین ہندسے کو مع اوسکے مرتبہ کے پڑھو پھر دو دو ہندسونکو ملاکر مع اونکے مرتبہ کے پڑھو جب تک سیکڑے کے ہندسہ تک پہونچو پھر سیکڑے کے ہندسے کو پڑھکر باقی دو ہندسون کو ملاکر پڑھو۔

اگر عدد مین تین یا پانچ یا سات یا نو یا گیارہ ہندسے ہون یعنی ہندسونکی تعداد طاق ہو تو بائین طرف سے دو دو ہندسونکو ملاکر مع اُنکے مرتبے کے پڑھو جبتک سیکڑے کے ہندسے تک پہونچو

نیچے جو اعداد لکھے ہین اونھین پڑھو

۸ و ۱۷ و ۲۵۲ و ۳۶۵ و ۴۵۹۸ و ۱۰۰۰۰۰ و ۱۴۲۰۷ و ۹۰۰۰ و ۵۰۰ و ۲۰۰

۴۰۴ و ۳۰۰۰ و ۱۰۰۷ و ۶۰۰ و ۷۰۰۰۰۰ و ۳۰۵ و ۹۵۰۰ و ۲۰۳۷ و ۵۰۰۰

اکائی	۸	۷	۲	۵	۵	۰	۷	۰	۰	۴	۰	۷	۵	۰
دہائی		۱	۵	۲	۴	۰	۰	۰	۵	۰	۱	۰	۰	۷
سیکڑا				۳	۷	۰	۲	۰	۰	۴	۰	۰	۳	۳
ہزار					۹	۰	۴	۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰
دس ہزار						۱	۱		۲	۰	۷	۰	۰	۲
لاکھ										۰	۰	۷	۵	۰
دس لاکھ										۳	۰		۹	۰
کرور											۷			۰
دس کرور														۵

آٹھہ — سترہ — بائون — تین سو پینسٹھ — دو ہزار سات سو پینتالیس — دس ہزار — چار لاکھ بہتر ہزار دو سو سات — دو ہزار — تین لاکھ چھبیس ہزار چار سو چھ — چھ کروڑ پچاس لاکھ ستر ہزار دو سو — سات لاکھ — نو کروڑ پچاس لاکھ ستر ہزار دو سو پانچ — پانچ ارب سات کروڑ دس لاکھ پچاس ہزار پانچ سو

گنتی مین اکائی دہائی وغیرہ کے اونیس ۱۹ درجے ہوتے ہین اور ہر ایک درجہ اپنے پہلے درجے کی نسبت دس گنا ہوتا ہے اور درجون کا شمار داہنی طرف سے ہوتا ہے ✣

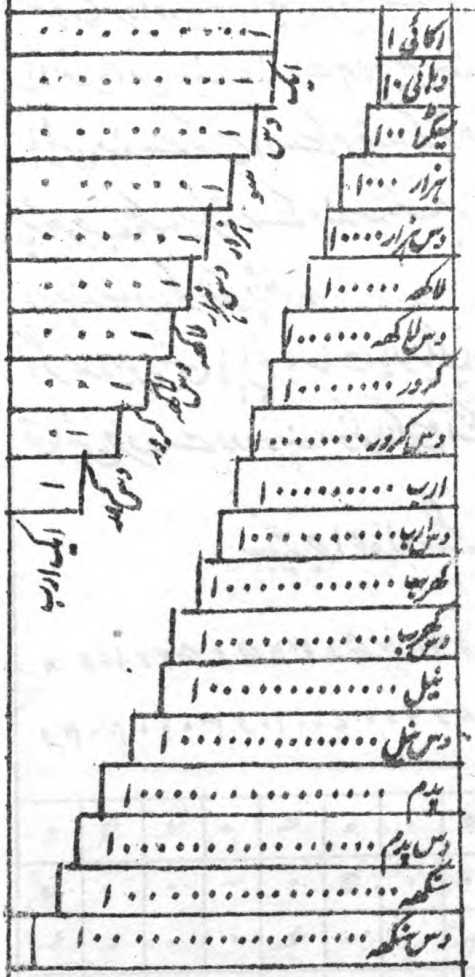

									۱
								۱	۲
							۱	۲	۳
						۱	۲	۳	۴
					۱	۲	۳	۴	۵
				۱	۲	۳	۴	۵	۶
			۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰

ایک اکائی یا ایک دہائی دو دو اکائی یا دس اور دو یا بارہ

ایک سیکڑا دو دو دہائی تین تین اکائی یا سو اور دس اور تین یا ایک سو تیئیس

ایک ہزار دو دو سیکڑے تین تین دہائی اور چار چار اکائی یا ایک ہزار دو سو تیئیس اور چار یا ایک ہزار دو سو چوبیس

ایک دس ہزار دو دو ہزار دو دو سو تین تین سیکڑے اور چار چار دہائی اور پانچ پانچ اکائی یا بارہ ہزار تین سو چوبیس یا بارہ ہزار تین سو پینتیس

ایک لاکھ دو دو دس ہزار دو دو ہزار تین تین سیکڑے اور چار چار دہائی اور پانچ پانچ اکائی یا بارہ لاکھ تیئیس ہزار چار سو پینتیس

ایک کرور دو دو دس لاکھ دو دو لاکھ تین تین ہزار چار چار سو پانچ پانچ

بارہ کرور تیئیس لاکھ پینتالیس ہزار چھ سو ستاسی

ایک ارب دو دو سو دس کرور دو دو کرور تین تین لاکھ چار چار ہزار پانچ پانچ سو چھ چھ

بارہ ارب تیئیس کرور پینتالیس لاکھ چھیاسی ہزار سات سو اٹھاسی

ایک دہائی مین دس اکائی ہوتی ہین —

ایک سیکڑے مین دس دہائی یا سو اکائی ہوتی ہین —

ایک ہزار مین دس سیکڑے یا سو دہائی یا ہزار اکائی ہوتی ہین —

دس ہزار مین ہزار دس یا سیکڑے سو یا دہائی ہزار یا اکائی دس ہزار ہوتی ہین —

ایک لاکھ مین دس ہزار دس یا ہزار سو یا سیکڑے ہزار یا دہائی دس ہزار یا اکائی لاکھ ہوتی ہین ✣

صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام
۱۳	تیرہ	۱۴	چودہ	۱۵	پندرہ	۱۶	سولہ
۱۷	سترہ	۱۸	اٹھارہ	۱۹	اونیس	۲۰	بیس
۲۱	اکیس	۲۲	بائیس	۲۳	تیئس	۲۴	چوبیس
۲۵	پچیس	۲۶	چھبیس	۲۷	ستائیس	۲۸	اٹھائیس
۲۹	اونتیس	۳۰	تیس	۳۱	اکتیس	۳۲	بتیس
۳۳	تینتیس	۳۴	چونتیس	۳۵	پینتیس	۳۶	چھتیس
۳۷	سینتیس	۳۸	اڑتیس	۳۹	اونتالیس	۴۰	چالیس
۴۱	اکتالیس	۴۲	بیالیس	۴۳	تینتالیس	۴۴	چوالیس
۴۵	پینتالیس	۴۶	چھیالیس	۴۷	سینتالیس	۴۸	اڑتالیس
۴۹	اونچاس	۵۰	پچاس	۵۱	اکیاون	۵۲	باون
۵۳	ترپن	۵۴	چون	۵۵	پچپن	۵۶	چھپن
۵۷	ستاون	۵۸	اٹھاون	۵۹	اونسٹھ	۶۰	ساٹھ
۶۱	اکسٹھ	۶۲	باسٹھ	۶۳	ترسٹھ	۶۴	چونسٹھ
۶۵	پینسٹھ	۶۶	چھیاسٹھ	۶۷	سرسٹھ	۶۸	اڑسٹھ
۶۹	اونہتر	۷۰	ستر	۷۱	اکہتر	۷۲	بہتر
۷۳	تہتر	۷۴	چوہتر	۷۵	پچہتر	۷۶	چھہتر
۷۷	ستتر	۷۸	اٹہتر	۷۹	اناسی	۸۰	اسی
۸۱	اکیاسی	۸۲	بیاسی	۸۳	تراسی	۸۴	چوراسی
۸۵	پچاسی	۸۶	چھیاسی	۸۷	ستاسی	۸۸	اٹھاسی
۸۹	نواسی	۹۰	نوے	۹۱	اکیانوے	۹۲	بانوے
۹۳	ترانوے	۹۴	چورانوے	۹۵	پچانوے	۹۶	چھیانوے
۹۷	ستانوے	۹۸	اٹھانوے	۹۹	ننانوے	۱۰۰	سو

مبادی الحساب حصۂ اول

پہلی فصل

علم اعداد کو علم حساب کہتے ہین۔

کسی شے یا چیز کے فرد کو ایک یا اکائی بولتے ہین۔

پورے ایک یا پوری پوری اکائیون کا نام عدد صحیح ہے۔

حساب مین جملہ اعداد کے لیے دس علامتین یا شکلین مقرر ہین انکو ہندسے کہتے ہین انکی شکلون اور نامون کا جاننا اور پہچاننا اور انمین سے ہر ایک کی طاقت جاننا ضرور ہے چنانچہ انکی صورت اور نام یہ ہین۔

ایک ۱ دو ۲ تین ۳ چار ۴ پانچ ۵ چھ ۶ سات ۷ آٹھ ۸ نو ۹ صفر

صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام
	ایک	۲	دو	۳	تین	۴	چار
	پانچ	۶	چھ	۷	سات	۸	آٹھ
	نو	۱۰	دس	۱۱	گیارہ	۱۲	بارہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۹۷	۴	[illegible] ۱۱ر پائی	[illegible] ۱۱ر ۷ پائی
″	۱۲	[illegible] ۴ر ۲ پائی	[illegible] ۴ر ۳ پائی
″	۱۹	[illegible] ۱۴ر ۹ پائی	[illegible] ۱۴ر ۹ پائی
″	۲۰	[illegible] ۱۳ر ۴ پائی	[illegible] ۱۳ر ۳ پائی
۱۱۵	نمبر ۱۵ کا چھبیسواں سوال	۸۲ سے	۱۸۲ سے
۱۵۲	دوسرے سوال کا جواب	۶۲۴۲	۶۲۴۰۲
″	چوتھا سوال	۵۴۳۸۲۵	۵۴۳۶۲۵
۱۶۳	تیرھویں ۱۳ سوال کا جواب	آنہ ۱۳ - روپیہ ۱۲ - اشرفی ۴۲	آنہ ۱۳ - روپیہ ۱۳ - اشرفی ۴۲
۱۷۰	گیارھویں سوال کا جواب	پائی ۳ ۳/۴ - آنہ ۰ - روپیہ ۲۱۵	پائی ۳ ۱/۴ - آنہ ۰ - روپیہ ۲۱۵
۱۷۲	بیالیسواں سوال	گھنٹہ ۱۱ - دن ۲۳۱ - برس ۹	گھنٹہ ۱۱ - دن ۲۳۱ - برس ۱۹
۱۸۶	نمبر ۹ کا ساتواں جواب	۶۸۰ ۴۳۰۰ روپیہ	۶۸۰ ۴۲۰۰ روپیہ
۱۹۶	سترھواں جواب	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۴۵۵۰۹۷	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۴۵۵۷۹۷
۱۹۷	نواں جواب	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۱۰	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۲۰
۱۹۹	بارھواں جواب	پائی ۹ - آنہ ۸ - روپیہ ۹۳۹	پائی ۹ - آنہ ۸ - روپیہ ۷۹۳۹
۲۰۰	اٹھارھواں جواب	پائی ۳ - آنہ ۰ - روپیہ ۲۸۹۹۱	پائی ۳ - آنہ ۰ - روپیہ ۲۵۹۹۱
۲۰۸	نمبر ۲۴ کا سترھواں جواب	۴۲۸۳۶۶۳ ۱۲ ۸/۹	۴۲۸۳۶۳ ۱۲ ۸/۹

مبادی الحساب حصۂ اول

پہلی فصل

علم اعداد کو علم حساب کہتے ہین۔

کسی شے یا چیز کے فرد کو ایک یا اکائی بولتے ہین۔

پورے ایک یا پوری پوری اکائیون کا نام عدد صحیح ہی۔

حساب مین جملہ اعداد کے لیے دس علامتین یا شکلین مقرر ہین انکو ہندسے کہتے ہین انکی شکلون اور نامون کا جاننا اور پہچاننا اور انمین سے ہر ایک کی طاقت جاننا ضرور ہی چنانچہ انکی صورت اور نام یہ ہین۔

ایک ۱ دو ۲ تین ۳ چار ۴ پانچ ۵ چھ ۶ سات ۷ آٹھ ۸ نو ۹ صفر

صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام
	ایک	۲	دو	۳	تین	۴	چار
	پانچ	۶	چھ	۷	سات	۸	آٹھ
	نو	۱۰	دس	۱۱	گیارہ	۱۲	بارہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۹۷	۴	۱۱ سیر ۲ پائی	۱۱ سیر ۷ پائی
//	۱۲	۴ سیر ۲ پائی	۴ سیر ۳ پائی
//	۱۹	۱۴ سیر ۹ پائی	۱۴ سیر ۹ پائی
//	۲۰	۱۳ سیر ۴ پائی	۱۳ سیر ۳ پائی
۱۱۵	نمبر ۵ کا چھبیسواں سوال	۸۲ سے	۱۸۲ سے
۱۵۲	دوسرے سوال کا جواب	۶۲۴۲	۶۲۴۰۲
//	چوتھا سوال	۵۴۳۸۲۵	۵۴۳۶۲۵
۱۶۳	تیرھویں سوال کا جواب	آنہ روپیہ اشرفی ۱۳ - ۱۲ - ۴۲	آنہ روپیہ اشرفی ۱۳ - ۱۳ - ۴۲
۱۷۰	گیارھویں سوال کا جواب	پائی آنہ روپیہ ۳ - ۰ - ۲۱۵	پائی آنہ روپیہ ۳½ - ۰ - ۲۱۵
۱۷۲	بیالیسواں سوال	گھنٹہ دن برس ۱۱ - ۲۳۱ - ۹	گھنٹہ دن برس ۱۱ - ۲۳۱ - ۱۹
۱۸۶	نمبر ۹ کا ساتواں جواب	۶۸۰ ۰۰ ۴۳ روپیہ	۶۸۰ ۰۰ ۴۲ روپیہ
۱۹۶	سترھواں جواب	پائی آنہ روپیہ ۹ - ۱۰ - ۴۵۵۰۹۷	پائی آنہ روپیہ ۹ - ۱۰ - ۴۵۵۰۹۷
۱۹۷	نواں جواب	پائی آنہ روپیہ ۹ - ۱۰ - ۱۰	پائی آنہ روپیہ ۹ - ۱۰ - ۲۰
۱۹۹	بارھواں جواب	پائی آنہ روپیہ ۹ - ۸ - ۹۳۹	پائی آنہ روپیہ ۹ - ۸ - ۷۹۳۹
۲۰۰	اٹھارھواں جواب	پائی آنہ روپیہ ۳ - ۰ - ۲۸۹۹۱	پائی آنہ روپیہ ۳ - ۰ - ۲۵۹۹۱
۲۰۸	نمبر ۲۴ کا سترھواں جواب	۴۲۸۳۶۶۳ ۱۲/۹	۴۲۸۳۶۳ ۱۲/۹

غلطنامہ مبادی الحساب حصۂ اول

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۷	۹	گماہ	گیارہ
۹	۲۲	۱۰ کا سوکی	۱۸- اکائیونکی
۱۴	نمبر۲ کا چوتھا سوال	۶۰۹	۶۹
〃	نمبر۳ کا پہلا سوال	۸۸	۸۹
۱۷	نمبر۶ کا نوان سوال	۹۳۲۰۰۸۹	۹۵۳۲۰۰۸۹
۱۸	۵	نبوین	نیوٹن
〃	۱۸	کارٹکل	کاریکل
۱۹	۶	۳۴۵۰۳	۳۴۵۷۳
۴۲	۲	۴۳	۰۴۳
۴۴	۱۸	یہ حاصل مضروب	یہ حاصل ضرب مضروب کو
۴۶	۲۲	۰ مضروب فیہ	۹۰ مضروب فیہ
۵۶	۵	ارسو	اوسکو
۶۰	سطر اول جانب چپ	مقسوم	مقسوم علیہ
۶۴	۶ سطر	کثر ثبای مثلثہ	کسر بسین مہملہ
۷۴	۲۱	۵۲۳	۵۲۲
۸۰	اول سطر	سمت ۶۰۰۰ -	سمت ۳۰۰۰ -
۹۷	۴	۱۱ر۱۰ پائی	۱۱ر۱۰ پائی

Orthomatek I Part

ارتھمٹیک

INDIAN INSTITUTE

حصۂ اول

جسکو

واقف فنون رای درگا پرساد صاحب اسسٹنٹ انسپکٹر سررشتۂ مدارس اودھ

سرکل نے

مشتمل برعمدہ مطالب حسابی ضروری مفید طلبہ تالیف فرمایا

حسب الحکم جناب صاحب انسپکٹر بہادر آف پبلک انسٹرکشن ملک اودھ

باضافہ سوالات وجوابات

واسطے استعمال وتعلیم مدارس سررشتۂ اودھ کے

بار اول

مطبع منشی نول کشور مقام لکھنؤ مین چھپا

اکتوبر سنہ ۱۸۸۱ع

Arithmetic.

Pt. I.

